

ESZTERHÁZY KÁROLY FŐISKOLA

**A XXVIII. ORSZÁGOS TUDOMÁNYOS
DIÁKKÖRI KONFERENCIA
DÍJAZOTT HALLGATÓINAK DOLGOZATAI**

LÍCEUM KIADÓ

EGER, 2008

ESZTERHÁZY KÁROLY FŐISKOLA

**A XXVIII. ORSZÁGOS TUDOMÁNYOS
DIÁKKÖRI KONFERENCIA
DÍJAZOTT HALLGATÓINAK DOLGOZATAI**

EGER, 2008

Eszterházy Károly Főiskola

A XXVIII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
díjazott hallgatóinak dolgozatai

(részletek)

TARTALOM

Hauser Zoltán: Előszó

Ballabás Dániel: Házasság, gyermekáldás és halál a Széchenyi családban a reformkortól a II. világháborúig

Hubay Kinga: A 6-14 éves tanulók motivációjának vizsgálata a testnevelés órán a vasvári Kardos László Általános Iskolában

Vágó Szabolcs: Két ellentétes meg egy másik (olaj, vegyes technika, vászon, 3 képből álló sorozat)

Juhász Gergely József: Oktatóprogram a befektetési döntések megalapozásához

Erdélyi Anita: Európa Kulturális Fővárosa – Mit tesz a Dobó István Vármúzeum a város kulturális életéért?

Oláh Katalin: Graffiti szubkultúra vizsgálata a tevékenységet végző néhány csoport összehasonlítása alapján

Kőrösi Fruzsina: Az egészséges életmód és az egészséges életmódra nevelés

Boros Anikó: A világörökség és a turizmus kapcsolata Aggtelek példáján

Friedrich Tímea: The Dilemma of Minimalist PRO-Grammar (A minimalista PRO-grammatika dilemmája)

Juhász Péter: Kísérlet Kassák *Számozott verseinek* egyetlen szöveggént való olvasására

Szalai Éva: Letöltsem vagy megvegyem? Ismeretterjesztő weboldal az elektronikus anyagok szerzői jogáról

Oláh Tamás: Végzős testnevelés szakos hallgatók torna, gimnasztika oktatásához való viszonyulása

Kovács Beatrix: Bioeróziós nyomok kárpáti korú Balanus-ok vázmaradványain

ELŐSZÓ

Örömmel ajánlom az olvasó szíves figyelmébe az Eszterházy Károly Főiskolán immár sorozattá növekvő – újabb hallgatói tudományos eredményeket bemutató – tanulmánykötetet. Harmadik alkalommal adjuk közre az országos tudományos diákkori konferenciákon díjazott hallgatóink legjobbnak ítélt dolgozataiból összeállított válogatást. A 2007-ben megrendezett országos rendezvényeken tudományos munkával pályázó hallgatóink közül huszonnégyen összesen huszonhét díjat szereztek, ebből három első díjat, két második helyezést, négy harmadik díjat. Számos különdíjjal is jutalmazta a szakmai zsűri teljesítményüket. Hosszú évek óta ez volt a legsikeresebb megmérettetése a főiskolánkon mintegy fél évszázados hagyománnyal rendelkező tudományos diákköri tevékenységnek. Jelen kötet megjelenése újabb mutatója az egri intézményben folytatott tehetséggondozásnak, az igényes kutatómunkára nevelésnek. Az ígéretes tehetségű hallgatóknak lehetőséget, segítséget és a lehető legjobb feltételeket biztosítjuk ahhoz, hogy tudásukat kibontakoztathassák, alkotóképességüket kiteljesíthessék.

Főiskolánk karain és tanszékein folyó tehetséggondozás, tudományos diákköri munka nagyon különböző, de közös vonás bennük, hogy a konzulens tanárok lelkesedéssel vezetik be hallgatóikat a tudományos kutatás rejtelmeibe. Vannak olyan tanszékeink, ahol hagyományosan működnek diáktudományos műhelyek, amelyek folyamatos sikerekkel könyvelhetnek el az országos megmérettetéseken annak ellenére, hogy évről évre változik a tudományos munkába bekapcsolódó hallgatók felkészültsége és létszáma.

Az országosan elért eredmények a hallgatók és konzulens tanáraik együttes sikere, elismerése, melyben egyaránt szerepe van az értékes kutatási téma kiválasztásának, és a kutatás eredményének. A tudományos témát a kutató szenvedélye teszi jó témává. A tehetséggondozásban elengedhetetlenül fontos az, hogy a szakmában kiemelkedő oktató-kutatót a hallgató felismerje és elismerje. Tudjon olyan kutatási témákat ajánlani kutató-hallgatóinak, melyek szakmai szempontból lényegesek, megérintik, érdeklődővé, szenvedélyes kutatókká formálja őket.

A több mint háromszáz oldalas kötet tizenhárom hallgatónk díjazott dolgozatát tartalmazza. A tartalomjegyzékre pillantva is láthatjuk, hogy a dolgozatok különböző tudományterületeken és tudományágakban folyó kutatási eredményeket mutatnak be, amelyek egyrészt a tehetséggondozás eredményeit tükrözik. Másrészt alátámasztják bizakodásunkat, a jövőt alapvetően meghatározó tudásalapú társadalom kiteljesedésében.

A bemutatott tanulmányokban felfedezhetők a felkészítő tanárok útmutatásainak nyomai, de minden dolgozatban megtalálhatjuk az eredeti gondolatokat. Talán éppen ez a legfőbb érdekessége a kötetnek, hogy benne felfedezhető a tudományos kutatómunka folytonossága és ugyanakkor az új kutató generáció sajátos világítása is.

Őszinte nagyrabecsüléssel gratulálok az alkotóknak, a felkészítő tanároknak. További sikereket kívánok nekik abban a reményben, hogy az íráskor tanulmányozói is részesülhetnek az olvasás során az alkotók által átélt szellemi örömben, és felkelti sok jelenlegi hallgatónkban a kutatás iránti vágyat és elkötelezettséget.

Eger, 2008. március

Dr. Hauser Zoltán
rektor

HÁZASSÁG, GYERMEKÁLDÁS ÉS HALÁL A SZÉCHÉNYI CSALÁDBAN A REFORMKORTÓL A II. VILÁGHÁBORÚIG

Szerző: Ballabás Dániel, történelem szak

Konzulens: dr. Pap József, főiskolai docens

(Humán Tudományi Szekcióban I. helyezés)

Bevezetés

Kutatásunk során arra a kérdésre kerestük a választ, hogy a polgári átalakulás okozta szükségszerű differenciálódás mennyiben befolyásolta, illetve befolyásolta-e egyáltalán a Széchenyi nemzetség tagjainak házasságkötési szokásait. Elmondható-e vajon, hogy a deklasszált családtagok alacsonyabb rangú személyekkel kötöttek házasságot, mint az elitpozíciójukat valamilyen szinten fenntartó társaik? Mennyire volt jellemző a rangon aluli házasság? Vizsgálódásaink középpontjában tehát a házasság kérdése áll, a gyermekáldás és halál témakörével jelen alkalommal csak érintőlegesen foglalkozunk.

Dolgozatunk kezdő időhatáraként a reformkort jelöltük meg. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a kutatásba bevont első generációt Széchenyi Lajos, Pál és István gyermekei képviselik, akik történetesen az 1820-as évek közepén, az 1830-as évek elején kezdtek házasságokat kötni. Záró dátumként 1945 kiválasztását több szempont is indokolta. Egyrészt mintegy természetes korszakhatárnak számít, amellyel egy új, az arisztokrácia számára nem sok jót ígérő időszak kezdődik. A konkrét vizsgálati szempontjaink mindenesetre értelmüket veszítik. Másrészt pedig a második világháború után a Széchenyi nemzetség tagjai szétszóródtak a világban, jelentősen leszűkítve ezzel a források beszerzésének lehetőségét.

Munkánk elkészítéséhez levéltári kutatásokat végeztünk a Magyar Országos Levéltárban és a Tolna Megyei Önkormányzat Levéltárában. A nyomtatásban megjelent források közül felhasználtuk a gazdacímtevéket, a tiszti cím- és névtárakat, a Nemzeti Casinó tagjainak lajstromát, valamint egyes családtagok kiadott levelezését, visszaemlékezéseit. Emellett természetesen figyelembe vettük a téma alapvető genealógiai és társadalomtörténeti szakirodalmát is. Megemlítenénk még a fenti források adataiból általunk készített számítógépes adatbázist is, melyen statisztikai jellegű számításokat végeztünk.

Jelen publikáció a dolgozat szerkesztett, rövidített változatát tartalmazza, melyből – terjedelmi korlátok miatt – teljes egészében kihagytuk a gyermekáldásra és halálózásra vonatkozó, kevésbé hangsúlyosnak ítélt részeket.

Széchenyiek a változó világban

Korszakunk kezdetén a rendi társadalom csúcsán álló arisztokrácia még vitathatatlan tekintéllyel és befolyással rendelkezett. Ehhez jó alapot teremtett az évszázados jog és szokás alapján gyakorolt főrendiházi tagság, a közigazgatás magasabb pozícióinak birtoklása és a kezükben összpontosuló jelentős földvagyon. Dolgozatunk e részében igyekszünk komplex módon, több szempontot figyelembe véve elhelyezni a nemzetség tagjait a korabeli arisztokrata társadalomban. Kiindulási pontként a földbirtokviszonyok vizsgálatát választottuk. Tisztában vagyunk vele, hogy a 19. század második felétől már egyre kevésbé lehet az arisztokrácia vagyoni viszonyait pusztán az általa birtokolt föld mennyiségével jellemezni. Ugyanakkor a földbirtok az egész korszak során egyfajta misztikummal rendelkezett, emiatt is érdemes bővebben foglalkozni vele. Ehhez azonban – a Széchenyiek esetén – vissza kell mennünk a 18. század második feléig.

Az 1770-es évek közepére a Széchényi nemzetség a kihalás szélére került: Széchényi József (1751-1774) váratlan halála után Ferenc öccse (1754-1820) maradt a család egyetlen élő férfitagja. Ez egyben azt is jelentette – s számunkra most ezért fontos –, hogy Széchényi Ferenc tulajdonába került a teljes nemzetségi birtokállomány. Kaposi Zoltán 300000 holdról ír,¹ Széchényi Viktor (1871-1945) – Ferenc dédunokája – 230000 kataszteri holdra teszi a családfő kezén lévő birtokokat.² Tekintélyes birtokmennyiségről van tehát szó – annyiról, amennyiről a száz esztendővel későbbi utódok már csak álmodhattak.

Széchényi Ferenc 1815-ben három hitbizományt alapított fiai számára, fennmaradó szabad birtokait pedig szétosztotta közöttük.³ (Két leányát készpénzzel elégítette ki.⁴) E birtokosztálynál a jövedelem egyenlőségének megteremtésére törekedtek, így a három testvér – Széchényi Lajos (1781-1855), Pál (1789-1871) és István (1791-1860) – nem egyforma nagyságú területet kapott.⁵ Széchényi István saját birtokainak nagyobb részét később eladta bátyjainak, így végül ő csak mintegy 31500, Lajos 107000, Pál pedig 95000 holdnyi birtokot hagyott utódaira.⁶ Mivel a három fivér egyben a család egy-egy ágának a megalapítója is, így ezeket az értékeket kell kiindulópontnak tekintenünk a kései utódok birtokviszonyainak vizsgálatakor. (Megjegyzendő azonban, hogy a 19. század végétől megjelenő gazdacímtárakig csak Széchényi Viktor meglehetősen bizonytalannak tűnő számításaira hagyatkozhattunk.)

Az egy személyre jutó birtokmennyiség változásának – leginkább csökkenésének – okai között elsősorban a leszármazottak számának növekedését és ennek következtében a birtokok osztódását kell megemlítenünk. Kaposi Zoltán szerint a Széchényiek következő generációjának tagjainál már csak 20-30000 holdas birtokok figyelhetők meg.⁷ Mi azonban nem jelentenénk ki ezt ilyen kategorikusan. Az ugyanis, hogy egy-egy személynek mennyi birtok jutott, nagyban függött az illető testvéreinek számától. Széchényi Lajosnak – két feleségétől – kilenc gyermeke született, melyek közül halálának évében öt volt életben (három fiú és két leány). Pálnak – ugyancsak két asszonytól – tizennégy utóda látta meg a napvilágot, akik közül kilenc megélte az apa halálát (hét fiú és két leány). Széchényi Istvánnak pedig halálakor két fia volt életben (egyetlen leánya születése után két héttel elhunyt).⁸ Mindezeket előrebocsátva azt kell mondanunk, hogy a 20-30000 holdas birtoknagyság egyedül Lajos örököseinél tekinthető általánosnak. István idősebb fiának – Bélának (1837-1918) – kedvezett, ő mintegy 27000 holdat kapott, míg Ödönnek (1839-1922) alig több mint négyezer jutott. Pál ágában – ahol a legtöbb örökös volt – fejenként (kerekítve) 3500 és 15000 hold közötti birtokot osztottak ki. Sőt, az egyik fiút már nem birtokkal, hanem készpénzzel elégítették ki (a leányoknak mindhárom ágban ezzel kellett beérnie).⁹

A továbbiakban nem kívánunk ilyen módon egyenként végigmenni a következő generációkon, az azonban így is sejthető, hogy a tendencia az egy főre jutó átlagos birtoknagyság csökkenése felé mutat. Jól megvilágítja a birtokaprózódás folyamatát az 1890-

¹ Kaposi Zoltán: A magyarországi nagybirtokrendszer változásai (1700-1945). In: Somogy megye múltjából. Szerk. Récsei Balázs. Kaposvár, 2001. (A továbbiakban: Kaposi 2001.) 109.

² Gróf Széchényi Viktor: Töredékek a sárvár-felsővidéki gróf Széchényi nemzetség történelméből. Székesfehérvár, 1933. (A továbbiakban: Széchényi 1933.) 106. Ha feltételezzük, hogy a Kaposi Zoltánnál feltüntetett holdak 1200 négyszögöllel vannak számolva és átszámítjuk 1600 négyszögöles kataszteri holdakra, akkor közel azonos értékeket kapunk.

³ Fraknói Vilmos: Gróf Széchényi Ferenc. 1754-1820. Budapest, 2002. (Reprint.) (A továbbiakban: Fraknói 2002.) 281-283.

⁴ Bártfai Szabó László: A Sárvár-felsővidéki gróf Széchényi család története. II. kötet. Budapest, 1913. 552

⁵ Fraknói 2002. 285.

⁶ Széchényi 1933. 108., 119., 131.

⁷ Kaposi 2001. 109.

⁸ Gudenus János József: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája. IV. kötet. Budapest, 1998. (A továbbiakban: Gudenus 1998.) 26-53.

⁹ Széchényi 1933. 110., 114., 132., 134., 120-130.

es évek óta nagyjából egy-másfél évtizedenként megjelenő gazdacímtárak alapján készített kimutatás¹⁰:

Év:	1895 ¹¹	1911 ¹²	1925 ¹³	1935 ¹⁴	1943 ¹⁵
Birtokosok száma (fő):	19	26	28	29	31
<i>birtokkategória</i>					
10000 < kh.:	5 (26,3%)	3 (11,5%)	3 (10,7%)	3 (10,3%)	2 (6,4%)
10000-5000 kh.:	7 (36,8%)	11 (42,3%)	8 (28,5%)	3 (10,3%)	3 (9,6%)
5000-1000 kh.:	1 (5,2%)	6 (23,0%)	9 (32,1%)	19 (65,5%)	24 (77,4%)
1000 > kh.:	6 (31,5%)	6 (23,0%)	8 (28,5%)	4 (13,7%)	2 (6,4%)
A birtokok összterülete (kh.):	141018	160651	134497	116706	112575
Egy főre eső átlagos birtoknagyság (kh.):	7422	6179	4803	4024	3631

1. táblázat

Láthatjuk, hogy a birtokok összterülete az első világháborút követően meredeken csökkenő irányt vett. Ennek legfőbb okaként – a trianoni területveszteségen, a földreformen és vagyonváltságon túl – talán azt lehetne megemlíteni, hogy a korábbi időszakhoz képest több leány kapta meg ténylegesen ingatlanban az örökségét, amely férjhezmenetele után (vagy már eleve férjes asszonyként) kikerült a Széchényi nemzetség birtokállományából és a

¹⁰ A kimutatás készítésekor a következő főbb alapelveket követtük:

1. Szerepelnek benne a beházasodott feleségek és birtokaik, de nem szerepelnek a kiházasított leányok (házasságkötésük időpontjától kezdve). Utóbbiakat egyébként a gazdacímtárak is férjük családjánál tüntetik fel.
2. Az 1895. évi gazdacímtár – szemben a későbbi kiadásokkal – nem tulajdonosonként, hanem gazdaságonként ismerteti a birtokterületeket. Ennek köszönhetően azzal a problémával találjuk szemben magunkat, hogy 5 családtag idegen személlyel osztozik bizonyos birtokokon, a tulajdoni hányadokat pedig nem ismerjük. Ezekben az esetekben úgy vettük, mintha minden tulajdonos egyenlő részesedéssel rendelkezne. A kérdés az, hogy ez a kissé önkényesnek tűnő megoldás milyen torzításokat okozhat ez a kimutatásban. Kipróbálva a lehetséges minimális (1 kat. hold) és maximális részesedéseket, az ötből mindössze egy személy kerülhetne át más birtokkategóriába (lépne elő latifundium-tulajdonossá). Ehhez azonban igen nagy részesedéssel (96%) kellene rendelkeznie a másik két birtokostársával szemben (4%). A részesedések arányának pontos ismeretében viszont a család birtokainak összterülete és az egy főre eső átlagos birtoknagyság módosulhatna valamelyest. (Összesen valamivel több mint 9000 kat. hold földterületen osztoznak idegenekkel.)
A problémakör másik felét azok a birtokok alkotják, amelyek a családon belül vannak (gyakran csak eszmeileg) megosztva – ismét csak ismeretlen hányadban – két vagy több személy között. Ez mindegyik gazdacímtárban előfordul. A hiba ebben az esetben a birtokkategóriákba sorolásnál jelentkezhet. Itt azonban a Széchényi Viktor adatai alapján (Széchényi 1933. 103-134.) legtöbbször szét lehetett osztani a megfelelő arányban a birtokokat – egyébként ugyancsak egyenlő tulajdoni hányadot tételeztünk fel.
E problémahalmaz végleges tisztázása a kutatás további feladatai közé tartozik – noha véleményünk szerint a felvázolt képet lényegesen nem fogja megváltoztatni.
3. Sokszor több azonos nevű családtag élt egyazon időpontban, és a gazdacímtárakból nem derül ki, hogy egy adott birtok pontosan melyik személyhez tartozik. Ebben az esetben szintén Széchényi Viktor műve alapján igyekeztünk beazonosítani a birtok tényleges tulajdonosát. Megjegyzendő az is, hogy néhány esetben téves személyt jelölt meg tulajdonosnak a gazdacímtár.

¹¹ A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája. Második kötet. Gazdacímtár. Szerk. Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1897. A továbbiakban: Gazdacímtár 1897.

¹² Magyarországi gazdacímtár. Szerk. Rubinek Gyula. [Budapest, 1911]

¹³ Magyarország földbirtokosai és földbérlői (Gazdacímtár). A 100 kat. holdas és ennél nagyobb földbirtokok és földbérletek 1925. év eleji adatai alapján. Összeállította és kiadta a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1925.

¹⁴ Magyarország földbirtokosai és földbérlői (Gazdacímtár). A 100 kat. holdas és ennél nagyobb földbirtokok és földbérletek az 1935. évi adatok alapján. Budapest, 1937. (A továbbiakban: Gazdacímtár 1935.)

¹⁵ Gudenus János – Szentirmai László: Összetört címerek. A magyar arisztokrácia sorsa és az 1945 utáni megpróbáltatások. Budapest, 1989. 294-297.

férj családjának birtokai között került összeírásra. Ez a folyamat – a birtokok összterületének csökkenése – szintén hozzájárult az egy főre eső átlagos birtoknagyság jelentős kisebbedéséhez. Megjegyzendő azonban, hogy korszakunk vége felé ez a lecsökkent átlagterület még mindig igen tekintélyesnek számított. Az 1935-ben kimutatott 4024 kat. hold átlagos birtoknagysággal az ország 223. legnagyobb birtokosa lehetett volna valaki.¹⁶

Megközelíthetjük a kérdést a másik oldalról is: vajon hány olyan családtag volt a megadott időpontokban, akinek egyáltalán nem volt birtoka? Hiszen tudjuk, hogy nem minden arisztokrata volt nagybirtokos, sőt még ingatlantulajdonos sem.¹⁷ Ebben az esetben célszerűnek tűnik pusztán csak a született Széchenyieket vizsgálni, azaz a beházasodott feleségeket elhagyni mind a birtokosok, mind pedig az összes családtag közül (a kiházasított leányok ebben a kimutatásban sem szerepelnek).

Év:	1895	1911	1925	1935	1943
Az összes családtag száma (fő):	57 (100%)	80 (100%)	84 (100%)	75 (100%)	80 (100%)
Birtokosok száma (fő):	16 (28,0%)	22 (27,5%)	24 (28,6%)	23 (30,7%)	26 (32,5%)
Az összes birtok nélküli családtag száma (fő):	41 (71,9%)	58 (72,5%)	60 (71,4%)	52 (69,3%)	54 (67,5%)

2. táblázat

A 2. tábla alapján elmondhatjuk, hogy a nemzetség született tagjainak alkalmanként csupán kevesebb mint egyharmada volt földbirtokos. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a többiek – s köztük is elsősorban a fiatalabbak – egyszer és mindenkorra el lettek volna zárva a földingatlantól. Mivel a birtokhoz jutás messze leggyakoribb – igaz, közel sem egyedüli – módja az egyenesági felmenőktől való öröklés volt, így az előző generációk kihaltával jó eséllyel birtokhoz lehetett jutni. Az persze már más kérdés, hogy ez mennyi idő múlva következett be és a várományos hogyan „vészelte át” ezt a gyakran több évtizedig tartó időszakot.

Bár a 19. század végére az arisztokrácia vagyoni viszonyait – mint már szó volt róla – nem csupán földbirtokai határozták meg, a mezőgazdasági ingatlan presztízse azonban a társadalom értékrendjében továbbra is igen előkelő helyen szerepelt. Nem véletlen tehát, hogy a főrendiház reformja során ezt tették meg a tagság jogalapjává.¹⁸ 1885 előtt minden nagykorú arisztokrata férfi – elvileg – tagja volt a második kamarának. Az 1885:VII.tc. azonban választóvonalat húzott a főnemességen belül: az örökös jogú főrendiházi tagságot minimum 3000 forint egyenes állami földadó fizetéséhez kötötte. Aki pillanatnyilag nem tudott megfelelni ennek a cenzusnak, az nem gyakorolhatta tagsági jogát.¹⁹ Vörös Károly kutatásai szerint a 698 arisztokrata főrendiházi tagból a reform idején mindössze 204 személy (tehát kevesebb mint egyharmaduk) földadóval mérhető vagyona érte el a törvényben megkívánt szintet.²⁰ Rajtuk kívül még bizonyos hivatalok és méltóságok viselői, illetve az uralkodó által korlátozott számban kinevezett érdemes személyek is helyet kaptak. Ez összesen mintegy 350

¹⁶ Gazdacímtár 1935. 415-416.

¹⁷ Gyáni Gábor – Kövér György: Magyarország társadalomtörténete. A reformkortól a második világháborúig. Budapest, 2004. (A továbbiakban: Gyáni – Kövér 2004.) 227.

¹⁸ Vörös Károly: A főrendiház 1885. évi reformja. (Egy kutatás tervei és első eredményei) In. Rendi társadalom – polgári társadalom I. Szerk. Á. Varga László. Salgótarján, 1987. (A továbbiakban: Vörös 1987.) 403-404.

¹⁹ 1885:VII.tc. 2.§ b., 3.§ In. Corpus Juris Hungarici digitális kiadás. H.n., é.n. (A továbbiakban: CJH)

²⁰ Vörös 1987. 399., 401-402. A tanulmányban egymásnak ellentmondó számok szerepelnek. Az egyik helyen 205 „megmaradt” arisztokrátáról ír, amely 8 hercegből, 158 grófból és 38 báróból tevődik össze – ez pedig csak 204(!) fő. A következő oldalon viszont „e 203 személy”-ről van szó és itt a bárók száma 37. A fenti 204 személy tehát ennek fényében értendő.

főt jelentett, melynek 70-80%-a továbbra is az arisztokrácia soraiból került ki.²¹ (Az 1885:VII.tc. egy másik szempontból is kettéválasztotta az arisztokráciát: a későbbiekben főnemesi rangra emelt családoknak már csak akkor járt a főrendiházi tagság elvi joga, ha azt külön adományozták nekik.²²)

A reformot megelőzően a Széchényi családból 16 személy volt tagja a második kamarának,²³ ezzel szemben a következő országgyűlésen már csak 7 Széchényit találunk a főrendiház örökös jogú tagjai között.²⁴ A veszteség tehát 9 fő (56,2%) – ők azok, akik nem tudtak megfelelni az előírt vagyoni cenzusnak. Ebből azonban egy személy rögtön visszakerült a főrendiházba, annak köszönhetően, hogy az 1885:VII.tc. lehetővé tette a kimaradó tagok közül egyszeri alkalommal maximum 50 személynek élethossziglani taggá választását.²⁵ Két további családtag pedig a későbbiekben – földbirtokhoz jutván – ismét főrendiházi tag lett. Marad tehát 6 személy (37,5%), aki a reform következtében végérvényesen kiesett a főrendek sorából.

A 7 (illetve 8) „megmaradt” személlyel a Széchényiek azon kevés arisztokrata nemzetség közé tartoztak, amely ötnél több tagot tudott az újjászervezett főrendiházba küldeni. Rajtuk kívül az Apponyiak (7), a Dessewffyék (5), az Erdődyek (5), az Esterházyak (12), a Festeticsek (6), a Károlyiak (7), a Pálffyak (5), a Zichyek (14) és a Wenckheimék (7) sorolhatók ebbe a szűk táborba. Ők valamennyien grófok voltak, a hercegi és bárói nemzetségek egyike sem tudott öt vagy több főrendiházi tagot felmutatni.²⁶

Év:	1895	1911
24 éven felüli férfi birtokosok száma (fő):	15 (100%)	22 (100%)
Örökös jogú főrendiházi tagok (fő):	10 ²⁷ (66,6%)	15 ²⁸ (68,2%)

3. táblázat

A fenti táblázat szerint a főrendiházi tagság tovább differenciálta a Széchényi nemzetség tagjait: a földbirtokkal rendelkező 24 éven felüli férfi családtagoknak alkalmanként csak mintegy kétharmada tudta magát kvalifikálni a főrendiház örökös jogú tagjai közé. Ugyanakkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a körülményt sem, hogy az örökös főrendiházi tagságra jogosult arisztokrata nemzetségek férfi tagjai – a vagyoni és életkorbeli feltételek teljesülése esetén – mintegy automatikusan főrendek lettek; ehhez tehát nem kellett különösebb egyéni kvalitást felmutatni, elegendő volt pusztán jó helyre születni. Természetesen ettől még büszkéek lehettek – és büszkéek is voltak – főrendiházi tagságukra, de valódi befolyást és tekintélyt inkább a kinevezéstől vagy választástól függő tisztségek, méltóságok megszerzése sejtet.

A dualizmus egész időszaka alatt a Széchényi nemzetség összesen 26 tagja volt örökös jogú főrend; köztük a főrendiház tisztikarában négy személlyel (15,3%) találkozunk. Ebből hárman a jegyzők között foglaltak helyet – őket titkos szavazással a ház tagjai választották meg.²⁹ Ketten pedig (mert egyikük jegyző is volt!) az alelnökségig vitték: Széchényi Sándor

²¹ Csorba László: Arisztokrácia a századvégi Magyarországon. In. Kastélyok és mágnások. Szerk. Baji Etelka – Csorba László. Budapest, 1994. (A továbbiakban: Csorba 1994.) 6.

²² CJH 1885:VII.tc. 2.§ c.

²³ Magyarország tiszti cím- és névtára. Budapest, 1884. 65., 67. Két további személy – habár képviselő volt – szintén szerepel a főrendek között. Őket azonban az összeférhetetlenség miatt nem számítottuk ide.

²⁴ Új Országgyűlési Almanach 1887-1892. Szerk. Sturm Albert. Budapest [1888]. (A továbbiakban: OgyA 1888.) 99-101.

²⁵ CJH 1885:VII.tc. 25.§; OgyA 1888. 130.

²⁶ Vörös 1987. 402.

²⁷ Magyarország tiszti cím- és névtára. Budapest, 1896. 60.

²⁸ Sturm-féle országgyűlési almanach 1910-1915. Szerk. Végváry Ferenc, Zimmer Ferenc. Budapest, é.n. (A továbbiakban: OgyA 1910.) 120-124.

²⁹ CJH 1885:VII.tc. 15. §

(1837-1913) és fia, Bertalan (1866-1943) egymás után töltötte be ezt a tisztséget 1906 és 1917 között.³⁰ Az alelnököket már nem választották, hanem a miniszterelnök felterjesztésére az uralkodó nevezte ki őket.³¹

De jelen voltak a Széchenyiek a képviselőházban is. Ez a magatartás nem volt idegen az arisztokráciától, számuk a 19. század második felében folyamatosan emelkedett: míg 1848-ban a képviselőház tagságának 6%-át adták, addig a dualizmus időszakában már gyakran 12-14%-ot is elérte az arányuk.³² Ami a Széchenyi nemzetség tagjait illeti, az egész korszak során összesen öten voltak hosszabb-rövidebb ideig országgyűlési képviselők. Valamennyiüket ott találjuk a földbirtokosok között, kettőjük birtoka azonban mandátumuk idején biztosan nem érte el a főrendiházi kvalifikációhoz szükséges szintet; a többi három személy számára viszont alternatívát jelentett a képviselőházi jelenlét.

A végrehajtó hatalom egészében már kisebb arányban találunk arisztokratákat, de a fontosabb pozíciókra a dualizmus idején még igényt tartottak és sikerrel szálltak harcba értük.³³ Bár a Széchenyiek miniszterelnököt nem adtak az országnak, de korszakunkban három miniszter is kikerült közülük. Ebből ketten a hagyományosan arisztokrata irányítás alatt álló király személye körüli minisztériumot vezették (1898-1903): Széchenyi Manó (1858-1926), majd nagybátyja, Gyula (1829-1921). A dualizmus idején ez a tárca volt az, amelyik a legtöbb miniszterváltást megélte; ennek háttérben azonban nem feltétlenül bizalomvesztésre kell gondolnunk, vezetőit ugyanis gyakran más, fontos tisztségekre nevezték ki.³⁴ Jelen esetben Széchenyi Gyula miniszterségének a Széll-kormány bukása vetett véget. De hogy meg volt vele elégedve az uralkodó, az nem kétséges, hiszen a dinasztia és Európa legelőkelőbbnek tartott kitüntetését, az Aranygyapjas Rendet³⁵ adományozta neki. (Ezt a Széchenyi család története során mindössze hárman viselték.³⁶) A harmadik miniszter Széchenyi Pál (1838-1901) volt, az OMGE alelnöke, aki 1882 és 1889 között irányította a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi tárcát.

A főispánok között 6 Széchenyi találunk, a diplomáciai testületben hármat (külügyi szolgálatban³⁷ összesen négyet), egyházi pályán viszont csak egy személyt: Széchenyi Miklóst (1868-1923). Ő előbb győri püspök volt, Trianon idején azonban már a kettévágott nagyváradi egyházmegye élén állt. Mellettük beszámolhatunk még két zászlósról és egy koronaőrrel.

Végigtekintve az egész korszakon, a Széchenyi nemzetség tagjai között 46 olyan férfit találunk, aki felnőtt fejjel megélte a dualizmus hosszabb-rövidebb időszakát; ebből harmincöt (76,0%) tevékenykedtek az országos politikai életben. E 35 személyből tizenkilenc (54,2%) kizárólag a főrendiház tagjaként találkozunk. Közöttük hatan már az újjászervezés során végleg eltűntek a politikai életből, öten viszont csak a világháborút közvetlenül megelőző években (illetve a háború alatt) lettek a főrendiház tagjai. A maradék nyolc személynek lett volna ideje politikai karriert építeni, de valamilyen – számunkra ismeretlen – oknál fogva erre nem tartott igényt. Mindezt figyelembe véve elmondhatjuk

³⁰ Itt és a továbbiakban – ha külön nem jelezzük – Magyarország tiszti cím- és névtárait használtuk fel, melyek közül a következő évfolyamok kerültek feldolgozásra: 1873, 1884, 1886, 1887, 1888, 1890, 1893, 1896, 1898, 1900, 1901, 1902, 1903, 1904, 1906, 1908, 1909, 1910, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1927, 1929, 1931, 1932, 1936, 1938, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944. (1919 és 1926 között nem jelent meg.)

³¹ CJH 1885:VII.tc. 15. §

³² Csorba 1994. 6.

³³ Csorba 1994. 6-7.

³⁴ Cieger András: A kormányférfi. A dualizmus kori kormányzati politika egyes kérdéseiről. Századvég. Új folyam 11. szám. <http://www.c3.hu/scripta/szazadveg/11/cieger.htm> (2006. 10. 30.)

³⁵ Makai Ágnes – Héri Vera: Kitüntetések. [Budapest] 1990. 20.

³⁶ Gudenus 1998. 30., 33., 40.

³⁷ Pritz Pál felhívja rá a figyelmet, hogy a diplomácia pályája nem tévesztendő össze a külügyi szolgálattal, mivel ez utóbbi tágabb fogalom: magában foglalja a külügyminisztériumban és a konzuli pályán végzett tevékenységet is. I. Pritz Pál: Arisztokraták a magyar külügyi szolgálatban (1918-1944). In: *Uő.* Magyar diplomácia a két háború között. Tanulmányok. Budapest, 1995. (A továbbiakban: Pritz 1995.) 19.

tehát, hogy korszakunkban a politizáló Széchényiek több mint fele megmaradt a pusztai főrendiházi jelenlétnél. Ugyanakkor a fiatalabb korosztálynak természetesen még megvolt az elvi lehetősége a továbblépésre. A többiek közül egy személy – miután a reform során kiesett a főrendiházból – képviselőként tevékenykedett; 14 családtag (40,0%) tisztségei és méltóságai között viszont nem tudunk semmiféle rendszert felfedezni, ezek a legkülönbözőbb variációkban fordulnak elő. Mindenesetre ők azok, akik a fentebb említett magasabb pozíciókat elfoglalták. Általánosságban elmondható azonban, hogy – az egyházi pályát és a külügyi szolgálatban állók felét leszámítva – valamennyi tisztség- és méltóságviselő (megbízatásának idején) földbirtokos volt.

Találtunk viszont egy olyan személyt, aki teljes mértékben kilóg a felvázolt képből. Széchényi György (1889-1938) látszólag a „semmiből” lett 1917-ben Zemplén vármegye főispánja; vele korábban nem találkoztunk a politikai élet szereplői között, földbirtoka pedig nem volt. A magyarázat talán abban keresendő, hogy édesapja az Andrássy család 1913-ban kihalt monoki ága után mintegy 10000 kataszteri hold nagyságú birtokot örökölt Zemplénben,³⁸ mellyel a környék egyik legnagyobb földesurává válva segíthette fia megyei karrierjét.

Az első világháború után egy új szituációval találta magát szemben az arisztokrácia, melyben felgyorsult a politikai életből való kiszorulása. Különösen szembetűnő ez egy olyan hagyományosan arisztokrata intézmény esetében, mint a törvényhozás második kamarája. A főrendiház működése ugyanis 1918 őszén megszűnt, újjászervezésére pedig csak az 1926-ban került sor és akkor sem a régi formájában. Az 1926:XXII.tc. alapján megalakult felsőházban az állami és egyházi főméltóságok mellett megjelentek a törvényhatóságok, az érdekképviselői szervek és a tudományos intézmények képviselői – ezzel párhuzamosan pedig az arisztokraták kisebbségbe szorultak. A vagyoni cenzust az új időkhöz igazodva 2000 pengő egyenes állami föld- és házadó fizetésében határozták meg. Az ennek megfelelni képes 24 éven felüli arisztokrata férfiak azonban nem kerültek be automatikusan a felsőházba, hanem meghatározott számú tagot választottak maguk közül. Püski Levente kutatásai szerint mindez 17%-os részvételi arányt biztosított a főnemesség számára, de az egyéb jogcímek alapján bekerültekkel együtt sem haladta meg számuk a 29%-ot. Így az új felsőház már nem tekinthető arisztokrata intézménynek. *„Tagnak lenni egy ilyen testületben bizonyos elitstátusz meglétét feltételezte, ami egyben azt jelentette, hogy az illető személy politikai súlyát, közéleti pozícióját a felsőházi tagság csak megerősítette, de nem határozta meg.”*³⁹

A Horthy-korszakban a Széchényi nemzetség összesen 53 felnőtt férfi tagot számlált. Ebből hét személy volt az újjászervezett felsőház tagja; négyen az örökös jogú főrendek által megválasztva, hárman pedig a kormányzó élethossziglani kinevezése alapján. Közülük hatan jelen voltak a régi főrendiházban is (ők tehát valamennyien földbirtokosok); a folytonosságot csak megerősíti, hogy Széchényi Bertalan az új felsőházban is alelnök lett (majd 1935-től haláláig az elnöki tisztséget töltötte be).

Az alsóházban már kevésbé beszélhetünk az arisztokrácia térvesztéséről, bár az amúgy sem túl magas részvételi arányuk a két világháború között 8-10%-ra esett vissza.⁴⁰ 1920-ban a Széchényiek egy taggal képviseltették magukat törvényhozásban (amely ekkor még egy kamarából állt). Ennél többen a későbbiekben sem voltak jelen egyszerre a képviselőházban, 1927 és 1935 között pedig egyáltalán nem találkoztunk velük. Mindent egybevetve korszakunkban mindössze három családtag szerzett képviselői mandátumot. Köztük Széchényi Lajos (1902-1963) nevét érdemes megemlíteni, aki 1939-ben a Nyilaskeresztes Párt színeiben jutott be a törvényhozás alsóházába. Az országgyűlési almanach szerint a

³⁸ Széchényi 1933. 128-129.

³⁹ Püski Levente: A felsőház felépítése és társadalmi összetétele az 1920-as években. Múltunk, 1993./4. 126., 131.

⁴⁰ Romsics Ignác: A magyar arisztokrácia és a szélsőjobboldal a Horthy-korszakban. Rubicon, 2004/10. (A továbbiakban: Romsics 2004.) 57.

nemzetiszocialista mozgalom „leglelkesebb” támogatója volt és jövedelmének nagy részét pártpolitikai céloknak szentelte.⁴¹

A két világháború között az arisztokrata politikusok fokozatosan kiszorultak a kormányzati pozíciókból is. Az 1920 és 1944 össze között fennálló 13 kormány 205 posztján mindössze 15 főnemest (7%) találunk, többségüket 1932 előtt;⁴² – köztük egyetlen Széchényi sincs. A diplomáciai szolgálatban is jelentősen visszaesett az arisztokraták részvétele, arányuk 26 és 10 százalék között ingadozott; itt egyedülként Széchényi László (1879-1938) washingtoni, majd londoni nagykövetről adhatunk számot.⁴³ A főispánok között a két világháború között csupán 9 főnemest találunk, melyből ketten Széchényiek voltak.⁴⁴

Az egész Horthy-korszakot nézve megállapíthatjuk, hogy az arisztokrácia általános térvesztése a Széchényi nemzetségben is éreztette hatását. Mindössze 11 személy vett részt az országos közéletben – ez a felnőtt férfi családtagoknak 20,7%-át teszi ki. De közöttük is – mint láttuk – alig volt valaki, aki az országgyűlésen kívül pozíciót szerzett.

A politikai életben való részvétel azonban nem jelentette automatikusan a társadalmi elismertséget is. Ennek feltérképezéséhez elsősorban a Nemzeti Casino-beli tagságot érdemes figyelembe venni. „A nemzeti Casino halhatatlan emlékü hazánkfia: gróf Széchenyi István által 1827. évben oly célból alkotott egyesület, hogy a hazai társadalmi életnek központját képezze.”⁴⁵ Bár a köznyelvben csak mágnáskaszinóként emlegették, az alapszabályok szerint „politikai pártszínezet és osztály-különbség a tagok felvételénél vagy kirekesztésénél mérvadó nem lehet”.⁴⁶ És valóban, a tagok között nem csak arisztokratákkal találkozunk – igaz, a többséget mindvégig ők alkották.⁴⁷ Vita tárgyát képezheti, hogy ez az arány sok vagy kevés, jogos-e a mágnáskaszinó megnevezés vagy sem, számunkra azonban éppen elegendő annak a megállapításnak az elfogadása, hogy a Nemzeti Casino a társadalmi elit gyűjtőhelyének számított.⁴⁸

A dualizmus idején élt 46 felnőtt férfi családtagból 30 személy (65,2%) volt a Nemzeti Casino tagja. Ezek között mindössze egy (3,33%) nem vett részt az országos politikai életben, utóbbiakból (35 fő, 100%) viszont hat (17,1%) nem volt a Casino tagja. Összességében azonban elmondhatjuk, hogy a családon belüli arányukhoz képest felülreprezentáltak a politikai élet szereplői a Nemzeti Casino tagjai között. Ami a Horthy-korszakot illeti, az akkori 53 felnőtt férfi közül 22 családtag (41,5%) van jelen a Casino tagjai között. A politikai életben résztvevő 11 személy közül ketten (18,1%) nem voltak Casino-tagok. Ez az arány hasonló a dualizmus idején mérthez. Az országos politikával nem foglalkozó 13 személy viszont a Casinóban képviselt összes családtagnak már 59,0%-át teszi ki. Megemlítendő még, hogy az egész időszak alatt négy Széchényi hosszabb-rövidebb ideig a Casino igazgatósági tagja is volt.⁴⁹

Nem lehet teljes a kép a gazdasági életben tevékenykedők megemlítése nélkül. Ezt a témát azonban a jelenleg rendelkezésre álló forrásaink alapján nem tudjuk kellő mélységben

⁴¹ Országgyűlési Almanach az 1939-1944. évi országgyűlésről. Szerk. Haeffler István. Budapest, 1940. 319.

⁴² Gyáni-Kövér 2004. 229-230.

⁴³ Pritz 1995. 24., 25.

⁴⁴ Takács Tibor: A főispáni kar társadalmi összetételének alakulása a két világháború közötti Magyarországon. Századok, 2000/5. 1053.

⁴⁵ A Nemzeti Casino alapszabályai 1. §. In. A Nemzeti Casino szabályai és tagjainak névsora 1886. Budapest, 1887. (A továbbiakban: Alapszabályok 1887.) 45.

⁴⁶ Alapszabályok 1887. 46. Bár a későbbiekben kikerült ez a kitétel az alapszabályokból, a felvételi gyakorlat azonban nem változott. I. Bölöny József: A Nemzeti Casinóról. História, 1994/9-10. 20.

⁴⁷ Nagy Beáta: Az elit társasélete a klubok, kaszinók keretében. In. Rendi társadalom – polgári társadalom I. Szerk. Á. Varga László. Salgótarján, 1987.

⁴⁸ Gyáni – Kövér 2004. 231.

⁴⁹ A Nemzeti Casino tagjainak névsorából a következő éveket használtuk fel: 1868, 1874, 1886, 1892, 1891, 1890, 1893, 1894, 1895, 1898, 1906, 1911, 1916, 1925, 1932/33, 1936. In. A Nemzeti Casino Évkönyvei. Mivel az 1936. évi az utolsó feldolgozott évfolyam, így a Horthy-korszak Casino-tagjainak száma esetleg néhány fővel több lehet a jelzettnél.

kifejteni. Ezen túl ugyancsak a kutatás következő periódusának feladatai közé tartozik a megyei szinten tevékenykedők körének feltérképezése is.

Házasság a Széchényi családban

A fentiekben elhelyeztük a Széchényi nemzetség tagjait a társadalmi-politikai életben. Ez azonban nem célja, hanem csak egyik eszköze a kutatásnak. A fő kérdés ugyanis az, hogy vajon mennyiben befolyásolta, illetve befolyásolta-e egyáltalán a megszerzett pozíció a házassági szokásokat. Dolgozatunk következő részében konkrétan arra keressük a választ, hogy van-e összefüggés a társadalmi-politikai státus és a házastárs rangja között, vagy pontosabban a társadalmi-politikai státusjelzők közül melyik volt összefüggésben a házassági szokásokkal.

Széchényi Lajos, Pál és István – általunk ismert – leszármazottainak száma az 1945-ig tartó időszakban 197 főt tesz ki. Ezen személyek 1824-től kezdve 119 házasságot kötöttek. E 119 esetből a vizsgálat céljára két mintát alakítottunk ki, amely egyúttal két megközelítésmódot is jelent. A házassági értesítők tanulmányozása során ugyanis azt tapasztaltuk, hogy sok esetben szinte alig találjuk meg a házasságra lépő személyeket a szülők dekórumainak felsorolása között. Nem indokolatlan tehát, ha a házasságot kötő személy mellett a még életben lévő édesapjának pozícióit is figyelembe vesszük.⁵⁰ Ez a feltétel a 119 házasságkötésből 75 esetben teljesül. Ugyanakkor azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a vizsgált közéleti pozíciókban egyáltalán nem találkozhatunk hölgyekkel, a földbirtokosok között pedig elenyésző az arányuk. Így a torzulás elkerülése érdekében a második mintában csak a férfiak által kötött 67 házasság szerepel.⁵¹

A vizsgálat elvégzéséhez egy számítógépes adatbázist készítettünk,⁵² melyben egy-egy személlyel kapcsolatban öt attribútum került rögzítésre: rendelkezik-e földbirtokkal, mekkora földbirtokkal rendelkezik,⁵³ visel-e valamilyen kinevezéstől vagy választástól függő tisztséget-méltóságot, udvarképes személy-e, tagja-e a Nemzeti Casinónak. Minden esetben az adott házasságkötés időpontjában fennálló helyzetet vettük tekintetbe. A házastársak között pedig rangjuk alapján ötféle állapotot különböztettünk meg: nem nemesek, köznemesek, bárók, grófok, hercegek.

Az adatbázis elemzése az SPSS 12.0 for Windows szoftverrel történt. A fenti öt attribútum és a házastárs rangja közötti összefüggés vizsgálatához a Pearson-féle χ^2 -próbát használtuk fel. Ennél az eljárásnál abból indulunk ki, hogy a vizsgált elemek között nincsen összefüggés. Ez az ún. nullhipotézis (H_0). Jelen esetben tehát azt feltételezzük, hogy az adott társadalmi-politikai pozíció és a házastárs rangja nem függ össze egymással. Ezt a nullhipotézist akkor vethetjük el, ha a χ^2 értékhez tartozó szignifikancia-szint 0,05-nél alacsonyabb. Ellenkező esetben viszont a nullhipotézis megerősítést nyer.

⁵⁰ Egyrészt az apa halála után eltelt idő csökkentette státusának hatását gyermekeinek házasságára, másrészt pedig az utódok már maguk is birtokolták/birtokolhatták az apa korábbi pozícióit. Ezért a halott apák különválasztása indokolt, hiszen így fontos hibalehetőségeket tudunk kiszűrni. A feltételezett hibaforrásoktól megtisztított csoport elemszáma elegendő ahhoz, hogy egzakt statisztikai következtetéseket alkossunk segítségükkel.

⁵¹ Megjegyzendő, hogy a 119 házasságkötésből 13 egyik mintában sincsen jelen. Ezeket olyan hölgyek kötötték, akiknek édesapja az adott időpontban már nem volt életben.

⁵² Az adatbázishoz elkészítéséhez a fentebb már hivatkozott gazdacímárakat, tiszti cím- és névtárakat, valamint a Nemzeti Casinó tagjainak névsorát használtuk fel. A genealógiai adatok Gudenus János – már szintén hivatkozott – művéből (Gudenus 1998. 26-53) származnak, melyeket azonban a MOL P623. 510-512. alatt található anyakönyvi kivonatok, gyászjelentések, esküvői értesítések alapján leellenőriztünk és szükség szerint korrigáltunk.

⁵³ Itt valójában arról van szó, hogy a birtokokat nagyság szerint besoroltuk 5, a lehetőségekhez képest közel egyenlő számú elemet tartalmazó csoportba.

Mindezeket előrebecsátva a házastárs rangját és a fentebb említett öt attribútumot a Pearson-féle χ^2 próbának vetettük alá – mind az egyén, mind pedig annak édesapja szemszögéből nézve. A vizsgálat eredményét az alábbi táblázat tartalmazza:

	Az egyén szemszögéből		Az édesapa szemszögéből	
	χ^2 érték	szignifikancia-szint	χ^2 érték	szignifikancia-szint
Földbirtoktulajdon	2,016	0,733	6,927	0,140
Birtoknagyság	7,500	0,823	23,256	0,107
Politikai tisztségek, méltóságok	1,514	0,824	3,242	0,518
Nemzeti Casinó-beli tagság	3,584	0,465	10,845	0,028
Udvarképeség ⁵⁴	0,640	0,887	3,905	0,419

4. táblázat

Láthatjuk, hogy egyetlen esetben alacsonyabb a χ^2 értékekhez tartozó szignifikancia-szint 0,05-nél: az édesapa Nemzeti Casinó-beli tagságánál. Itt tehát a H_0 hipotézis elvethető és kimutatható egy erős kapcsolat a vizsgált elemek között.

	Nemzeti Casinó-beli tagság	
	χ^2 érték	szignifikancia-szint
Földbirtoktulajdon	2,880	0,090
Birtoknagyság	30,354	0,000
Politikai tisztségek, méltóságok	9,125	0,003
Udvarképeség	0,297	0,586

5. táblázat

A továbbiakban már csak az apa Nemzeti Casinó-beli tagságára fókuszálva megállapítható, hogy az összefüggésben van a birtoknagysággal és az országos politikai életben való részvétellel is. E két attribútum viszont – mint láttuk – nem áll kapcsolatban a gyermek házastársának rangjával. Ezek alapján azt kell mondanunk, hogy a vizsgált elemek között a Casinó-tagság valamiféle központi funkciót tölt be. Ehhez a szerephez feltehetően hozzájárult a gazdasági életben betöltött – jelen dolgozatban azonban nem vizsgált – pozíció és a statisztikailag nem elemezhető kapcsolati tőke is.

Mindezek után talán azt sem haszontalan áttekintenünk, hogy milyen megoszlást mutat a házastársak rangja.

	1824-1945		1824-1918		1918-1945	
	Előfordulás	Százalék	Előfordulás	Százalék	Előfordulás	Százalék
A házastárs rangja	19	16,0	7	10,9	12	21,8
nem nemes	14	11,8	7	10,9	7	12,7
közne- mes	12	10,1	5	7,8	7	12,7
báró	68	57,1	41	64,1	27	49,1
gróf	6	5,0	4	6,3	2	3,6
herceg						

⁵⁴ Mivel az udvarképeségnek 1918-ig volt gyakorlati szerepe, így ebben a vizsgálatban csak az ezt megelőzően kötött házasságok vesznek részt.

Összesen	119	100,0	64	100,0	55	100,0

6. táblázat

A táblázat alapján elmondhatjuk, hogy az első világháborút követően egy jelentős változásnak lehetünk tanúi: megnőtt az alacsonyabb, nem arisztokrata kategóriákból házasodók aránya. Szándékosan nem használtuk a rangon aluli házasság kifejezést, ennek megítélése során ugyanis nem szorítkozhatunk pusztán a házastárs rangjára. A kérdés tisztázásához két fogalmat kell elkülönítenünk egymástól. Morgantikus házasságról akkor beszélünk, ha a felek egyike nemesi ranggal sem bír, míg messaliance abban az esetben áll elő, ha az egyik fél ősnemes származású, a másik pedig újabb keletű nemes. Ősnemesi származásról – mint már láttuk – akkor beszélünk, ha az illető bizonyítani tudja 16 nemes születésű őstől való közvetlen és törvényes leszármazását. Az egy és ugyanazon nemesség elvének megfelelően nem számít tehát a magasabb rangfokozat, akár egy köznemes is elkövethet messaliance-t, ha újabb keletű nemességgel rendelkező mágnással házasodik. Ennek azért van jelentősége, mert a rangon aluli házasságból születendő gyermekek nem fognak az előírt számú nemes össel rendelkezni és így elesnek az ősnemesi származáshoz kötött udvarképességtől, bizonyos méltóságoktól, kitüntetésektől.⁵⁵ Gyakorlati szerepe tehát a Habsburg-monarchia fennállásának végéig volt.

Széchenyi Lajos, Pál és István leszármazottai ez idő alatt – 1918 végéig – összesen hatvannégy házasságot kötöttek; ezek között néhány szemmel láthatóan is rangon aluli volt. Nagyobb botrányt azonban csak két eset kavart: Széchenyi György (1828-1897), valamint Széchenyi Ödön párválasztása.

Széchenyi György a nemzetség legidősebb ágából származott, Széchenyi Lajos unokája volt. Az alapító nagyapa kétszer nősült. Első feleségétől, Clam-Gallas Alojzia grófnőtől (1778-1822) hét gyermeke született, köztük elsőszülött fiúként György édesapja, János (1802-1874). A grófné azonban sokat betegeskedett, majd 1822 nyarán elhunyt. Széchenyi Lajosnak ekkor anyát kellett találnia a még életben lévő hat gyermeke mellé. Az új asszony Wurmbrand-Stuppach Henrik grófnak, a császárné főudvarmesterének leánya, Franciska lett (1797-1873). Ebből a házasságból két fiú származott: Imre (1825-1898) és Dénes (1828-1892).⁵⁶ Széchenyi Viktor kommentárja szerint „*Francoise, bár minden inkább volt, mint amit »mostoha« alatt értünk, a már részben felnőtt gyermekeknek mégsem pótolhatta soha az igazi édesanyját. Nem is fejlődött ki soha köztük valami bensőségebb viszony.*”⁵⁷ A finomkodó megfogalmazás azt igyekszik takargatni, hogy új felesége hatására Széchenyi Lajos teljesen elhidegült első házasságából származó gyermekeitől, köztük az elsőszülött Jánostól. Ez utóbbi egyik fia, Széchenyi Sándor a következőképpen emlékezett vissza ezekre az időkre: „*Valóságos golyó járás volt nekünk a kötelező Horpácsra való járás. Öreg atyám hideg, szűró szeme ... de leginkább szegény atyánk túlságos alzatos modora gögös hideg atyja iránt még bennünket is bántott.*”⁵⁸

A családi hagyomány szerint a feszült viszonyhoz hozzájárult az is, hogy Széchenyi Lajos valójában Erdődy Ágotát szerette volna feleségül venni, aki azonban inkább Jánost választotta és 1825-ben össze is házasodtak.⁵⁹ Ezt a történetet sem megerősíteni, sem megcáfolni nem tudjuk. Az viszont tény, hogy Széchenyi Lajos semmi birtokot vagy hatáskört nem adott át a már házas fiának, aki így teljesen kiszolgáltatott helyzetben volt

⁵⁵ Kempelen 1907. 5.

⁵⁶ Bártfai Szabó László: A Sárvár-felsővidéki gróf Széchenyi család története. III. kötet. Budapest, 1916. 9-10., 31-37.

⁵⁷ Széchenyi Viktor: Sárvár-felsővidéki Gróf Széchenyi Lajos és nejei Clam-Gallas Alojzia és Wurmbrand Francoise grófnők levelezése 1781-1873. Budapest, 1913. (A továbbiakban: Széchenyi 1913.) 34.

⁵⁸ TMÖL, Széchenyi család iratai, 3. 28. 410-411.

⁵⁹ Széchenyi 1913. 34.

apjával szemben⁶⁰ – egészen annak 1855-ben bekövetkezett haláláig. Ebbe a feszültséggel terhes légkörbe születtek bele gyermekei is: László (1828-1887), a már említett György és Sándor, valamint három nővérük.⁶¹ Az évtizedes mellőzöttség és a megaláztatások minden bizonnyal hozzájárultak ahhoz, hogy Széchényi János talán nem úgy viszonyult a környezetéhez, mint azt egy arisztokratától elvárnánk. Jókat borozgatott a szomszédos hétszilvafás nemesekkel, Sándor fiát pedig nem engedte jogot tanulni, mondván, hogy magyar ember az abszolút kormány alatt úgysem szolgálhat. Nagy volt a veszély – emlékszik vissza Széchényi Sándor –, hogy rá is két fivére „rettenetesen üres egzisztenciája” vár.⁶²

László bátyja ugyanis „fülig belesüppedt a soproni kispolgári körökbe, melybe számos »gyengéd szál« vissza fogta s melyből soha többé ki kecmeregni nem is bírt”. Széchényi György pedig a katonaságnál eltöltött „két szolgálati év után, bárha minden tekintetben kedveztek neki, leköszönt, művészi, jobban mondva színész s színésznék körét választotta és ún. zsenialitásokra adta magát.”⁶³ Az igazi skandalumot viszont „Schwarz Johanna kisasszonyali házassági összekelése”⁶⁴ váltotta ki. A hölgy ugyanis egy „inkább egyszerű, csekély badeni eleganciával érintett” gyógyszerész leánya volt. Itt tehát egy morgantikus házassággal van dolgunk, melybe az édesapa, Széchényi János csak vonakodva egyezett bele, Erdődy Agota pedig „kézzel-lábbal tiltakozott” ellene.⁶⁵ Az egész házasságkötés azért keltett nagyobb figyelmet, mert az esküvői értesítésben Széchényi György nyíltan leírta feleségének származását. Széchényi Lajos özvegye szerint a fiú „demokratikus érzelmeinek eme csúnya fölfújásával pellengérre állítja egész családját s talán lehetetlenné teszi neki a jövőben minden tisztességes házassági összeköttetést. Ki fog ebbe a rettenetes rokonságba belekíváncozni!? Ha ez előbb történik, ki tudja megkapta volna-e Dénes Mariettet és vajon Imre fog-e valakinek ezentúl kelleni.”⁶⁶ A házasság egyébként nem tartott sokáig, a pár nyolc év múlva különvált.⁶⁷

Külön érdekesség – és egyben további kutatásra csábító tényező – hogy a Schwarz család zsidó származású volt.⁶⁸ Az édesapáról, Schwarz Lipótról (1812-1877) sikerült megtudnunk, hogy diplomás ember volt, a badeni polgármester leányát vette feleségül és maga is élénken részt vett a helyi közéletben.⁶⁹ Széchényi György tehát egy tekintélyes, minden bizonnyal köztisztviselőben álló polgárcsaládba házasodott be. Az is bizonyos, hogy az esküvő katolikus templomban történt.⁷⁰ A részletek feltárását a kutatás egy későbbi szakaszában tervezzük. Erre nézve biztató azonban, hogy Schwarz Lipót egykori gyógyszerértára a mai napig fennáll Baden főterén.⁷¹

Széchényi László és György botrányokkal teli élete után szinte kész csoda, hogy a harmadik fiú, Széchényi Sándor nem jutott bátyjai sorsára. Ő az egyetlen a testvérek közül, akinek valóban sikerült megtalálnia a rangjához méltó helyet: több mint két évtizeden keresztül Tolna vármegye főispánja volt, majd a főrendiház alelnöki székében fejezte be közéleti pályafutását.⁷² Tolna vármegyéhez a nagydorogi uradalom köti a Széchényieket,

⁶⁰ Széchényi 1913. 108.

⁶¹ Gudenus 1998. 31-33.

⁶² TMÖL, Széchényi család iratai, 3. 28. 389., 423-424

⁶³ TMÖL, Széchényi család iratai, 3. 28. 424.

⁶⁴ MOL P623. 510. „Meghívók, értesítések” 90.

⁶⁵ TMÖL, Széchényi család iratai, 3. 28. 429.

⁶⁶ Széchényi 1913. 342.

⁶⁷ Gudenus 1998. 31. Mivel válásra hivatalosan csak 1895-től volt lehetőség, így jelen esetben egyházi érvénytelenítésről lehetett szó. Elképzelhet

⁶⁸ TMÖL, Széchényi család iratai, 3. 28. 439.

⁶⁹ Zur Geschichte der Landschafts-Apotheke in Baden bei Wien von 1600 bis 1970. Kézirat. <http://www.apothekebaden.at/inhalt/geschichte3.htm> (2006. 11. 5.)

⁷⁰ MOL P623. 510. „Meghívók, értesítések” 90.

⁷¹ <http://www.apothekebaden.at/>

⁷² Sturm-féle országgyűlési almanach 1910-1915. Szerk. Végváry Ferenc, Zimmer Ferenc. [Budapest, 1910.] 124.

amely még Festetics Julianna (1753-1824) révén került a családba.⁷³ Dédunokája, Széchenyi Sándor pedig már feleséget is innen választott magának jobaházy Döry Natália (1846-1928) személyében. A grófi, bárói és köznemesi ággal is rendelkező jobaházy Döry család a korai középkorra vezeti vissza eredetét.⁷⁴ Ez azonban még nem garancia az ősnemesi származásra, hiszen annak csak egyik összetevője a család régisége. Döry Natáliáról viszont tudjuk, hogy később palotahölgy lett,⁷⁵ ami feltételezi az apai és anyai ágon előírt 8-8 nemes őstől való közvetlen és törvényes leszármazást. Széchenyi Sándor tehát – habár felesége köznemes volt – nem rangon alul házasodott.

Az viszont már más kérdés, hogy Natália a Döryek hanyatló, alaposan eladósodott ágához tartozott.⁷⁶ Özvegy Széchenyi Lajosné szerint azonban megvolt ennek is az előnye, melyet Dénes fiának írt egyik levelében fejtett ki: *„Nevettem, mikor azt mondtad, hogy szegény leányt nem vehetsz el, mert ha neked kellene őt öltöztetned, nem maradna pénzed lovoid- és kutyáidra. (...) Ha valaki szegény leányt vesz el, annak nem kell sok parádét csinálni. (...) Toilettira is kevés kellene, ha mindig falun éltek. Míg ellenben egy gazdag rokonsággal bíró leánynál többet kell tenni a galéria számára – ami már sok embert tönkbe sodort. Ezért maradok meg azon nézetem mellett, hogy gazdaságosabb szegény leányt elvenni, mint gazdagot.”*⁷⁷

A továbbiakban áttérünk Széchenyi Ödön esetére, amely elsősorban arra lesz jó példa, hogy milyen magánjogi következményekkel járhat egy rangon aluli házasság.

Széchenyi Ödön a „legnagyobb magyar” fiaként látta meg a napvilágot 1839-ben. Tanulmányainak befejezése után hajóskapitányi oklevelet szerzett és hosszabb külföldi utakat tett. Ő szervezte meg a pesti tűzoltóságot, majd 1874-től kezdve állandóan Konstantinápolyban élt és a török tűzoltási szervezet kialakításán munkálkodott. Ennek élére altábornagyi rangban őt nevezte ki a szultán. 1922-ben a halál is Konstantinápolyban érte utol.⁷⁸

Első házasságát almási Almay Irmával (1844-1891) kötötte 1864 elején, Esztergomban.⁷⁹ Ami az Almay család nemességét illeti, mindössze néhány évtizedre tekintett vissza. Első viselője Wurm József vagyonos pesti polgár volt (Irma nagyapja), aki I. Ferenc királytól almási predikátummal Almay névre adományos nemességet nyert.⁸⁰ Ilyen rövid nemesi múlttal a menyasszony nem felelhetett volna meg az őspróbán, ez a házasság tehát messalience. Akkoriban azonban – úgy tűnik – a családból senki sem tiltakozott különösebben az esküvő ellen.⁸¹ Esztergomban tízezres tömeg fogadta az ifjú párt. Gárdonyi Antal színtársulata pedig előadta tiszteletükre Kisfaludy Károly vígjátékát, a Hűség próbáját.⁸² A nagy nyilvánosság azonban feltehetően nem annyira Ödön személyének, mint édesapja, Széchenyi István kibontakozó kultuszának volt köszönhető. A menyasszonyról a következőképpen számol be egyik levelében özvegy Széchenyi Lajosné: *„Este hat óra tájban megjelent a szegény áldozat, a menyasszony is – kipirulva, zavartan, a hidegtől vacogva állta az őt majd’ fölfaló sok szem tekintetét. Magyar ruhában volt, vállára két vastag hajfonat*

⁷³ Széchenyi 1933. 108-109.

⁷⁴ Tolna Megyei Levéltár családi iratainak repertóriumai II. Szerk. Cserna Anna. Szekszárd, 2000. (A továbbiakban: Cserna 2000.) 46.

⁷⁵ Gudenus 1998. 32.

⁷⁶ Cserna 2000. 46-47.

⁷⁷ Széchenyi 1913. 248-249.

⁷⁸ Magyar Életrajzi Lexikon 1000-1990 CD-ROM. Arcanum Adatbázis. H.é.n. Rekord sorszám: 15242.

⁷⁹ Gudenus 1998. 52.

⁸⁰ Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Pótlék-kötet. Pest, 1868. 14.

⁸¹ Hacsak azt nem tekintjük ellenvéleménynek, hogy az esküvői értesítő – a szokással ellentétben – nem a szülők, jelen esetben özvegy Széchenyi Istvánné nevében kelt, hanem maga Széchenyi Ödön adta ki. ld. MOL P623. 510. „Meghívók, értesítések” 92.

⁸² Pífkó Péter, Zachar Anna: Ünnepi színjátékok Esztergomban (1816-1990). Új Forrás, 1995/1. http://www.jamk.hu/ujforras/9501_04.htm (2006. 11. 5.)

omlott, főkötője aranyhálóból készült. Általában szólva csinos asszony, de szépnek alig mondható. Orra nagy, álla előre tolt. A vélemények megoszlottak. Ki csinosnak tartotta, ki meg nem. De mindenesetre igen szeretetreméltó.”⁸³ A szertartást Scitovszky János esztergomi érsek celebrálta a néhány évvel korábban elkészült főszékesegyházban.⁸⁴ A házasságból két gyermek született: András (1865-1907) és Vanda (1870-1916).⁸⁵

Széchenyi Ödönre tulajdonképpen eredetileg annak kapcsán figyeltünk föl, hogy még első neje életében sorra születtek a gyermekei egy idegen nőtől, akit később (1892) feleségül is vett.⁸⁶ Az új asszony, Kritopulo Eulália eredetileg Széchenyi Ödön cselédje volt,⁸⁷ és „*sem nemes, sem nobilis görög családból nem származott*”.⁸⁸ A házasság tehát morgantikus volt, első három gyermekük pedig – Olga (1873-1889), Ilona (1888-1951) és Gusztáv (1889-1966) – házasságtörésből született. Őket még egy – immáron törvényes – fiú követte: Bálint (1893-1954).⁸⁹

Széchenyi Ödön dolgai természetesen a család tagjai előtt sem maradhattak rejtve. Előtérbe azonban akkor került a kérdés, amikor lépéseket tett gyermekei törvényesítésének érdekében. Az 1907. évi nemzetségi gyűlés egyhangúan tiltakozott ez ellen és ifj. Andrassy Gyula belügyminiszterhez fordult.⁹⁰ Két évvel később azonban szomorúan kellett konstatálniuk, hogy Széchenyi Ödön megelőzte őket: a család háta mögött – és az uralkodó megtévesztésével – elérte Ilona és Gusztáv nevű gyermekeinek törvényesítését és a gróf Széchenyi névvel való felruházását.⁹¹

Felmerülhet persze a kérdés, hogy vajon miért tiltakozott a nemzetség olyan hevesen Ödön gyermekeinek „becsempészése” ellen? Csak a felhígulástól féltek, vagy volt valami más okuk is e látványos elhatárolódásra?

Az ügy hátterében a nagycenki hitbizomány majdani örökléséért folyó a küzdelem állt. Ennek pillanatnyi haszonélvezője Széchenyi Béla – Ödön bátyja – volt. Széchenyi Ferenc hitbizományi alapítólevelében úgy rendelkezett, hogy „*az elsőszülöttségi rend mindig csakis a férfinemnél maradjon meg. Ha azok közül [ti. a nemzetség három ága közül] az egyik férfinemben kihalna, eme majorátus javai menjenek át a másik két túlélő majoreskóra és ezeknek ágaira, egyenlő módon mindkét majorátus közös kezelése alatt.*”⁹² Széchenyi Bélának azonban korán elhunyt feleségétől csak leányai voltak, ő maga pedig 1907-ben már 70 éves volt.⁹³ Így számítani lehetett rá, hogy az öröklés kérdése hamarosan napirendre fog kerülni. Bár Széchenyi Ödönnek sikerült elsőszülött fiát törvényesíttetnie, a hitbizományra mégsem volt jogosult. Az alapítólevél szerint ugyanis Széchenyi Ferenc összes leszármazottaikkal együtt kizárta a hitbizomány örökléséből mindazokat, akik „*feleségüket nem ősrégi, nemes családfából vették, vagy akiknek felesége ... nem az ő vallásukat követi*”.⁹⁴ Valószínűleg az utóbbi kitételel igyekeztek elhárítani, amikor Kritopulo Eulália a házasságkötés előtt egy nappal katolizált.⁹⁵ Nemesnek azonban még jóindulattal sem volt mondható, ősnemesnek pedig pláne nem.

⁸³ Széchenyi 1913. 334.

⁸⁴ MOL P623. 512. 148.

⁸⁵ Gudenus 1998. 52.

⁸⁶ Gudenus 1998. 52. A házasság dátumaként hibásan szerepel 1891. aug. 1., mert az a házassági anyakönyv hitelesített kivonata szerint pont egy évvel később volt. ld. MOL P623. 512. 257.

⁸⁷ MOL P623. 301. VII. k. 28. cs. 2. sz. 16.

⁸⁸ MOL P623. 301. VII. k. 28. cs. 2. sz. 168.

⁸⁹ Gudenus 1998. 52.

⁹⁰ MOL P623. 301. VII. k. 28. cs. 1. sz. 19-20.

⁹¹ MOL P623. 301. VII. k. 28. cs. 1. sz. 30. Ferenc József abban a hiszemben gyakorolta uralkodói jogát, hogy az a család tudtával és egyetértésével találkozik.

⁹² MOL P623. 301. VII. k. 28. cs. 2. sz. 172.

⁹³ Gudenus 1998. 52.

⁹⁴ MOL P623. 301. VII. k. 28. cs. 2. sz. 173.

⁹⁵ Gudenus 1998. 52.

A nemzetség 1914-ben prejudiciális pert indított Széchényi Ödön ellen annak megállapítása végett, hogy sem őt, sem utódait az öröklési jog nem illeti meg. Közbejött azonban az első világháború és a pert elnapolták. 1918 végén pedig meghalt Széchényi Béla. Ekkor tárgyalások kezdődtek a „legitim ágak” és Széchényi Ödön között. A készpénzzel való kielégítésről a bizonytalan idők miatt nem lehetett szó. Így végül felajánlották neki a nagycenki hitbizomány szélére eső, kb. 1/5 részét kitevő hegyközi gazdaságot, amit az el is fogadott és 1921 tavaszán aláírta az erről szóló egyezményt.⁹⁶ Egy évvel később Széchényi Ödön meghalt, gyermekei azonban hozzájutottak eme csökkentett mennyiségű örökségükhöz.

Megfigyelhető, hogy a rangon aluli házasságok egy része egy-egy személy körül koncentrálódott. Ezt láthattuk Széchényi János fiai esetében, de ugyanez elmondható Ödön gyermekeiről is. András nevű fia *„tizenkilencz éves korában fiatalos könnyelműséggel nősült. Egy fürdőhelyen ismerkedett meg a nála jóval idősebb, de feltűnően szép orosz hölgygel [Korosztolov Janiska Helénnel] és legott megkérte a kezét”*. Hamarosan kiderült viszont, hogy az asszony *„botrányos életet folytat, az udvarlók egész légiója jár nyomában és ... ezért egy olasz fürdőhelyről ki is tiltották. Majd azzal kompromittálta a grófi címet, hogy minden művészi képesség nélkül és noha nem volt rászorulva, színésznőnek, később pedig Sárvári Ilona név alatt orfeumi énekesnőnek szerződött el.”*⁹⁷

Egy rangon aluli házasságnak azonban nem feltétlenül kellett látványosan előnytelennek lennie. Sőt, egyes esetekben a társadalom tekintélyes és kifejezetten vagyonos köreivel került sor ilyen házassági összeköttetésre. Jó példa erre Széchényi Bálint – szintén Ödön fia – aki másodszorra Bachruch Margitot (1893-1954) vette feleségül (1932).⁹⁸ Nejének családja Morvaországból származott és a 19. század elején telepedett le Magyarországon. Nagyapja még pipakupakok gyártásával kezdte, édesapja, Bachruch Károly (1850-1926) viszont már korának egyik legnevesebb pesti ötvösművésze volt, aki érdemei elismerésül királykúti előnévvel nemességet kapott (1905).⁹⁹ Ugyanakkor a Bachruch család zsidó származású volt, ami felveti azt – a későbbiekben tisztázandó – kérdést, hogy miként élte meg a házaspár a holokausztot? Itthon maradtak, vagy még időben külföldre távoztak? Esetleg ennek előkészítésére utalhat, hogy Bachruch Margitot 1939-ben valutacsempészség miatt letartóztatták.¹⁰⁰ Pillanatnyilag azonban csak az biztos, hogy mindketten túléltek a világháborút és Párizsban haltak meg 1954-ben.¹⁰¹

Anyagi szempontból a legelőnyösebb rangon aluli házasságot minden bizonnyal Széchényi László kötötte. Felesége, Vanderbilt Gladys (1886-1965) családja Amerika leggazdagabbjai közé tartozott.¹⁰² Megismerkedésük körülményeiről Károlyi Mihály jegyzett fel érdekes részleteket: *„Széchényi Lászlónak, aki ... tönkrement, az uzsorása finanszírozott egy amerikai utazást, mert más reménye már nem maradt, hogy viszontlássa pénzét. Széchényi azonban nem Amerikában, hanem Karlsbadban talált rá a maga gazdag »örökösnyőjére«.*” Károlyi a Vanderbilt családdal 1905-ös amerikai útja során került kapcsolatba. New Yorkban részt vett egy bálon, melyet Gladysnek a „társaságba” való bevezetése alkalmából tartottak: *„Nem az a fajta party volt, amelyet manapság szoktak adni az amerikai milliomosok. Mellőztek minden reklámot és látványosságot, csupán rengeteg csodálatos virág volt a termekben és egy nagyon félénk leány, aki szinte nem is beszélt, csak suttogott, mintha mentegetőzni akart volna, hogy ilyen hatalmas vagyon örököse.”*¹⁰³ Maga a házasságkötés 1908-ban zajlott le New Yorkban.¹⁰⁴ Széchényi László vagyoni helyzete azért

⁹⁶ MOL P623. 301. VII. k. 28. cs. 2. sz. 144-146.

⁹⁷ Gróf Széchényi Andor válópöre. Országos Hírlap, 1898. december 1. 9.

⁹⁸ Gudenus 1998. 53.

⁹⁹ Zsidó Lexikon. Szerk. Ujvári Péter. Budapest, 1929. 74.

¹⁰⁰ MOL P623. 303. (VII. k. 18. cs. 1940.) 107.

¹⁰¹ Gudenus 1998. 53.

¹⁰² Pallas Nagy Lexikona digitális kiadás

¹⁰³ Károlyi Mihály: Hit, illúziók nélkül. Budapest, 1982. 32-33.

¹⁰⁴ Gudenus 1998. 35.

nem volt olyan kilátástalan, mint ahogy Károlyi leírja. Az 1911. évi gazdacímtár szerint mintegy 3700 kataszteri hold tulajdonosa volt¹⁰⁵ – igaz, ezzel a családtagok között a szerényebb birtokosok közé tartozott és természetesen nem versenyezhetett a hatalmas Vanderbilt vagyonnal sem. Tény azonban, hogy megnősülése után már nemigen lehettek anyagi gondjai és a korábbiakhoz képest egy jóval magasabb életszínvonalat biztosított számára a házasság. Felesége 1909-ben 450000 koronáért palotát vett az Andrássy úton,¹⁰⁶ a család birtokállományát pedig 6700 kataszteri holddal szaporította.¹⁰⁷ Károlyi Mihály memoárja szerint „Széchényit a Vanderbilt név alapján Magyarországon »Bilty«-nek nevezték, és arról volt nevezetes, hogy egyetlen vizsgáját sem tudta letenni – ami azonban nem akadályozta meg, hogy nagykövetté nevezzék ki [1921]. Washingtonban azonban kudarcot vallott diplomáciai képességeivel (...) a magyar kormány időközben rájött, hogy egy követnél nem elegendő, ha a felesége Vanderbilt lány. Ehhez a munkához észre is szükség van.” Károlyi azonban – érthető okokból – politikailag szemben állt az Horthy-korszak Magyarországnak nagykövetével, ezért joggal feltételezhetjük róla, hogy visszaemlékezésében esetleg a valóságosnál kedvezőtlenebb színben tüntette fel Széchényi Lászlót. Pritz Pál szerint valóban igaz, hogy minden tapasztalat nélkül bízták meg a washingtoni nagykövetség vezetésével, ugyanakkor ez a megbízatás a korszak diplomáciatörténetében szokatlanul hosszúá nyúlt. Széchényi László ugyanis 12 éven keresztül, 1933 tavaszáig állomáshelyén maradt.¹⁰⁸

Érdemes – és minden bizonnyal érdekes – lenne a másik oldalt, a ranglétra tetején álló családokat is áttekinteni. Erről azonban most – megfelelő kutatási eredmények hiányában – kénytelenek vagyunk lemondani. Ugyancsak a későbbiekben fogjuk feltárni azokat a többszálú családi kapcsolatokat, melyek a Széchényieket egyes arisztokrata és köznemes családokhoz fűzik.

¹⁰⁵ Gazdacímtár 1911. 601., 604., 609.

¹⁰⁶ Gábor Eszter: Az Erdődy, Semsey, Vanderbilt Gladys palota. In. Budapesti Negyed 1993/1. <http://www.bparchiv.hu/magyar/kiadvany/bpn/01/fej05.html> (2006.11.05.)

¹⁰⁷ Széchényi 1933. 115.

¹⁰⁸ Pritz 1995. 24.

A 6-14 ÉVES TANULÓK MOTIVÁCIÓJÁNAK VIZSGÁLATA A TESTNEVELÉS ÓRÁN A VASVÁRI KARDOS LÁSZLÓ ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN

Szerző: Hubay Kinga, testnevelés szak (egyetemi kiegészítő)

Konzulens: Bocz Árpád, főiskolai docens

(Testnevelés- és Sporttudományi Szekcióban I. helyezés és különdíj)

1.A motiváció pszichológiai szakirodalma

„Mi tehát a motiváció? A moveo (=mozgat,mozdít) igéből származik és valamilyen erőfeszítésre irányuló cselekvést jelent.”¹ (Dr. Nagykáldi Csaba: A sport és a testnevelés pszichológiai alapjai. Bp. Computer Arts Bt., 1998. 55. o.)

Megkülönböztetünk alapvető, elsődleges, biológiai eredetű motívumokat, valamint magasabb rendű, társadalmi eredetű motívumokat.

2.Pedagógiai megfontolásból háromféle szintet különböztetünk meg (Réthy Endréné megfogalmazása alapján)

- **Beépült tanulási motivációról** akkor beszélünk, amikor a tanuló lelkiismereti, tudati alapon követi a társadalmi, iskolai követelményeket. Erkölcsei kötelesség.
- **Belső tanulási motivációról** akkor beszélünk, ha a motiváció magában a tanulóban ébred. Forrása maga a tevékenység öröme. A társadalmi és az iskolai kíváncsnak azért tesz eleget a tanuló, mert azok saját céljaival egybeesnek.
- **Külső tanulási motivációról** akkor beszélhetünk, ha a tanulás csak eszköz valamilyen külsődleges cél elérése érdekében. Ilyen külső cél lehet például: jó jegy, tárgyi jutalom, a szociális jutalom, elismerés. Ez utóbbi lehet: szülők, tanárok, iskolatársak elvárásainak való megfelelésből fakadó motiváció.

3.Kapcsolata a testneveléssel

A testnevelés és sporttevékenység egyik legfontosabb teljesítménynyújtó eszköze, amely azt jelenti, hogy a már elért eredmény, ösztönző hatással van a tanulóra és további teljesítménynyújtásra, feladatvállalásra és erőfeszítésre motiválja.

4.Vasvár

Magyarország nyugati részén, Vas megyében található település. Vasvár lakóinak száma 2006. január 1-jén 4695 fő. Településünk gazdasági, társadalmi szempontból elmaradott kistérségben található, amely besorolással a Nyugat-Dunántúli Régióban csak néhány térség rendelkezik.

5.Az iskola

Városunkban nyolc évfolyamos általános iskola működik, önkormányzati fenntartásban. Az iskola tanulóinak száma 556 fő (ebből 509 gyermek normál tagozatos, 47 gyermek sajátos nevelésű). A sportcsarnok 3 testnevelés óra egyidejű megtartására alkalmas.

6.A vizsgált minta

509 normál tagozatos, általános iskolai tanulót vizsgáltam a fent említett iskolában. A részt vevő osztályok heti testnevelésóráinak átlaga 2,625. Az alsó tagozaton heti három testnevelésóra van. Az 5.-6. évfolyamon 2,5; a 7.-8. évfolyamon pedig 2 testnevelésóra van hetente.

Az adatokat 2006-os tanév tavaszi felében gyűjtöttük. A felmérések március 20-án kezdődtek és március 30-án fejeződtek be.

7.A kutatás célja

Kutatásom célja az volt, hogy rámutassak milyen mértékben változik a gyerekek motivációja a testnevelésórán, az első évfolyamtól a 8. évfolyamig, illetve milyen az érzelmi, értelmi és erkölcsi telítettségük a tantárggyal szemben iskoláinkon belül.

8.A vizsgálat módszere

A tanulóknak csoportos keretek között, egy 22 kérdésből álló (a mellékletben bemutatott) kérdőívet kellett kitölteniük. A kérdőív szerkesztésénél felhasználtam Réthy Endréné (A tanítás-tanulási folyamat motivációs lehetőségeinek elemzése című könyvéből) egy tanulási motivációra vonatkozó kérdőívét. A kérdőívet átszerkesztettem olyan módon, hogy csak a testnevelésórával kapcsolatos telítettségre, illetve motivációra kérdezzen rá.

9.Az eredmények feldolgozása

A feldolgozás során 509 tanulói kérdőív, azaz 11198 kérdés elemzésére és értékelésére került sor. A válaszok az iskolai szerverre kerültek. Az adathalmaz feldolgozása során segítségemre volt kolléganőm, Pál Katalin matematika – fizika - számítástechnika szakos tanárnő. A beérkezett adatokat táblázatba rendeztük a Microsoft Excel program segítségével. A kérdőív hat kérdése esetében (B., E., F., R., T., U.) a pozitív választ nem az 5-ös, hanem az 1-es szám megjelölése jelentette. Emiatt ezen kérdések elemzésekor megfordítottuk a számok jelentéstartalmát ($5 \rightarrow 1$, $4 \rightarrow 2$, $3 \rightarrow 3$, $2 \rightarrow 4$, $1 \rightarrow 5$) a könnyebb és átláthatóbb adatfeldolgozás érdekében. Ezek után, már csak a megfordított adatsorral dolgoztunk. Így minden kérdés esetében az 5-ös számú válasz jelentette a legpozitívabb válaszadást. Matematikai-statisztikai módszereket alkalmaztunk a különböző csoportok összehasonlításánál, elemzésénél. Százalék-, átlag és rangsorvizsgálatokat végeztünk, majd grafikonokon is megjelenítettük ezeket az adatokat.

10.A vizsgálat

Vizsgálódásom során először is arra voltam kíváncsi, hogy a tanulói személyiségen belül, mely dimenzió (érzelmi, értelmi, erkölcsi) befolyásolja legerősebben a testneveléshez kapcsolódó motivációt, illetve egy-egy dimenzióon belül mely tényezők gyakorolják a legnagyobb hatást.

Az évfolyamokat korcsoportokba, a kérdéseket pedig három dimenzióba (érzelmi, értelmi, erkölcsi) rendeztük (1. táblázat).

Az I. korcsoportba tartoznak az 1. és a 2. osztályosok. A II. korcsoportba tartoznak a 3. és a 4. osztályosok. A III. korcsoportba tartoznak az 5. és a 6. osztályosok. A IV. korcsoportba pedig a 7. és a 8. osztályosok tartoznak.

A kérdéseket kategorizálva az érzelmi csoportba kerültek az „E, F, H, K, L, M, R, S, T, U, V” betűvel jelöltek. Az értelmi dimenzióba a „D, G, Z” jelű kérdéseket rendeztem. Valamint az erkölcsi kategóriába soroltam az „A, B, C, I, J, N, O, P” megjelölésű kérdéseket (a kategorizáláshoz is Réthy Endréne már említett kutatását vettem segítségül).

Ha a tanulók összességét vesszük alapul, akkor a tanulók tanulási motiváltságát legerősebben az értelmi-megismerési hatás befolyásolja (átlaga 3,94), ezt szorosan követi az erkölcsi hatás (átlaga 3,92), majd következik az érzelmi-szociális terület (átlaga 3,80). Megállapíthatjuk, hogy a diákok tanulási motivációjához mindhárom terület közel azonos mértékben szükséges. Tanárként meg kell tudnunk találni az arany középutat ebben az esetben is.

Egy további finomabb elemzés arra is lehetőséget adott, hogy egy-egy dimenzióon belül feltárjuk a legerősebb hatást gyakorló tényezőket:

Az értelmi-megismerési motivációs dimenzióon belül a legerősebb hatást a kíváncsiság, az új dolgok megismerése, felfedezése váltja ki. Számukra a tanulnivalók újdonságtartalma vonzerőként hat, s a különleges feladatok fokozott érdeklődést váltanak ki belőlük.

A második helyre kerülő erkölcsi-önintegrációs motivációs dimenzióon belül a meghatározó tényező a jó jegyért, illetve dicséretért való törekvés.

A tanulás érzelmi-szociális motivációs dimenzióján belül a legerősebb hatást a testnevelésórához fűződő érzelmek gyakorolja, amely iskolánkon belül meglehetősen magas (4,66).

Nagyon sajnálatos adat, hogy mindhárom dimenziót figyelembe véve (természetesen e kategórián belül is) az utolsó helyre szorult a testnevelés-órai elfáradás (3,07).

Nézzük meg a legszembetűnőbb eredményeket iskolai szinten (2. táblázat)!

A tanulók arra a kérdésre, hogy elfáradnak-e a testnevelésórán, a következő válaszok születtek: 32%-uk soha vagy nagyon ritkán fárad el, 31%-uk néha és csak 37%-uk nyilatkozott úgy, hogy elég gyakran, illetve szinte mindig elfáradnak. Megállapíthatjuk, hogy a tanulók csak nagyon ritkán, illetve néha fáradnak el a testnevelésórán (63%). Ez elgondolkodtató adat azért is, mert a tanulók többsége képességeihez mérten jól dolgozik (78%) és az önálló feladatokat is becsületesen elvégzi (74%). Ezen adatok ismeretében, nagy a valószínűsége, annak, hogy a testnevelés-órákra tervezett munka mennyisége és azok hatékonysága nem kielégítő iskolánkban. Összességében a tanulók nagyobb része magas teljesítménymotivációval, kötelességtudással jellemezhető.

A minta 16%-a szinte mindig, illetve elég gyakran, 29%-uk néha és 55%-uk soha, illetve nagyon ritkán rendetlenkedik az órán. A vizsgáltak 70%-a, ha megszidják, elgondolkodik a tettén. A tanulók több, mint fele tehát, saját véleménye szerint, alkalmazkodik a követelményekhez és fegyelmezett.

A vizsgáltak 67%-a a testnevelés-órai versenyhelyzetekben próbál osztályelső lenni, 80%-ának nagyon fontos, hogy jó jegyet vagy dicséretet kapjon testnevelésből. Nagy részük tehát teljesítményorientált, s erőteljes jegycentrikusság tükröződik beállítódásán. A tanulóknak fejlett a presztízsszellem, igénylik az egyéni feladatokat, a szerepeltetést. A kutatásból kiolvasható, hogy a tanulók nagyobb hányada a testnevelés-órai normákat magáévá tette, s azt viselkedésében megjeleníti.

A tanulók nagy többsége, 91%-a nem érez szorongást vagy félelmet a testnevelésóra előtt, sőt 72% várakozással néz elébe. A tanulók 78%-a soha nem kívánna olyat, hogy ne legyen testnevelésóra.

A diákok 43%-a szereti bemutatni a feladatokat osztálytársai előtt, ezen tanulók esetében szinte belső igényként jelentkezik, hogy feladatokat kapjanak a tanártól, így nagyobb aktivitási teret nyernek a tanítás-tanulás folyamatában. Viszont 41%-uk nem szeret szerepelni az osztálytársai előtt. Ezeket a gyerekeket csoportos bemutatásokon kellene szerepeltetni. Az osztálytársak kritikai észrevétele a tanulók 25%-át elég gyakran, illetve szinte mindig zavarja. Ezt az adatot elég magasnak ítélem meg, ha arra gondolok, hogy a tanulók $\frac{1}{4}$ részét erősen zavarja az osztálytársak jelenléte például egy bemutatás alkalmával. Szinte lehetetlen elrekeszteni az ilyen természetű gyermeket a többiektől az osztályzások alkalmával. Esetenként ugyan megoldható, de véleményem szerint, hosszú távon, pedagógiailag ez nem lehet megoldás. A társadalom ugyanis elvárja a közösségbe beilleszkedő, ott együttműködő és jó teljesítményt nyújtó egyéneket.

Most vizsgáljuk meg a négy korcsoport közti különbségeket és hasonlóságokat (3. táblázat).

Mindjárt az első kérdésnél különbséget tapasztalhatunk. Míg az I. és II. korcsoportosok közel felét szinte mindig vagy nagyon gyakran zavarja, ha hibásan végzi a feladatát, addig a III. és IV. korcsoportosoknak csak 34%-át.

Arra a kérdésre, hogy versenyhelyzetekben próbálnak-e elsők lenni, számottevő különbségek nem születtek a tanulók körében. Bár az életkor növekedésével, ezen a téren is csökkenő tendenciát mutat a motiváció.

A III. és IV. korcsoportosok érdeklődése, fogékonysága az új dolgokra, szerencsére nem sokat csökken az évek folyamán (75%-ról 67%-ra) az I. és II. korcsoportosokéhoz képest.

Az iskola tanulóinak túlnyomó többsége (91%) nem érez szorongást, illetve nem fél a testnevelésórák előtt. Alsó és felső tagozaton nagyon szoros eredményeket kaptam e tekintetben. Bár itt megállapíthatjuk, hogy minél idősebbek a gyerekek, annál kevésbé szoronganak a testnevelés miatt. Viszont az előzőekből már tudjuk, hogy nem is annyira lelkiismeretesek a gyakorlatvégzések alkalmával, mint a kisebbek. Ebben az esetben megállapíthatjuk, hogy a lelkiismeretesség egyenesen arányos a stresszeléssel.

A következő esetben is negatívumot fedezhetünk fel a IV. korcsoportosok körében. Ennél a kérdésnél, arra voltam kíváncsi, ha elrontanak egy kijelölt feladatot, akkor megpróbálják-e azt még egyszer. Az I., a II. és a III. korcsoportosok eredménye megközelítőleg azonos. A csoportok 79%, 78%, illetve 73% vallja azt, hogy bizony szinte mindig vagy elég gyakran megismétlik a feladatot. Ezek a tanulók a bemutatások, osztályozások során megpróbálják a legjobbat kihozni magukból. Ellenben a sokat emlegetett IV. korcsoportosoknak csak kicsivel több, mint a fele (53%) hajlandó ilyen „áldozatot” hozni.

Alsó tagozaton a gyerekek nagy százaléka – I. korcsoport 93,5% és II. korcsoport 83,5% - dolgozik becsületesen, az önállóan kiadott feladatok során. Ha kicsit utána számolunk, hamar kiderülhet hogy egy 18 fős osztályban (ez iskolánkban az alsós osztályátlag), csak 2 olyan tanuló van átlagosan, akit külön ellenőrizni kell az egyéni feladatok során. Ez nem lehet probléma egy etlen tanár számára sem. A felsősöket vizsgálva a következőket kapjuk: III. korcsoportosok 69%-a, a IV. korcsoportosoknak csak 58%-a hajtja végre a teljesség igényével, a kijelölt gyakorlatokat. Ebben az esetben ez azt jelenti, hogy a testnevelőnek átlagban 9 tanuló munkáját kellene egyidejűleg kontrolálnia a testnevelésórán, az önálló feladatok során. Úgy gondolom ez a tevékenység nem minden körülmény között valósítható meg. Ezért is kellene a tanulóknak kifejleszteni a reális önértékelést és önellenőrzést, valamint azt, hogy legyenek igényesek saját munkájukra.

Az iskola tanulóinak nagy százaléka várja a testnevelésórákat. Az I., a II. és a III. korcsoportosok eredményei között nincs nagy eltérés. I. korcsoport → 82%, II. korcsoport → 79%, III. korcsoport → 80%. A IV. korcsoport adata viszont jócskán eltér ezektől a számoktól. Náluk ez a mérőszám 54%-ra esett vissza. A 13-14 évesek körében, oly sok más negatív tulajdonság mellett, megjelenni látszik a lustaság is.

Az „O” jelű kérdésre adott válaszok alapján megállapíthatjuk, hogy alsó tagozaton a gyermekeket könnyedén lehet fegyelmezni, felső tagozat esetében a szóbeli fegyelmezés már csak esetleges és nem olyan eredményes, mint ahogy azt elvárhatnánk.

Meglepő módon a IV. korcsoportosok azok, akik legjobban félnek attól, hogy ügyetlennek találják az osztálytársak (65%). A második helyen az I. korcsoportosok állnak 56%-kal. A II. és a III. korcsoportosok egymáshoz közeli (50%, illetve 52%) adatokat produkáltak.

A következőkben figyeljük meg, hogy hogyan alakul kérdésenként, iskolai szinten a szórásérték (4. táblázat).

A szórás azt méri, hogy az értékek a várható középértéktől (jelen esetben az átlagtól) milyen mértékben térnek el. Láthatjuk, hogy az „L” jelű kérdés („Szeretted-e bemutatni a feladatokat az osztálytársaid előtt?”) esetében a legnagyobb a szórás (1,63). Tehát ennél a kérdésnél voltak a legszélsőségeesebbek a válaszok. A legkisebb szórásérték (0,87) ebben az összehasonlításban az „E” jelű kérdésre született. Megállapíthatjuk, tehát többszörösen is, hogy az „Érzel-e félelmet vagy szorongást a testnevelésóra előtt?” típusú kérdésre, a gyerekek többsége hasonló választ adott. Az előzőekből már tudjuk, hogy az iskola tanulóinak 91% nem érez félelmet vagy szorongást, a testnevelésóra előtt. Ezekből az azonos válaszokból következik ez az alacsony szórásérték.

Arra is választ szerettem volna kapni, hogy hogyan is alakul az évfolyamok során a motiváltság (5. táblázat).

Az elemzést úgy végeztem, hogy megállapítottam, úgynevezett pont-, és kategóriaértékeket. A pontértékeket a kérdésekre adott válaszok pontszáma alapján számítottam ki. Tehát egy kérdésre 5 pontot lehetett legfeljebb kapni, ha a tanuló az 5-ös választ jelölte be. Az egy főre jutó legmagasabb pontszám így 110 pont lehetett (22×5). A kategóriaértékeket a következőképpen alakítottam ki. 110 ponttól 88 pontig → I. kategória: a kiválóan motiváltak csoportja, 87-66 pont között → II. kategória: a jól motiváltak csoportja, 65 és 44 pont között → III. kategória: közepesen motiváltak csoportja, 43-0 → a IV. kategória: a nem megfelelően motiváltak csoportja.

A „pontversenyt” a Kardos László Általános Iskolában, 2006. márciusában a 2. évfolyam nyerte, átlagban 90,80 pontot szerezve.

Megvizsgáltam azt is, hogy milyen az egyes kategóriák megoszlása, évfolyamonként (6. táblázat).

Az 1. évfolyamosok 63,5%-a tartozik az I. kategóriába, 34,6%-a a II. kategóriába és csak 1,9%-a a III. kategóriába. A IV. és az V. kategóriába nem is esett tanuló. A 2. évfolyamosok csak az első két kategóriában szerepelnek, 70,7 és 29,3 százalékkal. A táblázatból kiolvasható, hogy a 3. és a 4. évfolyam közel azonos szintet hozott, a kategóriák megoszlásának arányában is. Az 5. évfolyam motiváltsága közelebb van az alsó tagozatos átlaghoz, mint a felsőshöz.

Egyedül a 7. évfolyamon figyelhető meg a IV. kategória belépése az értékelésbe, ugyan nagyon elenyésző százalékkal.

Dolgozatom írásakor kíváncsi lettem arra, hogy iskolánk tanulói közül, szám szerint, hányan esnek az I. kategóriába, hányan a II. kategóriába és így tovább (7. táblázat).

Láthatjuk, hogy az iskolánkban vizsgált gyerekek (509 fő) közül csak 1 fő nem megfelelően motivált, 48 fő közepesen motivált, 219 fő jól motivált és 241 fő kitűnően motivált a testnevelés területén. Elmondhatjuk, hogy a vasvári Kardos László Általános Iskolában megfelelő a testnevelés iránti motiváltság, de a kérdőíves felmérés adatai arra hívják fel a figyelmünket, hogy a testneveléshez kapcsolódó, tanulási motiváció fejlesztése terén van még tennivalónk, a még kielégítőbb határfok elérése érdekében.

Felhasznált irodalom:

1. Bánáti Ferenc: Mivel nem elégedettek a diákok? Köznevelés, 1997. 37. sz.
2. Csíkszentmihályi Mihály: FLOW Az áramlat. Bp. Akadémia Kiadó 1997.
3. Hamar Pál: Értékelés-osztályozás-testnevelés. Iskolai testnevelés és sport, 2005. 26. sz.
4. Dr. Kardos Alajos: Az akarat szerepe a mozgásigény szokássá válásában. Testnevelés Tanítása, 1976. 2. sz.
5. Réthy Endréné: A tanítási-tanulási folyamat motivációs lehetőségeinek elemzése. Bp. Akadémiai Kiadó, 1988.
6. Kozéki Béla-Berghammer Rita: Az empátia és a motiváció a gyermekek fejlesztésében. Fejlesztő Pedagógia, 1990. 4. sz.

Mellékletek

Kérdőív

Kedves Tanuló!

Itt van néhány kérdés arról, hogy mit csinálsz a **testnevelésórán** és hogy mi a véleményed róla? Nincs jó vagy rossz válasz. A válaszadás úgy történik, hogy bekarikázod azt a számot, amelyik jelentése a legközelebb áll ahhoz, amit csinálsz vagy amit érzel.

A KÉRDÉSEK CSAK A TESTNEVELÉSÓRÁKRA VONATKOZNAK!

A számok jelentéstartalma:	1	soha
	2	nagyon ritkán
	3	néha
	4	elég gyakran
	5	szinte mindig

Nem: fiú lány **Életkor:**-----év **Hányadik osztályba jársz?**-----

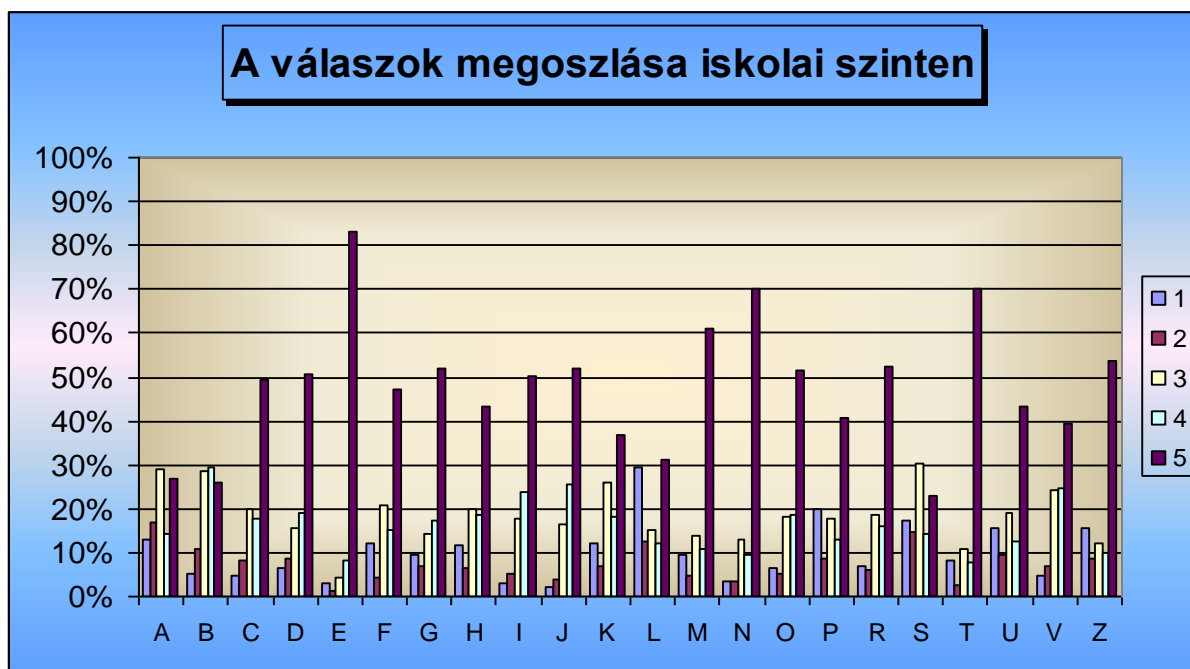
A. Zavar-e, ha hibásan végzed a feladatot?	1	2	3	4	5
B. Szoktál-e rendetlenkedni az órán?	1	2	3	4	5
C. A versenyhelyzetekben próbálsz te lenni az első?	1	2	3	4	5
D. Szeretsz-e új dolgokat kipróbálni, még ha nehezek is elsőre?	1	2	3	4	5
E. Érzel-e félelmet vagy szorongást a testnevelésóra előtt?	1	2	3	4	5
F. Szoktad-e várni a testnevelésóra végét?	1	2	3	4	5
G. Ha valamit elrontasz, megpróbálsz-e még egyszer?	1	2	3	4	5
H. Érdekesnek találod-e a testnevelésórát?	1	2	3	4	5
I. Elvégzed-e becsületesen azokat a feladatokat, amelyeket önállóan kell megcsinálni?	1	2	3	4	5
J. Képességeidhez mértén jól dolgozol a testnevelés órán?	1	2	3	4	5
K. Ha a testnevelődnek segíteni kell, magadtól jelentkezel-e?	1	2	3	4	5
L. Szeretted-e bemutatni a feladatokat az osztálytársaid előtt?	1	2	3	4	5
M. Várod-e a testnevelésórát?	1	2	3	4	5
N. Fontos-e neked, hogy jó jegyet kapjál testnevelésből?	1	2	3	4	5
O. Ha megszidnak elgondolkozol-e azon, hogy mit tettél?	1	2	3	4	5
P. Szeretnél-e csapatkapitány lenni a játékok során?	1	2	3	4	5
R. Megszidott-e már komolyabban a testnevelőd?	1	2	3	4	5
S. Elfáradsz a testnevelésórán?	1	2	3	4	5
T. Gondoltál-e már arra, hogy ne legyen testnevelésóra?	1	2	3	4	5
U. Félsz-e attól, hogy az egész osztály ügyetlennek gondol?	1	2	3	4	5
V. Vidám ember-e a testnevelő tanárod?	1	2	3	4	5
Z. Örölsz-e ha tanórán kívüli sportversenyre kell menned?	1	2	3	4	5

1. táblázat: A kérdések csoportosítása és a válaszok átlaga, az érzelmi-, értelmi-, és erkölcsi dimenziók szerint

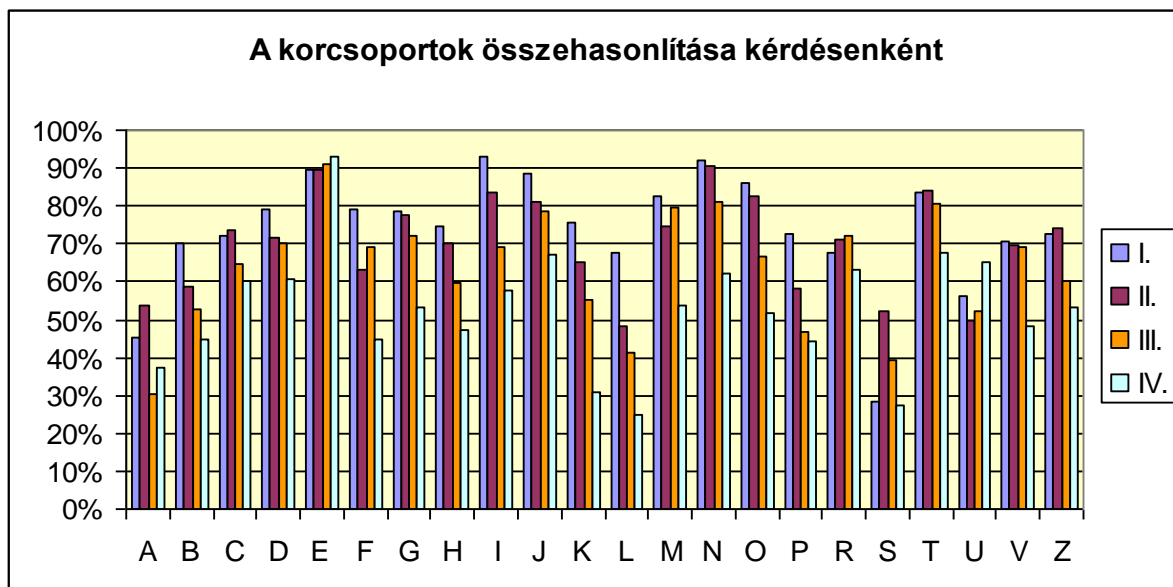
Érzelmi	E	F	H	K	L	M	R	S	T	U	V	átlag
I. korcsoport	4,65	4,30	3,99	4,20	3,89	4,42	4,09	2,66	4,40	3,55	3,95	4,01
II. korcsoport	4,58	3,84	4,05	3,87	3,23	4,20	4,07	3,44	4,45	3,43	4,11	3,93
III. korcsoport	4,68	3,97	3,77	3,64	3,05	4,34	4,11	3,24	4,33	3,52	4,08	3,89
IV. korcsoport	4,73	3,30	3,30	2,93	2,28	3,53	3,43	2,94	3,82	2,95	4,06	3,39
iskola	4,66	3,85	3,78	3,66	3,11	4,12	3,92	3,07	4,25	3,36	4,05	3,80
Értelmi	D	G	Z	átlag								
I. korcsoport	4,26	4,20	4,05	4,17								
II. korcsoport	4,18	4,31	4,10	4,20								
III. korcsoport	3,99	4,07	3,74	3,93								
IV. korcsoport	3,64	3,38	3,38	3,47								
iskola	4,02	3,99	3,82	3,94								
Erkölcsi	A	B	C	I	J	N	O	P	átlag			
I. korcsoport	3,06	3,99	4,15	4,61	4,47	4,82	4,53	3,99	4,20			
II. korcsoport	3,56	3,68	4,19	4,41	4,31	4,68	4,34	3,73	4,11			

III. korcsoport	3,18	3,59	3,97	4,03	4,25	4,43	4,04	3,39	3,86
IV. korcsoport	3,14	3,29	3,74	3,66	3,93	3,85	3,43	2,94	3,50
iskola	3,23	3,64	4,01	4,18	4,24	4,45	4,08	3,51	3,92

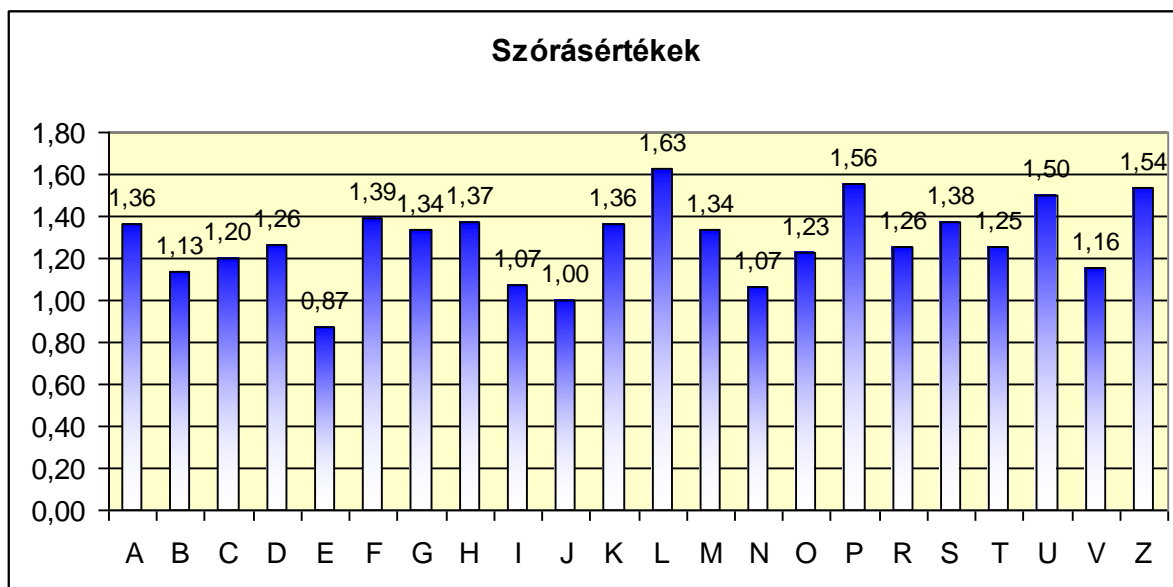
2. táblázat: A tanulók válaszainak megoszlása kérdésenként, iskolai szinten

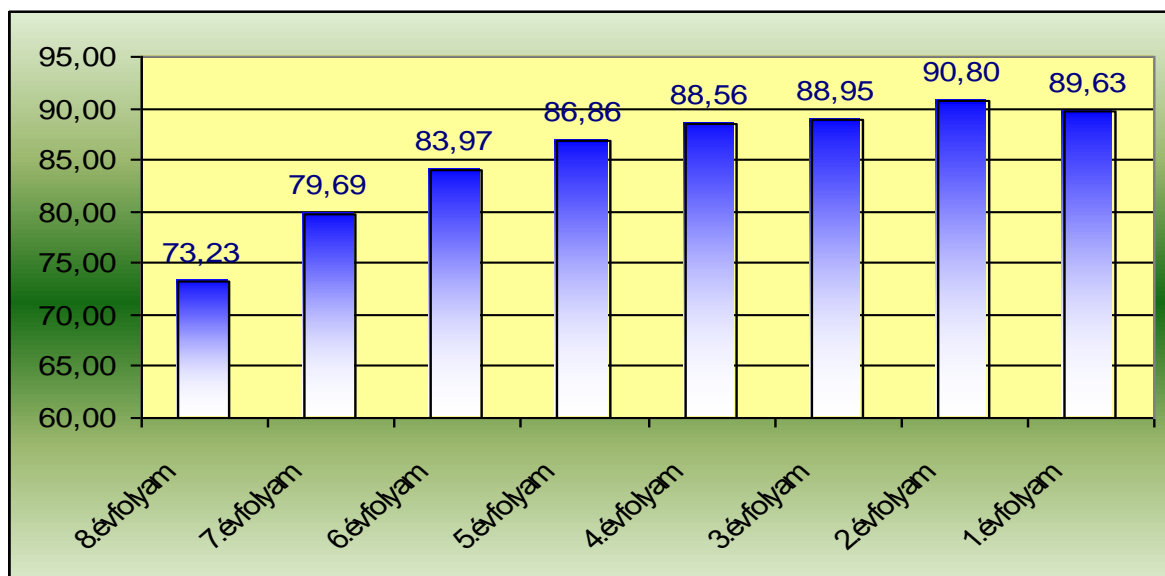
3. táblázat: A korcsoportok válaszainak (4-es és 5-ös) százalékos megoszlása, kérdésenként

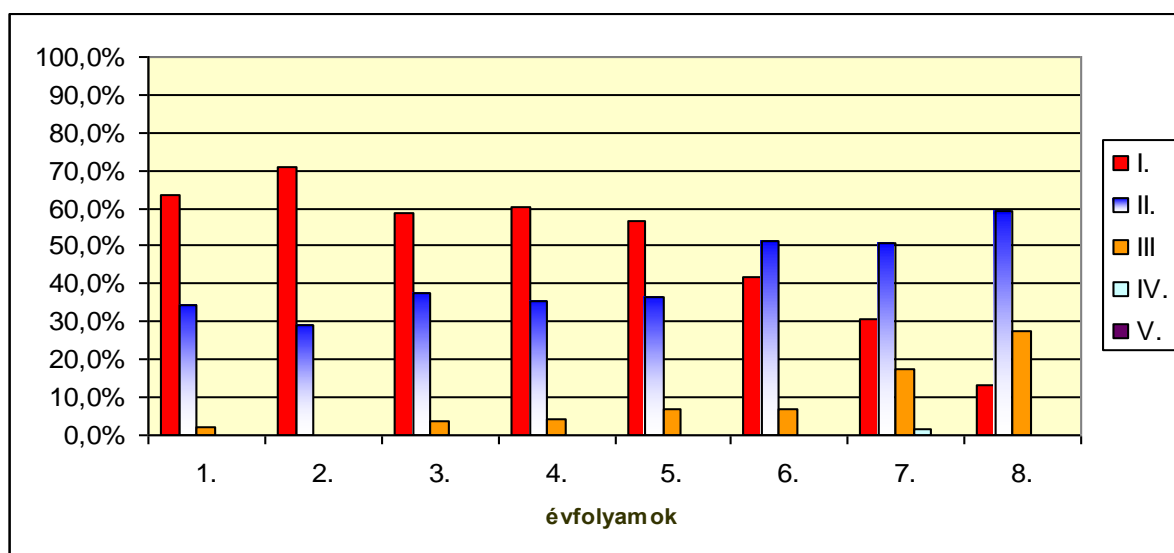
4. táblázat: A szórásértékek alakulása iskolai szinten, kérdésenként.

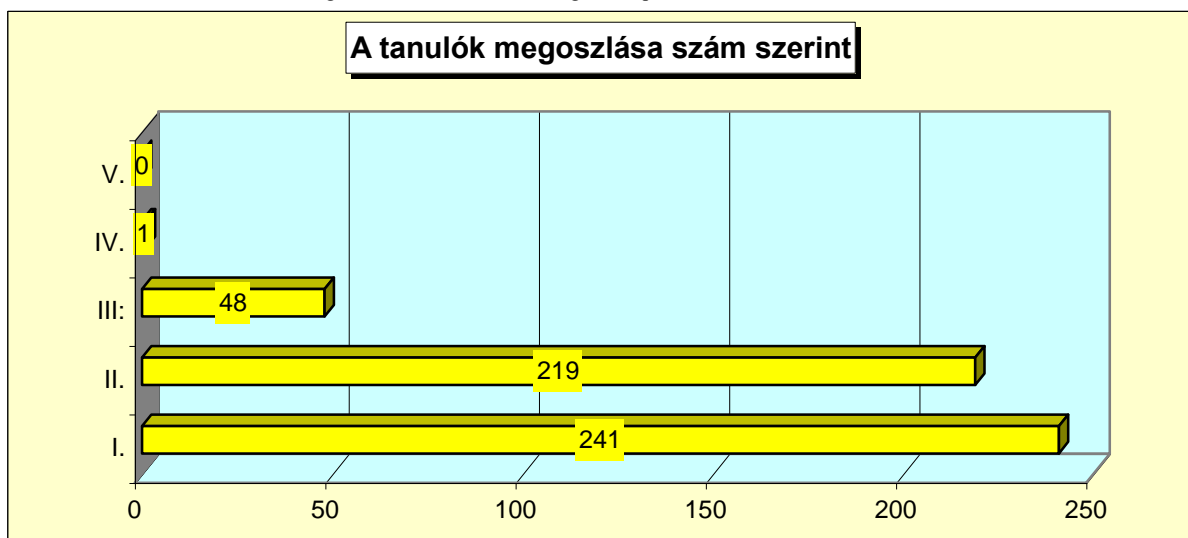
5. táblázat: Átlagpontok, az évfolyamok megoszlásában

6. táblázat: A tanulók kategóriákon belüli elhelyezkedése százalékban, évfolyamonként.

7. táblázat: Az iskola tanulóinak a megoszlása szám szerint, a kategóriacsoportokon belül.

KÉT ELLENTÉTES MEG EGY MÁSIK
(OLAJ, VEGYES TECHNIKA, VÁSZON, 3 KÉPBŐL ÁLLÓ SOROZAT)

Szerző: Vágó Szabolcs, rajz-vizuális kommunikáció szak

Konzulens: Szurcsik József, tanszékvezető főiskolai docens

(Művészeti és Művészettudományi Szekcióban I. helyezés)

Két ellentétes meg egy másik
(olaj, vegyes technika, vászon, 3 képből álló sorozat)

REZÜMÉ

Eddigi munkásságom reflexió volt a körülöttem létező és történő dolgokra. Alaptémám a táj, vagyis a mesterségesen létrehozott tér s ennek bizonyos kiragadott elemei. Napjainkra a hagyományosan tájnak, tájképnek nevezett tér számos már hozzátartozó elemmel bővült ki. Olyan tárgyak, objektumok alkotják szerves részét, amelyek fölött szemünk, tudatunk elsiklik. Én ezeket a tárgyakat szándékosan megfigyelem, és megpróbálom olyan számomra más jelentéssel bíró dolgokra kicserélni, amelyek által a külső tér összekeveredik a belsővel. Ezeknek a tereknek a kapcsolata kérdéseket vet fel bennem, melyekre megpróbálom magamban megtalálni a választ. Olyan kettőséget próbálok megalkotni, amely a nézőben is kérdéseket vet föl.

Képrészletekből, a látott kép egymásra épülő síkjaiból állítok össze a saját értelmezésem szerint egy tájat, állóképekből összeálló „tájvíziót”. A már látott és a még nem látott, a már átélt, és a még nem ismert, vagy elképzelt táj közötti különbség. A nem látott azonban mindig valamilyen vízió. A valóságot átformálva jeleníti meg a környezetet. Képeim többsége újraértelmezett tájkép, melyekben megpróbálok a látott táj mögé nézni. A tájat tekinthetjük egy, az ember által létrehozott mesterséges térnek. Ez a mesterséges tér olyan elemeket foglal magába, amelyek már szerves részévé váltak annak. Átjátszó-tornyok, elektromos felső vezetékek és számos más, az emberek által létrehozott tárgy, objektum illeszkedik bele a tájba. Ezek mára már megszokott „táj-kiegészítő” elemként alakítják környezetünket anélkül, hogy észrevennénk őket. Tudat alatt vesszük tudomásul látványukat.

A külső és a belső tér elemeit más környezetbe helyezem, olyan képsíkokat hozok létre, amelyek egymásra épülve egyfajta eltorzított, átformált teret hoznak létre. Arra a kérdésemre keresem a választ, hogy mi a kint és mi a bent.

...az elmúlt időszakban azonban a monokróm festészet, az ebben rejlő lehetőségek kezdtek inkább érdekelni. A színek hiánya, egy szín különböző árnyalatai, valamint a festék, esetleg egy anyag (késtapaszt, műanyag, műgyanta, stb.) domborúsága.

KONCEPCIÓ

Egy kiállításnak köszönhetően olyan képeket festettem, amelyek csak fekete és fehér festékből álltak. A képeken fehér alapon fekete szöveg volt olvasható. A festés folyamata közben olyan technikai megoldásokkal találkoztam, amelyek egy új festési gondolkodáshoz vezettek el. Ezenkívül a képek megfestése olyan izgalmat okozott, hogy újra hasonló módon akartam dolgozni. A felületek sematikus, egy színű felületként való kezelése, a festék, mint

helykitöltő, alapot adó felületként való alkalmazása arra ösztönzött, hogy minél homogénebb, azonban közről nézve mégis izgalmas felületet adjon. Így csak az ecsetkezelés módjával hozhattam létre a képeken érzéseket, a kezemben és bennem rejlő feszültségeket. Ennek a három képnek a megfestése folyamatos munkát és figyelmet igényelt.

Ennek a három képnek a festése a negyedik év utolsó félévére esett. Az előző félévi teregetésen képeim mennyisége és minősége elvezetett oda, hogy saját képeimet, festési stílusomat újra kellett értékelnem. A gondolataim kivetítése olyan folyamatként jött ki kezeim közül, amelynek minden megfestett képe olyan lett, mint egy filmkocka a mozgóképből. Azonban ennek köszönhetően hasonló lett a megfogalmazás nyelve, a forma és szimbólumvilág.

A festményeimet látva rájöttem, hogy az eddigi munkámnak véget kell vetnem.

Ezután eldöntöttem, hogy festek három képet. Egy feketét, egy fehéret valamint egy másikat. Egy színes képet, amelyet előre megfontolt szándékkal utána lefestek egyszínűre.

Ezenkívül maga a felület, a felület és a fal kapcsolata is foglalkoztatott. Kérdéseket vetett föl bennem, hogy a kép, a hordozó felület miért válik el ennyire a fal síkjától. Elgondolkodtatott, hogy a kép a fallal, a fal síkjával egységet alkosson, valamint a festés módszerével a képet „beleépítem” a falba, a kiállító tér felületébe. Először a fehér szín és a fehér fal között kerestem kapcsolatot.

A fehér kép volt az első. Csak fehér olajfesték használatával elkezdtem betölteni a felületet. A kép méretéből adódóan ez lassú folyamat volt, közben volt időm megfigyelni a kép egészéhez képest a formák, festési irányok „súlyát”. A folyamatos irány és formakeresés végül egy ornamentikus képvilágot eredményezett. A adalékoknak, valamint a festék vastagságának köszönhetően a fehér színnek különböző „színű” árnyalatait tudtam megjeleníteni a felületen. Ezek között sárgás és lila tónusok jelentek meg, melyek egymást felerősítve intenzív színekké váltak.

A második kép megfestése közben már hasonló módon tudtam dolgozni, mint korábban. Csak a fehér szín használata, az adalékoknak és a festési technikáknak köszönhető különböző - alig eltérő - árnyalatok megfigyelése hozzászoktatott a színektől való elkülönüléshez, elrugaszkodáshoz. Nem kellett ragaszkodnom a színek használatához, nem figyeltem a színek saját tulajdonságait, a különböző festési szabályokat. A képen festés közben pusztán egy szín különböző sűrűségétől, állagától, fényességétől és más, további tulajdonságok által létrehozott – különbségeivel alkothattam képet. Nem a tanult, és nem tanult de ösztönös színhasználatoknak, hanem a letisztult kifejezőmódra, a formák és mélységek, téri érzetekre való törekvésnek köszönhetően alakult és fejlődött a kép.

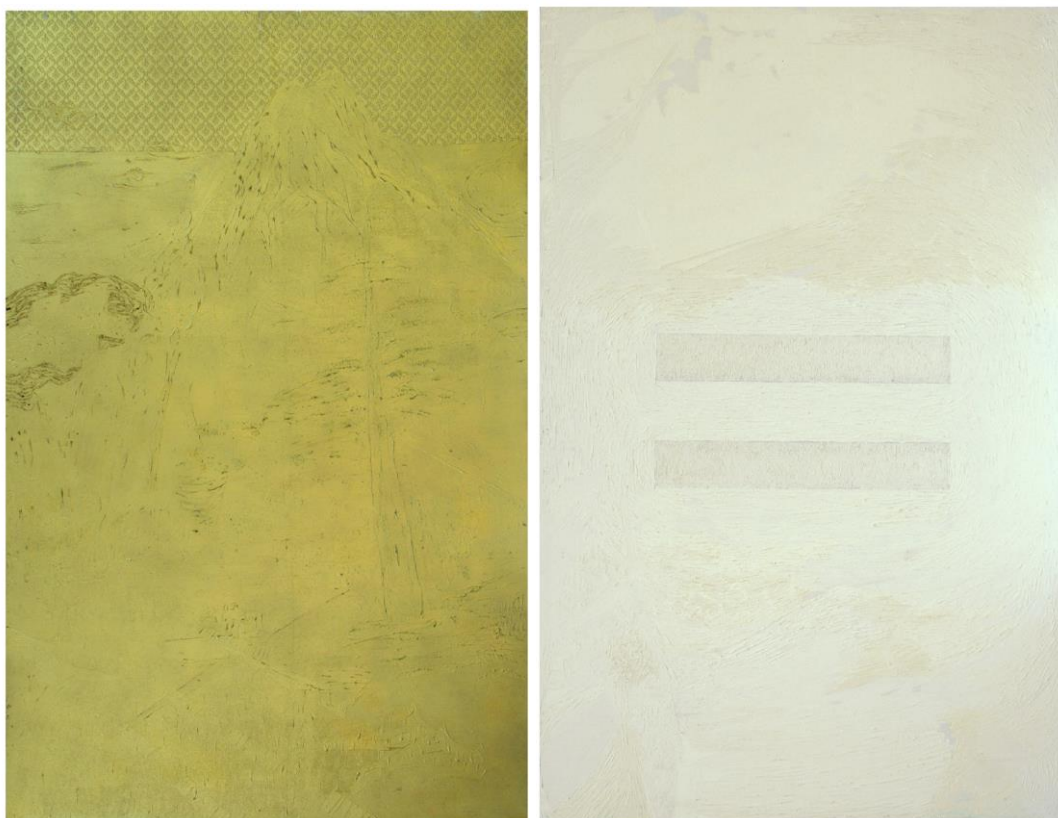
A festés közben különböző anyagokat kevertem az olajfestékbe. A lenolaj, terpentín, lakk, porfesték, nitrolakk, és más anyagok mindig új és új tulajdonságokat adtak a festéknek. Ezeknek köszönhetően az alkotás közben ugyan olyan tág határok között mozoghattam, mintha bármennyi színnel dolgoztam volna. Ösztönösen használtam ezeket különböző formák kialakítására. A festés egy olyan munkafolyamattá vált, amelynek során a folyamatos tapasztalás, az anyagok tulajdonságainak és a festés technikájának a megismerése újabb lépésekhez vezetett el. Nem előre eltervezve festettem meg a képeket, hanem hagytam, hogy folyamatosan alakuljon.

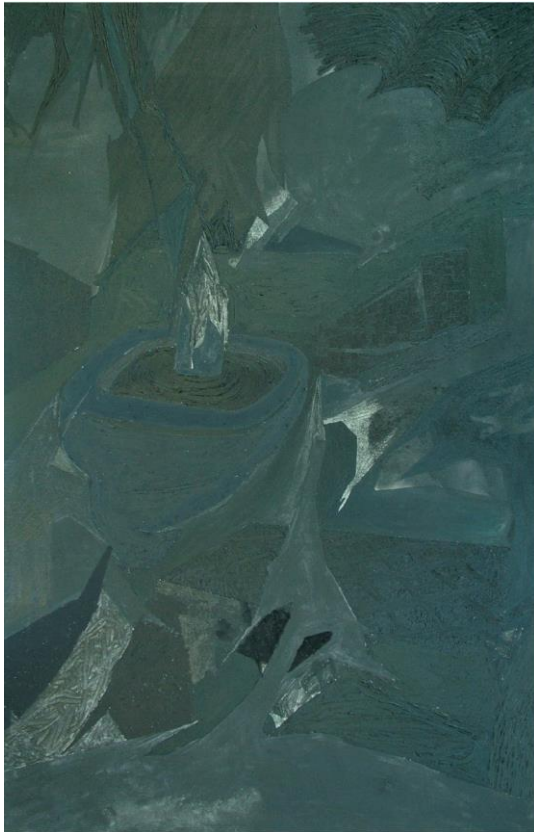
Ezután elkezdtem megfesteni az utolsó képet. Ebben kiélhettem magam az előző képekből hiányzó színekkel, és felelőtlenül nyúlhattam hozzájuk. Az a tudat, hogy utána le fogom festeni egyszínűre, olyan nyugalmat és biztonságot adott, hogy ebben a képben sem

foglalkoztam a színek tulajdonságaival, a festési módokkal, szokásokkal, szabályokkal. Szándékosan törekedtem arra, hogy minél zaklatottabb színvilágú, minél giccsesebb témájú képet alkossak.

Miután elkészült a kép, nézegettem egy darabig, kiélveztem a pillanatot, majd arany, szórófejes festékekkel elkezdtem átfesteni. Meglepő módon semmilyen rossz érzés nem volt bennem, hogy egy képet - amelyre sok időmet eltöltöttem, hogy olyan legyen amilyen – megfosztok a színeitől. Sőt...

Ennek a pár képnek a megfestése olyannyira megváltoztatta a gondolkodásomat, hogy azóta csak hasonló képek létrehozásával próbálkozom. A jövőben még több anyagot (beton, műanyag, gipsz, gumi, stb.) szeretnék kipróbálni festménynek és képnek látszó tárgy csinálásához.

OKTATÓPROGRAM A BEFEKTETÉSI DÖNTÉSEK MEGALAPOZÁSÁHOZ

Szerző: Juhász Gergely József, gazdaságismeret-számítástechnika szak

Konzulens: Hollóné dr. Kacsó Erzsébet, főiskolai docens

(Tantárgypedagógiai és Oktatástechnológiai Szekcióban II. helyezés)

I. Bevezetés

Az egyének a háztartások fő szereplőiként, vállalkozóként, vagy a vállalkozások menedzsmentjének tagjaként, többféle, a jövő szempontjából meghatározó pénzügyi döntés meghozatalára „kényszerülnek”. A pénzügyi döntések megalapozásához elengedhetetlenek a pénzügyi számítások. A témában nem járatos vagy nem szimpatizáló emberek első gondolata, hogy milyen nehezek, unalmasak, „időt rablóak” a pénzügyi számítások. Tapasztalataim szerint, a felsőoktatásban a pénzügyek, – elsősorban a vállalati pénzügyek – tanulása – előtt álló tanulók nagy része is ezt gondolja a témáról, ezzel én is így voltam. Többek között ezért is döntöttem úgy, hogy gazdaságismeret tanár szakos hallgatóként, leendő tanárként, készítsek egy olyan számítógépes programot, ami a vállalati pénzügyek gyakorlati részét segít elsajátítani, az összefüggéseket megérteni és feladatokat megoldani. Másik ok, hogy ilyen probléma megoldására vállalkoztam az, erősen érdeklődöm a számítógépes programok modern és hatékony elkészítése, megírása iránt, talán azért is, mert másik szakom az informatika.

Sokan hallottunk oktatóanyag készítési tervekről, kísérletekről, vagy ismerünk oktató, tanulást fejlesztő, bemutató programokat, melyek segíteni próbálnak valamely tudomány egy területének, fejezetének bemutatásában és elsajátításában! Ezek nagyon nagy része – ahogyan az előbb is említettem – „bemutató” anyag, melyek alapvető jellegzetessége, hogy leírják részletesen, lépésről lépésre az elméleti háttérrel, és ha feladatok fogalmazhatók meg az adott problémakörben, akkor azokról részletes bemutatást adnak.

A befektetési döntések megalapozásához készített, a dolgozatban bemutatásra kerülő számítógépes programom nem feltétlenül az elméleti háttér ismertetését tűzte ki célul, hanem a döntési szituációkhoz kapcsolható gyakorlati feladatok lényegi elemeinek, információigényének, kiemelésére – ami igazán nehézkes vállalati pénzügyek körben – megérttetésére és az eredmények értékelésének megtanítására készült. Tehát az általam önállóan készített számítógépes alkalmazás, a befektetés jellegének megfelelő információkat, adatokat kér, feldolgozza, számol és eredményként értéket, szöveges magyarázatot és képletet szolgáltat. Fontos megkülönböztető jegye az általam készített programnak, hogy nemcsak és nem elsősorban a számítások megkönnyítését segíti, tehát nem a szokásos képlet-kiválasztáson, az adatok behelyettesítésén és az eredmények számszerű közlésén alapul, hanem adott jellegzetes döntési szituációkból, problémákból kiindulva modellezi a döntési módszereket, technikákat, elvégzi a számításokat, és az eredményeket a jellegzetes döntési szabályok szerint értékeli.

A program felépítését, szerkezetét, elméleti háttérét a „gyakorlatorientált” felsőoktatásban (elsősorban a főiskolai képzésben) alkalmazott vállalati pénzügy tankönyvek, pénzügyi alapszámításokat tartalmazó könyvek és előadások képezik.

A bemutatásra kerülő program sajátossága, hogy minden – a program által ismert – körön belül felmerülő probléma esetén az alkalmazás bemutatja, hogyan és mivel (milyen elemek, tényezők figyelembevételével) oldotta meg a feladatot. Továbbá a probléma megoldását nagyon segíti, ha a felhasználó „vezetve van” egy adott pénzügyi feladat megoldása során. (Az irányítás, „a vezetés” módja feltételezhetően a dolgozathoz, a program tartalmához

részletes bemutatását szolgáló fejezetből kiolvasható, vagy a program felhasználása „futtatása” során érzékelhető.)

A program elsősorban az egyéni tanulást támogatja, önállóságot is megkövetel a feladat sikeres megvalósítása érdekében, ezért szükséges, hogy a program használója rendelkezzen az alapvető számítógépes ismeretekkel, legalább alapszintű pénzügyi elméleti ismeretekkel.

Az alkalmazás nemcsak a tanulásban, hanem a tanításban is felhasználható, segíti a tanárt az összefüggések megértetésében, a folyamatok tisztázásában, képletek, táblázatok, részeredmények szemléltetésében.

Az oktatóprogram készítését két éve, pénzügyi tanulmányaim megkezdésekor kezdtem el, induláskor a saját egyéni munkám megkönnyítését – a pénzügyi dolgozatokra, vizsgákra, a pénzügyi szigorlatra való felkészülést – szolgálta. Ennek megfelelően a programot folyamatosan bővítettem és „átszerkesztettem”. Az elkészült program egyes részeit tanórákon – pénzügyi és szakmai módszertani órákon – bemutattam, és elemeiben a tanítási gyakorlatokon felhasználtam. A tanórai tapasztalatok és a tanórákon kívüli eszmecserék (hallgatói tudományos diákköri csoportnak való bemutatások és vélemények, valamint szaktanári konzultációk) alapján a programot többször átdolgoztam, „tökéletesítettem”, így – a kapott visszajelzések alapján – az alapvető befektetési döntések meghozatalához, a kapcsolódó ismeretek elsajátításához, már jelenlegi formájában is segítséget adhat. A munka még nem tekinthető tartalmilag és formailag sem befejezettnek.

Ebben a tudományos diákköri dolgozatban elsősorban önálló munkám lényegének, tartalmának, bemutatására helyezem a hangsúlyt. Mivel a valódi saját munkám a mellékletben elhelyezett program, ezért a dolgozatban az oktatóprogram alkalmazási lehetőségeinek bemutatása kerül kiemelésre, némi elméleti háttérrel, magyarázó jelleggel. A jobb megértés érdekében szükségesnek tartottam a programom ajánlatainak, a megadott adatokra (akár megfelelő, akár nem) való „reagálásának”, eredményeinek képi megjelenítését, ezért a dolgozat számos, a mellékletben szereplő programból kiemelt illusztrációt tartalmaz. Ez a dolgozat terjedelmét erősen megnöveli. Emiatt a dolgozat nem tartalmaz külön „elméleti részt”, szakirodalmi feldolgozást (a multimédiás oktatóprogramok tanórai oktatásban való felhasználási lehetőségeit vizsgáló anyag a szakdolgozatom részét képezi). A bemutatásra kerülő program tartalmát a vonatkozó pénzügyi tankönyvek, példatárak, előadások adják, a formai megjelenítésben a programozási szakirodalmakra támaszkodtam, módszertani szempontból elsősorban a szakmódszertani tananyagokat, és a multimédiás oktatóprogramok értékelési elveit, szempont-rendszerét bemutató szakirodalmakat vettem figyelembe. (Ezek az irodalomjegyzékben szerepelnek.)

A dolgozatom középpontjába, tehát a program felhasználási lehetőségeire való utalást és a program használatára vonatkozó – feltétlenül szükséges – technikai leírását követően, a program gyakorlati alkalmazási lehetőségeinek bemutatását helyeztem.

II. Program felhasználása a tanulásban és tanításban

A számítógépes alkalmazás a Pénzügyi és Reálbefektetések nevet kapta. Címéből látható, hogy befektetések mindkét fő csoportjával (főként az értékpapírokba történő pénzelhelyezéssel és a beruházási döntésekkel) foglalkozik, e nagy témakörben tud sokféle számítást, többféle módon elvégezni. Segít a befektetéseket a két fő szempont: a hozam és a kockázat szempontjai szerint értékelni, ennek révén megalapozottabb befektetési döntéseket meghozni.

Miért jó a tanulásban?

Pénzügyi problémák megoldását –milyen adatokkal kell dolgozni, milyen lépéseken keresztül, mikor, milyen „képletet” kell alkalmazni – nem egyszerű megérteni, és megfelelően elsajátítani. A Pénzügyi és Reálbefektetési döntések meghozatalához készített oktató-

programom csaknem ötven különböző típusú feladat megoldására képes. Természetesen a bemenő adatok tetszés szerint változtathatóak, mit később látni fogjuk. A program minden feladat megoldása során egyenként bekéri az adatokat, mire van szükség, ezt szövegesen és jelöléssel is mutatja.

A felhasználónak annyi dolga van, hogy a feladat szövegéből ki tudja szűrni a megfelelő értékeket, de mint látjuk ebben is nagy segítséget kap. Továbbá figyeljük meg – példánkban is –, hogy egy feladatot több módon is meg tudunk oldani. Esetünkben jövőértéket egyszerű kamatszámításnál kétféle képen tudunk számolni. Természetesen egyszerre az egyik használható. Vannak olyan példák, ahol nem kettő, hanem három lehetőség is van probléma megoldására, ahogyan a feladat lehetőségei adják.

Gondolhatunk arra, hogy a felhasználó helytelen – például betűket vagy egyéb karaktereket – adatokat ad meg, amelyekkel egyértelműen nem lehet számolni. A program minden számolás előtt figyel a egyes szövegdobozok tartalmát, és ha valamelyik helytelen, akkor azt közli szövegesen a felhasználóval (bal oldali kép).

Látjuk, hogy eddig erőteljesen irányított a felhasználó a feladat megoldása során. Ha sikeresen megadásra kerültek a bemenő paraméterek, akkor a „számol” gombra kattintva megjelenik egy új ablak (jobb oldalon). Minden esetben kapunk szöveges magyarázatot, eredmény számértéket, nagyon sok esetben használt képletet vagy táblázatot, amivel történtek a számolások a tényleges végrehajtás folyamán.

Természetesen a kapott szöveges magyarázat és az eredmény is teljes mértékben függ a bemenő adatoktól.

Tehát a program minden feladat megoldása folyamán bekéri egyenként a felhasználótól a bemenő paramétereket, ha nem helyesek, akkor figyelmeztet. Végül a felhasználó látja, milyen pénzügyi képlet szükséges a probléma megoldásához, és azt is, hogy valójában mit jelent a kapott eredmény. Látjuk, hogy van lehetőségünk eredményt elmenteni és ebből adódóan később hasznosítani, ami az összetett feladatok megoldásában segít. (Ezzel később foglalkozunk.)

A program önálló munka során is nagyon jól használható a gyakorlati feladatok megoldásában, főleg az első típusfeladatok esetén, de később a papíron számolt problémák eredményeinek ellenőrzése céljából is kiváló.

Felmerül a kérdés, hogy mi van azon feladatok esetén, ahol nem csak egy képletet, vagy nem is egy fix képletet kell alkalmazni a megoldáshoz. A program erre is nyújt megoldást, ez esetben eredményként táblázatot, táblázatokat, vagy a megoldáshoz szükséges adatokat kapunk.

A felhasználó az alkalmazás segítségével megtanulja, hogy az egyes problémák megoldásához milyen adatokra, képletekre van szükség, esetleg milyen táblázatok megalkotására, és nem elhanyagolható, hogy a végeredményt milyen formátumban kell feltüntetnünk. Típusfeladatok többszöri megoldása után segít a probléma megfelelő felismerésében is.

„Pénzügyi és Reál-befektetési döntések” oktatóprogram hogyan segít a tanításban?

A tanár a programot hasonlóan felhasználhatja az órán, mint a diák tanulás céljából. Bemutatható, hogy az egyes problémák milyen adatokat, képleteket, táblázatokat követelnek meg. Ezeket szép grafikus formában tudja szemléltetni projektor segítségével, szövegesen és jelöléssel a szükséges paramétereket, a képletet, szöveges magyarázatot, eredményt és formátumát. Továbbá nem csak egy fixen elkészített feladat bemutatása lehetséges, mint pl. PowerPoint bemutató esetén, mert itt szabadon megadható minden szükséges adat. Pl. egy feladat elvégzése írásban, majd ellenőrzés és tanítás céljából az adott probléma megoldása közösen lépésről lépésre, az adatok kigyűjtése, majd programba vitele, és a számolás, kivetítő és az alkalmazás segítségével.

III. A program működése és használata

Az alkalmazás Windows operációs rendszer alá készült, Windows 95 OSR2 és attól újabb Microsoft operációs rendszerek alatt futtatható. Az „átlag felhasználók” otthoni számítógépein Windows operációs rendszer üzemel, tehát nagyon sokan tudják otthon is futtatni a programot. A „Pénzügyi és Reálbefektetési döntések” használ adatbázist, ami a mentés funkciót szolgálja, ezért szükséges a Windows - n speciális beállításokat végrehajtani, de ezt a program elvégzi helyettünk. Helyezzük gépünkbe a programot hordozó eszközt, majd az alkalmazás főkönyvtárában lévő „pénzügyi_RUN.exe” fájlt futtassuk. Indítás előtt célszerű számítógépünkre másolni az alkalmazást. Első indítás alkalmával egy konfigurációs felület jelenik meg a beállítások elvégzése céljából.

A működéshez szükséges adatbázis kezelő program telepítése a „BDE Copy” gombra való kattintással történhet. Ezt akkor kell megtennünk, ha még nincsen gépünkön ez a program. Ezt jelzi a mellette lévő „ok!” vagy „no!” grafikus felirat. Ha ezen jelzőfelület tartalma „ok!”, akkor egy úgynevezett adatbázis-mutatót kell beállítanunk, az „alias beállítás” gombra kattintva. Sikeres művelet esetén a gomb mellett lévő mező tartalma „ok!” lesz.

Ezen lépcsorozat sikeres elvégzése után – tehát mind a két jelzőmező értéke „ok!” – kattinthatunk a „start” gombra. Ha valami nincs helyesen beállítva, akkor a gombra kattintva hibaüzenetet kapunk, hogy mi nem megfelelő.

A programot minden esetben a „penzugyi_RUN.exe” fájlal indítsuk, második és további indítások alkalmával, ha nem módosítottunk programunk elhelyezkedésén gépünkön, akkor csak a program felületével találkozunk.

Látható, hogy a program üzembe helyezésére nincsen szükség kiemelt számítástechnikai ismeretekre.

Elindul a Pénzügyi és Reálfektetési döntések, és a következő felülettel találkozunk.

A program két fő részből áll, a bal oldali főmenüből és a fent található fejlécből. A felső elemen megtalálható az aktuális dátum és idő, milyen pénznemben történjenek a számítások, továbbá, hogy a befektetések hozamait vagy kockázatát akarom számolni. Attól függően, hogy mi aktív a fejlécen – hozam vagy kockázat – változik a bal oldali főmenü tartalma. Gépünkön a hozam elemei találhatóak. Azon kisebb témakörök, amelyekre lehetőségünk van

hozam feladattípusok megoldására. Található a bal menü alsó részén két gomb, „névjegy” és „ablakok rendezése”. Utóbbi a program összes ablakát a bal oldali főmenühöz igazítja. Ha sikerült eldöntenünk, hogy milyen feladatot kell elvégeznünk, akkor kattintsunk a megfelelő grafikus gombra, és a témakörben megoldható feladatok listája lenyílván megjelenik.

Képünkön kiválasztottuk a részvény témakört, majd azon belül a PVGO lehetőséget. Amint a gombra kattintottunk a program munkaterületén megjelent a számolási felület. Látható, hogy növekedési lehetőségek jelenértéke kétféle módon is kiszámolható. A felhasználó azt választja, amihez adatai rendelkezésre állnak. Az egyes szövegdobozokba belekattintva billentyűzetről vihetők be az egyes értékek. Sok szövegmező mellett található „mentett adatok” gomb, amire kattintva régebbi értékeket másolhatunk a szövegdobozba. Megjelenik az eddig tárolt összes adatunk.

Elmentett eredmények

Sorszám	Megnevezés	Eredmény	Elmentve(dátum)	Elmentve(idő)
35	Kötvény árfolyama, K.Sz.K.Egyenletes t.	371,042803792014	2006.08.16.	15:51:34
33	Részvény, DIV1	1520,145	2006.08.16.	15:49:14
32	Részvény, r	1,53075	2006.08.16.	15:48:25
30	Részvény, g	14,88	2006.08.16.	15:47:54
29	Beruházási döntések, Tényleges hozam, IRR	19,1048275721364	2006.08.16.	11:43:11
28	Pénz időértéke, Jövőérték	10950	2006.04.16.	11:17:53
27	Kötvény, Névleges hozam	156	2006.04.02.	15:20:23
26	Kötvény, DUR	2,55208025966362	2006.03.30.	11:39:52
25	Kötvény, Befektetői hozam	6,08695652173913	2006.03.26.	19:43:12
24	Részvény, EPS	0,0128689280014386	2006.03.20.	17:48:28
23	Kötvény árfolyama, Kamatos Kamatozású Kö	14742201,50648	2006.03.16.	17:50:56
22	Részvény, EPS	8,15322580645161	2006.03.12.	11:41:52

Kijelölt betöltése kijelölt törlése bezár

Kijelölt elemet mezőbe töltheted ha úgy léptél be, vagy kijelölt elemet töröltheted is!

Megjelenő panelen láthatjuk az adatokat ellátva sorszámmal, szöveges megnevezéssel, maga az eredmény értéke, mentési dátummal és idővel. A kijelölt érték a megfelelő szövegdobozba beolvasható a „kijelölt betöltése” gombra kattintva, vagy eldobható a „kijelölt törlése”

gombbal. Sok esetben az ablakok alján szöveges információt is kapunk, hogy éppen mire van lehetőségünk.

Mint már említettük, a paraméterek bevitele után a „számol” gombra kattintva a program ellenőrzi, hogy minden adat meg van-e adva és jól, ha igen akkor megjelenik az eredmény ablak, ahol rendelkezésünkre áll eredmény értéke, használt képlet vagy táblázat, szöveges magyarázat, és egy „eredmény mentése” gomb. Erre kattintva eredményünk bekerül a mentett adatok közé, és elérhető lesz paraméterek betöltése céljából.

Vannak olyan feladattípusok, ahol a „megszokottól” eltérően kell bemenő értékeinket megadni, ezeket a következőkben gyakorlati feladatok megoldása során megnézzük.

IV. A program elméleti háttere és alkalmazása

Pénzügyi és Reálbefektetési döntések a következő témákban tud problémákat megoldani:

Hozam tekintetében:

1. Pénz időértéke

- a. Kamatszámítás, jövőérték számítása
 - i. Egyszerű kamatszámítás
 - A kamatláb állandó és
 - változik
 - ii. Kamatos kamatszámítással
 - A kamatláb állandó és
 - változik
- b. Diszkontálás, jelenérték számítása
 - i. Egyszerű kamatszámítással
 - Állandó kamatláb és
 - Változó kamatláb esetén
 - ii. Kamatos kamatszámítással
 - A kamatláb állandó és
 - változik
- c. Kamatlábak
 - i. Nominál
 - ii. Reál és
 - iii. Effektív kamatláb

2. Speciális pénzáramok

- a. Örökjáradék
- b. Növekvő örökjáradék
- c. Annuitásos évjáradék
 - i. Évjáradék jelen és
 - ii. Jövőértéke

3. Kötvény

- a. Árfolyama, hatféle kötvény árfolyama számolható:
 - i. Kamatszelvényes kötvény összegű tőketörlesztéssel
 - ii. Kamatszelvényes kötvény egyenletes tőketörlesztéssel
 - iii. Kamatszelvény nélküli kötvény
 - iv. Örökjáradékos kötvény
 - v. Annuitásos és
 - vi. Kamatos kamatozású kötvény
- b. Meghatározható a kötvény névleges hozama
- c. Egyszerű hozam
- d. Tényleges hozam (IRR)
- e. Kötvény hátralévő átlagos futamideje (DUR)

- f. Árfolyam százalékos változása (MDUR) mutató

4. Részvény

- a. Egy részvényre jutó adózott nyereség (EPS)
- b. Osztalék-kifizetési ráta
- c. Újra-befektetési ráta
- d. Várható hozam
 - i. Rövid és
 - ii. Hosszútávon
- e. Részvény jelenértéke
 - i. Az értékpapír osztalékai állandóak
 - ii. Az értékpapír osztaléka állandó ütemben nő
- f. Saját tőke jövedelmezősége (ROE) mutató
- g. Növekedési lehetőségek jelenértéke (PVGO) mutató
- h. Árfolyamnyereség (P/E) mutató
 - i. Elméletben és
 - ii. Gyakorlatban használt módszer

5. Beruházási döntések

- a. Statikus mutatói:
 - i. Átlagos jövedelem
 - ii. Megtérülési idő
 - iii. Forgási sebesség
- b. Dinamikus mutatók:
 - i. Nettó jelenérték
 - ii. Belső kamatláb (IRR), Lineáris interpoláció módszerével
 - iii. Jövedelmezőségi index (PI)

Kockázat tekintetében:

1. Egyedi kockázat

- a. Hozamszámítás
- b. Szórásnégyzet, variancia, szórás
- c. Relatív szórás
- d. Értékpapírok összehasonlítása

2. Portfólió képzése

- a. Portfólió várható hozama
- b. Portfólió kockázata

Ennyi feladat bemutatása nagyon nagy terjedelmű dolgozatot eredményezne, ezért minden témakörből egy feladatot „kézzel” számolva, majd a programmal is megoldva mutatok be. Továbbá megnézzük az egyes feladattípusok rövid elméleti hátterét, hogy lássuk milyen képletekkel, és elvi műveletekkel dolgozik a program.

Eredeti dolgozatomban tartalmaz a fent felsorolt témák mindegyikére elméleti leírást, példafeladatot, és ezek nagy részénél bemutatott a program működéséről, hogyan oldhatók meg az alkalmazás segítségével. A pályamunka „rövid”, 25 oldalas verziójában néhány témakört mutatok be, azok példafeladatát és megoldását a programmal, amelyből kitűnik az alkalmazás célja, és kezelői felülete. Számunkra lényeges, a program működésének megismertetése, és alkalmazási lehetőségeinek feltárása!

1. Pénz időértéke

1.1.2. Kamatos kamatszámítás

Kamatos kamatszámítás esetén a befektetett összeg mellett a kamat összege is kamatozik folyamatosan hozzáadódva a befektetett értékhez.

Ha $m=1$, és r állandó akkor:

$$FV = (1 + r)^t$$

Évenkénti többszörös tőkésítés esetén, fix kamatláb mellett:

$$FV = PV \left(1 + \frac{r}{m} \right)^{m \cdot t}$$

Ha évenként többször van tőkésítés változó kamatlábak esetén:

$$FV = \underbrace{\left(PV * \frac{r_1}{m} \right)}_a + \underbrace{\left((PV + a) * \frac{r_2}{m} \right)}_b + \underbrace{\left((PV + a + b) * \frac{r_3}{m} \right)}_c + \dots + \left((PV + a + b + \dots + n) * \frac{r_n}{m} \right) + PV$$

Ha évente többször van kamatfizetés, akkor a betett összeg az effektív – tényleges kamatláb mértékével nő. A legnagyobb jövedelmet több év alatt évi többszöri tőkésítéssel érhetjük el.

A program minden esetben megkérdezi az összes tőkésítések és az egy éven belüli tőkésítések számát, ami alapján megalkotja az $r^* - t$.

Nézzünk meg elsőként egy egész komoly feladatot. Számoljunk jövőértéket változó kamatlábak és évenkénti többszeri tőkésítések esetén.

Feladat

Van 1000Ft-unk. Elhelyezzük egy bankban 2,5 évre félévenkénti tőkésítéssel. Az éves kamatlábak 10, 12, 12, 13 és 14% a futamidő egyes periódusaira. Mennyi pénzünk lesz a betét lejáratát után?

$PV = 1000$ Ft; $r_1 = 10\%$; $r_2 = 12\%$; $r_3 = 12\%$; $r_4 = 13\%$; $r_5 = 14\%$; $t = 2,5$ év; $m = 2$; $FV = ?$

$$FV = \left(1000 * \frac{0,1}{2} \right) + \left((1000 + 50) * \frac{0,12}{2} \right) + \left((1000 + 50 + 63) * \frac{0,12}{2} \right) + 1000 + \left((1000 + 50 + 63 + 66,78) * \frac{0,13}{2} \right) + \left((1000 + 50 + 63 + 66,78 + 76,68) * \frac{0,14}{2} \right) = 1344,41Ft$$

Láthatjuk, a feladat megoldása nem igazán egyszerű képlettel oldható meg, a képletnek annyi eleme van ahány tőkésítési periódus. Ha nem 2,5 hanem 20 évre fektetném be pénzem és nem évente kétszer hanem pl. évi hatszori tőkésítésre akkor a képletnek 120 nagy zárójeles eleme lenne. Ezt számológéppel nehézkes lenne helyesen kiszámolni. Erre is megoldást nyújt a program.

Nézzük meg a példát az alkalmazás segítségével.

El kell döntenünk, hogy a program mely részét kell használnunk. Pénz időértéke, mivel jövőértéket kell számolnom. Egyszerű vagy kamatos kamatszámítás? Ha a feladatban erre nincs utalás, akkor biztos, hogy kamatos kamatszámításról beszélünk, mert mindenhol azt használják. Továbbá az éves kamatláb értékeink eltérőek ezért „ r változik”.

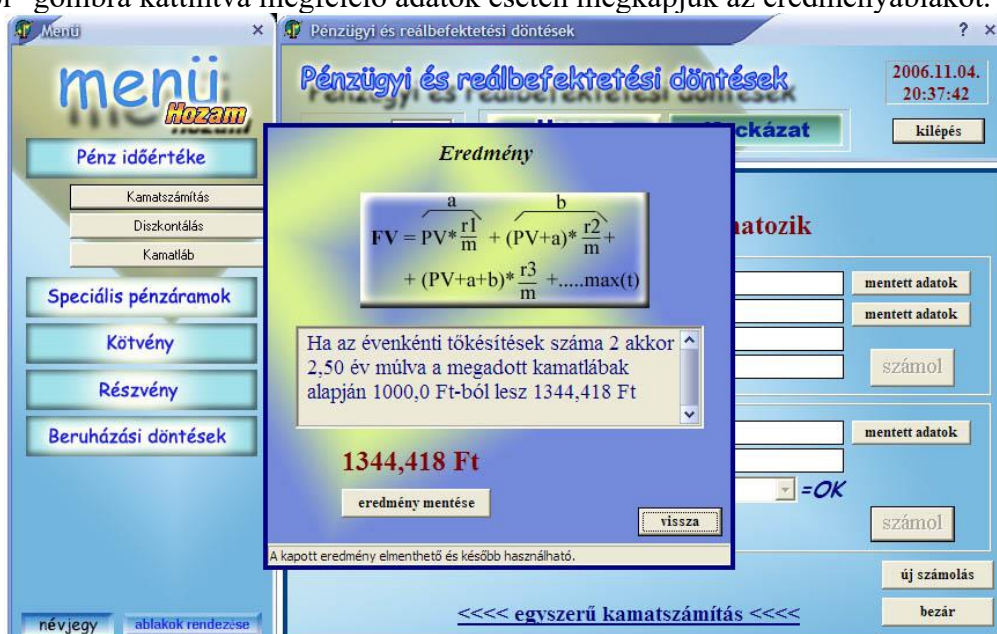
Találkozunk egy nem „hagyományos” elemmel a paraméterek megadása során, még hozzá egy lenyíló menü segítségével kell megadni a kamatlábak számát.

Ha sikeresen kiválasztotta a megfelelő értéket, példánkban az 5 – öt, akkor azonnal megjelenik egy ablak, ahol bekéri külön szövegdobozokba az egyes kamatláb-értékeket, esetünkben ötöt. Azért ötöt, mert 2,5 év alatt félévi tőkésítés esetén összesen 5 periódus van.

Ha megadtuk a kamatláb értékeket, akkor kattintsunk az „ok” majd „számol” gombra. Mielőtt ténylegesen számolna a program, minden megadott értéket megvizsgál, hogy helyes-e, ha nem akkor figyelmeztet, és a rosszat ismét bekéri.

Képen látható, hogy az első kamatláb értéket szándékosan helytelenül adtam meg, az „ok” gombra kattintva azonnal figyelmeztet, hogy az 1. kamatláb érték nem helyes. Tehát rossz adat esetén azt is megmondja, hogy mi a helytelen.
„Számol” gombra kattintva megfelelő adatok esetén megkapjuk az eredményablakot.

Megkaptuk azt az eredményt, amit számológép használata során is nyertünk. Tehát a program minden bemenő paraméter esetén helyes eredményt ad!

A program egyértelműen igazolta magát a pénz időértéke témakörében. Azt az értéket adta vissza jelenértékként – természetesen a megfelelő paraméterek mellett –, amit megadtunk előzőleg jövőérték számolásakor.

2.3. Évjáradék, annuitás jelenértéke

Ahogy a címből is kiderül az évjáradéknak nem csak jelenértékét számíthatjuk, hanem jövőértékét is speciális pénzáramok közül, mivel itt az esedékességi időpontok száma véges, meghatározott, és az esedékes pénzösszeg nagysága állandó ütemben nő.

Évjáradék lehet kétféle:

- Szokásos, ez esetben a járadéktag összege a periódus végén jelenik meg,
- Esedékes annuitásnál viszont a periódus elején.

Jellemzően a szokásos annuitást használjuk.

2.3.1. Szokásos annuitás

Jelenérték számítás: $PV_{an} = \frac{C}{1+r} + \frac{C}{(1+r)^2} + \frac{C}{(1+r)^3} + \dots + \frac{C}{(1+r)^n}$

Hagyományos módon a program nem számol.

Kiszámolható két különböző időpontban kezdődő örökjáradék jelenértékének a különbségeként:

$$PV_{an} = C \left(\frac{1}{r} - \frac{1}{(1+r)^2} \right)$$

Továbbá esedékes annuitás számolható annuitás faktor segítségével:

$$PV_{an} = C * AF_{(r,t)}$$

Annuitásfaktort táblázatból nézhető meg, ha tudjuk a futamidők számát és kamatlábát, akkor a program egy adatbázis táblából kiolvassa a megfelelő értéket, maximum 30 év és 30% kamatlábáig.

Feladat

Mennyit kell az alapítványba fektetni ahhoz, hogy 20 évig a kedvezményezett részére évi 100000Ft-t biztosítson, ha feltételezzük, hogy a hosszú távú éves kamatláb 10%

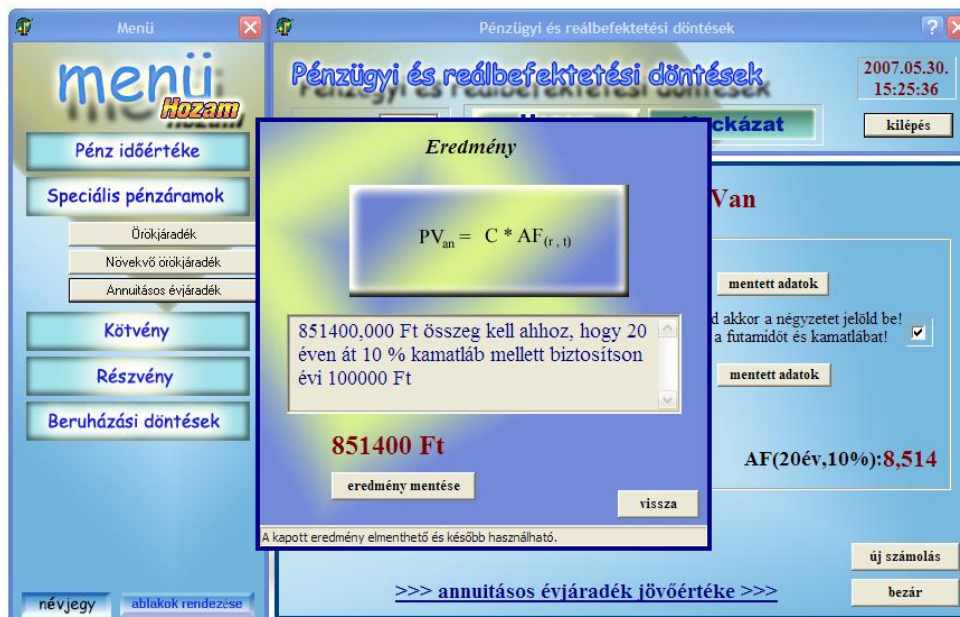
$$C = 100000\text{Ft}; r = 10\%; t = 20\text{év};$$

$$PV_{an} = 100000 * AF_{(10\%, 20\text{év})} = 851400 \text{ Ft}$$

A befektetendő összeg látható végeredményként.

Találkozunk egy új lehetőséggel. A megoldáshoz ismernünk kell az annuitásfaktor értékét, amit egy táblázatból kell kinéznünk. Miért keressünk mi, ha az alkalmazás megteszi?

Ez esetben a munkaterület jobb oldalán lévő jelölő négyzetet pipáljuk ki (kattintással), aktívá válik két szövegdoboz, ami halványoszürke és nem érhető el, amíg a négyzetet nem jelöljük ki, ezzel is segítve az akadálymentes érthető feladatmenetet. Megadjuk a szükséges paramétereket, „számol” gombra kattintva a háttérben meghatározódik az annuitásfaktor értéke és behelyettesítődik a képletbe.

Megkapjuk várt eredményünket, továbbá látjuk az annuitásfaktor értékét a jobb alsó sarokban.

3. Kötvény

A program elkészíti helyettünk a törlesztési tervet, meg kell adnunk a kötvény névértékét, kamatlábát és hátralévő futamidők számát.

Pl.: Egy papír pénzáramai:

Időszak	Pénzáram (CF)
1	2000
2	2000
3	2000
4	2000
5	2000+10000

$$P_0 = \frac{2000}{(1+0,25)} + \frac{2000}{(1+0,25)^2} + \frac{2000}{(1+0,25)^3} + \frac{2000}{(1+0,25)^4} + \frac{120000}{(1+0,25)^5}$$

3.1.1. Lejáratkor egy összegben törlesztő kamatszelvényes kötvény árfolyama

Feladat

Egy 20%-s éves névleges kamatozású 5 éve kibocsátott 10év futamidejű kamatszelvényes lejáratkor egy összegben törlesztő kötvény névértéke 100000Ft. A befektetők a kötvénytől 20% hozamot várnak el. Mekkora a papír árfolyama közvetlenül a mostani kamatfizetés után.

A hiteltörlesztési terv, ami egyösszegű:

Idő (t)	Névérték	Kamat	Tőke	Pénzáram (CF)
1	100000	20000	-	20000
2	100000	20000	-	20000
3	100000	20000	-	20000
4	100000	20000	-	20000
5	100000	20000	100000	120000

$$P_0 = \frac{20000}{(1+0,2)} + \frac{20000}{(1+0,2)^2} + \frac{20000}{(1+0,2)^3} + \frac{20000}{(1+0,2)^4} + \frac{20000}{(1+0,2)^5} = 100000Ft$$

A kötvény árfolyama – jelenértéke 100000Ft.

Látható, hogy eredményként nem csak egy számot kapunk, hanem egy táblázatot is értékekkel feltöltve. Ezeket a program meghatározza, és táblázatos formában megjeleníti. Megadjuk a bemenő adatokat, miután kiválasztottuk a „Kamatszelvényes kötvény egyösszegű tőketörlesztéssel” lehetőséget.

Eredményünket a „számol” gombra kattintva megkapjuk.

Eredmény

Törlesztési Terv: *Lejáratkor Egyösszegű Tőketörlesztés*

Idő	Akt.hiteláll.	Kamat	Tőke törl.	Pénzáram
1	100000,0	20000,0	0	20000,0
2	100000,0	20000,0	0	20000,0
3	100000,0	20000,0	0	20000,0
4	100000,0	20000,0	0	20000,0
5	100000,0	20000,0	100000,0	120000,0

A kötvény névértékének a törlesztése Lejáratkor Egyösszegű! A Kötvény NETTÓ árfolyama a megadott feltételek mellett: 100000,000 Ft

100000,000 Ft

eredmény mentése

vissza

A kapott eredmény elmenthető és később használható.

Táblázatunk tartalmazza a kötvény részletes hiteltörlesztési tervét, kapunk szöveges magyarázatot és egy számértéket Ft mértékegységben, ami az értékpapír jelenértéke. Ne felejtjük el, hogy van lehetőségünk euró pénznemben is végrehajtani számításainkat.

4. Részvény

Részesedési jog, tulajdonviszony kerül előtérbe. A részvény, részesedési jogot megtestesítő értékpapír, ami lejárat nélküli. Éves hozama az osztalék. Legkockázatosabb értékpapír. A névérték az alaptőke egy hányadát testesíti meg.

4.1. Részvény jellemzésére használt mutatók

4.1.5. Részvény Jelenértékének – árfolyamának – számítása

Pénzáramai végtelen, ezért árfolyama felfogható úgy, mint az osztalékok végtelen folyamának jelenértéke.

$$P_0 = \frac{DIV_1}{(1+r)} + \frac{DIV_2}{(1+r)^2} + \frac{DIV_3}{(1+r)^3} + \dots + \infty$$

Árfolyamszámítás módja:

Feltételezzük, hogy nem nőnek az osztalékok. $P_0 = \frac{DIV}{r}$

Az alábbi képlet segítségével meghatározható a kamatláb: $r = \frac{DIV}{P_0}$

Ha az osztalékok állandó ütemben nőnek, és feltételezzük, hogy az osztalék-kifizetési ráta állandó!

$$P_0 = \frac{DIV_1}{r - g}$$

A kamatláb ez esetben is meghatározható:

$$r = \frac{DIV_1}{P_0} + g$$

Meghatározható a részvényosztalék növekedési üteme, ami valójában a nyereség növekedési üteme, mert feltételeztük, hogy az osztalék-kifizetési ráta állandó.

$$g = \text{újrabefektetési_ráta} * ROE$$

$$g = \left(1 - \frac{DIV}{EPS}\right) * ROE$$

Feladat 2.

Egy részvénytársaság számára az állam 14% sajáttőke arányos nyereséget garantál. Újrabefektetési rátája 60%. Az osztalékhozam nagysága 0,06, és az ez évi osztalék mértéke 6Ft. Határozzuk meg a részvény árfolyamát!

$$\text{Sajátőke arányos nyereség (ROE)} = 14\%$$

$$\text{Újra-befektetési ráta} = 60\%$$

$$\text{Osztalékhozam} \left(\frac{DIV_1}{P_0} \right) = 0,06$$

$$DIV_0 = 6\text{Ft}$$

$$P_0 = \frac{DIV_1}{r - g}$$

$$g = \text{újrabefektetési_ráta} * ROE = 0,6 * 0,14 = 8,4\%$$

$$DIV_1 = DIV_0(1 + g) = 6 * (1 + 0,084) = 6,504\text{Ft}$$

$$r = (\text{osztalékhozam} : \frac{DIV_1}{P_0}) + g = 0,06 + 0,084 = 14,4\%$$

$$P_0 = \frac{DIV_1}{r - g} = \frac{6.5}{0,144 - 0,084} = 108,4\text{Ft}$$

A második feladatot megoldjuk a programmal! Látjuk, hogy viszonylag sok adat meg van adva, de az eredményt meghatározó képletbe egyik sem kell közvetlenül. Egyéb képletek bevonásával meg lehet határozni a megoldó-képlet egyes elemeit, és így a végeredményt. Mondhatnánk azt, hogy ilyen példák esetében a program nem igazán használható hatékonyan, mert a felhasználó nem tud elindulni a megoldás folyamatán. De erre is van a programban megoldás! Azon szövegdobozok mellett, amelyeket meg lehet határozni egyéb módokon – minden esetben – található a „mentett adatok” gombok mellett „r számolása”, „g számolása” – vagy éppen milyen adatnak a beviteléről van szó – gomb.

Tehát a program kér bizonyos adatokat, ha közvetlenül nem érhető el, akkor még van esély a megoldásra. Mégpedig köztes számolásokkal segítve. Itt sem kell megjegyeznünk ezeket az értékeket, méghozzá el sem kell mentenünk az adatbázisunkba, mert amelyik szövegdoboz melletti gombra kattintok, megjelenik az új panel, ahol elvégzem a köztes számolást, majd az ottani „OK vissza” gombra kattintva, a köztes érték behelyettesítődik a fő panel megfelelő szövegmezőjébe.

Ezen új lehetőségek ismeretével megoldható a példafeladat.

Először „g” – növekedési ütem – kell meghatározni. Kattintsunk a „g” számolása billentyűre. A következő felülettel találkozunk.

Látjuk, hogy növekedési ütem kétféleképpen is számolható. Nézzük meg a lehetőségeket. Újrabefektetési ráta és ROE értéke is meg van adva számunkra, így „g” meghatározható. Kattintsunk a „számol” gombra, majd a megjelenő „OK, vissza” feliratú billentyűre.

részvényosztalék növekedési üteme:

8,400 %

eredmény mentése

OK, vissza

mégsem

Amint megtettük, a „g” értéke behelyettesítődik a hozzá tartozó szövegdobozba. Ilyen sok köztes számolás esetén nem árt elmentenünk minden kapott eredményünket.

Az osztalék (DIV) állandó ütemben változik, $g \geq 0$

DIV1 (várható köv. évi osztalék)?:

r (részv. által elvárt hozam) (%):

g (osztalék növekedési üteme) (%): 8,4

mentett adatok

mentett adatok

mentett adatok

DIV1 számolása

r számítása

g számolása

számol

Láthatjuk a megfelelő „g” értéket a hozzá tartozó mezőben.

Következő lépésben most határozzuk meg DIV₁-t, kattintsunk a mellette lévő „DIV1 számolása” gombra.

DIV1, várható éves hozam

DIV0 (jelenlegi éves osztalék)?:

g (osztalék növekedésének mértéke) (%):

mentett adatok

mentett adatok

számol

mégsem

DIV1, várható éves hozam

DIV0 (jelenlegi éves osztalék)?:

g (osztalék növekedésének mértéke) (%):

mentett adatok

mentett adatok

számol

A kötvény éves várható hozama:

6,504 Ft

eredmény mentése

OK, vissza

mégsem

A képernyő közepén megjelenő ablakban megadjuk a szükséges adatokat, „számol” gomb és „OK, vissza” billentyű! Jól jön, ha „g” értékét előzőleg tároltuk, mert itt szükség van rá, „mentett adatok” segítségével ez is megoldható.

A részvényesek által elvárt hozamot (r) kell kiszámolnunk, és minden adatunk megvan a részvény Jelenértékének meghatározásához. Kattintsunk az „r számolása” gombra, az új panelen nézzük meg, hogyan lehet ezt kiszámolni, és ezek közül nekünk mihez van megadva adat.

Kétféleképpen határozható meg a jelenérték, ebből az egyikhez minden paraméter rendelkezésre áll, osztalékhozam és növekedési ütem is. Itt is hasznos, ha előzőleg elmentettük a „g” értéket, mert betölthető.

Pénzügyi és reálfektetési döntések

2006.12.07. 22:33:14

r (részvényesk által elvart hozam)

DIV1 (köv. évi osztalék)?: elmentett adatok DIV1 szám.

P0 (év eleji árfolyam)?: elmentett adatok

g (éves növ. ütem) (%): elmentett adatok g szám.

Osztalékhozam?: 0,06 elmentett adatok

g (osztalék éves növ. üteme) (%): 8,4 elmentett adatok

A részvényesek által elvart hozam:

14,4 %

Kattintsunk egérrel az „OK, vissza” gombra.

Pénzügyi és reálfektetési döntések

2006.12.07. 22:35:50

pénznem: FT

Részvény jelenértéke, árfolyama

Az osztalékok (DIV) nem nőnek, g=0

r (részv. által elvart hozam) (%): mentett adatok r számolása

DIV (éves osztalék): mentett adatok

Az osztalék (DIV) állanó ütemben változik, g<0

DIV1 (várható köv. évi osztalék): 6,504 mentett adatok DIV1 számolása

r (részv. által elvart hozam) (%): 14,4 mentett adatok

g (osztalék növekedési üteme) (%): 8,4 mentett adatok g számolása

„számol” gombra klikkelve megkapjuk részvényünk jelenértékét.

Hosszú megoldás után láthatjuk, hogy az összetettebb, bonyolultabb problémák is megoldhatóak a Pénzügyi és Reálfektetési döntések című alkalmazással.

6. Kockázat

6.2. Portfólió képzése

6.2.2. Portfólió Kockázata – Szórása

Azt a portfóliót nevezzük hatékonynak, amely adott kockázati szint mellett a lehető legnagyobb (maximális) hozamot biztosítja, vagy amely portfólió egy adott hozamot a lehető legkisebb (minimális) kockázati szint mellett nyújt.

Ahogy már említettük, a portfólió kockázatát (szórását) három tényező határozza meg, ezeket egyenként meg kell határoznunk.

- az értékpapírok portfólión belüli aránya
- a portfóliót alkotó értékpapírok egyedi szórása
- az egyes értékpapírok hozamainak együttmozgása

Természetesen programunk ezt automatikusan elvégzi, értékeli az egyes értékeket, és jeleníti meg az eredményt.

A probléma több elemének meghatározása és levezetése után – amelyeket a teljes dolgozat természetesen tartalmaz – Portfóliónk szórása, tehát kockázata a következő képlettel határozható meg (kettő értékpapírból álló portfólió):

$$\sigma_{P(AB)} = \sqrt{x_A^2 * \sigma_A^2 + x_B^2 * \sigma_B^2 + 2 * (x_A * x_B * \rho_{AB} * \sigma_A * \sigma_B)}$$

Hozzá kell tennünk, hogy ez egy kettő értékpapírból álló portfólió szórása, programunk akár 20 darab papírból álló portfólió kockázatát is meghatározza!

Feladat

Nézzük meg az előző példát!

Részvény	Darab	Árfolyam (Ft)	Értéke (Ft)	Arány (%)	Hozam (%)
„A”	25	6 000	150 000	60	12
„B”	20	5 000	100 000	40	16

Mennyi a portfóliónk szórása, és érdemes –e megvalósítani?

A táblázat elemeit kiszámolva:

$$x_A^2 * \sigma_A^2 = 0,6^2 * 17,92 = 6,4512 \quad x_B^2 * \sigma_B^2 = 0,4^2 * 91 = 14,56$$

$$x_A * x_B * \sigma_{AB} = 0,6 * 0,4 * (-32,8) = -7,872$$

„A” papír „B” papír

„A” papír 6,4512 -7,872

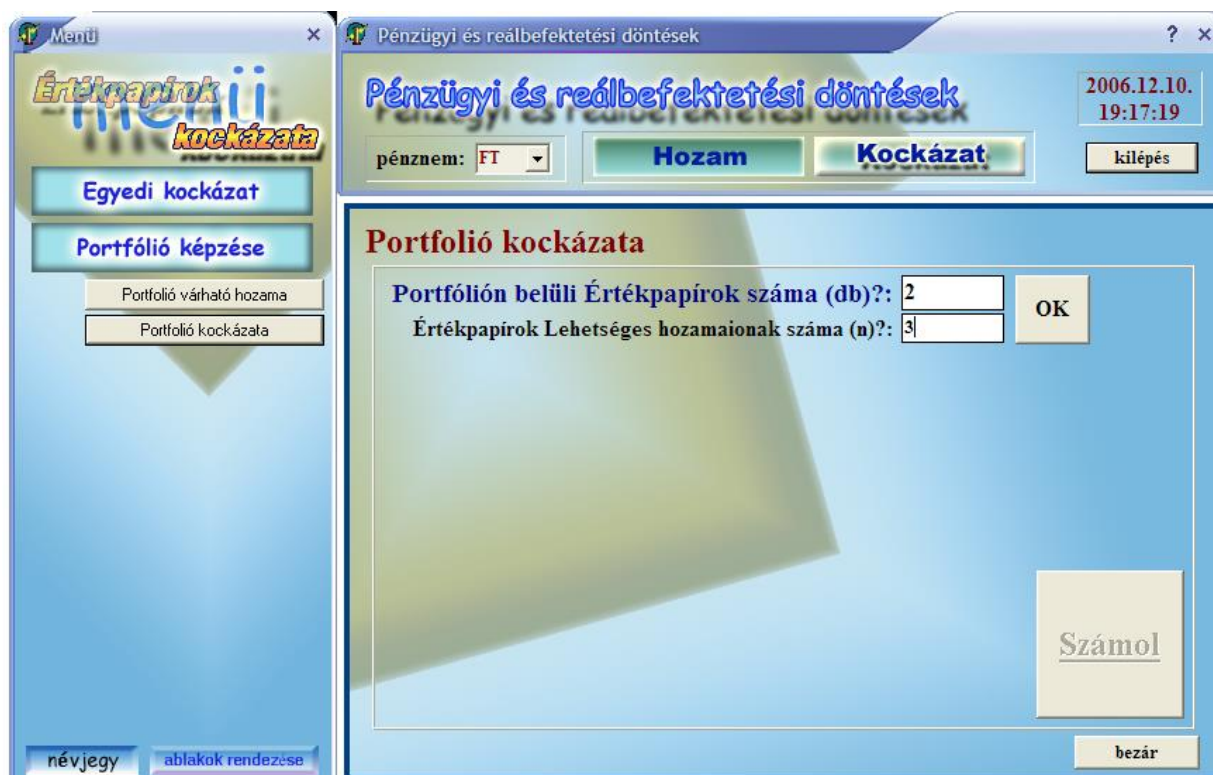
„B” papír -7,872 14,56

$$\sigma_{p(AB)}^2 = 6,4512 + 14,56 + 2 * (-7,872) = 5,2672 \quad \sigma_{p(AB)} = \sqrt{5,2672} = 2,295 \%$$

Láthatjuk, hogy valóban érdemes az eredeti két részvényből portfóliót képezni, mert a kockázat jóval alacsonyabb a két értékpapír kockázatánál.

Oldjuk meg a problémát az alkalmazás segítségével.

Válasszuk ki a Kockázat >> Portfólió képzése >> Portfólió kockázata menüpontot.

Adjuk meg, hogy hány darab értékpapírunk van portfóliónkban, továbbá ezek lehetséges hozamainak a számát! Kattintsunk az „OK” gombra.

Pénzügyi és reálbefektetési döntések

2006.12.10.
19:20:20

pénznem: FT

Hozam Kockázat

kilépés

Portfólió kockázata

Portfólió várható hozama
Portfólió kockázata

Értékpapírok száma (db)? 2 OK

Értékpapírok Lehetséges hozamaikonak száma (n)? 3

n	Valószínűség	1. É.P.Hozama	2. É.P.Hozama
1.	0,2	20	5
2.	0,5	11,2	12
3.	0,3	8	30

ÉrtékPapír	ÉP. Értékének PF.-beli Súlyja (Arány %)
1.	60
2.	40

Számol

új számolás bezár

Töltsük ki táblázatunkat a megfelelő adatokkal, majd válasszuk a „Számol” gombot!

Pénzügyi és reálbefektetési döntések

2006.12.10.
19:22:26

kilépés

Portfólió Kockázata EREDMÉNY

Papírok hozamainak együttmozgása

		Kovariancia
1	2	-32.8

Papírok hozamainak egyedi Kockázata

	Szórás
1.ÉP	4,23320
2.ÉP	9,53939

OK

Portfólióban lévő Értékpapírok száma: **2 db**

A Portfólió Kockázata (Szórása): 2,2950 %

A Kovariancia-értékekből látható, hogy Portfóliónk értékpapirjainak hozamai teljesen ELLENTÉTESEN hatnak egymásra.
Továbbá Értékpapirjainkból Érdemes Portfóliót képezni, mert minden egyes papír kockázata(Szórása) nagyobb, mint a PORTFÓLIÓ KOCKÁZATA !!!

bezár

Számol

névjegy ablakok rendezése új számolás bezár

Eredményként megkapjuk az értékpapírok együttmozgását a kovariancia értékével kifejezve, ez jelen esetben egy szám, mert két darab papírunk van, továbbá az egyes értékpapírok szórását – kockázatát, és magát a százalékban kifejezett Szórás értéket. Olvashatunk az eredményablak alsó részében szöveges magyarázatot is, amiből kiderül, hogy portfóliónkat érdemes –e létrehozni.

Csupán kíváncsiságból nézzünk meg egy 5 értékpapírból álló portfólió eredményablakát:

Láthatjuk, hogy kockázatot számolni nem egyszerű dolog, főleg ha nem kettő, hanem több értékpapír van portfóliónkba

A következő táblázat egy négy értékpapírból álló portfólió kockázatának eredménytáblája:

	„A” részvény	„B” részvény	„C” részvény	„D” részvény
„A” részvény	$x_A^2 * \sigma_A^2$	$x_A * x_B * (\sigma_A * \sigma_B * \rho_{AB})$	$x_A * x_C * (\sigma_A * \sigma_C * \rho_{AC})$	$x_A * x_D * (\sigma_A * \sigma_D * \rho_{AD})$
„B” részvény	$x_B * x_A * (\sigma_B * \sigma_A * \rho_{AB})$	$x_B^2 * \sigma_B^2$	$x_B * x_C * (\sigma_B * \sigma_C * \rho_{BC})$	$x_B * x_D * (\sigma_B * \sigma_D * \rho_{BD})$
„C” részvény	$x_C * x_A * (\sigma_C * \sigma_A * \rho_{AC})$	$x_C * x_B * (\sigma_C * \sigma_B * \rho_{BC})$	$x_C^2 * \sigma_C^2$	$x_C * x_D * (\sigma_C * \sigma_D * \rho_{CD})$
„D” részvény	$x_D * x_A * (\sigma_D * \sigma_A * \rho_{AD})$	$x_D * x_B * (\sigma_D * \sigma_B * \rho_{BD})$	$x_D * x_C * (\sigma_D * \sigma_C * \rho_{CD})$	$x_D^2 * \sigma_D^2$

Egész szép táblázatot kaptunk, pedig csak négyelemű a portfóliónk. Gondoljunk bele, hogy ezen szimbólumoknak értéket kell adni helyesen, majd utána összegezni őket. Nagyon nagy odafigyelést igénylő munka.

Pénzügyi és Reálbefektetési döntések a mellett, hogy segít megérteni a portfólió várható hozamának és kockázatának számszerűsítését, nagyon jó eredményeink ellenőrzésére is!

Észrevehettük, hogy a program és felületes elméleti háttérének áttekintése során nem oldottunk meg minden példát. A bemutatott anyag alapján könnyedén és egyszerűen kiszámolható a többi feladat megoldása is.

V. Összegzés

A „Pénzügyi és Reálbefektetések” című oktató programom lényegi elemeinek, gyakorlati alkalmazási lehetőségeinek részletes bemutatását követően szükségesnek tartom ismételt kiemelni, és konkretizálni, hogy „kiknek” a számára és „miért” (milyen céllal) készült a program. Maga a program a „hogyan” kérdésre kívánt választ adni. Azt, hogy program segítségével, használatával ténylegesen megvalósul-e a kívánt cél, a felhasználás során dől el. Mivel a program igazi, széleskörű tesztelésére még nem került sor, ezért én befejezésül a programom értékelésére (valójában „önértékelésre”) vállalkozom a szakirodalomban megjelent szempontok figyelembevételével (a „multimédia produktumok értékelési szempontrendszer” alapján). Végül utalok a program továbbfejlesztési lehetőségeire is.

Programom célja, egy olyan számítógépes alkalmazás készítése volt, ami segít vállalati pénzügy tanulásában a diáknak, és tanításában a pedagógusnak. Ahhoz, hogy tudjuk használni a programot, nem kell különösebb számítógépes ismeret, de hogy megfelelően végre tudjuk hajtani a különféle számításokat, és érthető legyen a végeredmény, megfelelően el tudjuk azt helyezni, szükségünk van általános, és az aktuális témában pénzügyi ismeretekre.

A program széles tartalmának és szakmai részletességének köszönhetően sok helyen alkalmazható az oktatásban és otthoni tanulásban.

Használható – a megfelelő részek kiemelésével – középszintű (érettségit feltételező) közgazdasági jellegű OKJ -s szakképzésekben, mint:

- pénzügyi szakügyintéző és
- mérlegképes könyvelő képzés.

(Szükséges említést tenni arról, hogy a mérlegképes könyvelő képzés a tervek szerint magasabb szintűvé válik, így feltételezhetően a pénzügyi anyaga is módosul, mélyül, így vélhetően az alapvető pénzügyi számítási készségek alaposabb és gyorsabb elsajátításának a jelenleginél még nagyobb jelentősége lesz.)

Továbbá a program „tartalmilag” szinte teljes egészében használható felsőfokú (FSZ) szakképzésekben például:

- pénzügyi szakmenedzser képzés,
- informatikus statisztikus és
- számviteli szakügyintéző szakok vállalati pénzügy óráin.

A program kibővített változata alkalmazható a felsőoktatásban, jelenleg a gyakorlat-orientált főiskolai képzésben, az új képzési rendszerben az üzleti alapképzésben (BA) a vállalati pénzügyek gyakorlati óráin, illetve a tanórákra való egyéni felkészülésben.

A program meglévő formában használható a fent említett környezetekben, de tesztkönyvekkel és megoldandó esettanulmányokkal kiegészítve távoktatásban is alkalmazható lehet.

A jelenleg bemutatott program készítése során fokozottan figyelembe vettem néhány, a szakirodalomban ajánlott oktatóprogram-készítési szempontot, a hasonló jellegű multimédiás oktatóprogramoktól elvárt „minőségi jegyek” betartására törekedtem (ld.: Forgó, 2001)

„Az üzenet megfogalmazásakor” tisztáztam, hogy kinek a számára, milyen tartalmat és milyen megjelenítéssel közvetítek. A lehetséges célcsoportot (mely képzési szintenként, fajtánként tagolható) körülhatároltam, a közvetítendő tartalomként a vállalati pénzügyek tananyagtartalmának központi elemét, a pénzügyi- és reál-befektetési döntéseket támogató pénzügyi számításokat jelöltem meg. A jelenlegi program még több változatban elkészíthető, ha a jelenlegi célcsoportot (legalább érettségivel rendelkező, üzleti felsőfokú képzésben illetve szakképzésben vállalati pénzügyeket tanulók) a képzés szintje és jellege szerint tagoljuk. Figyelembe kell venni, hogy nehéz az ilyen jellegű határvonalat meghúzni, és

szerintem erre nincs is szükség, a felhasználó döntse el, hogy a témában való eligazodáshoz számára mi szükséges és elégséges.

A mondanivalót igyekeztem „rendszerbe foglalni”, megfelelően „strukturálni”. Ebben segített a jelenlegi vállalati pénzügyi anyagok már eddig kialakított, jól áttekinthető rendszere. Amire én törekedtem, a program teljes tartalmi felépítésének láttatása, minden tartalmi elemre történő lépés során. Ez fontos a tartalom építkező jellegének, kapcsolódó elemeinek bemutatásához és a visszacsatoláshoz egyaránt.

Törekedtem arra, hogy a „navigáció áttekinthető, következetes legyen”. A program működésének és használatának előzetes bemutatásával, valamint a program belső figyelmeztetéseinek megjelenítésével a programban való eligazodást kívántam segíteni, és a felhasználó bizonytalanságát igyekeztem a lehető legkisebbre csökkenteni.

A program lehetőséget ad bizonyos fokú „kommunikációra, interakcióra”. A felhasználó a paraméterek megváltoztatásával ön maga keresheti az összefüggéseket. Egy-egy feladat megoldása kapcsán a felhasználó szöveges megerősítést, vagy figyelmeztetést, fontos összefüggésekre figyelemfelhívást kap.

A program készítése során figyelembe vettem több „pedagógiai-didaktikai szempontot” is. Ilyen az előbb említett önértékelési lehetőség is, valamint a különböző feladattípusok megjelölésével, felajánlásával, az új ismeretek megszerzésére való ösztönzés is. Nem elhanyagolható szempont, hogy a felhasználó a saját problémája, üteme és ütemezése szerint ismerheti meg, dolgozhatja fel a befektetési döntések megalapozásához szükséges technikákat, számításokat.

Ahogy látjuk, az alkalmazás a pénzügyi és reál-befektetésekben a HOZAM és KOCKÁZAT tekintetében segít döntéseket hozni. A program készítése során a „szakmaiság megtartására” törekedtem. Az alkalmazás fejlesztésének egy jó lehetősége Pénzügyi és Reálbefektetési döntések program elkészítése, mint Internetes weboldal, ami azt jelenti, hogy a világhálón keresztül bárki számára közvetlenül elérhető lenne az oktatóprogram tanulás és számolások gyakorlása, ellenőrzése céljából. Egyszerűen a megfelelő internet-címen megjelenne a program felülete, és nagyon hasonlóan működne a Windows – s alkalmazáshoz: adatokat bekér, számol eredményt ad, de fontosabb, hogy értékel és – a programozás keretei között – új lehetőségeket kínál.

A bemutatott programot még meghatározott „mintán” vagy órakeretekben kifejezetten „a hatékonyságát mérve” még nem teszteltem, de a programot „különböző fejlődési fázisaiban”, „baráti alapon”, már többen is használták a téma jobb megértése, a döntési technikák készség szintű elsajátítása céljából, az ország különböző főiskoláin pénzügyet tanuló diákok. A hallgatótársaktól pozitív visszajelzéseket kaptam. A program a tanegység tananyagának feldolgozása során folyamatosan használható, mivel a jelenlegi főiskolai, **és a jövőbeni üzleti képzés** vállalati pénzügy tanegység követelményének meghatározó eleme az alkalmazás tudása.

Pénzügyi és Reálbefektetési döntések széles tudásával, egyszerű felhasználói felületével, és – jövőben – az Interneten nagyban hozzájárul, hogy minél több diák megfelelően elsajátíthassa a – elsősorban gyakorlati – pénzügy befektetések témakörét!

Irodalomjegyzék

- Brealey R.A: - Myers S.C.: Modern vállalati pénzügyek.
Panem. 1993, 2005
- Fazakas – Gáspár – Soós – Sulyok-Pap : Pénzügyi Számtan.
Perfekt Budapest, 1999.
- Forgó Sándor: Multimédiás oktatóprogramok minőségének szerepe a médiakompetenciák kialakításában. Új Pedagógiai Szemle 2001/7-8.
- Hollóné K.E.– Kádek I.: AGÓRA (Alapozó Gazdaságtan Oktató és Rendszerező Anyag) .
EKF Líceum Kiadó, 2002.
- Hollóné K.E. – Kádek I.: AGÓRA. Tanári útmutató az „AGORA...” munkatankönyvhöz
EKF Líceum Kiadó, 2002.
- Hollóné Kacsó Erzsébet - Vállalati pénzügyek példatár (elektronikus)
EKF, 2003, 2005. <http://www.ektf.hu/~hollone>
- Illés Ivánné – Társaságok pénzügyei.
Saldo, 2002.
- Jánosa András: Elemzés számítógéppel
Perfekt, 1996
- Járdán – Pomaházi: Adatszerkezetek és Algoritmusok.
EKF Líceum Kiadó, 1998.
- Magyar Gábor – Pénzügyi navigátor rendhagyó kézikönyv
INVENT Budapest, 2002.
- Martin Hajdu György – Pénzügyi döntések megalapozása II. Befektetési szempontok
Nemzetközi bankárképző központ, 1994.
- Megyasszai Gábor: Multimédiás alkalmazási lehetőségek a felsőoktatásban
MAGISZ pályázat és diplomamunka. DE 2004. (konz. Dr Kovács György)
- Sándorné Új Éva: Pénzügyek a gyakorlatban
Penta Unió Pécs, 2001
- Tamás – Tóth – Benkőné – Kuzmina: Programozunk Delphi 5 rendszerben.
Computerbooks, 2000.
- Szabó Márta – Pálinkó Éva: Vállalati pénzügyek példatár és esettanulmányok
Nemzeti Tankönyvkiadó 2004
- Vállalati pénzügyek előadások anyagai (Hollóné dr. Kacsó Erzsébet 2004.)
Prog.hu internetes weboldal, Delphi programozás fórum, <http://www.prog.hu>

EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA – MIT TESZ A DOBÓ ISTVÁN VÁRMÚZEUM A VÁROS KULTURÁLIS ÉLETÉÉRT?

Szerző: Erdélyi Anita, művelődésszervező szak

Konzulens: Szabó Sándorné dr., főiskolai docens

(Pedagógiai, Pszichológiai, Közművelődési és Könyvtartudományi Szekcióban II. helyezés)

ELŐSZÓ

Egy múzeum munkájának tervezése, értékelése szempontjából fontos annak ismerete, hogy milyen rétegek, csoportok keresik fel a különböző kiállításokat, milyen a látogatók érdeklődési, foglalkozási, életkorbeli összetétele, így kutatásaim témája a látogatói vélemények vizsgálata köré csoportosult. A felméréseket a Dobó István Vármúzeumban végeztem.

A téma kiválasztásánál személyes indíttatás vezérelt. 2001 óta dolgozom az intézménynél, s 2005-től foglalkozom közművelődési feladatokkal. Munkám során szembesülök a látogatók érdeklődésével, véleményeivel, észrevételeivel, így további munkákhoz fontosnak tartottam a felmérések elkészítését.

Mindezek mellett „a téma azért fontos és aktuális, mert a múzeumi munka egy része – a kiállítások és a hozzájuk kapcsolódó kiadványok, a tárlatvezetés, múzeumi foglalkozás - a múzeumlátogató közönségnek szól. Ezért a múzeumok igyekeznek látogatóik felé fordulni és eleget tenni érdeklődési körüknek. A múzeumok, kiállító intézmények tevékenységének egyik minősítő mutatója a látogatók száma, annak alakulása, megoszlása.¹⁰⁹ Ezeken túl a folyamatos vizsgálat azért is fontos, mert a múzeumok az 1980-as 1990-es években gazdasági válságon mentek keresztül, aminek következtében a látogatók száma visszaesett. E tendencia megállításához új módszerek kialakítására, a tevékenységek átszervezésére volt szükség. Így egyre nagyobb szerepe lett a programközpontú szemléletnek és szolgáltatásnak.

EURÓPA KUTLURÁLIS FŐVÁROSA

„Európa Kulturális Fővárosa egy város, melyet évenként választ ki az Európai Unió a tagállamok városai közül. A cím egy évre szól, ezalatt az idő alatt a városnak lehetősége nyílik megmutatni kultúráját.”¹¹⁰

Az Európa Kulturális Városa programot - mely a Kultúra 2000 keretprogramon belül kerül megvalósításra - Melina Mercouri görög kulturális miniszter indította el. Célja, hogy az európaiakat közelebb hozza egymáshoz. Ennek módja, ha a népek megismerik egymás kultúráját. Erre alkalmat adhat ha egy régió a figyelem középpontjába kerül. Évenként újabb és újabb nagyvárosokat választanak ki a kulturális események házigazdájává, így más tagországok számára betekintést engednek kultúrájukba.

Az Európa Kulturális Városa Programot 1999-ben átnevezték Európa Kulturális Fővárosára. 2005. évtől kezdődően nem egy, hanem két kulturális fővárost választanak. Egyiket a 2004-

¹⁰⁹ PAPPNÉ Mészáros Johanna: 1999 177 o.

¹¹⁰ www.wikipedia.org/wiki/Európa Kulturális Fővárosa

ben, másikat a már korábban csatlakozott országok közül. A 2010-es kulturális fővárosok egyikét Magyarország, másikat Németország városai közül választják ki.

A Kulturális Főváros Program hosszú távú fejlesztésekről, a városok részbeni, vagy teljes átalakulásáról, új lehetőségekről szól.

A cím elnyerésére a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma kétfordulós pályázatot írt ki. A felhívásra tizenegy város (Budapest, Debrecen, Eger, Győr, Kaposvár, Kecskemét, Miskolc, Pécs, Sopron, Székesfehérvár, Veszprém) önkormányzata nyújtotta be pályázatát. A bírálatot követően a második fordulóra hét város jutott tovább: Budapest, Debrecen, Eger, Győr, Miskolc, Pécs és Sopron.

Ma már tudjuk, 2010-ben Pécs lesz Európa Kulturális Fővárosa. A zsűri döntését azzal indokolta, hogy a „pécsi pályamunka veszi legkomolyabban a kulturális alapú városfejlesztés kritériumát. A „Balkán kapuja” koncepció korrekt módon ismeri fel és használja ki a Magyarország geopolitikai helyzetéből adódó lehetőségeket, ebből fakadóan az európai kontextusban továbbra is ebben a pályázatban a legerősebb és a legérzékenyebben kimunkált.”¹¹¹

Annak ellenére, hogy nem Eger nyerte el a Kulturális Főváros címet, a pályázat mégis eredményes a város számára, mert számba vette a lehetőségeket. A pályázat révén számtalan ötlet, terv született, melyek megvalósítása esetén óriási fejlődés várható a városban.

Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül bemutatok néhány, az egri pályázatban szereplő tervet, megvalósításra váró ötletet. A dolgozat témájából adódóan azokat a projekteket választottam ki, amik valamilyen módon kapcsolódnak az egri vár történetéhez ill. munkájához.

A pályázat kiemelt programja a *Kepes projekt*, melyet a belvárosban található volt zsinagóga épületében hoznának létre. A cél egy új, vizuális Kepes központ létrehozása. Ez a központ nemcsak az életmű bemutatására szolgálna, hanem a vizuális kultúra népszerűsítésére is. A központ teret enged a kísérletezésnek pl. a holografikus és lézer alkotások létrehozásában. Fontos szerepet kap az oktatás is, melynek módszere alapelemekre bontva mutatja be a vizuális nyelvet mind a gyerekeknek, mind a tanulni vágyóknak. A kutatás és oktatás mellett az új központ helyet biztosít különféle rendezvények számára is. Ezeken a lehetőségeken túlmenően szükség van közérthetőbb programok megszervezésére is, amik közül a legszámottevőbb a hang- és fényjáték, ami az egri várból indul, de felöleli az egész várost. E francia eredetű műfajban a látványszínház, rock-koncertek, hangjátékok, tűzijátékok elemei keverednek.

Jelen esetben történelmi játékról beszélünk. A résztvevők a várvédők szerepében, három stratégiai ponton (Varkoch-kapu, Gótikus Palota, Kálvária domb melletti terület) a vár történetének egy-egy szakaszát ismerhetik meg. Az 1552-es csata előtti időket, magát az ostromot és végezetül az ezt követő eseményeket. A kiválasztott helyszínek túl azon, hogy valamilyen szerepet játszottak a vár életében, a 60 perces séta állomásai is egyben. A vendégeket ugyan idegenvezető kísérné, de csak instrukciókat adna a helyszíneken, hiszen a főszerepet itt a hang és fényhatások kapják. Pl. robbanás zaja, térképek, szövegek vetítése a várfalra, a vár épületeinek egykori és jelenlegi állapotának egymásra vetítése. A sétát tűzijáték zárná.

A kétévente megrendezésre kerülő Országos Akvarell Binnálé a város anyagi támogatásával és a Dobó István Vármúzeum szervezési, lebonyolítási, rendezési és kivitelezési feladatokat ellátó kollégáinak segítségével jön létre. A kiállításnak évek óta a Trinitárius templom ad helyet, ugyanis nagy falfelületei és belső terei nagyméretű képek és hangversenyek számára is alkalmas. Így tervként szerepel a templom belső tereinek átépítése, melynek megvalósulásával egy új színtér jönne létre Templom Galéria és hangversenyerem

¹¹¹ www.index.hu/politika/belfold/kultfo1019

elnevezéssel, ahol még reprezentatívabb kiállítások, hangversenyek szervezésére lesz lehetőség. Ez az új tér helyet adhatna az Egri Szimfonikus Zenekarnak is.

A Trinitárius templomot 1771-ben szentelték fel, majd 1784-ben II. József császár feloszlatta a trinitárius rendet. Az épülethez tartozó kolostor szolgált laktanyaként, de az épületben működött színház, mozi és disco. Majd hosszú évekig üresen állt. Felújítása 1996-ban kezdődött meg, azóta kulturális célokat szolgál.

A vár és a török kor emlékei cím alatt találjuk az egri várról szóló terveket. Ez a rész a vár karbantartásáról, a kiállítások fejlesztéséről szól. Sikeres pályázat esetén bővítésre kerülne a Gótikus Püspöki Palota, melynek padlásterén Heves megye népművészetét bemutató kiállítás nyílna. A Provizori palota alatti pincerendszer helyreállítását követően az egri bor történetét bemutató tárlat létrehozására kerülne sor. Új állandó játékkiállítás és régészeti kiállítás nyílna.

A pályázati kiírás egyik fő kritériuma volt a diákság, ifjúság bevonása az „európai cselekvésbe”. Ehhez segítséget a fiatalokhoz leginkább közel álló médiumok (tv, internet) nyújtanak. A terv egy nemzetközi televíziós kalandjáték megszervezése. Erre jó alkalom a Dobó István Vármúzeum szervezésében 1996-tól megrendezésre kerülő Végvári Vigasságok. A játékban, mely a vitézségről és bátorságról szól, 7 város venne részt 10 fős csapatokkal. A sorozat 6 adásból áll, s ezek révén a nézők megismerhetik a városokat és segíthetnek a feladatok végrehajtásában a játékosoknak. Az adások körkapcsolással láthatók, és minden helyszínen ugyanazt a feladatot végzik.

A város és az Egri csillagok könyv népszerűsítése érdekében Jumurdzsák Gyűrűje címmel egy interaktív film és kalandjáték megszületését tervezik. A játékos a főhős szemével látja az eseményeket, és ezeket döntései révén maga irányítja. A főhős egy múltbeli eseménybe csöppen, nyomozásba kezd, és a szálak Gárdonyi Gézához, a regényhez, Jumurdzsákhoz, és Egerhez vezetnek. A kaland során a játékos megismeri a város történetét. A projektet Pierrot és fejlesztőcsapata készíti el. (A kalandjáték DVD változata megjelent.)

A regionális várprogramban azok a települések vesznek részt, akik az idegenforgalom szempontjából jelentős várral rendelkeznek (Boldogkőváralja, Cserépváralja, Eger, a szlovákiai Fülek, Füzér, Hollókő, Kislána, Diósgyőr, Ónod, Regéc, Salgótarján, Sárospatak, Sirok, Szerencs) A várak fejlesztése egyrészt hatással lesz a várak környékének falusi turizmusára, másrészt biztosítható a turizmus fejlődése a jövőre nézve. További cél, hogy a várak bemutassák a települések történelmét és kultúráját.

Miért vett részt Eger az Európai Kulturális Fővárosa pályázaton? Mert ezer év alatt ezer érvet gyűjtött össze: gazdag kulturális örökségekben (vár, barokk műemlékek, egyházi kultúra, török kor építészeti emlékei); az Eszterházy Károly Főiskola nem csak tudományos-oktatási bázisa, hanem kulturális-szellemi centruma is a régiónak; a város nemzetközi és testvérvárosi (pl. Kutna Hora, Pori, Macon) kapcsolatokkal; „kulturális nagykövetekkel rendelkezik” pl. Alexander Bródy, Kepes György. A kortárs művészet fellegvára: Gárdonyi Géza Színház, Egri Fesztivál Balett.

Az egri vár jelentősége

Eger épített műemlékei között egyik jelentős építmény az egri vár. Az államalapítás óta jelentős szerepet tölt be a város életében. Napjainkban a legfontosabb turisztikai értékek egyike, hiszen Gárdonyi Géza Egri csillagok című regényével nemcsak önmagának, hanem az egri várnak is hírnevet szerzett. A könyv nagyban hozzájárult ahhoz,

hogy az egri diadal a nemzettudat része, a hősiesség helytállás szimbóluma lett, így a vár iránti érdeklődés napjainkra sem szűnt meg.

Első királyunk, Szent István 1001 és 1009 között alapított püspökséget Egerben. Ennek bizonyítéka: IV. Béla király 1261-ből származó oklevele. Az első székesegyház valószínű a 11. század végén készült el. A székesegyház újjáépítésére a román stílus, majd a 14. századi bővítésére a gótika idején került sor.

Püspökeink nagy hatást gyakoroltak környezetükre, jelentős szerepet töltöttek be a középkori kultúra és műveltség, a művészetek helyi terjesztésében. A templom köré lakóházak, egyházi épületek kerültek. Ezek az épületegyüttesek képezték az egykori városmagot. Ennek a fejlődésnek 1241-ben a tatárok pusztító hadjárata egy időre véget vetett. 1248-ban Lampert püspök IV. Béla királytól kapott engedélyt egy kővár építésére, ami az egyházi központ védelmére volt hivatott. Az egri egyházfők koruk ízlésének megfelelően erősítették, fejlesztették a várat. Középkori fejlődésének csúcsát, a XV. század második felére és a XVI. század első két évtizedére éri el. Ebben az időszakban épült (1475) a még ma is meglévő gótikus püspöki palota.

Buda eleste után a vár jelentőségét Perényi Péter, Magyarország királyi kancellárja ismerte fel. Úgy tartotta, hogy az egri erődítmény lehet az egyetlen katonailag fontos erőd Kelet-Magyarország és a Felvidék oltalmában. Varkoch Tamást állította a vár élére. Varkoch parancsnoksága alatt a középkori lovagvár végvárrá alakult. Megkezdődött a falak magasságának a csökkentése és vastagságának növelése. A várat két részre osztották, külső és belső várra. A Perényi –Varkoch korszak döntőnek bizonyult a vár életében, hiszen ekkor teremtdődött meg az egri végvári vitézi élet.

Varkoch Tamástól 1548 augusztusában Dobó István és Zay Ferenc vette át az egri vár parancsnokságát, s ezzel megkezdődik az erődítmény legjelentősebb korszaka. Dobó folytatta a Varkoch által elkezdett várkorszerűsítő munkálatokat, lehetőségeihez képest feltöltötte a várórség létszámát, s gondoskodott a vár fegyverkészletéről is. Szeptemberre sikerült egy védhető erődítményt kialakítania.

A szolnoki vár augusztus 4-én esett el. Ez biztos utat nyitott az oszmán haderőnek Eger irányába.

1552. szeptember 17-én kezdetét vette az ostrom. A védősereg létszáma kb. 2000 fő. Ezzel szemben 60-80 ezer fős török sereg állt. A küzdelem 38 napon át tartott, s török vereséggel ért véget. Hosszú időn keresztül ez volt az első igazi egyértelmű győzelem egy török főszereg ellen. Egész Európa a győzelemről beszélt. A győzelem jelentőségét az adja, hogy az egri vár a középkorban egy nagy kiterjedésű várnak számított, és sikeres megvédéséhez legalább 5000 főre lett volna szükség. Dobónak a fele sem állt rendelkezésre. Az első hiteles beszámolót Tinódi Lantos Sebestyén írta meg.

Az ostromot követően Dobó ismét munkához látott, de az újjáépítéshez és helyreállításhoz nem kapott semmilyen segítséget, így Mekcsey Istvánnal együtt 1552. novemberében felmentésüket kérték tisztségeik alól. Ezt követően Bornemissza Gergely lett a vár kapitánya.

Parancsnoksága idején megkezdte a vár helyreállítási munkálatait. Még ekkor megépült a saját tervei alapján készült bástya, amit már akkor is Bornemissza bástya néven emlegettek. Várkapitánysága rövid ideig tartott, mert egy portya során elfogták, börtönbe vetették, majd felakasztották.

A vár korszerűsítése Ottavio Baldigara nevéhez fűződik, ő tervezi az új-olasz típusú bástyákat. Utódja Christophoro Stella lett.

1596-ban újabb török támadás éri a várat. Ekkor Nyáry Pál a vár kapitánya, s az erődítményt 7000 fős zsoldos hadsereg védi. Az ostrom 1596. szeptember 24-én vette kezdetét, de két hét után a vár elesett. A külső részt a törökök elfoglalták, a belsőt önként adták meg a katonák. Eger sorsa megpecsételődött, 91 évig volt török uralom alatt. Ennek „nyomát” őrzi a vár bejáratánál lévő kapuvédő bástya (barbakán), minaret, Arnaut pasa és Valide Szultána fürdője. A város a megszállás alól 1687. december 17-én szabadult fel.

A török veszély elmúltával a bécsi udvari haditanács 18 magyarországi vár megsemmisítését rendelte el. Ezt a magas fenntartási költségekkel indokolták. 1702-ben a külső várat felrobbantották.

Az egri vár katonai jelentőséggel a Rákóczi szabadságharc idején bírt. Ezt követően 1957-ig laktanya működött a vár falai között.

A Dobó István Vármúzeum története

A mai múzeum szervezése 1949-ben, gyakorlati megvalósítása már az 1920-as években megindult. De, az igazi lehetőséget az „egri múzeumi fejlesztés számára”¹¹². az 1957-es év jelentette, amikor a honvédség kivonult a várból. „Ugyanis a Honvédelmi Minisztérium a Városi Tanács kezelésébe adta át az egri vár egész területét, a benne levő épületekkel együtt, a Tanács pedig átadta a Művelődésügyi Minisztériumnak azzal, hogy a múzeum céljára használja fel. Így a múzeum 1957 utolsó hónapjaiban a Butler-házból a várba költözött, s ezzel történetében új korszak kezdődött.”¹¹³ A várba költözéssel kapta az intézmény 1958-ban a Dobó István Vármúzeum nevet.

1957-58-ban az országos Műemléki Felügyelőség irányításával megkezdődött a gótikus püspöki palota helyreállítása, amelyet később más objektumok rekonstrukciója követett. 1958-ban sorra nyíltak meg az állandó kiállítások: az Egrei Képtár, a természettudományi és néprajzi kiállítás, de látogathatók voltak a kazamaták és a kaszárnyatermek is. 1965-ben nyílt meg a gótikus püspöki palota emeleti termeiben a vár és a város történetét bemutató állandó kiállítás és a földszinten a Hősök terme Dobó István síremlékének a Setét kapuból ide hozott fedőlapjával. Az 1970-es, 80-as években látványos eredmények születtek az egri vár rekonstrukciójában (Dobó bástya, nyugati várfal stb.), de felújították a Gárdonyi emlékházat is. Egységes terv alapján a történelmi környezetbe illő kültéri elemek (lámpák, padok, információs táblák) készültek, ágyúmasolatok kerültek a vár több pontjára. Díszkutat és nemzeti zászlót állított a múzeum. Sorra megújultak a vármúzeum állandó kiállításai, de új állandó tárlat került a nagypincébe (Kivégzés, tortúra és megszegyenítés a régi Magyarországon - 1986). Időszaki kiállítás és múzeumi órák tartására alkalmas termek nyíltak a gótikus palota földszintjén. A közművelődési munka kiszélesedett, óvodások és általános iskolások számára tartottak foglalkozást a múzeumpedagógusok.

Az 1980-1990-es években a múzeumok komoly gazdasági válságon mentek keresztül, így ebben az időben jelentős mértékben visszaesett a látogatók száma. Ezért a múzeumok kénytelenek voltak tevékenységeik átszervezésére, és a látogatók növelése érdekében új módszerek kialakítására. Egyre fontosabbá vált a programközpontú szolgáltatás, illetve szemlélet, s az egykori zárt múzeumoknak egyre nyitottabbá kellett válniuk.

Ma már megfigyelhető, hogy a múzeumok a közönséggel sokkal kiterjedtebb, több szálon szövődő kapcsolatban állnak, mint korábban.¹¹⁴

A múzeumi közművelődés meghatározó területei egykor az állandó és időszaki kiállítások voltak, de napjainkban sokkal átfogóbb tevékenységet kell végezniük. Nem elég a szaktudásra, a múlt emlékeire alapozni. Emellett figyelemfelkeltővé, életszerűvé kell tenni a gyűjteményekben őrzött tárgyakat. Közelebb kell hozni, illetve kézzelfoghatóbbá kell tenni a

¹¹² PETERCSÁK Tivadar 2002 90-93 o.

¹¹³ DERCSÉNYI Dezső-VOIT Pál 1972 171 o.

¹¹⁴ Fejős Zoltán: 2000 238 o.

múltat az emberek számára. Fontos, hogy valamilyen formában részesei lehessenek az akkori kornak. Pl. működés közben láthassanak, esetleg ki is próbálhassanak egy fegyvert, magukra ölthessék a kor ruházatát, makettek segítsék adott kor építményeinek az elképzelését.

Ezért intézményünk a vár történelmi hagyományait a kiállítások mellett az alábbi programokkal is igyekszik feleleveníteni, a turisták számára vonzóvá tenni.

1996-tól minden év júliusában kerül megszervezésre a Végvári Vigasságok *Egerben* történelmi fesztivál, mely 2000-től kilenc napon keresztül idézi fel azokat a történelmi korszakokat, amikor az egri vár országos jelentőséggel bírt, így Szent István korától a Rákóczi-szabadságharcig. A korhű kosztümökbe öltözött szereplők Eger történelmi belvárosán keresztül vonulnak fel a várba.

„A zene és a táncok elengedhetetlen részei a történelmi hangulatnak. Ebben a műfajban nemcsak a magyar, hanem más népek zenei hagyományaiból is ízelítőt kapnak a vendégek.”¹¹⁵

„A várjátékok alatt két országos verseny is zajlik minden évben. Az egyik a katonai hagyományörző csoportok versenye, ahol az ország több pontjáról érkező haditorna csoportok mérik össze ügyességüket és erejüket. A másik a bástyamászó verseny. Itt képzett sziklamászók igyekeznek felmászni a Dobó-bástyán.”¹¹⁶

A keleti kultúrák napjai a vár török korát idézik. A keleti hastánc mellett, a program részeként a müezzín imára hívó éneke hangzik fel.

Az állandó témák mellett, minden évben valamilyen aktualitás is kiemelésre kerül. Ilyen volt pl. 2002-ben az 1552-es ostrom, 2003-ban a Rákóczi napok.

Az intézmény, szintén 1996-tól kínál az általános iskola felső tagozatos diákjainak számára szünidei elfoglaltságot a tanév végétől egy hónapon át a Vártábor keretében.

A gyerekek négyszer egy hetes turnusban vehetnek részt a táborban. A turnusok hétfőtől péntekig tartanak, minden nap 8-16 óráig. A foglalkozásokat muzeológusok, gyűjteménykezelők, restaurátorok tartják és ismertetik meg a gyerekekkel a múzeum szakterületeit, gyűjteményeit. A gyerekek kézbe vehetik a tárgyakat, kipróbálhatják az eszközöket. Régészeti ásatáson vehetnek részt, fertálmesternek öltözhetnek, viaszból pecsétet nyomhatnak, löhetnek íjjal, kódexet készíthetnek. A tábor témája évről évre változik. A záró napon vitézi küzdelmen vehetnek részt, ahol a csapatok egész heti tudásuk és

¹¹⁵VERES Gábor 2003 151 o.

¹¹⁶VERES Gábor 2003 151 o.

ügyességük révén mérik össze erejüket. A küzdelem végén a vitézzé avatási ceremóniára kerül sor ágyúlövés kíséretével.

A gótikus püspöki palota emeletén helyet kapó, az egri vár történetét bemutató első jelentősebb kiállítás 1965-ben nyílt meg. Az elmúlt idők folyamán több alkalommal felújították. Mai formájában 2001 augusztusától látogatható. A kiállítás rendezőit munkájuk elismeréseként Nívódíjjal jutalmazták. Az új tárlat a mai kor szemléletének megfelelően lett kialakítva, vagyis helyet kapott a látvány, az élményszerűség.

A kiállításon kronológiai sorrendben kísérhetjük figyelemmel a vár történetét, Szent István korától a Rákóczi szabadságharcig. Így az I. teremben annak a 10-11. századi keresztelőegyház maradványának makettje látható, mely a Szent István által alapított püspökséghez tartozott. Továbbhaladva a középkori életmódra utaló mesterségek tárgyait, szerszámaikat találjuk. Az egyik tárlóban a vár építését engedélyező oklevél másolata is kiállításra került. A kiállítás reneszánsz terme a vár történetének legfényesebb periódusát mutatja be, mely a korszak egri püspökeinek tevékenységét dicséri. A reneszánsz hangulatát idézik a díszpáncélok, kárpitok, ötvösmunkák, kerámiák és szobrok is. Az ostromterem a vár legismertebb korszakát eleveníti fel. A 16. század közepén az egykori püspöki vár végvárrá alakult, s a felvidéki bányavárosok védelmét biztosította. Makettek szemléltetik a vár 1552-es ostrom előtti állapotát, a Varkoch Tamás és Dobó István kapitánysága idején történt átépítéseket. Egy rekonstruált ágyúállás is helyet kapott ebben a teremben. Az ágyúállás egy bástya belsőt szimbolizál, amiben német és magyar tüzér látható, amint ágyúval lőnek az ellenségre. A rekonstrukciót hang és fényhatások teszik élményszerűbbé.

Már az ostromot követően megkezdődött a vár helyreállítása és megerősítése, s ezeket a munkálatokat az 1570-es években olasz hadmérnökök végzik. Az általuk épített fülesbástyás védőrendszert makettek szemléltetik. Az Egertől 10 km-re fekvő Noszvaj község lebontott román kori templomának 17. századi kazettás festett famennyezete is megtekinthető itt.

Az 1596-os ostrom során a törökök elfoglalják a várat és a várost, s saját igényüknek megfelelően alakítják ki környezetüket. A templomokat mecsetté alakították, fürdőket létesítettek. Jelenlétükkel a keleti kereskedelem is megnőtt. A VI. terem ezt a korszakot idézi elénk.

A császári csapatok 1687-ben szabadítják fel a várost és a várat. Ez utóbbinak katonai jelentősége utoljára a Rákóczi szabadságharc idején volt. Ezt a korszakot magyar és osztrák fegyverek idézik, de látható a fejedelem portréja is.

A kiállítás zárásaként az ostromot megörökítő Egri csillagok c. film részletei tekinthetők meg, illetve számítógép segítségével barangolhatunk a vár 16. századi állapotát idéző programban.

2002-től október 17-e az Egri Vár Napja, ami a törökök 1552-es elvonulásához kapcsolódik, s a múzeum ezen a napon is számos programmal várja az érdeklődőket.

Az ostrom 450. évfordulója alkalmából 2002-ben a múzeum programsorozattal emlékezett meg. Ennek zárása volt az első alkalommal megrendezett október 17-i várnap. A nyílt nap során a múzeumi kiállítások és a programok ingyenesen látogathatók. Olyan helyek is megtekinthetők, melyek egyébként zárva vannak a vendégforgalom előtt. Pl. Török kert, Imre király sírja. A gyerekek kézműves és múzeumi foglalkozásokon (üvegfestés, címerfestés, történelmi puzzle, memória játék) vehetnek részt, és különböző történelmi programokat (hadtorna bemutató, koncert, bábelőadás, kézműves bemutatók) tekinthetnek meg. A rendezvényre az ország minden részéből érkeznek iskolai osztályok.

2002-ben a Dobó István Vármúzeum szakmai munkája elismeréseként elnyerte „Az év múzeuma 2001” kitüntető címet.

2002-től a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által meghirdetett pályázat lehetőséget teremtett „látogatóbarát” beruházásokra. Ennek eredményeként 2005 márciusában a Dobó István Vármúzeumot, 100 000 fő feletti látogatottság kategóriában „Vendégbarát Múzeum” kitüntetéssel jutalmazták meg.

A „látogatóbarát beruházás” egyik elemeként vette kezdetét 2003. június 14-én az Őrségváltás. Az egykori várkapukban őrség figyelte az ellenség hadmozdulatait. Az őrség ruházata 16. századi végvári katonai viselet rekonstrukciója. Öltözetük fekete süvegből, dolmányból, fehér vászoningból, szűk posztónadrágból és bőrcsizmából áll. A felvezető őr rákfarkas sisakot, kacagányt, hadnagyi buzogányt, és tiszti szablyát visel. Az őrséggel a nyári hónapok hétvégéin 10-16 óra között találkozhatnak a vendégek, s a vár három pontján teljesítnek szolgálatot: a Varkoch-kapunál, a Hősök terménél, és a Kazamata lejárataánál. A váltás óránként történik, 18-19. századi vezényszavakra, mert a 16. századból erre vonatkozó adatok nem maradtak fenn. A 11 órai őrségváltás ágyúlövés kíséretével zajlik. Az örök részére őrsátor is készült, ahol a katonák fa evőeszközökkel esznek és kocka-, illetve malomjátékkal játszanak.

A beruházás másik eleme a kazamatarendszer élményelemekkel való bővítése. A vár földalatti rendszerét szinte minden látogató megtekinti, ezért fontos volt az élményszerűbbé tétele. A kőtár, ágyútermek, földalatti folyosók vezetővel látogathatók. A csoportok az információs ponttól indulnak. A tárlatvezetők korabeli ruházatban vezetik a látogatókat. Öltözkük kivitelezése a korabeli leírásokra támaszkodik, de nem eredeti darabokat másolnak. A csoportok indulására a Musica Aulica Régizenei Együttes által játszott 16. századi reneszánsz zene hívja fel a figyelmet. A Setét kapuban került elhelyezésre a Bornemissza Gergely által készített tüzes kerék rekonstruált mása, ami a korabeli leírásoknak megfelelően készült el. Csuprokkal, puskacsövekkel, a kanócot jelképező kötéllel szerelték fel. A „kerék” távirányító segítségével hozható működésbe. Egykori működését hang-, fény- és füstelemek idézik fel.

A következő élményelem a kazamata rendszer földszinti ágyútermében elhelyezett működőképes ágyú. Ez szintén távirányító segítségével hozható működésbe. A földalatti folyosókon elhelyezett dob, illetve üst az egykori aknafigyelést idézi. Hallható a török katonák aknaásó munkazaja is. A csákányozás okozta rezgéseket elvezették a falak, és ettől a borsószemek rezegtek a dobon, az üstben pedig gyűrűzött a víz. Az 1596-os ostromban aknarobbanás történt. A folyosó végén hallható effekt erre az eseményre emlékezteti a látogatókat.

2004-től az egri vár idegenforgalmi hasznosítási programjának keretén belül „Vitézek ékes iskolája” címmel speciális múzeumi foglalkozások indultak felső tagozatos és középiskolás diákoknak. E foglalkozások megtartására a múzeum diákfoglalkoztató termében van lehetőség, mely szintén a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium által kiírt pályázatnak köszönhetően valósult meg.

A foglalkozások a következő témakörökhöz kapcsolódnak: végvári harcok kora, az 1552-es ostrom, Gárdonyi Géza munkássága, népi játékok stb. A foglalkozások témájától függően lehetőség nyílik korabeli ruhák és tárgymásolatok (kardok, puskák) felpróbálására, illetve kézbevételére. Az osztályok egy-egy foglalkozásra az intézmény muzeológusai által készített tématerv segítségével tudnak bejelentkezni. A terem egyszerre 40 fő befogadására képes.

A „foglalkoztató” létrejötté azért fontos, mert ha jól, szakszerűen tanítjuk az ifjúságot és változatos programok tárházát kínáljuk számukra, a jövőre nézve potenciális látogatókká válhatnak, illetve pozitív élményeikre és emlékeikre alapozva másokat is a múzeum látogatására fognak majd ösztönözni.

A legkisebb gyermekekre is gondolva alakítottuk ki a gyermekjátszóteret, melyet a vár nyugati falán, Gárdonyi Géza sírja felé sétálva találunk meg. „A mives fa elemeket Császi Ferenc, a népművészet mestere és Nagy Ferenc fafaragók tervezték és készítették.”¹¹⁷

Szintén 2004-től indította útjára az intézmény újabb programsorozatát „Jeles napok a tavaszi és nyári ünnepkörben” címmel. A programok a húsvét, pünkösd és Szent Iván Nap ünnepéhez kapcsolódnak.

A húsvét ünnepe az utóbbi időben átalakult. A locsolkodás napját a családok kirándulással töltik. Ezen a napon a múzeumba is sokan ellátogatnak, így „*Hol a tojás, piros tojás?*” – *Húsvéthétfő a vármúzeumban* címmel a gyerekek részére kézműves foglalkozásokat tartunk, találkozhatnak a „húsvét állataival” (bárány, nyuszi), a bátrabbak meg is simogathatják őket.

„*Piros pünkösd napján*” is kézműves játszóházzal (üvegfestés tavaszi motívumokkal, ékszerkészítés, pünkösd király és királynő illetve pünkösd korona elkészítése) várjuk az érdeklődőket.

Intézményünk *Múzeumok Éjszakája Egerben* címmel, első vidéki helyszínként csatlakozott a Budapesten már nagy sikernek örvendő eseményhez.

A rendezvénysorozat ezen programja Szent Iván Napját jeleníti meg, így az est folyamán sor kerül a Szent Iván-i tűz meggyújtására, fáklyás felvonulásra, fáklyás kazamatavezetésre, táncházra, tűzzsonglőrök bemutatójára, kézműves foglalkozásra.

Ezen az éjszakán a vármúzeum kiállításai 20-24 óráig tartanak nyitva.

¹¹⁷ U.o. 161 o.

2004-től a Telekessy Patikamúzeumban Múzeumi Információs Pontot létesítettek, ahol az idelátogató vendégek megismerhetik a múzeum programjait és megvásárolhatják kiadványait.

A hely 1987 óta működik múzeumként. Telekessy István püspök nevét viseli. A jezsuiták az ő adományából alapították 1713-ban egykori rendházukban a patikát. Jelenlegi helyére 1900-ban került. A kiállításon Telekessy címerével ellátott patikaedényeket, és tölgyfából készült bútort láthatunk.

2005. augusztus 31-én fejeződött be a Nemzeti Kutatási Fejlesztési Program keretében finanszírozott népművészeti kutatás, „Tradíció és Továbbélés” címmel. A program megvalósítását 2002 júliusában kezdték el és 16 részfeladatból állt. Az összegyűjtött adatokat számítógépes adatbázis, tanulmánykötet és kiállítások formájában tették közzé.

2005. november 5-én új értékkel gyarapodott a múzeum. Ekkor került sor a felújított Dobó bástya megnyitására. A felújítás két ütemben történt. Először az 1980-as évek második felében a bástya szerkezeti felújítása történt meg állami támogatással, majd 2002-2005 között a Széchenyi-terv keretében a belsőépítészeti munkákra került sor. A bástya három szintjén több mint 1000m² áll a múzeum rendelkezésére, ahol kiállítások, múzeumi rendezvények, konferenciák szervezésére nyílik lehetőség.

A bástya három szintre tagolódik. Az alsó két szint időszakos kiállítások megrendezésére szolgál. Jelenleg Péterváry István egri fegyvergyűjtő anyaga tekinthető meg „*A világ fegyverei - fegyverek világa*” címmel.

A tárlat a világ fegyvereiről igyekszik képet adni, közel hatvan ország több mint hatszáz tárgyának felhasználásával. Az alsó szinten Ausztrália, Amerika, Afrika és Ázsia fegyverei, a felső szinten európai fegyverek láthatók. Illusztrációs anyagok segítségével a fegyverek használatát és használójukat is bemutatják. A kiállítás 2007 december 31-ig tekinthető meg.

A harmadik szinten található a *bástya rendezvényterme*, mely tudományos konferenciák, vetélkedők, turisztikai programok helyszínének kiválóan alkalmas. A terem mobil válaszfalakkal kisebb egységekre bontható, mely több program egyidőben történő megrendezését biztosítja. A bástya nyitott terasza szabadtéri kiállítások, esti hangversenyek, fogadások számára egyaránt alkalmas.

A hely egyedi adottságát a több mint 50.000 éves édesvízi mészkő képződmények jelentik, s ennek figyelembevételével alakították ki a bástya belső tereit.

2006. március 13-án adták át a felújított Gárdonyi Géza Emlékmúzeumot, az író egykori lakóházát.

Szintén 2006. március 13-án került átadásra a kulturált vendégfogadás körülményeinek javítása érdekében nélkülözhetetlen, felújított közönségforgalmi vizesblokk

A programok mellett fontos szerepet töltenek be a kiállítások is, hiszen a múzeumok legértékesebb anyagaikat a több évre, évtizedre szóló tárlatokon tudják bemutatni. Az időszaki kiállítások egy aktuális esemény, feladat, külföldi múzeum megjelenítésében nyújtanak segítséget. Erre a Gótikus Palota földszinti termeiben van mód. Pl. Franciaországból „Párizsi divat”, a gyöngyösi Mátra Múzeum anyagából „A természet ritkaságai” címmel készült kiállítás.

A Dobó bástya átadásával újabb kiállítótérrel gazdagodott intézményünk, ahol hosszabb távra szóló időszaki tárlatok rendezésére van mód.

Állandó kiállításként kerül bemutatásra Az egri vár története, A kivégzés, tortúra, megszégyenítés eszközei a régi Magyarországon című kiállítás. Ez az igazságszolgáltatás történetét idézi a régi Magyarországról. A várban található Képtár hazánk egyik jelentős képzőművészeti gyűjteménye, mely németalföldi, itáliai, osztrák és magyar festményeket őriz. Tárlatvezetővel látogatható a vár egyik legrégebbi része a kazamata, a vár földalatti erődje és a Hősök terme, ahol Dobó István síremléke található.

*Az 1990-es évek közepétől
megjelennek a vállalkozók által
működtetett magánkiállítások.*

A vár Föld-bástyáján találjuk az Egre Csillagok Panoptikumot. A kiállításon az Egre csillagok szereplőinek viaszbábui láthatók. A jegyváltást követően lépcsősoron jutunk le a bástya belső terébe, ahol egy kovácmester és Gárdonyi Géza „köszönti” a vendégeket. Bentebb lépve Dobó István, Bornemissza Gergő, Vicuska, Jumurdzsák látható. Tőlük lépcső vezet egy föld alatti folyosóba, melyen végighaladva Török Bálint cellájába érkezünk vissza. Szemközt vele Szulejmán szultán alakja látható.

A gótikus palota nyugati végének pincéjében 1991-óta éremverde üzemel. A kiállításon régi és jelenleg is használt érmek láthatók. Emellett lehetőség van saját kezűleg emlékérmét készíteni, melyet régi éremverő eszközzel lehet megtenni.

A LÁTOGATÓI SZOKÁSOK ÉS VÉLEMÉNYEK KÉRDŐÍVES VIZSGÁLATAI

Az utóbbi években rendszeressé váltak a Dobó István Vármúzeumban a látogatói szokásokat, igényeket, véleményeket vizsgáló kérdőíves kutatások. Fontos, hogy az intézmény közvetlen visszajelzést kapjon munkájáról ebben a formában is látogatóitól. Ezt a célt szolgálták a 2003-, 2005. évben végzett kutatások is, amik egy-egy rövid időszakot öleltek csak át az intézmény életéből, de irányvonalat adtak látogatóink életkorbeli, foglalkozási, érdeklődési összetételére vonatkozóan, vagyis arra „kik látogatják” a múzeumot és hogyan vélekednek a látottakról.

Az elmúlt években két kutatást végeztem a Dobó István Vármúzeumban. Az elsőt 2003. július 21–augusztus 21, a másodikat 2005. június 25–augusztus 7 között. Ez az intervallum a nyári szabadságolások időszaka, így ezekben a hónapokban a családdal érkező vendégek száma a meghatározó.

Fő célom mindkét kutatás során az volt, hogy felmérjem, kik látogatják a múzeumot; milyen motivációkkal keresik fel a kiállításokat, ezt milyen előzetes információk alapján teszik; mi a személyes véleményük a látottakról (kiállítások, programok); milyen új programokat, kiállításokat néznének meg szívesen.

A felméréseket azoknak a látogatóknak a körében végeztem, akik az adott időszakban megfordultak intézményünkben. A vendégek körében az egyszerű mintavételes eljárást alkalmaztam, ezen belül is a csoportos mintavételt.

Ezt az eljárást azért találtam alkalmasnak a kutatásoknál, mert nincs meghatározva, hogy milyen életkorú, milyen szociális helyzetben lévő, milyen érdeklődési körű látogatók mondják el véleményüket. Így valószínű, hogy a lakosság minden rétege és korosztálya beleesik a megkérdezettek körébe.

A számszerűsíthető adatok begyűjtéséhez az írásbeli kikérdezés módszerét választottam, tehát kérdőívekkel dolgoztam.

A 2003. évi felmérés során ez elméletileg 500 db kérdőív kitöltését jelentette, melyből 221 db kérdőív született. Ebből 5 db nem volt használható, mert két fő töltött ki egy kérdőívet, így 215 db került feldolgozásra. 2005-ben ezek az adatok a következőképpen alakultak: 400 db kérdőív került szétosztásra a látogatók körében, melyből 189 db kérdőív született. Ebből 10 db nem volt használható, mert két fő töltött ki egy kérdőívet, vagy a kérdések túlnyomó többségére nem válaszoltak, így 179 db-ot dolgoztam fel. A két vizsgálat összesített adatai az alábbiak lettek: összesen 900 db kérdőív került kiosztásra, ebből 410 db kérdőívet töltöttek ki, melyből 15 db nem volt használható, így az alapsokaság 394 fő.

A kérdések legnagyobb része a zárt típusba tartozott. Természetesen nyitott kérdés is szerepelt a kérdőívekben, azért, hogy lehetővé tegyem a választ adóknak saját, személyes gondolataiknak kifejtését.

A kérdőívek főbb kérdéscsoportjai:

1. Demográfiai viszonyokat mérő kérdések

(a kérdések a látogatók összetételére vonatkoztak: nemükre, lakóhelyükre, életkorukra, foglalkozásukra, illetve iskolai végzettségükre).

2. A múzeumban található kiállításokra, programokra vonatkozó kérdések

(előzetes információk forrása, ismeri-e és mi a véleménye a múzeumban található kiállításokról, programokról)

3. Múzeumban látottak értékelése

(mit tapasztalt, mivel elégedett, hol találkozott hiányosságokkal).

Elméleteimet a megfigyelések által szerzett tapasztalatokra alapozva fogalmaztam meg, amihez leginkább a résztvevő megfigyelő módszert alkalmaztam.

A 2003-ban történt vizsgálat során a vendégek segítőkészebbek voltak, kevesebb elutasítást kaptam mint 2005-ben, de leghatásosabb módszernek mindkét évben az bizonyult,

amikor egy-egy vezetés végén kértem a látogatók segítségét a kérdőívek kitöltéséhez. Véleményem szerint ebben szerepet játszott a vezetés során kialakult személyes kontaktus is. Többször szembesültem azzal a problémával, hogy a vendégek azért nem tudtak a kérdésekre válaszolni, mert még nem tekintettek meg minden látnivalót. Azért, hogy ez ne okozzon gondot, a kitöltött kérdőívek leadására három helyet jelöltem meg. Bármelyik kiállítás, információs pont, pénztárak. Érdekesképpen megemlítem, hogy a kiállításokra egyáltalán nem adtak le kérdőíveket, az információs pontot és a pénztárakat (itt is főleg a déli kaput) részesítették előnyben a látogatók.

A minta torzíthat annak függvényében, ki töltötte ki a kérdőívet. A felmérések eredményei a kérdőívet kitöltők véleményét tükrözik, általánosításokra alkalmas, de lehetnek ettől eltérő vélemények is.

Kutatásaim a múzeumi látogatószám alakulásának hátterét vizsgálták és segítséget nyújtanak abban, hogy megtartsuk, és felmérve igényeiket növeljük az egri vár látogatottságát. Az intézmény további látogatóbarát fejlesztése elképzelhetetlen ezen vélemények elemzése, figyelembevétele nélkül.

A KUTATÁS ÖSSZEHASONLÍTHATÓ ÉS MÉRHETŐ ADATAI

1.) Kik látogatják a múzeumot?

Ezek a kérdések mindkét kutatás során a látogatók nemére, lakóhelyére, életkorára, iskolai végzettségére irányultak. Ezek közül az alábbi kérdéseket hasonlítom össze:

a.) életkor szerinti összehasonlítás

Az összesített adatok alapján elmondható, hogy a vizsgált időszakban a középkorosztály (30-59 év) fordult meg intézményünkben 56,6%-kal (223fő). Őket a fiatalabb generáció (15-29 év) követi 35,8%-kal, azaz 141 fővel. Elenyésző az általános iskolás (4,8%) és a 60 év és felettiek (2,8%) megjelenése.

A középkorosztály és a fiatalabb generáció kimagasló arányának feltételezhető oka, hogy a felmérések a nyári szabadságolás idején történtek. Az általános iskolás korú gyermekek alacsony száma arra utalhat, hogy ez az időszak már a családi kirándulások ideje, és a kérdőívet valamelyik szülő töltötte ki.

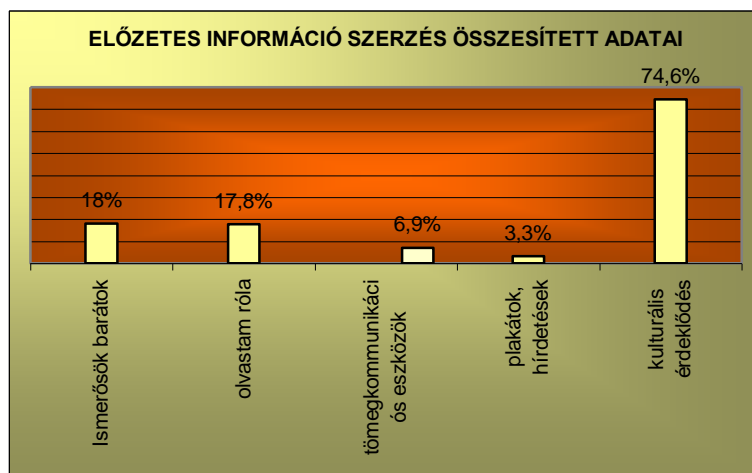
b.) iskolai végzettség szerinti összehasonlítás

Az iskolai végzettség tekintetében a sorrend teljesen azonos a vizsgált időszakokban. Mindkét alkalommal a legmagasabb végzettségű diplomások látogattak el a legtöbben. Ez 80-80 főt jelentett, azaz 37% illetve 44,7%-ot. (A százalékos eltérés a megkérdezettek létszámának különbözőségéből adódik). Őket a gimnáziumi érettségivel rendelkező (22,3%-22,9%) vendégek, majd a szakközépiskolát (15,8%-14,5%) végzettek követik. Tőlük 10-10 fővel vannak lemaradva azok, akik szakmunkás iskolába jártak (11%-8,9%). A sort a 8 általánost végzett (7,4%-6,2%) és a 8 általánosnál kevesebb (5,1%-3,4%) iskolai végzettséggel rendelkezők zárják. 2 fő nem adott választ és 1 fő nem értékelhető választ adott. Ez a válaszadók közötti mutató, de a teljes látogatók körében csak valószínűsíthető.

2.) Milyen előzetes információk alapján döntötte el, hogy meglátogatja múzeumunkat?

A két kutatás adataiból kiderül, hogy a kulturális érdeklődés fontos szerepet játszik a látogatók előzetes információszerzésében. 74,6% döntött ez alapján múzeumunk meglátogatása mellett. Ezt szinte azonos arányban követi az ismerősök, barátok által tett javaslatok (18%), és az olvasással szerzett ismeretek (17,8%). Előbbi az emberek közötti kapcsolatok fontosságát mutatja, utóbbi forrása lehet a regény, történelmi leírások, útikönyvek, újságcikkek. Tömegkommunikációs eszközök révén 6,9%, plakátok hirdetések révén 3,3% döntött intézményünk megtekintéséről.

Erre a kérdésre 32 fő két-, 3 fő három választ jelölt meg. 5 fő nem válaszolt.

3.) Mi játszott szerepet abban, hogy felkereste az egri várat?

A két felmérés eredményét vizsgálva elmondható, hogy a kérdőívet kitöltők döntésében a legnagyobb szerepet játszó tényezőt Gárdonyi Géza regénye jelenti (49%-34,6%). Addig amíg a 2003. évi felmérésben a rangsor következő helyén az 1552-es ostrom és győzelem áll 31%-kal, addig a 2005. évi vizsgálatban ezen a helyen az egyéb tényezők szerepelnek 21,8%-kal. A harmadik helyet 2003-ban az egyéb lehetőségek (21%), míg 2005-ben a Végvári Vigasságok történelmi fesztivál foglalja el (18,4%). Az eltérés a rangsor következő szintjén is tovább folytatódik. A 2003. évi kutatásnál a Végvári Vigasságok (18,4%), a 2005. évinél az 1552-es ostrom és győzelem (15,6%) áll. A sort mindkét esetben az „egy adott kiállítás” alternatívája zárja 0,5 illetve 2,8%-kal.

A két kutatás válaszait összesítve a következő eredményeket kaptuk:

168 fő (42,6%) jelölte meg döntési tényezőként Gárdonyi Géza regényét. Ezt az 1552-es ostrom és győzelem követi 24,1%-kal (95fő). A válaszadók 21,6%-a (85fő) jelölte meg az egyéb válaszlehetőséget. A múzeum történelmi fesztiválja, a Végvári Vigasságok a kérdőívet kitöltők 18%-nál (71fő) jelentett motiváló tényezőt. A sort az „egy adott kiállítás” zárja 1,5%-kal (6fő).

Igaz, hogy a két vizsgálat eredményeiben eltérés figyelhető meg, de az összesített adatok megerősítették azt a feltételezésünket, hogy az 1552-es ostrom és győzelme illetve Gárdonyi Géza regénye elválaszthatatlanul él együtt az emberek tudatában, s az olvasással szerzett élményeiket, illetve a filmen látottakat szeretnék összehasonlítani a valósággal.

Továbbá az a feltételezésünk is megerősítést nyert, mely szerint a kiállítások a látogatók tudatában nem jelennek egyet az egri várral, ezért a látogatókat nem a kiállítások megtekintése ösztönzi elsősorban, hanem maga a vár.

Az egyéb döntési tényezők az összesítést követően az alábbiak szerint csoportosíthatók:

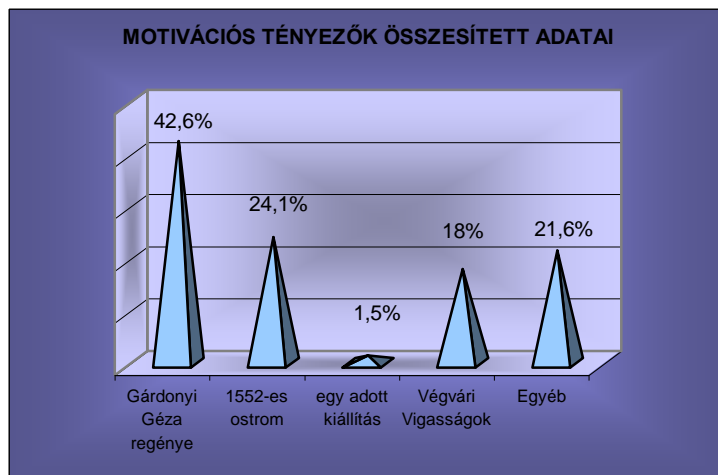
- korábbi élmények: „Régen jártam itt és tetszett már akkor is.” „Gyermekkori élmény” „Voltam már itt gyermekkoromban, szerettem volna megmutatni a családomnak” „Két

kiskorú gyermekemnek is megmutassam a várat.” „Mindig eljövök, ha itt vagyok” „Többször voltam nagyon tetszett” „Már sokszor jártam itt és kíváncsi voltam az új dolgokra. Mindig szerettem ide jönni”

- történelem, a vár mint történelmi emlékhely: „Betekintés a történelem egy szeletébe.” „A történelem az élet része” „A történelmi ismereteim bővítése.” „Magyarország történelmének fontos része az egri vár szerepe és ezt meg kell ismerni” „Eger egyik legfontosabb látványossága” „Nevezetességek, történelmi helyek megismerése” „A vár szerepe a magyarság történetében.” „Történelmi múltja miatt”
- nyaralás kirándulás, illetve kulturális érdeklődés – városnézés, kíváncsiság: „Nyaralás” „Itt töltöm a nyaralásom” „Nyaralás” „Kirándulás”

A 2005-ben végzett felmérésben új motiváló tényezővel találkoztunk, a Múzeumok Hosszú Éjszakája elnevezésű rendezvénnyel. Ez a program 2004-ben került először megrendezésre a Dobó István Vármúzeumban, így ez a 2003-as kutatás során még nem jelentkezhett. Másik új szempontként az emberek életében szerepet játszó baráti kapcsolatok kerültek előtérbe. („Baráti látogatás közös programja” „Egy barátnőmnek van a születésnapja, ez a kedvenc városom”).

Erre a kérdésre összesen 34 fő nem adott választ, 52 fő két- 8 fő három választ, 1 fő értékelhetetlen választ adott.

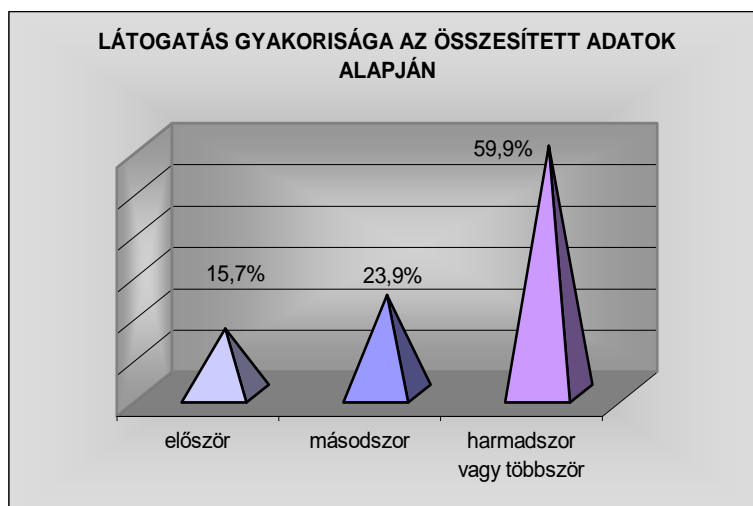

4.) Hány alkalommal járt már nálunk?

A vizsgálatok során kapott válaszokat összesítve kimagasló azoknak a vendégeknek a száma, akik háromszor vagy ennél többször jártak múzeumunkban. (236 fő, azaz 59,9%). Igaz annak okát, hogy mi miatt jöttek vissza a kutatások nem mérték, de valószínű ők azok a vendégek, akik előző látogatásaik alkalmával elégedetten távoztak.

A kollégák tapasztalatai – évekre visszamenőleg – azt bizonyítják, hogy egy magyar ember átlagban háromszor fordul meg a várban. Először diákként, majd szülőként, végül nagyszülőként, amikor unokáját hozza vissza. 94 fő (23,9%) azoknak a vendégeknek a száma, akik a „másodszor” lehetőséget jelölték meg. Voltak olyanok is, akik először látogattak el intézményünkbe. Ők a megkérdezettek 15,7%-át jelentik (62 főt).

Erre a kérdésre 2 fő (0,5%) nem válaszolt.

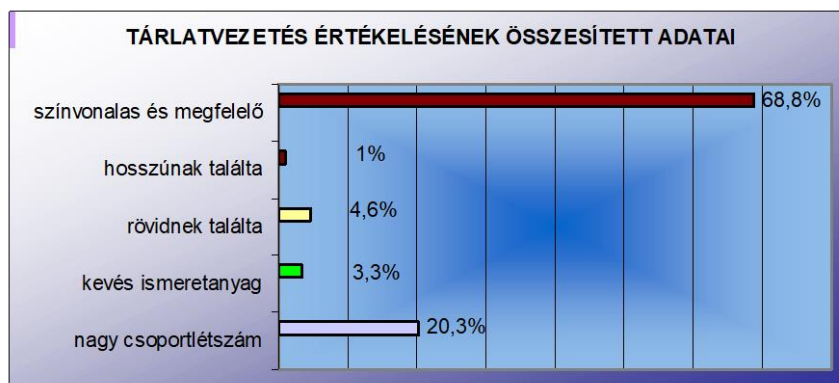

5.) Elégedett-e a tárlatvezetéssel?

Egy múzeum életében fontos szerepet töltenek be a tárlatvezetők, mert nagy segítséget jelenthetnek egy kiállítás megtekintésénél, összefüggésekre, különböző részletekre hívhatják fel a látogatók figyelmét. Intézményünkben három helyszínen történik tárlatvezetés: Hősök terme, Romterület, Kazamata. Így kíváncsiak voltunk arra, hogy erről a szolgáltatásunkról hogyan vélekednek vendégeink.

Mindkét kutatás során kiemelkedett azoknak a látogatóknak a száma, akik színvonalasnak és megfelelőnek ítélték a tárlatvezetést. Az összesített adatok alapján ez 68,9%-ot, azaz 271 főt jelent. A kérdőívet kitöltők 20,3%-a (80 fő) jelölte meg a nagy volt a csoportlétszám alternatívát. A nagy csoportlétszámok valószínűsíthető oka, hogy a séta során bárki csatlakozhat a vezetéshez. A létszámot a szervezés ideje alatt figyelemmel kísérjük, viszont a látogatót nem korlátozzuk szabad mozgásában. De a jövőben még jobban ügyelünk a csoportok létszámára.

Találkoztam olyan véleményekkel is mely szerint rövid a vezetési idő (4,6%). Ezzel szemben 4 fő hosszúnak találta ugyanezt az időtartamot. 3,3% kevésnek találta a kapott ismeretanyagot.

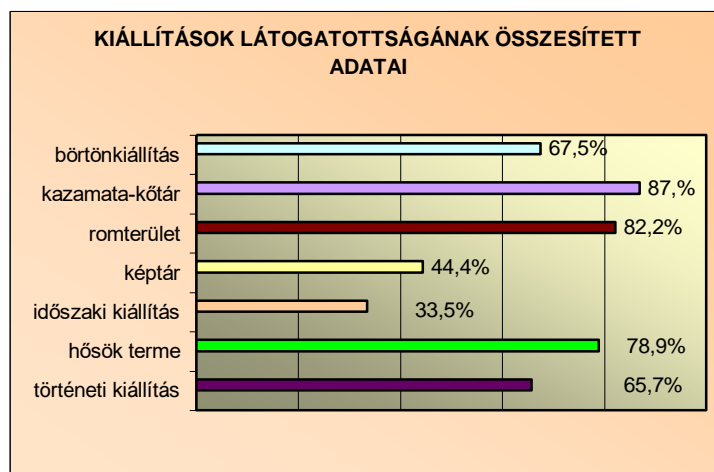

6.) Múzeumunkban az alábbi kiállítások és történeti emlékek tekinthetők meg. Kérem igennel vagy nemmel jelezze, hogy melyiket látta, majd sorszámozással jelölje fontossági sorrendben, hogy Önnek melyik tetszett a legjobban (5-nagyon tetszett, 1-nagyon nem tetszett)

Az összesített adatok után a következő eredmény született a kiállítások látogatottsága tekintetében. A vár egyik legrégebbi részére, a vár földalatti erődjére voltak leginkább kíváncsiak a kérdőívet kitöltő vendégek. Ez 343 főt, azaz 87%-ot jelent. A romterületet, mely a város életének a kezdetét jelenti 324 fő (82,2%) látta.

2002-ben ünnepeltük az 1552-es ostrom 450. évfordulóját, melyre sikerült Dobó István síremlékét összeállítani (eredeti fedőlap, másolati oldallapok), a termet felújítani. Ennek hatására a termet nemcsak kiállításként, hanem kegyeleti helyként is látogatják. A kutatások időszakában a Hősök termét 311 fő (78,9%) kereste fel. E három kiállítás egymást követő sorrendiségének feltételezhető oka, hogy a tárlatvezetés a Hősök terme – Romterület - Kazamata útvonalon történik.

Annak ellenére, hogy a börtönkiállítás anyaga meglehetősen elborzasztó, mégis nagy számban keresik fel az emberek. Így a sorban a negyedik helyen a börtönkiállítás áll 266 fővel, azaz 67,5%-kal. A történeti kiállítás ötödik helye nagyon meglepő, hiszen a felújításra került kiállítás a kor követelményeit figyelembe véve, modern technikai eszközökkel van felszerelve. A kutatás időszakaiban a legkevésbé látogatott tárlatok a képtár, illetve az időszaki kiállítás.

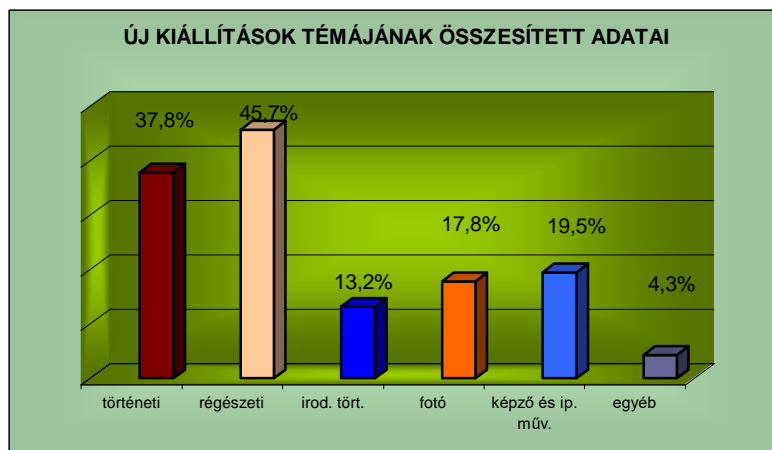

7.) Milyen témájú új kiállításokat szeretne látni?

Köztudott, hogy a magyarországi múzeumokban két kiállítási forma található: az állandó és az időszaki kiállítás. Mivel az előbbiek hosszú távra szólnak, így egy-egy időszaki kiállítás megrendezésével lehet és kell a rendszeresen múzeumot látogatók érdeklődését fenntartani és számukra mindig valami újat nyújtani. A tárlatok témájának kiválasztásában is figyelembe kell venni a vendégek véleményét, érdeklődési körét. Ez a kérdés ebben ad intézményünk számára segítséget.

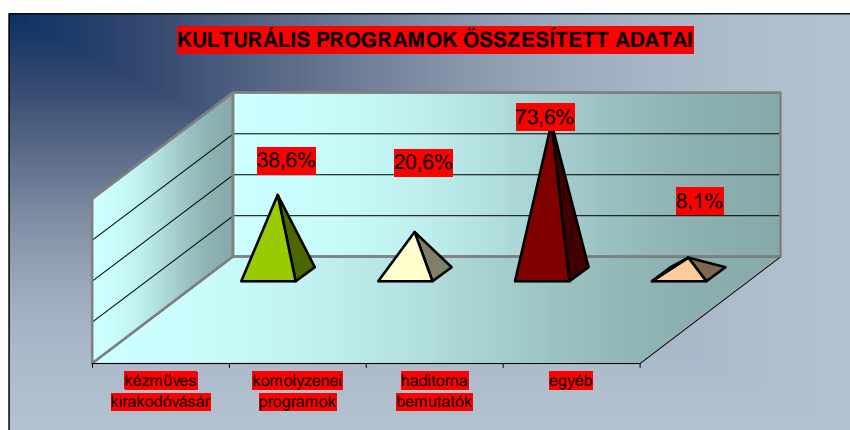
Legtöbbször régészeti témájú kiállítást látnának szívesen. Ez 180 főt, azaz 45,7%-ot jelent. Ezt a történeti témájú tárlatok követik 37,8%-kal (49 fő). A következő helyeken hasonló arányban szerepelnek a képző és iparművészeti illetve fotó témájú tárlatok (19,5%-17,8%). 52 fő (13,2%) jelölte meg az irodalomtörténetet. A sort az egyéb kategória zárja 17 fővel, azaz 4,3%-kal. A válaszok a következők voltak: építészeti, vallási, csata megjelenítése

számítógépen, mindennapi életről, fegyver kiállítás. A 2005. év során többen is ezt a válaszlehetőséget karikázták be, de nem írtak semmit.

8) Milyen egyéb kulturális programokat látna szívesen az egri várban?

Az előző kérdéshez hasonlóan ennél a kérdésnél is megegyezik a két vizsgálat sorrendisége az összesített adatokéval. A két kutatás között eltelt idő nem változtatott a kérdőívet kitöltők azon véleményén, mely szerint a haditorna bemutatókból látnának még többet. Ez az összesítést követően 290 főt, azaz 73,6%-ot jelent. Ezt a vásári hangulatot idéző kézműves kirakodóvásár követi 152 fővel, azaz 38,6%-kal. A komolyzenei programot 81 fő (20,6%) jelölte meg. Egyéb programként a színházi előadások ötlete, íjászati bemutató, íjászat kipróbálása merült fel. Mindezek mellett a zenei koncertek szerepeltek még.

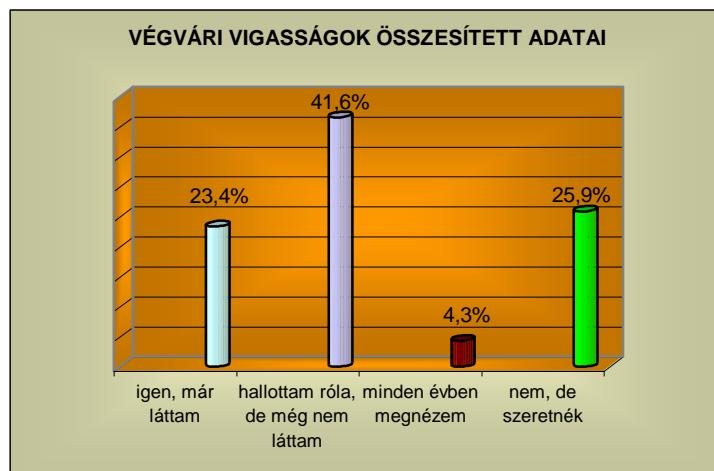
9) Ismeri Ön az általunk rendezett Végvári Vigasságok rendezvénysorozatot?

Ennél a kérdésnél a kérdőívek alternatívái között eltérés mutatkozik. A 2003-ban végzett kutatásban nem szerepelt a „most veszek először részt” válaszlehetőség, így az összehasonlításnál a többi lehetőséget vettem csak figyelembe.

A diagramm adataiból jól látható, hogy a felmérés ideje alatt hozzánk ellátogató vendégek 41,6%-a (164 fő) hallott már rendezvényünkről, de még nem látta. Igen magas azok száma is, akik nem ismerik a Vigasságokat, de szívesen eljönnének. Ők a megkérdezettek 25,9%-át jelentik (102 fő). 92 fő (23,4%) már látta történelmi fesztiválunkat, és 17 fő (4,3%) minden

évben eljön megnézni. A tapasztalatok szerint ők olyan látogatók, akik a nyári szabadságukat a Végvári Vigasságok idejéhez igazítják.

Ennél a kérdésnél összesen 11 fő nem adott választ, 42 fő két-11fő három és 1 fő 4 választ adott.

10.) Ha igen, kérem írja le a véleményét!

A két kutatás során összesen 86 fő osztotta meg velünk véleményét. Ez a választ adók kevesebb, mint ¼ részét jelenti, így nem alakítható ki reális kép arról, hogy a vendégek mi a véleményük a látottakról. De a kapott válaszok alapján elmondható, hogy a vendégek pozitívan értékelték a fesztivált, mert úgy gondolták, hogy ezáltal az emberek közelebb kerülhetnek a történelemhez, a múlthoz, segít a gyerekeknek jobban megismerni ezt a kort. Érdekesnek, látványosnak, szórakoztatónak találták a programokat. Többen kiemelték a haditorna bemutatókat, a korhű öltözeteket, fegyvereket.

Az első felmérés során több hiányosságra is felhívták figyelmünket a vendégek:

- nem elegendő a Vigasságokról kapott előzetes tájékoztatás
- a nézőtér hiányára, amire a jövőben próbálunk megoldást találni
- a bemutatók számára nincs megfelelő hely. Ennek oka egyrészt a vár fekvése, így a helyszínek adottak, másrészt minden átalakítás több műemlékvédelmi szempont figyelembevételét igényli.

Az utóbbi két hiányosság összefügg egymással. Amennyiben intézményünk rendelkezni fog mobil nézőtérrel, megoldódik a „bemutatók számára nincs megfelelő hely” problémája is. A nézőtér lelátó jellegű kialakítása megoldás arra, hogy ne csak az első sorokban állók lássanak.

11.) Amennyiben észrevételei, javaslatok vannak a kiállításokkal, a Vármúzeum által nyújtott szolgáltatásokkal, kérem ossza meg velünk!

Ezen kérdésnél lehetőséget adtunk a látogatóknak arra, hogy észrevételeiket, javaslataikat megosszák velünk. Ezzel összesen 101 fő élt (25,6%). Ez a kérdőívet kitöltők ¼ részét jelenti, így a kapott válaszokat nem tekinthetjük reprezentatívnak.

Visszatérő problémaként merül fel

- a belépőjegyek ára, az összes kiállításra szóló érvényessége. A jegy drágasága relatív probléma. Más múzeumi belépőkhöz viszonyítva nem drága, de egy 4-5 fős család esetében magasnak mondható. Ezt több ingyenes nappal, családi kedvezményekkel igyekszünk

ellensúlyozni. Az, hogy a belépőjegy mindenhová érvényes legyen a múzeum területén működő magánkiállítások miatt egyenlőre nem lehetséges.

- kazamata vezetés során időnként kialakuló magas csoportlétszám. Erre a szervezés során még fokozottabban fogunk ügyelni.

- korhű éttermek hiánya a vár területén. Ezekkel a javaslatokkal egyet értünk, igyekszünk a legmegfelelőbb megoldást megtalálni.

- ruhatár, csomagmegőrző hiánya, mosdó állapotának tarthatatlan állapota. Az előző két hiányosságra a megoldást az intézmény egy újabb, nagyobb szabású beruházása jelentheti. Utóbbinál örömmel mondhatom, hogy a probléma megoldódott, ugyanis 2006. március 13-án átadásra került a felújított közönségforgalmi vizesblokk.

- börtön kiállítás megkopott, felújításra szorul, korhatárt kellene megszabni, bábukkal tegyük szemléletesebbé. A tárlat „kopottságával” egyet értünk, terveink között szerepel a kiállítás felújítása, s ha erre kerül sor a bábuval történő szemléltetést is szem előtt tartjuk.

- megfontolandó ötletek: „Akkori idő mindennapjairól több adat, tárgyi eszközök, szokások, életvitel, megélhetés lehetőségei.” „A kiállított fegyverek, páncélzat mellé oda lehetne írni a súlyát is. Pl. a romok, falak, bástyák mellé a falra lehetne egy makettet ábrázoló rajzot helyezni az eredeti épületről.”

Végezetül elmondhatjuk, hogy az előzőekben leírt adatok sok gondolatot, ötletet felvetnek múzeumunkról, kiállításainkról és természetesen a látogatók érdeklődéséről. A jövőbeni munkánk során figyelembe fogjuk venni a vendégek véleményét, igényeit, észrevételeit. Igaz a kutatás egy rövid időszakot foglal magába intézményünk életéből, így a felmérés eredménye is inkább irányvonalként szolgálhat munkánk során. Egy hosszabb intervallumú felmérés átfogóbb képet adna. De ennek ellenére a kapott adatok megerősítettek bennünket eddigi tapasztalatinkban és emellett új ötleteket is kaptunk.

DOBÓ ISTVÁN VÁRMÚZEUM JÖVŐJE

A múzeum a következő években is folytatni kívánja korábbi, nagy sikernek örvendő rendezvényeit, így sor kerül a Jeles napok (húsvét, pünkösd, Szent Iván Éj), a Vártábor (július 19-július 14), a Végvári Vigasságok (július 22-30), az Egri Vár Napja (október 17) megrendezésére. Július-augusztus hónapban szombatonként díszőrség áll a vár három pontján. A diákfoglalkoztató teremben több múzeumpedagógiai foglalkozás kerül megszervezésre, lebonyolításra.

A programokhoz kapcsolódóan fontos feladat a kazamatában működő látványelemek működésének biztosítása, a szabadtéri elemek karbantartása.

Felújításra szorul a Börtönmúzeum, aminél a kiállítás rendezésekor a kérdőívet kitöltők

javaslatait is figyelembe vesszük.

Kiemelt feladat a Dobó-bástya közművelődési-turisztikai hasznosítása, azaz bekapcsolása a város és a régió kulturális-idegenforgalmi rendszerébe.

A programok mellett új időszaki kiállítások megrendezésére is sor kerül, melyek témái a dolgozat írásának idejében megbeszélés tárgyát képezik.

Jelenleg a „Heves megye-1956”. Azok az 50-es, 60-as évek című kiállítás látható, melynek zárása a következő évben történik. A tárlat a Heves Megyei Levéltárral együttműködve jött létre.(2006. október 20-2007. február 28.)

Az intézmény közművelődési tevékenységei között szerepel, hogy a múzeum területén új állandó kiállítások számára biztosítsanak helyet. Ehhez a várban lévő egyes műhelyek (pl. restaurátor műhelyek, fotólaboratórium) kitelepítésére van szükség. A kiállítóterek megvalósítása sikeres pályázatok esetén lehetséges.

Az egyik bemutató hely a *gótikus püspöki palota bővítésével és padlásterének beépítésével* jöhetne létre. Itt egy népművészeti tárlat kapna helyet „Heves megye népművészete” címmel. A kiállítás megnyitásával, a jelenlegi (Dobó utca 12.) kiállítóhelyen, állandó játékkiállítás nyílhatna.

A másik bemutató hely a *Provizori palota alatti középkori pincerendszer* helyreállításával jöhetne létre. A tárlat az egri bor múltját és jelenét, valamint a pincerendszer tradícióit mutatná be.

A fentebb említett munkaszobák áthelyezésével a Képtár épület földszintjén az évtized végére régészeti témájú állandó kiállítás nyílhatna „*Heves megye régészeti emlékei a neolitikumtól a honfoglalás koráig*” címmel.

A Setét - kapu feletti épület és a *Szép bástya helyreállításával* lehetőség nyílik egy multimédiás központ kialakítására és tovább bővülnek a közművelődési lehetőségek is. Nélkülözhetetlen egy korszerű múzeumi shop és ruhatár kialakítása, melyek a gótikus palota rekonstrukciós munkálatainak függvényében valósíthatók meg.

Fontos feladat a sajtó és az idegenforgalmi szervek folyamatos információval történő ellátása, statisztikák készítése.

Merre mutat a jövő? A látogatóbarát múzeumok létrejötte felé. Egy olyan találkozási tér felé, ahol megfér egymás mellett a tudomány, a kultúra, a modern technika és a szórakozás. Ehhez újfajta szemléletre, korszerű technikai és anyagi háttérre, humán erőforrásra van szükség. Természetesen ezt az újfajta szemlélet a múzeumok alapfunkcióinak (gyűjtés, védelem, feldolgozás, bemutatás) megtartása mellett kell érvényesíteni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába
Osiris kiadó, Budapest 2002

Bakó Ferenc: Egri műgyűjtemények története
In Egri Múzeum Évkönyve I.
Eger, 1963

Dercsényi Dezső –Voit Pál: Heves Megye Műemlékei II. Az egri vármúzeum
Akadémiai kiadó, 1969-1972

Earl Babbie: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata
Balassi kiadó, Budapest

Fejős Zoltán: Múzeum, turizmus. A kulturális találkozás és a reprezentáció rendszere
in. Turizmus és kommunikáció
Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikációs Tanszék
Budapest – Pécs, 2000

Pappné Mészáros Johanna: A Néprajzi Múzeum látogatóiról 1990-1998
In: Néprajzi értesítő LXXXI. 1999
Néprajzi Múzeum, Budapest

Dr. Petercsák Tivadar: Megyei és városi múzeumi törekvések Egerben
In. Agria XXXVIII.
Eger, 2002 Heves Megyei Múzeumi Szervezet

Veres Gábor: Dobó István Vármúzeum
Heves Megyei Múzeumi Szervezet Dobó István Vármúzeuma
Eger, 2003

www.wikipedia.org/wiki/Európa Kulturális Fővárosa

www.index.hu/politika/belfold/kultfo1019

www.eger2010.hu

www.mmi.hu/palyaztk/talalk_kulturaval.htm
(Találkozások a kultúrával sorozat kötetei)

GRAFFITIS SZUBKULTÚRA VIZSGÁLATA A TEVÉKENYSÉGET VÉGZŐ NÉHÁNY CSOPORT ÖSSZEHASONLÍTÁSA ALAPJÁN

Szerző: Oláh Katalin, szociálpedagógia szak

Konzulens: Hadnagy József, főiskolai adjunktus

(Pedagógiai, Pszichológiai, Közművelődési és Könyvtartudományi Szekcióban II. helyezés)

I. TÉMA ELMÉLETI ÁTTEKINTÉSE

Mi is a graffiti tulajdonképpen? Nagy Terézia és Rácz Attila megfogalmazása szerint :
*„A graffiti jelentéssel bíró szimbólum, amit az adott csoport tagjai egyaránt elfogadnak, önkifejező, territoriális, jelhagyó, olykor tabutörő funkciója van. Esztétikai igényességgel készül. A graffiti jelenséghez szorosan hozzátartozik a szignózás, a kevesebb esztétikai igényességgel készülő gyorsmunkák, amelyek tömegesebben jelennek meg a városok forgalmasabb helyein.”*¹¹⁸

I.1. Szakkifejezések, avagy mi mit jelent az ő nyelvükön?

Ez a megfogalmazás is tartalmaz olyan kifejezést, mely a mindennapi ember számára ismeretlen. Ugyanígy a falakon található 'betűhalmazok' sem értelmezhetőek a mindennapi ember számára. Csak a graffitizők számára hordoznak jelentést, a feliratok általuk használt angol nyelvű kifejezések rövidítései.

A falakon található általuk felvitt jelek sokféleképpen feloszthatóak.

- A **tag** a firkász aláírásának számít. Ennél lényeges szempont a hangzása, rajzolhatósága és hogyan hat vizuálisan. Általában a kezdők feladatuknak azt tekintik, hogy saját tagüket, mint kézjegyüket minél rövidebb idő alatt lehetőleg minél nagyobb területen otthagyják- ezt nevezik maguk között szignózásnak. Ezzel a hírnévszerzés a céljuk a többiek körében. Később az elkészített alkotásaikat is ezzel jelölik.
- A **mural** nagy, színesre festett felület valamilyen frekvenciált helyen.
- A **piece** igazán igényesen kivitelezett mestermunka.

¹¹⁸ Gönczö Viktor - Téglás Attila „Mindenhová kell fűjni, én úgy mondom.” Egy szegedi graffitis csoport kultúrájának vizsgálata 1.p.

– A *hall of fame* pedig gyakran nem is egy firkaász műve, egy teljes falon megjelenített valamilyen egységes kompozíció. Ez persze csak egyféle felosztása a graffitiknek.¹¹⁹

1.2. A graffiti megjelenése, története

A graffito olasz kifejezés eredetileg írást jelent. Valószínűleg ezzel összefüggésbe hozható a XVIII. században megjelenő német falfestészeti technika. A vakolat különböző rétegei közé eltérő színű rétegeket vittek fel, majd a megfelelő rétegig visszakaparva került kialakításra a kívánt motívum.

A graffiti jelensége az 1970-es évekbeli New Yorkban, új falrajzoló technika formájában indult útjára, bár már a '40-es évektől felfedezhetőek hasonló jelek. Kezdetben a bronxi szegénynegyedbeli fiatalok írták fel filctollal nevüket és irányítószámukat a metrókocsikra, majd minden másra is. A telefirkált szerelvény ezután bejárta a várost és ismertté tette nevüket. -A mai értelemben vett tagnek szintén ez a szerepe. - Ahogyan terjedt ez az alkotási forma, lassan a '70-es években alkotó festőművészek is kapcsolatba kerültek a graffitivel. Néhányan alkottak is ezen a módon, akár vásznon, akár kültereken, falakon, illegálisan is. Ennek köszönhetően valamelyest a művészeti galériák is megnyíltak a graffiti előtt.

Magyarországon késéssel, a '80-as évek végén, '90-es évek elején kezdett terjedni. Először a nagyobb vidéki városokban és a fővárosban jelent meg szignózás, majd egyre művészebb formában.¹²⁰

1.3. Újfajta önkifejezési mód, mégis ősi szükséglet

A graffitiről, mint újfajta önkifejezési módról beszélünk, mégis maga a jelenség, hogy falakra fest az ember, nem újdonság. Az emberi kultúra legelső emlékei, még mielőtt az írásbeliség megjelent volna, már helyet kaptak a falakon barlangrajzok formájában. Ezek az alkotások aztán az emberi élet szerves részét képezték, akár a vadászat előtti rítusokban, akár a temetési szertartásokon. Majd sziklák, sírkamrák falain, az egyiptomi piramisok belsejében és épületek falain. A görög, római és sok más kultúra művészeti értékeinek is nagy részét a falfestmények képezik. A történelem folyamán azonban nem csak művészeti értéket

¹¹⁹ Szilágyi Rudolf: A graffiti jelenség társadalmi megítélése. Szakdolgozat, Eszterházy Károly Főiskola 2003.

¹²⁰ Szilágyi Rudolf: A graffiti jelenség társadalmi megítélése. Szakdolgozat, Eszterházy Károly Főiskola 2003.

képviseltek a falfeliratok. Foglalkoztak közélettel, választásokkal, üzentek egymásnak ellenfelek, ahogyan a közel-keleti országokban ez ma is elfogadott.

A művészet, mint az önkifejezés formája, világszerte elfogadott és elismert tevékenység. S általános érvényű életünkben, hogy törekszünk az önkifejezésre, önmagunk kiteljesítésére, önmegvalósításra. Maslow elmélete szerint a szükségletpiramis csúcsán áll ezen törekvésünk.¹²¹ Azonban mindaddig, míg az ez alatt álló lépcsőfokokat nem tudjuk megvalósítani, általánosan az alacsonyabb fokon lévő szükségletek elérésére törekszünk. Ilyen sorrendben visszafelé az esztétikai-valami szép alkotásának, vagy élvezetének vágya-, megbecsülés iránti vágy, elnyerésének szükséglete, majd a fiziológiai szükségletek kielégítése után az egyén számára közvetlenül a szeretet utáni vágy, a valahová tartozás szükséglete a legfontosabb. Így van ez a graffitizők esetében is, hiszen alkotásaikkal igyekeznek elnyerni a többiek elismerését. Azonban egyvalamiről még nem esett szó: a biztonság szükségletéről.

1.4. Jogi szabályozása, szankcionálása

Úgy tűnik, az illegális graffitinek éppen ez adja az izgalmát. Az illegálisan fújók egyáltalán nem érezhetik magukat biztonságban, ugyanis ez a tevékenység büntetendő. A károkozói szándék hiába csak közvetett, hiszen az elsődleges szándéka nem ez a graffitizőnek, mégis károkozás, rongálás történik. Ez a tevékenység pedig a Büntető Törvénykönyv 324. paragrafusa szerint (1978. évi IV. tv.), amennyiben kifejezetten nagy értékű károkozás, akár öttől tíz évig terjedő börtönbüntetéssel is sújtható. Csak összehasonlításként: a 2003-as évben több, mint 1.000.000 Ft kárt okoztak a graffitik az Egri Önkormányzatnak - ez az összeg a falfirkák kárhelyreállítását jelenti. Amennyiben az okozott kár 10.000 Ft alatti, úgy ismeretlen tettes ellen indít szabálysértési eljárást a rendőrség. A 10.000 Ft értékhatár átlépése esetén azonban büntetőeljárás indul.¹²²

1.5. A graffitizés szubkultúra jellege

Büntetendő, tehát a társadalom részéről elítélt és szankcionált jellege miatt minősül a graffitizés - bár itt mindenképpen csak az illegális graffitizést értjük-deviáns viselkedésnek. A szubkultúra elmélet szerint ezt jellemzően a hasonló korúak hatása alakítja ki az egyénben. A

¹²¹ Atkinson és mtsi: Pszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.

¹²² Fejes József: Graffiti: kriminológiai megközelítés Magyarországon illetve Heves-megyében. Szakdolgozat, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jogi- és Államtudományi Kar. 2003.

deviáns magatartást kollektív probléma megoldási módként fogadják el ezen csoport tagjai. A domináns kultúrával való szembehelyezkedést pedig kifejezetten pozitívan értékeli a kortársak ezen csoportja. A graffitinek a többségi társadalommal való szembenállása több módon is megnyilatkozik.¹²³ Az utcát, mint reklámteret értelmező fiatalok hallatják saját hangjukat is. Ezt úgy is értékelhetjük, hogy egy nagyobb csoport fejezi ki ezen keresztül szociális szükségletét. Akár a következő jelentés társítható a graffitik mellé: „Kommunikáljatok velünk!” „Problémánk van, kivel beszéljük meg?”¹²⁴

„A hagyományos szubkultúra-fogalom lényegileg értékek és normák egy rendszerének létezésére vonatkozik, melyeket egy bizonyos társadalmi csoport általánosan elismer, és amelyek a „hivatalos kultúra” értékeitől részben eltérnek.

A „szubkultúrák” bizonyos részeit tekintve lehetnek egyszerűen mások, mint a hivatalos kultúra. A hagyományos szubkultúra fogalmak azonban gyakran ragaszkodnak ahhoz, hogy a szubkultúrák (látens vagy manifeszt) konfliktusban állnak a hivatalos kultúrával. Ez többek között a hatvanas évek hippijeire és a hetvenes évek alternatív kultúráira illik.”¹²⁵

Koković szerint legfontosabb vonása a szubkultúrák kialakulásának az, hogy a társadalom minden tagja számára lehetetlen ugyanazokat az életkörülményeket megteremteni.¹²⁶

A vizsgálatom témájához legközelebb áll azonban az a gondolat, miszerint a szubkultúra különböző csoportok alternatív válaszadása bizonyos problémákra illetve azok megoldásának módjára.¹²⁷ A hipotézisem is ehhez a nézethez kapcsolódik.

1.6. Informálisan szerveződő szabadidős csoportok

Ez a tágas csoport azonban tovább tagolódik, úgynevezett crew-kra oszlik. Ezek három-nyolc fős csoportok. Önmagukat elkülönítik a többi crewtól, csoportneveket és jeleket használnak.¹²⁸ Informális csoportok, gallery jellegük annyiban merül ki, amennyiben illegálisan festenek, de a lebukás veszélye miatt szorosan összetartanak és nehezen kerülhet

¹²³ Fekete Sándor: Deviancia és társadalom. Comenius Bt., Pécs, 2001.

¹²⁴ Csordás Dániel: Graffiti és antigraffiti forrás: Internet http://www.epiteszforum.hu/muhely_utopia.php?muid=168 2004. április 29.

¹²⁵ Stefan Hradil: Régi fogalmak és új struktúrák. Milió-, szubkultúra- és életstílus kutatás a 80-as években <http://gtk.wigner.bme.hu/jegyzet/jegyzetmm/FogyasztóiMagatartás/fogymag1.doc> 6.p

¹²⁶ Dragan Koković: Kultúra, szubkultúra, ellenkultúra forrás: Internet <http://www.arts.u-szeged.hu/socio/racz/kokovic.pdf>

¹²⁷ Cohen A. K.: A szubkultúrák általános elmélete. In: Huszár T. -Sükösd M.: Ifjúságszociológia, Budapest

¹²⁸ Fejes József: Graffiti: kriminológiai megközelítés Magyarországon illetve Heves-megyében. Szakdolgozat, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jogi- és Államtudományi Kar. 2003.

be új tag közéjük, többnyire csak előzetes ismeretség esetén. Az így alakuló kiscsoportok kínálhatnak valamiféle kielégülési lehetőséget ezen –fent említett- szükségletek számára.

Ez tényleg így működik-e? A graffitis csoportok valóban bizonyos szociális szükségletek kielégítésére szerveződnek-e, vagy az alternatív alkotási lehetőség mellett erre is lehetőséget kínálnak-e? Kutatásom egyik, talán legfőbb célja ezt kideríteni.

II. A KUTATÁS BEMUTATÁSA

II.1. A kutatás célja:

Célom magyarázatot adni a kérdésre, vajon mi mozgatja a fiatalokat a tevékenység végzésében, vállalva a nem csekély mértékű kockázatot is, ami az illegális graffitivel jár. Az eredmények tükrében igyekszem felhívni elsősorban a fiatalokkal kapcsolatban álló szociális szakemberek figyelmét, hogy fontos figyelemmel kísérni ezen csoportok tevékenységét, hogy minél differenciáltabb képet alkothassunk magukról a tevékenységet végzőkről, valamint az azzal kifejezni vágyott nézeteikről.

II.2. Hipotézisek:

- ❖ Azzal a feltevéssel kezdtem neki a vizsgálatnak, miszerint a graffitis csoporthoz csatlakozó fiatalok olyan kapcsolatokat és mintákat keresnek a csoportban, melyet más szocializációs színtereken – elsősorban a családi szocializációs színtéren – nem találnak meg.
- ❖ Második feltevés, hogy a graffitis csoport leképezi a társadalom szerkezetét egy - a saját igényeiknek, normáiknak megfelelően kijavított formában.

II.3. Kutatási módszerek:

Az adatgyűjtéshez kérdőíves módszert és a Moreno és Mérei által kidolgozott szociometria módszerét használtam fel, mert megítélésem szerint az általam keresett adatokhoz való jutást ezek a módszerek biztosítják legmegfelelőbben. Valamint ez utóbbinak köszönhetően a válaszok alapján vizualizálható az egyes csoportok társas kapcsolati hálózata is, ami plusz információkkal szolgálhat a csoportokat illetően. A kérdőív kérdéscsoportjai a családi légkörre; a tagok közötti kapcsolatra; a csatlakozásra; a csoporthoz tartozás jelentésére az egyén számára; a tevékenység veszélyeztető jellegére; a kapcsolatra más csoportokkal; valamint a munkára vonatkoztak a csoportban.

II.4. A vizsgálati minta

A vizsgált csoportok kiválasztásánál nem valószínűségi mintavételi eljárást alkalmaztam, az adatok gyűjtését a legkönnyebben elérhető minta vizsgálatával végeztem, az ország területén működő graffitis csoportok közül azokkal, akikkel valamilyen módon fel tudtam venni a kapcsolatot és hajlandóak voltak részt venni a kutatásban. Mindezt azért, mert az előzetes felmérés alapján valószínűsíthető volt, hogy csak kevesen lesznek erre hajlandóak.

II.5. A kutatás körülményei

Végül az ország, területéről három graffitis crew vállalta a részvételt, szerencsés módon mindhárom az Észak-magyarországi Régió egy-egy megyeszékhelyén tevékenykedik. A kutatás körülményeit erőteljesen befolyásolta az előbb említett hajlandóságuk. A csoportok igen húzódoztak a kérdőívek kitöltésétől, a válaszadáستól, de még inkább a személyes találkozástól. Ennek eredményeként a kérdőíveket elektronikus formában tudtam továbbítani feléjük. Mindhárom csoportra jellemző vonás, hogy a felhívásomra egy tag jelentkezett a csoportokból, majd vele tudtam a kapcsolatot tartani, míg ő közvetített a csoportja többi tagja felé. Ezt még jelentősen megbonyolította néhány csoportagnak a külföldi tartózkodása, valamint az egyik csoport rendőrségi ügye a kutatással egy időben. Ezalatt hetekig nem csak velem, de egymással sem tarthatták a kapcsolatot az adott csoport tagjai.

II.6. A kutatás alanyai

Kutatásom három graffitis csoportra terjedt ki.

A CFS Colored effects jelenleg öt férfitagból áll. A csoport tagjai zömében 20-27 évesek, egy tag 29 éves. Jelenlegi tevékenységüket tekintve ketten tanulók, a többiek dolgoznak. Szabadidejét kétharmaduk legszívesebben rajzolással tölti, emellett számítógépeznek, terveznek és zenét hallgatnak legszívesebben. Iskolai keretek között rajzsakkörön egyharmaduk vett részt, zenén egynegyedük, jártak küzdősportra, színjátszó szakkörre és tantárgyi fakultációra is. A csapatnak tagjai már négy évnél régebb óta, egy tag kivételével, aki 1,5-2 éve csatlakozott. A csoport Eger területén tevékenykedik főleg.

A MAS-ETM Make a style csapat szintén férfiakból, hat tagból áll. Zömében 19-23 évesek, egy pedig 24-27 év közötti. Jelenleg a hat tagból öten tanulók, főiskolások illetve egyetemisták, egy tag azonban dolgozik. Szabadidejét kétharmaduk tölti legszívesebben

rajzolással, tervezéssel. Iskolai rajzszerzőkörön 83 százalékuk vett részt. Ez a csoport főleg Miskolc környékén működik.

A DOO Delight of originality csapat három férfitagból áll, korösszetételben valamennyivel idősebbek, mint a két előző csapat, 20-27 közöttiek. Gimnáziumi érettségi, illetve diploma után tanulnak, valamint dolgoznak. Idejüket mind legszívesebben olvasással töltik, emellett szeretnek bulizni és zenét hallgatni. Egyikük járt rajzra, ketten pedig küzdősportra az iskolában. 1-1,5 éve tagjai ennek a csoportnak, aminek tevékenysége inkább Salgótarjánban felfedezhető.

III.1. A csoportok szociogramja

A vizgál csoportok szociogramját J. L. Moreno és Mérei Ferenc elmélete alapján rajzoltam fel a tagok által kitöltött szociometriai felmérőlap kérdéseire kapott válaszok, rokonszenvi választások segítségével. Ez a társadalomlélektani vizsgáló eljárás kiadja a csoport szerkezetét, megmutatja, hogyan viszonyulnak egymáshoz a csoport tagjai.

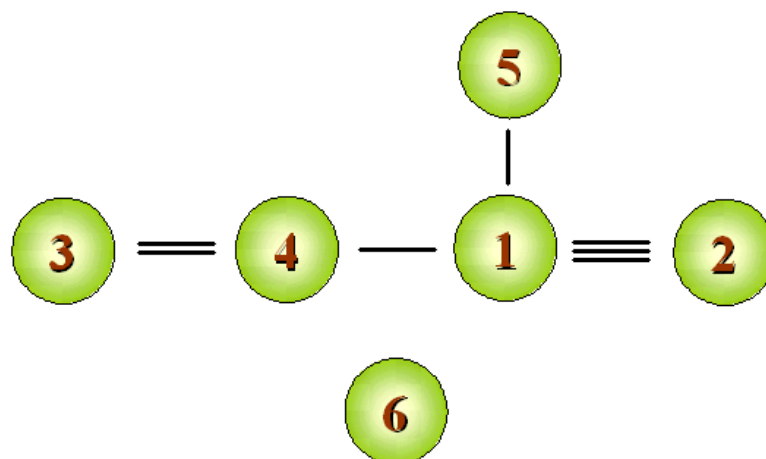
A szociometriai alakzat megrajzolásához használt kérdések:

3. *Ha kilépnél a csoportból, a csoport mely két tagjával szeretnél a többiek közül továbbra is kapcsolatban maradni?*
5. *Ha magánéleti problémád adódna, ki az a két csoporttag, akikkel fordulnál, hogy segítsen megoldani?*
8. *Ha a csoporttal külföldi versenyre/rendezvényre utaznátok, kikkel osztanád meg szívesen háromfős kabinodat?*

➡ MAS-ETM csoport szociogramja:

A tagok csomózott láncszerkezetre fűződnek fel. Az **1** tag /Kase/ központi helyzetű, hozzá kapcsolódik az **5** /Byer/. A **6** /Axis/ azonban nem kapcsolódik senkihez, peremhelyzetben van. Az alakzatban egy háromszoros és egy kétszeres kölcsönös választás is található az egyszeresek mellett. Az összes választás alapján a tagok választottsági rangsora a következő: **4** /James/; **2** /Piksel/; **3** /Turbo/; **1** /Kase/; **5** /Byer/; és **6** /Axis/. Érdekesen alakult ki a rangsor, ugyanis a központi helyzetű **1** /Kase/ csak a negyedik ez alapján.

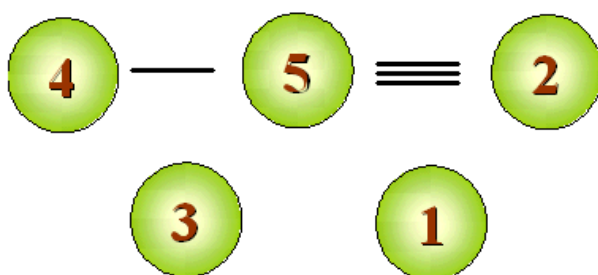
Ebben az alakzatban lévők szorosabb kapcsolatban állnak egymással, mint ahogyan a későbbiekben azt például a CFS tagjainál látni fogjuk. Az információ is ezen az útvonalon terjed a csoporton belül. A megkeresésekre is az **1** /Kase/ tag reagált és a csoport nevében ő tartotta velem a kapcsolatot. A válaszok érdekessége, hogy a három rokonszenvi kérdés közül az 5.-re adott válaszokban egyöntetűen mindannyian megjelölték az **1** /Kase/ tagot, és **4** /James/ kapta a második legtöbb szavazatot. Ők egymáshoz is kapcsolódnak a lánc közepén. **1** /Kase/ viszont ugyanebben a kérdésben csak egyetlen embert választott, **2** /Piksel/-t. Bárkit választott volna még, kölcsönös kapcsolatot hozott volna létre.

További kérdések, amikben kialakult a csoporton belül közvélemény: a legtevékenyebb tagok egyértelműen **3** /Turbo/ és **4** /James/. Meglepően egyöntetű a hetes kérdésre adott válasz: **2** /Piksel/ és **5** /Byer/ érvényesül majd a tagok szerint legjobban az élet más területein. Közös szabály megszegése esetén **1** /Kase/ és **4** /James/ lenne alkalmas a felelősségre vonásra. A láncszerkezet sajátossága, hogy gyors kommunikációt eredményez, de nehezen alakul ki közvélemény, a közösség tagjai befolyásolhatóak. A közvélemény kialakultságát jellemzi még az egocentrikus választások aránya. Ebben a csoportban hét egocentrikus választás történt, ebből is öt egybeesik a közvéleménnyel. A lehetséges 90 választásból a **6** /Axis/ a kilenc kérdésre adott válaszok közül mindössze egyet kapott, azt is a csoporton belül támadt konfliktus elsimítására ítélt alkalmasság alapján, ez talán valamelyest kívülállásával magyarázható. A csoport tagjai közül a **6** /Axis/ tag dolgozik egyedül, ráadásul más városban, mint ahol a többiek élnek, vagy tanulnak. Valószínűsíthető, hogy ennek a földrajzi távolságnak, valamint annak is köszönhető a peremhelyzete a csoportban, hogy teljesen más ritmusban és más környezetben él, mint a felsőoktatásban tanulmányaikat végző csoporttársai. Mindenesetre a többiek mind megnevezték, mint a csoport tagját, ám a választáskor már csak egy tag nevezte meg, ő is csak egyszer. **6** /Axis/ a rokonszenvi kérdéseknél az **5** /Byer/ kivételével mindannyiukat választotta, őt azonban nem választották vissza.

➡ CFS csoport szociogramja:

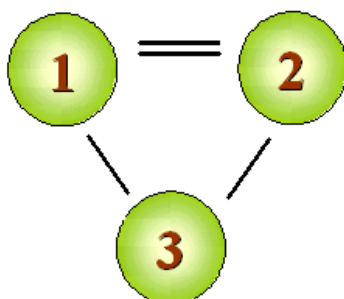
Ez a csoport jóval kevésbé szervezett képet mutat, mint az előző. Kevesebben vannak ugyan, de két tag is peremhelyzetben van, **3** /Break/ és **1** /Hepi/. A másik három pedig láncot alkot, nincs zárt alakzat ebben a csoportban sem. Ennek eredménye képpen az információ áramlás is jelentősen akadályozott és közvélemény kialakulására is sokkal kisebb az esély a csoportban. Ezzel fordított arányba több az egocentrikus választás. Míg a MAS csoportban 1,2 jut egy főre, addig itt már 1,8 az aránya. A kilenc egocentrikus választásból mindössze három tűnik megalapozottnak és valamiféle csoportvéleménnyel egybehangzónak. A csoport szerkezetében egy háromszoros és egy egyszeres kölcsönös választás található. A választottság alapján a csoportrangsor a következő: **2** /Heat/; **1** /Hepi/; **5** /Böki/; **4** /Zero/ és **3** /Break/.

A rangsorok érdekessége, hogy a helyezéseket nem magyarázza a kölcsönös választások száma, illetve az, hogy a társas alakzaton belül hol helyezkednek el. Az információáramlás nehézkessége a vizsgálatom végzése alatt is megfigyelhető volt, hiszen szintén az **1** /Hepi/ taggal tartottam leginkább a kapcsolatot, bár egyenként kerestem a többiekét is, erre itt sokkal nagyobb szükség volt és nehezebb volt elérni az egyes tagokat. A tagok szintén szétszóródtak. **3** /Break/ másik városban tanul, mint ahol a többiek élnek. **1** /Hepi/ egri és dolgozik, a másik három tag szintén egri, közülük kettő végzi felsőfokú tanulmányait. Valószínű, hogy mint az előző csoportnál is láttuk, itt is hozzájárul az alakzat szétszórtságához. Itt azonban lényegesen nagyobb az esélye bármelyik tagnak a peremhelyzetbe kerülésre illetve az esetleges kiszakadásra a csoportból.

➡ DOO csoport szociogramja:

A csoport csak három tagból áll, az előzőekhez képest kisebb létszámú. Ennek a kisebb létszámnak köszönhető valószínűleg a zárt alakzat, ami itt jelenik meg először. A tagok között az előzőekhez képest nincs hármas kapcsolat, annak ellenére, hogy várható volt a megjelenése. A lehetséges kapcsolatok közepes mértékben realizálódtak.

Ebben a csoportban már valószínűsíthető a közvélemény kialakulása, ami a kérdőívben adott válaszokban is tetten érhető, sokkal egységesebb válaszokat adtak ezen csoport tagjai, mint a másik kettőben.. Ezt pedig csak felerősítette az alacsonyabb létszám miatti kevesebb lehetőség az eltérő válaszadásra. Egocentrikus választás azonban itt is előfordult 5 alkalommal. A kapcsolattartás is egyszerűbb volt ennek a csoportnak a tagjaival, érdekessége volt azonban, hogy a három tag közül itt kettővel álltam folyamatosan kapcsolatban, **1 /Chines/** és **2 /Higs/** tagokkal.

III.2. Kérdőíves eredmények a hipotézisek tükrében

A graffiti megítélése ambivalens a közvéleményben. Az egyik véglet szerint nem büntetik elég szigorúan, a másik szerint pedig több elismerés járna a tehetséges graffitizőröknek és lehetőségeket kellene biztosítani művészetüknek, mert sok értékes tehetség tűnik fel köztük, de idővel el is kallódnak a lehetőségek hiányában.

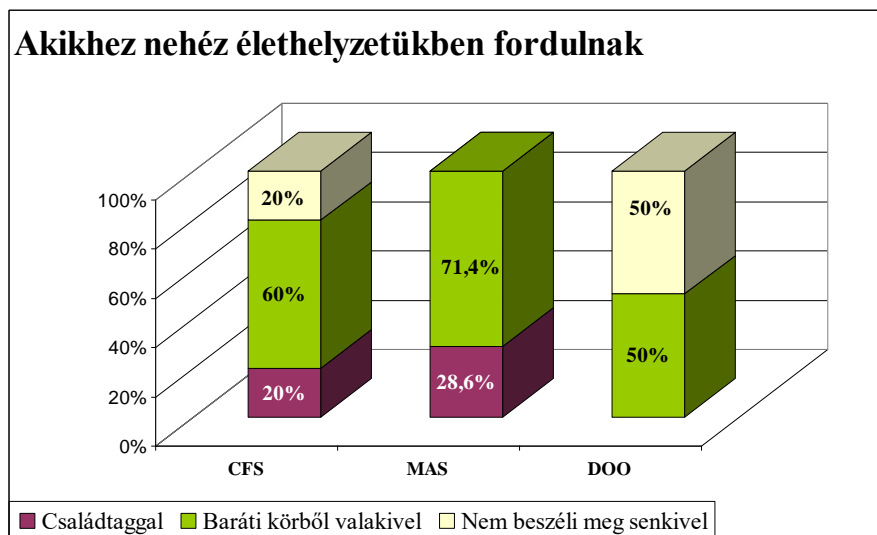
Az általam vizsgált három csoport szemléletesen mintázza ezt a kettősséget. A vizsgálat ideje alatt a CFS megnyitotta önálló kiállítását itt Egerben, arról pedig a híradóban láthattunk tudósítást, mikor a rendőrség bizonyítékot talált többek között a MAS tagjai ellen illegális vonatfestés miatt.

A három csoport azonban nem csak e tekintetben mutat eltérő képet, bár ugyanazon tevékenységet végzik. A tagok saját bevallásuk alapján festenek legálisan és illegálisan is.

1. HIPOTÉZIS:

A graffitis csoporthoz csatlakozó fiatalok olyan kapcsolatokat és mintákat keresnek a csoportban, melyet más szocializációs szintereken nem találnak meg.

A fiatalkori deviáns életút a család nem megfelelő működésére utal¹²⁹. A serdülő pedig ilyenkor a külső kapcsolataiban kompenzál. Elsősorban a családi szocializációs színtérre fókuszálva a kérdéseket, a válaszok alapján az mondható el, hogy családi hátterük eltérő, általában nem a szülőkkel, vagy csak egyikükkel élnek együtt, de abban mind egységes választ adtak, hogy adódnak nézeteltéréseik, de általában meg tudják beszélni egymással. A MAS csoporton belül az a tag, aki dolgozik, valamint a DOO tagok mindegyike már egyedül él. Ennek hátterében állhat az életkori eltérés a tagok között, de az is, hogy más élethelyzetben van jelenleg a MAS csapat **6 /Axis/** tagja, aki nem felsőfokú tanulmányait végzi, hanem dolgozik. Gondjaikkal, nehéz élethelyzetben barátaikhoz, legjobb barátjukhoz, graffitis csoporttárhoz, vagy testvérhez fordulnak, vagy egyáltalán senkivel nem beszélnek meg.

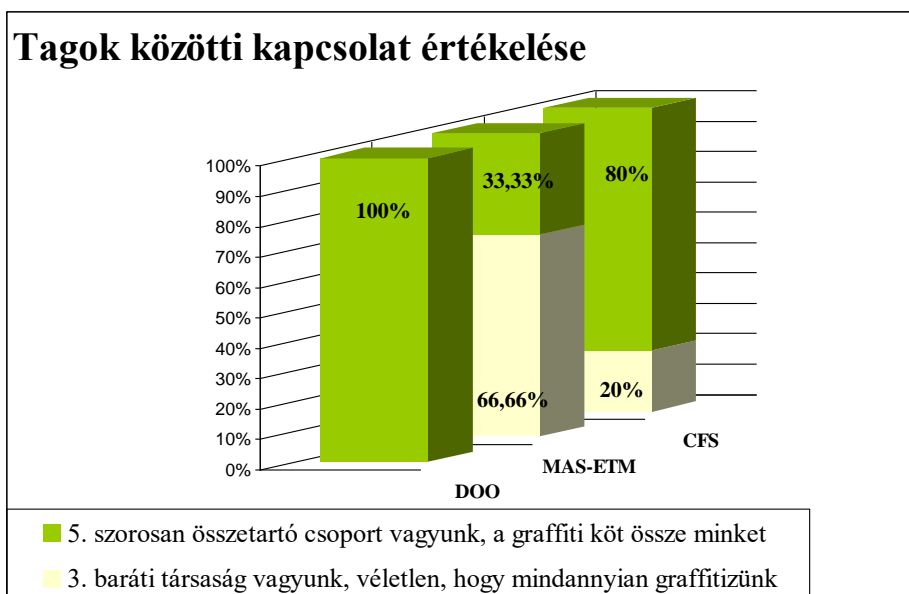

Figyelemreméltó ebből a szempontból a MAS csoport két tagja közötti kapcsolat, akik graffitis csoporttársa, de mint a szociogram és a kérdőívben adott válaszok alapján kiderült, egymás legjobb barátai. A nehéz élethelyzetükre vonatkozó kérdésben is ez utóbbi alapján utaltak egymásra, nem pedig, mint egyszerű csoporttársat nevezték meg a másikat. A CFS

¹²⁹ Szerdahelyi Ferenc: Kamaszlélek című előadása. Regionális Drogügyi Egyeztető Konferencia, Eger 2005.

csoport tagjai inkább a szüleikhez fordulnak kisebb arányban, és testvéreiktől kapnak kétharmad arányban segítséget, míg a MASnál éppen fordítva jellemző. A DOO csoport tagjai egyenlő arányban fordulnak a barátokhoz, vagy nem beszélnek meg senkivel nehéz élethelyzetüket, a családot figyelmen kívül hagyják.

A csoport a MAS tagjai számára inkább baráti társaságot jelent, ez alól az a két tag a kivétel, akik bevallottan egyébként egymás legjobb barátai. Számukra inkább a csapatuk egy, a graffiti által összekötött szorosan összetartó csoport. A DOO csoportnál pedig ez egyértelműen kizárólagos válasz. A CFS tagjai szintén így vélekednek, míg az az egy tag, akit barátai hívtak annak idején a csoportba, inkább a csoport baráti oldalát hangsúlyozza. A csatlakozás módjánál előfordul néhány kivételes esetben, hogy baráti meghívás miatt történt, de szinte mindannyian alapító tagként értékelik önmagukat.

A csoporthoz tartozás oka a DOOnál főleg a hasonló érdeklődésű társak, a jó társaságban végzett tevékenység. A másik két csoportnál emellett más is szerepet játszik. A MASon belül nagy egyéni eltérések tapasztalhatóak az okok megnevezésénél: graffiti készítése, megszokott társaság, jó bulik, régi barátság. Jelentésében már nem tapasztalhatóak ekkora eltérések: a másfajta alkotási mód gyakorlása, és a MAS és CFS csapatoknál megjelenik emellett az alternatív karrierlehetőség is. Mindkét csapatnál azonban elég alacsony arányban /14-17%/. A CFSen belül ez ugyanannyira fontos a tagoknak, mint a lehetőség, hogy megmutassák magukat. Itt azonos arányban van az alkotási mód és a jó társaságban végzett tevékenység, míg a MASnál fontosabb.

Abban azonban közös képet mutatnak, hogy a három csoportban mindannyian addig szeretnék folytatni ezt a tevékenységet, amíg csak jelentést hordoz számukra. Valamint a CFS tagjai addig szeretnék folytatni, amíg csak módjukban áll. A MAS tagjai hozták be új szempontként a családalapítást, mint végső határidőt. Náluk mindhárom előbb felsorolt ok egyenlő arányban fontos.

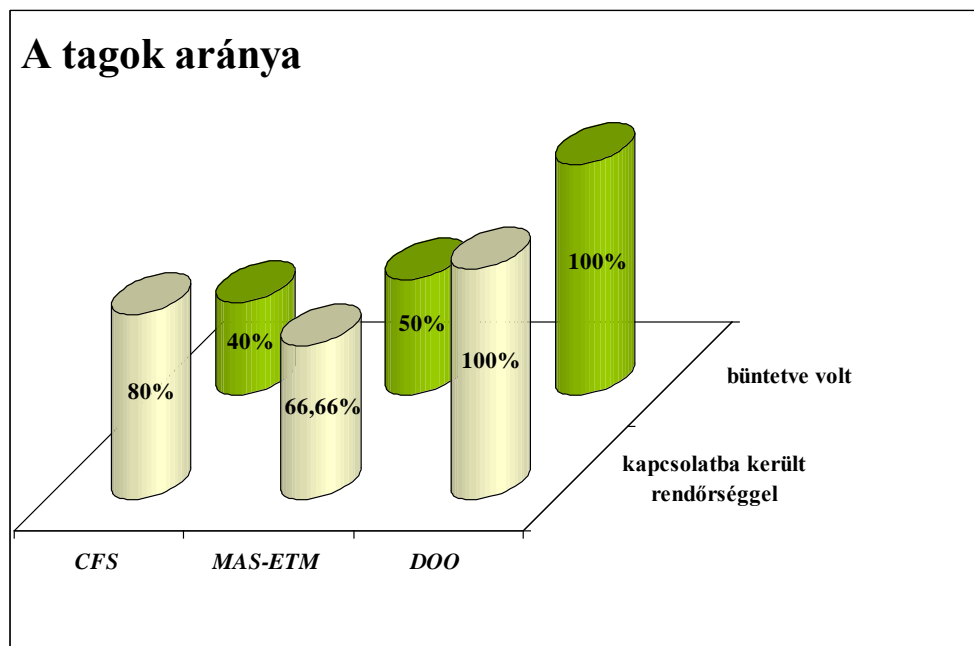
A csatlakozás leggyakrabban említett oka a CFS tagok válaszaiban a graffiti készítése 37%, ezután második a jó bulik 25% és 12,5% a hasonló érdeklődésű társak, a megszokott társaság és az új ismeretség. A MAS csoport tagjai ezzel szemben a hasonló érdeklődésű társakat emelték ki inkább 45%-al, ezután a graffiti készítése és a megszokott társaság 18%-al, a jó bulik és a régi ismeretség a legkevésbé motiváló tényező számukra, mindössze 9%-ban. A DOO csoport pedig mindkét kérdésben egyöntetű választ adott, a csatlakozás oka a hasonló érdeklődésű társak voltak, míg a tevékenység jelentősége a jó társaságban végzett munka. Maga a tevékenység jelentése a CFS tagjai számára sokkal differenciáltabb, míg a MAS tagjai számára sokkal egyértelműbb. A CFS tagok számára leginkább egy másfajta alkotási módot jelent és jó társaságban végzett tevékenységet 27%-ban. Emellett két tag számára lehetséges alternatív karrierlehetőség is, vagyis 18%, míg az időtöltés, lehetőség, hogy megmutassák, kik és mit gondolnak és hobbi tevékenység, egyúttal életforma 9 százalékban. A MAS tagjai számára elsősorban egy másfajta alkotási mód gyakorlására ad lehetőséget 71%, egy tag számára jelent jó társaságban végzett tevékenységet is emellett, egy tag számára pedig kifejezetten alternatív karrierlehetőség.

Az első hipotézis tekintetében még nem látszik akkora különbség a három csoport között. Mindannyiuk családi környezete rendezett, a dolgozó tagokat kivéve mindannyian a szüleikkel élnek és általában úgy minősítik a családi légkört, hogy vannak nézeteltéréseik, de meg tudják beszélni azokat.

2. HIPOTÉZIS:

A graffitis csoport leképezi a társadalom szerkezetét egy - a saját igényeiknek, normáiknak megfelelően - kijavított formában.

A tevékenység veszélyeztető jellegét jól mintázza: általában a csoportok tagjai elég nagy arányban már bekerültek a rendőrség látókörébe az illegális graffitizés miatt. Valamint a rendőrséggel kapcsolatba került tagoknak legalább fele volt is már emiatt büntetve.

A CFS összes tagjának 40%, a MASnak 50%, míg a DOO minden egyes tagját ítélték már pénzbírságra. Káros szenvedélyekkel való kapcsolatuk azonban a várakozásaimmal ellentétes. Mindannyian kapcsolatba kerültek már a káros szenvedélyek szinte valamennyi formájával. A DOO egy tagja mind a dohányzást, alkoholt, drogot kipróbálta már, egy tagja pedig az előbbi kettőt rendszeresen, a drogot alkalmanként fogyasztja. A CFS tagjai elég nagy arányban fogyasztják rendszeresen, dohányzás 75%, alkohol 50%, drog 25%-ban. A MAS tagjai sokkal kisebb arányban teszik mindezt. egyikük már kipróbálta a drogot, 2/3uk fogyaszt alkalmanként alkoholt, egyikük pedig alkalmanként dohányzik. Mind a dohányzás, alkohol és drog tekintetében is érintettebben a CFS tagjai, bár ez összefüggésben lehet azzal, hogy némileg idősebbek, mint a MAS tagok. Alkalmanként dohányzik mindkét csoport 1-1 tagja, de míg a MAS többi tagja egyáltalán nem él vele, addig a CFS háromnegyede emellett rendszeresen dohányzik. Az alkoholt a MAS egyharmada kipróbálta már és kétharmada

alkalmanként fogyasztja, ezzel szemben a CFS 50-50% arányban alkalmankénti és rendszeres fogyasztója. A különbség azonban a drogfogyasztásnál a legszembetűnőbb. A MAS egy tagja már kipróbálta, a többiek, azaz 83%-ban egyáltalán nem, a CFS háromnegyede azonban alkalmankénti, egy tag pedig rendszeres drogfogyasztó. Bár a CFS tagok számára inkább a művészi önkifejezés lehetősége számít a graffitizésben, a károsan ható élvezeti cikkek fogyasztása elfogadottabb csoporton belül, akár csak a DOO tagjainál, míg a MAS csapattagok kevésbé érintettek a káros szenvedélyekkel kapcsolatban. Ezzel szemben ellenkező tendenciára számítottam. Úgy gondoltam, a kevésbé profi, inkább kezdő graffitiző csapat lesz majd az, amelyikben elterjedtebb lesz mind az alkohol, mind a drogfogyasztás, bár lehet, ez itt a művészi önkifejezés módjaihoz kapcsolható.

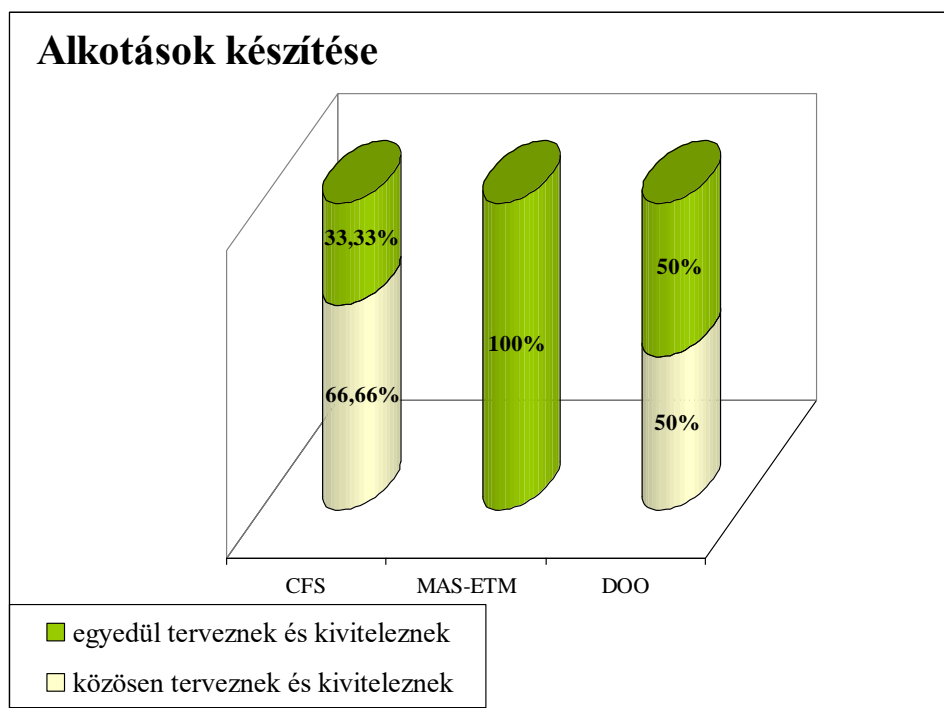
Más csoportokkal való kapcsolatukról a következő kép rajzolódott ki: egyértelműen van minden csoportnak saját jele, tudnak a többi, a városukban működő csoportról és bizonyos szinten tartják is velük a kapcsolatot, de nem osztják fel semmilyen formában a területet egymás között. A CFS 75%, a MAS 83%-ban, a DOO 100%-ban értett egyet azzal, hogy nincs ilyen felosztás. Egyébként pedig ha létezne is ilyen felosztás, őket nem igazán érdekelné, mert többen is hangsúlyozták, ők oda festenek, ahová akarnak, ilyen szabályokat nem tartanának be. Azonban némi ellentmondás fedezhető fel a MAS tagok válaszaiban, egyikük adott olyan választ, miszerint létezik ilyen területfelosztás, de ketten válaszolták azt, hogy adódott már abból konfliktus, hogy valaki ezt nem tartotta be.

Mindemellett a CFS és a DOO minden tagja és a MAS kétharmada is volt már másik csoport tagja. Jelenlegi csapatukba szinte mind alapító tagként kerültek. A CFS egy tagját hívták barátok a csapatba, ő baráti társaságként is értékeli inkább a csapatot, míg a többiek számára inkább ténylegesen a graffiti által összekötött szorosan összetartó csoportot jelent a társulásuk. A MASnak pedig a fele került be baráti kapcsolatok által, de jóformán egy-két kivételtől eltekintve mind alapító tagként értékeli önmagukat. A MAS és a DOO csapatok tagjai mind egyszerre kerültek a csapatukba.

A csoporton belül végzett munkájukra is igaz, hogy nem létezik területfelosztás közöttük. Egyetlen területet birtokolnak, mindig éppen annyit, amin aktuálisan a műveik helyet foglalnak. Területfelosztás a klasszikus értelmében nem létezik, de ha átfestik a műveiket, az általában érzékenyen érinti őket. Ahogy a területhasználatról, úgy a tabunak számító jelekről és témákról sincs igazán megegyezés a csoportokban. Bár a CFS tagok eltérő válaszokat adtak, de mindenképpen egyéni okai vannak, ha valamilyen jelet nem graffitiznek. Ugyanígy ha valahová nem festenek, annak is egyéni, bár a legváltozatosabb okai vannak. Ezek az okok a következők: élőlényre, műemlékre, magántulajdonra nem fűjnek. Vannak

olyan felületek, ahol nem nézne ki jól, vagy nem megfelelő a minősége, illetve elhangzott olyan vélemény is, hogy több legyen a haszna, mint az okozott kár, illetve egy tag kialakult értékrendje miatt nem fűj bizonyos helyekre. A MAS tagokra azonban a kényszerítő tényezők is visszatartó erővel hatnak

Mindhárom csoporton belül nyilván, de legalábbis számon tartják valamilyen formában egymás alkotásait. Azok tervezésének és kivitelezésének módjáról viszont szinte teljesen eltérő válaszokat adtak a csoportok.

A MAS tagjai szerint egyértelműen önállóan terveznek és kiviteleznek, minden tag külön-külön. A DOOnál ez és a közösen készített és előtte közösen megtervezett forma egyenlő arányban szerepel, a CFS tagjainak kétharmada a közös tervezés és kivitelezés mellett a legváltozatosabb munkamódokat jelölték meg. Azt, hogy kit vesznek be a csoportba, mindhárom csoportban megválogatják. A CFSnél a graffitis tudás, illetve a „jó arc” kitételek alapján válogatnak, a MAS és DOO csoportokba viszont csak baráti alapon, de megfelelő graffitis tudással lehet, vagy lehetett felvételt nyerni, mert a MAS tagjai egybehangzóan kijelentették, a csapat egyáltalán nem kíván bővülni, már mindenki benne van, akinek benne kell lennie. Ez előfordult a másik két csapat válaszaiban is helyenként.

III.3. A kutatás összegzése

Általánosan elmondható, hogy a csapatba kerülés indítéka igen eltérő az egyes csoportokon belül is az egyes tagoknál, a megszokott társaságtól az újfajta alkotási mód gyakorlásán át egészen az egyéniség saját megmutatkozásának lehetőségéig. Jelentése azonban a tagok számára leginkább a másfajta alkotási mód és a jó társaságban végzett tevékenység. A válaszok alapján sok esetben fedezhető fel átfedés a graffitis csoport és a baráti társaság között, ennek kérdése mindegyik csoportban jelen van. Megítélése pedig módosítja feltevésemet. Az én értelmezésem szerint nem a csoportban keresik meg a fiatalok azokat a kapcsolatokat, amiket például a kortárscsoportban nem találnak meg, tehát ez a csoport nem egy válaszreakció a más kortárscsoportban tapasztalt visszautasításra, vagy be nem teljesült elvárásokra. Úgy tűnik, a graffitis csoport ugyanolyan értékű kortárs szerveződés, mint bármely más baráti társaság, vagy szabadidő eltöltésére alakult csoport, hiszen a válaszok alapján ugyanakkora hangsúlyt kapott a baráti kötődés és a tevékenység kötőereje. A válaszok sem tartalmaztak utalást arra, hogy más kortárs szerveződésekben keresték volna már, ezt a kötődést akár a társakhoz, akár tevékenységhez.

Sajátságos szabályrendszer szerint működnek, ezek nem egységesek még a csoportokon belül sem, s a többségi társadalom értékeivel keverednek. Szabály általában annyi létezik csoporton belül, hogy nincsenek szabályok, mindenki azt csinál, amit akar, addig, amíg jól csinálja. Legalábbis kimondottan olyan szabályok, amikben előre megegyeznek, közösen megállapodnának. Tevékenységüknek határt csak az egyéni belátás szab, és ezt módosítják időnként a környezet adta lehetőségek. Ennek eredményeként általában a magukkal hozott értékek, általánosan elfogadott társadalmi értékek bizonyos formái hatnak szabályozó erőként, keverednek össze a csoportban. Persze mindemellett a közös megegyezés értékelésével kapcsolatban eltérő a tagok véleménye, egyéni különbségek jelentkeznek.

Továbblépési lehetőség ezen kutatásban elsősorban a válaszadók, vizsgált graffitis csoportok körének szélesítése, elsődlegesen az ország nagyobb városaiban működő graffitis csoportok bevonása a vizsgálatba.

Emellett amennyiben fény deríthető arra, miben áll e tevékenység vonzereje a fiatalok számára, úgy megnyílhat az út ezen indíttatás legális keretek közé terelésére, a befektetett energia felhasználási módjának átformálására. Ezzel egyrészt hasznossá is válhatna a közösség számára, de mindenekelőtt mentesíthető lenne a büntetőjogi szankcióktól, következményektől. Megfelelő tér nyílna arra, hogy a graffitiző fiatalok mindenféleképpen legális keretek között tevékenykedjenek. Bár ezzel talán a lényege veszne el?!

Minél differenciáltabb képet alkothatunk a tevékenységet végző fiatalokról, annál könnyebben megérthetővé válik a graffiti jelensége, társadalmi szempontból pedig hasznos tevékenységbe való átfordíthatósága.

Fontosnak tartom megtalálni a módját annak, hogy hogyan lehet konszenzusra jutni a többségi társadalom és a szubkultúrát képviselő graffitis csoportok között. Megoldást találni arra, hogyan végezhető ez a tevékenységi forma a társadalmi értékek mentén, azaz oly módon, hogy ne torkolljon büntetésbe, de úgy, hogy az alkotók számára ugyanolyan vonzerővel bírjon.

1978. évi törvény a Büntető Törvénykönyvről 324.§

1999. évi LXIX. Törvény a szabálysértésekről

Atkinson és mtsi: Pszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.

B-A-Z Megyei Bünmegelőzési Alapítvány, B-A-Z Megyei Rendőr-főkapitányság Bünmegelőzési Szolgálat és Országos Bünmegelőzési Tanács (szerk): Bünmegelőzési kiskönyvtár Diák-„Intő”. Forma Kft, Miskolc, 2002.

Béres István- Horányi Özséb: Társadalmi kommunikáció. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.

Buda Béla: A serdülőkor szociálpszichológiája. Tankönyvkiadó, Budapest, 1974.

Cohen, A.. K.: A szubkultúrák általános elmélete. In: Huszár T. -Sükösd M.: Ifjúságszociológia, Budapest, 1997.

Csordás Dániel: Graffiti és antigraffiti.

Forrás: http://www.epiteszforum.hu/muhely_utopia.php?moid=168 2004. április 29.

Fejes József: Graffiti: kriminológiai megközelítés Magyarországon illetve Heves-megyében. Szakdolgozat, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jogi- és Államtudományi Kar. 2003.

Fekete Sándor: Deviancia és társadalom. Comenius Bt., Pécs, 2001.

Gosztonyi Géza (szerk.): A szociális munka elmélete és gyakorlata 4. kötet: Szociális csoportmunka. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2004.

Gönczö Viktor - Téglás Attila: „Mindenhová kell fűjni, én úgy mondom.” Egy szegedi graffitis csoport kultúrájának vizsgálata.

Forrás: <http://mek.oszk.hu/01100/01145/01145.pdf> 2005. március 1.

Hajdú József Ferenc: Fiatalok vizuális kultúrája és a graffiti jelenség.

Forrás: http://www.dura.hu/hajdu_graffiti/graffiti1.html 1998. március 25.

Hajdú József Ferenc: Mit üzennek a krikoszkrakszok. PR Herald II. évfolyam, 1996. sz.

Hárdi István: Lelki egészségvédelem. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1997.

Hárdi István (2004): Pszichiátria, képi kifejezés és a dinamikus rajzvizsgálat. Magyar Tudomány. 4, 433-39.

Horváth Júlia Borbála: Van két macskám. Budapest folyóirat 2006/4.

Kisida Erzsébet: A fiatakorúak veszélyeztetettsége. Új Pedagógiai Szemle. 1999. április

Kokovic, Dragan: Kultúra, szubkultúra, ellenkultúra.

Forrás: <http://www.arts.u-szeged.hu/socio/racz/kokovic.pdf> 2006. szeptember. 20.

Komlósi Piroska: A család támogató és károsító hatásai a családtagok lelki egészségére. In. Közösségi mentálhigiéné, Gondolat Kiadó, Budapest, 1989.

- Lachman, R.: Graffiti - karrier és ideológia. In: Bíró Judit (szerk.): Deviációk. Új mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1998.
- Mauss, M.: Szociológia és antropológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
- Mérei Ferenc: Községek rejtett hálózata. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1988.
- Nagy T. - Rácz A.: Falfirka vagy graffiti. Kommunikáció, deviancia, avagy művészet. Szegedi Tudományegyetem, 2001.
- Pataki Ferenc: A deviáns jelenségek értelmezésének és kezelésének kulcskérdései. In: Devianciák Magyarországon. Közélet Kiadó, 1994.
- Pásztor Miklósné: Ma utcagyerek, holnap bűnöző. Belügyi szemle. 2002/1.
- Schwendtner, R.: A szubkultúra elmélete. In: Helikon. 1976/1.
- Szerdahelyi Ferenc: Kamaszlélek című előadása. Regionális Drogügyi Egyeztető Konferencia, Eger 2005.
- Szilágyi Rudolf: A graffiti jelenség társadalmi megítélése. Szakdolgozat. Eszterházy Károly Főiskola 2003.

AZ EGÉSZSÉGES ÉLETMÓD ÉS AZ EGÉSZSÉGES ÉLETMÓDRA VALÓ NEVELÉS

Szerző: Kőrösi Fruzsina, testnevelés-kommunikáció szak

Konzulens: dr. Müller Anetta, főiskolai docens

(Testnevelés- és Sporttudományi Szekcióban II. helyezés és különdíj)

Társadalmunk egyik alapvető gondját ma az életminőség romlása, az indokolatlan halálozások számának rohamos növekedése okozza. Megállapítható, hogy a leggyakoribb halál okok rizikótényezői között az egészségtelen életmód, az egészségre káros emberi magatartások szerepelnek. A közös felelősség elve alapján, nem egymásra kell mutogatni, hanem együtt kell cselekedni e világméretű problémák enyhítésére, megoldására. Be kell látnunk, hogy a leghatékonyabb fegyver a megelőzés, a célcsoportok megfelelő széles körű ismertetése, felvilágosítása.

Leendő testnevelő tanári szerepköröm lehetővé teszi, hogy-e harcba magam is beszálljak. A mi fegyverünk ez esetben a sport, célunk az egészség kialakítása, megőrzése.

Kutatásom során arra kerestem a választ, hogy a felmérésben részt vett 12-16 éves korú tanulók milyen kapcsolatban vannak az általam érintett témakörökkel: "a dohányzás, a drog, az alkohol, az egészséges táplálkozás és az aktív testmozgás"-sal, továbbá tisztába vannak-e ezek egészségkárosító hatásaival?

Vizsgálatomat Tiszafüreden végeztem 7-8-9-10. osztályos tanulók körében. Azért esett erre a korosztályra a választásom, mert véleményem szerint ez a leginkább veszélyeztetett életkor (12-16 évesek). Arról a korosztályról beszélünk, akik már érdeklődnek a téma iránt.

Beleértjük azt az időszakot amikor a gyermek iskolát vált. Új kortárs csoportba kerül ahol, nehéz a beilleszkedés, a befogattatás, az új környezet elfogadása.

A felmérés mutatja, hogy az első alkalommal drogokat vagy más egészségkárosító szeret használók átlag életkora az utóbbi időben csökken. A fiatalok átlag életkora, amikor is kipróbálják a dohány, illetve alkoholfogyasztást 13-14 évre tehető. Ezt a tendenciát nagyon fontos megfordítani. Minél később találkozik valaki a „drogokkal”, annál kisebb a visszatérő használat kialakulásának veszélye, esetleg rászokás esetén annál jobb a szerhasználat abbahagyásának feltétele.

Fontos, hogy ne csak az egészségre káros szerek ellen foglaljunk állást, hanem mutassuk meg a fiataloknak, hogyan kell egészségesen, produktívan élni. Itt szeretném kiemelni a család, szülők szerepét, hogy nevelési feladataik között az egészséges életre, életmódra is felkészítsék gyermekeiket.

Fokozni kell a fiatalok dohányzással, alkohollal, drogokkal és a használat következményeivel kapcsolatos tudását, illetve ezekkel kapcsolatos negatív elutasító attitűdöket.

Az egyre gyorsuló mindennapi életben jelentkező problémák teszik fontossá az elsődleges megelőzést. A gyermek- és ifjúkorban megszerzett ismeretek a legtartósabbak, ezért a megelőzést az életút korai szakaszában kell elkezdeni, és azt folytatni kell az élet során. Ebben nagy szerepe lehet a sportnak. A cél elérése, az akadályok leküzdése, az egészséges életmód kialakítása, a helyes táplálkozás, a mindennapos edzések, ösztönzően hatnak a fiatalokra. Ez által a személyiségük helyes irányban fejlődhet, könnyebben viselhetik az élet negatív oldalait, és a hétköznapi megpróbáltatásait.

Az egészséges életmód és az egészséges életmódra nevelés

12-16 éves korig

Társadalmunk egyik alapvető gondját ma az életminőség romlása, az indokolatlan halálozások számának rohamos növekedése okozza. (Dollman J. et al., 2005; Jean A., 2006; Béla J., 2004; IMEA; European Health for all Database, *JAMA* 1996; European Health for all Database; Jean A., 2006; Morbiditási adattár, 2003) Megállapítható, hogy a leggyakoribb halál okok rizikótényezői között az egészségtelen életmód, az egészségre káros emberi magatartások szerepelnek. (European Health for all Database; Népegészségügyi Jelentés 2004; OLEF 2003) A jó egészség elsősorban nem az egészségügyi szolgálaton, vagy az orvoson múlik. Egészségi állapotunkat elsődlegesen mindennapi döntéseink, közvetlen környezetünk, a család, az iskola a munkahely a lakóhely határozza meg.

Számos összetett folyamat határozza meg az egészségünket. Ide tartoznak biológiai faktorok és a politikai, társadalmi, kulturális és környezeti tényezők bonyolult szövevénye. Egészségünk szorosan összekapcsolódik a körülöttünk élők egészségével, a társadalom, mint egész és a fizikai környezet egészségével. (Földesiné Sz. Gy. & Hamza I., 1998; Murray D.M. et al., 1994) Ahol az emberek jó társadalmi támogatásban részesülnek, megfelelő a jövedelmük és a környezeti veszélyektől viszonylag védettek, ott valószínűleg egészségesebbek is.

Az embereknek rendkívül különböző elképzeléseik lehetnek az egészségről, és arról, hogy mit is jelent egészségesnek lenni:

Amikor bementem a fiatalokhoz a kérdőívemmel, előtte beszélgettem Velük egy kicsit. Többek között ezt is megkérdeztem Tőlük. A válaszok közül néhány: nem betegnek lenni; sokat sportolni és nem cigarettázni; sok gyümölcsöt és zöldséget enni; nem drogozni; stb.

Ezen kívül persze rengeteg válasz érkezett továbbá a megkérdezettektől, de összefogóan senki nem tudta értelmezni. A legtöbbször a betegséggel hozták kapcsolatba.

A téma irodalmi áttekintése

A téma irodalmi áttekintését elsőként a fogalmi definíciók tisztázásával kezdeném. Nézzük elsőként, mit is jelent *az egészség fogalma*:

Az Egészségügyi Világszervezet definíciója szerint, az egészség a teljes testi, szellemi szociális jóllét állapota, és nem csupán a betegség vagy nyomorékság hiánya. (WHO=World Health Organization=Egészségügyi Világszervezet, 2006)

Az egészségnevelés fogalma:

„Az egészségnevelés olyan, változatos kommunikációs formákat használó, tudatosan létrehozott tanulási lehetőségek összessége, amellyel, az egészséggel kapcsolatos ismereteket, tudást és életkészséget bővíti az egyén és a közegészségének előmozdítása érdekében.” (Egészségfejlesztési szótár WHO, Genf, 1998)

Az egészségnevelés célja : hogy a tanuló megértse a saját egészségvédelmének a jelentőségét, és rendelkezzen azokkal a szükséges ismeretekkel, jártaságokkal, amelyekkel környezetét, egészségi feltételeinek javítását, az egyes emberek, valamint a közösség egészségének a védelmét cselekvően megteremti. (Müller A.- Bicsérdy G. 2002)

Az életmód fogalma: „Az ember átlagos napi tevékenységét meghatározó tényezők összessége.”(Ángyán L. 2000) Ez a definíció felhívja a figyelmet mindazon tényezőkre amelyek hatással vannak, vagy hatással lehetnek az ember tevékenységeire pl. :munkatevékenység, lelki egyensúly, testkultúra.

Az egészséges életmód célja: segíteni az embereket, az egészségvédő kultúráltság birtoklásában: alkalmassá kell tenni arra, hogy az anyagi és szellemi kultúra befogadása, a kultúrált életmód révén képesek legyenek a saját egészségüket megtartani, fejleszteni, és- ha szükséges- visszaállítani.(Müller A-Könyves E. 2006)

Az egészséges életmódra való nevelés nem csak a betegségek megelőzésének módjára tanít, hanem az egészséges állapot örömteli megélésére, és a harmonikus élet értéként való tiszteletére is nevel. Fel kell készíteni az egyént arra, hogy önálló életükben képesek legyenek helyes döntéseket hozni, az egészséges életvitelt kialakítani.

Rá kell ébrednünk, hogy a kábítószer probléma visszaszorításáért, az egészséges életmód kialakításáért egyformán felelősek a kábítószer fogyasztó, és termelő országok, központi és helyi kormányzatok, a szülők, a fiatalok, a szakemberek, a pedagógusok, az orvosok, és a drogfogyasztók. A közös felelősség elve alapján, nem egymásra kell mutogatni, hanem együtt kell cselekedni e világméretű problémák enyhítésére, megoldására.

Be kell látnunk, hogy a leghatékonyabb fegyver a megelőzés, a célcsoportok megfelelő széles körű ismertetése, felvilágosítása.

Leendő testnevelő tanári szerepköröm lehetővé teszi, hogy-e harcba magam is beszálljak. A mi fegyverünk ez esetben a sport, célunk az egészség kialakítása, megőrzése.

A kornak és fizikai állapotnak megfelelő testmozgással megelőzhetőek lennének, a hazánk rossz egészségügyi állapotáért felelős betegségek- szív és érrendszeri, valamint a rosszindulatú daganatos betegségek (European Health for all Database; Népegészségügyi Jelentés 2004; OLEF 2003) (Földesiné Sz. Gy. & Hamza I.,1998; Murray D.M. et al., 1994)

A felnőtt lakosság körében rendszeresen dohányzók aránya: 35%, a férfiak 47%-a, a nők 23%-a. A fiatalok körében: a 16 éves korosztály 31,5%-a dohányzik napi rendszerességgel. A 16 éveseknél nem tapasztalható jelentős különbség a fiúk és a lányok között. 18 éves korra az arányok megfordulnak: a lányok már nagyobb érintettséget produkálnak, mint a fiúk (Egészségügyi Főiskolai jegyzet. Szent Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem Főiskolai kara. Szeged 1993)

Az alkoholproblémákkal küzdő személyek száma Magyarországon közel 1 millió. A magyar férfiak 20%-a, a nők 3, 5%-a számít „nagyivónak”. A nemek szerinti megoszlás: az alkoholisták 20%-a nő, a 80%-a férfi. (Egészségügyi Főiskolai jegyzet. Szent Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem Főiskolai kara. Szeged 1993)

A kábítószer rabjainak számát nehéz megállapítani, 50. 000 a drogbetegek száma, 200-250000 a rendszeres drogfogyasztóké. 1990-ben a rendszeres droghasználók száma 20. 000 körüli volt, ma a 10-szerese. Ezzel Európa középmezőnyébe kerültünk. (Egészségügyi Főiskolai jegyzet. Szent Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem Főiskolai kara. Szeged 1993)

Az első kábítószerrel kapcsolatos haláleset 1969-ben regisztrálták Magyarországon. Míg a hetvenes években a kábítószerrel való visszaélést a politoxikománia – az alkoholt gyógyszerrel kombinálták- és a szerves oldószerek belégzése jelentette, a nyolcvanas évekre ezek gyakorisága lecsökkent. Hozzáférhetővé váltak az első pszichostimulánsok (Gracidin, Centedrin....) és ópiátok (Morfium, Codein, Hydrocodin), valamint Parkon, benzodiazepinek és a gluthetimid. A kilencvenes évek közepére a feketepiacon megjelent az összes lágy és kemény drog. A hasis, a marihuána a kilencvenes évek legelejétől van jelen. Mára eljutottunk odáig, hogy az ember a saját bőrén érezheti a probléma súlyosságát.

Meg kell mutatnunk a fiataloknak a „helyes” utat, esélyt kell biztosítanunk, hogy ők döntsék el számukra mi a helyes út. Az iskola, a tanár legfontosabb feladata a megelőzés, az egészséges életmód, életvitelvonzóvá tétele, az egészségnek, mint legfőbb értéknek mintaadáson keresztüli felmutatása.

Miért éppen mi testnevelő tanárok?

Tantárgyunk sajátosságai módszerei lehetővé teszik, hogy közvetlenebb legyen a kapcsolatuk a tanulókkal, mint a többi szaktanárnak. Az órák a sportfoglalkozások gyakorlatanyaga lehetőséget ad a tanuló testi-lelki kondíciójának alapos és sokoldalú megfigyelésére.

Irodalmi áttekintésem kapcsán számos szakanyagot, egészségnevelő programot találtam, (Nemzeti Egészségfejlesztő Stratégia 1999, Johann Béla féle egészségfejlesztő program 2002, Sports for all, Challenge Day....stb.) mégis úgy érzem nem jut el az üzenet azokhoz akikhez leginkább kellene. Azt gondolom az egészséges életmód és az egészséges életmódra nevelés egy egész életen át tart a születésünktől a halálunkig. De egy bizonyos korig nagyon erős befolyásoló tényező a szülő. Pontosan emiatt is fontosnak tartom az olyan programokat amik kimondottan a szülőkre irányulnak vagy a szülők együtt vesznek részt a gyermekeikkel rajta.

Dr. Vingender István kutatása rávilágított arra, hogy mennyire befolyásolja a gyereket a neki mutatott példa. Ő azt vizsgálta mennyire befolyásolja a szülők és a kedvenc tanárjának a dohányzási szokása. Megállapítható volt, hogy azok a gyerekek, ahol a szülők és a tanár is dohányzik sokkal fogékonyabbak arra hogy kipróbálják. Ezek közül is kiemelhető a tanárok szerepe.

Célkitűzés

Fel akartam mérni tudásukat, informáltságukat, és azt hogy hány évesen kerülnek testközelbe a legális, és illegális drogokkal.

Kérdésfeltevés

Kutatásom során arra kerestem a választ, hogy a felmérésben részt vett 12-16 éves korú tanulók milyen kapcsolatban vannak az általam érintett témakörökkel: "a dohányzás, a drog, az alkohol, az egészséges táplálkozás és az aktív testmozgás"-sal, továbbá tisztába vannak-e ezek egészségkárosító hatásaival? Azért ezeket az egészség összetevőket emeltem ki, mert Biróné(2004) Sportpedagógia című munkájában az egészség befolyásoló tényezői közül ezeket tartja kiemelkedő fontosságúaknak.

Hipotézisek

Feltételezem, ha eltekintünk a drogkérdéstől, mint jellegzetes gyermek és ifjúkori súlyos problémától, a dohányzás és alkoholfogyasztás ebben a gyermekcsoportban kezdődik meg, itt alakul ki a mozgáskerülő életmód, a táplálkozási kultúra hiánya, a saját testtel, egészséggel kapcsolatos igénytelenség, hanyagság. Azt gondolom ez a korosztály nagyon hiányos ismeretekkel rendelkezik

A vizsgálati módszer bemutatása

Kutatásomban a közvetett kérdőíves módszert választottam, mert ez által jutottam a legtöbb információhoz, másrészt ez biztosítja a válaszadók anonimitását, ami a téma kényességére való tekintettel követelmény. A kérdőív 30 kérdésből áll amely rávilágít az

egyen családi helyzetére, a káros szenvedélyekhez való viszonyulására és az egészséges életmódhoz való viszonyulására. (A kérdőívet lásd az 1. számú mellékletben)

Vizsgálatomat Tiszafüreden a Tiszafüredi Kossuth Lajos Gimnázium és Kereskedelmi Szakközépiskola, Általános Iskola és Kollégiumban végeztem 7-8-9-10. osztályos tanulók körében. Azért esett erre a korosztályra a választásom, mert véleményem szerint ez a leginkább veszélyeztetett életkor (12-16 évesek). Arról a korosztályról beszélünk, akik már érdeklődnek a téma iránt, nem csak hallgatják az előadásokat, hanem figyelik és kérdeznak is. Beleértjük azt az időszakot amikor a gyermek iskolát vált-általános iskolából középiskolába. Új kortárs csoportba kerül ahol, nehéz a beilleszkedés, a befogattatás, az új környezet elfogadása. Ekkor nagyon sokat kell segítenünk. A vizsgálati minta meghatározása véletlenszerű mintakiválasztással történt, így száztizennyolc (118) kérdőívet sikerült kitöltenem.

Az adatokat az SPSS program segítségével dolgoztam fel.

A vizsgált eredmények értékelése, bemutatása

A minta nemek és életkorok szerinti megoszlását lásd (2. számú melléklet).

Az első ábrán (3. számú melléklet) látszik, hogy a fiatal koruknál fogva kevesen dohányoznak, viszont beszélgetésünk alatt kiderült, hogy min 80% már kipróbálta.) Természetesen az egyszeri dohányzás illetve alkoholfogyasztás önmagában nem tekinthető végletesen súlyos problémának.

A gondot inkább az okozza, hogy a dohányzó, illetve alkoholfogyasztó magtartásforma kipróbálása túlságosan korán- a felmérések alapján 12-14 évesen – következik be, akkor, amikor a gyerekek még szocializáltságuk kezdetleges volta és társadalmi tapasztalataik szűkössége folytán nincsenek felkészülve a várható következmények feldolgozására. A legtöbben 15-16 éves korban dohányoznak és ekkor is szívják el a legtöbb szál cigarettát. (4. számú melléklet)

A szenvedélyek kialakulásában jelentős szerepe van a családi háttérnek.

A gyerek dohányzó magatartásformájának kialakulásában meghatározó szerepe van a társadalmi környezet szocializáló hatásának. Az egészséges életmód elemeit képző attitűdök már nagyon korán a kisgyermekkorban szerveződnek, majd a személyiségfejlődés során további strukturálódást követően sajátos belső értéket alkotnak. Az attitűd alakításában alapvető szerep jut a családnak, különösen a szülőknek. A mai átlag család nem mindig tud eleget tenni, vagy gyakran nem fordít elég gondot egészségfejlesztési feladatának ellátására

pont emiatt kell Nekünk leendő és jelenlévő tanároknak ezzel a kérdéskörrel sokkal többet foglalkozni..

A következő néhány kérdésemben **az alkoholhoz** fűződő viszonyukról kérdeztem:

Az alkohol a dohányzásnál a droghierarchiában egy magasabb szinten helyezkedik el, amely számos dologban különbözik a dohányzástól. Egy dologban azonban feltétlenül hasonlít rá, nevezetesen abban hogy a társadalom ugyanolyan toleráns az alkoholfogyasztással kapcsolatban, mint a dohányzás esetében.

Ez meg is látszik a gyerekek alkoholhoz fűződő viszonyrendszerében. A megkérdezetteknek min. a $\frac{3}{4}$ -ed része fogyasztott már alkoholt és a legnagyobb része ezt 12-14 éves korában tette.(5. – 6. számú melléklet) Azonban néhány kirívó esetben már 10 éves kora körül ivott alkoholt, ami nagyon korai és majdnem biztosan a családi háttérre, rossz példára vezethető vissza. Mint kiderült ezekről az „ívászatokról” általában 80%-ig tudnak a szülők és toleránsak, ami a szülők alkoholfogyasztási szokásaira vezethető vissza. Egy másik vizsgálat azt mutatja, hogy az apák 92%-a, míg az anyák 76%-a fogyaszt több- kevesebb rendszerességgel alkoholt. Ebből arra lehet következtetni, hogy a szülők egyenesen aktív szocializáló hatást gyakorolnak a gyermek alkoholfogyasztására.

A gyakoriságra a lányok körében általában a havi egy alkalom figyelhető meg (átlag: 62.2%), míg a fiúknál már megoszlik ez az arány. (átlag: havi 1 alkalom 40.9%, heti 1 alkalom 11%, heti több alkalom 10%, havi több alkalom 11%) (7. számú melléklet)

Következzen a legsúlyosabb probléma **a drog** kérdése.

Talán már nincs olyan baráti társaság, ahol ez a téma még nem került elő, mint vitaforrás vagy mint valódi probléma. Ma már nem lehet nem foglalkozni ezzel a kérdéssel.

A droghasználat a társadalom minden rétegében megjelenik, azonban a társadalmi integrációból kiszoruló fiatalok esetében a droghasználat és annak hátrányos következményeinek valószínűsége nagyobb. A droghasználat elleni fellépés ezért csak komplex gazdaságpolitikai, szociálpolitikai, oktatáspolitikai és egészségügyi intézkedésekkel képzelhető el. A gazdaságpolitika és szociálpolitika képes lehet megakadályozni, hogy jelentős rétegek kiszoruljanak az oktatásból, munkaerőpiacról, vagy az általános értelemben vett társadalmi integrációból. Azonban önmagában a jelentős társadalmi életszínvonal-emelkedés sem képes megakadályozni a droghasználat terjedését.

Az általam végzett kutatásokban kiderül, hogy a megkérdezetteknek csak 4.2 %- a próbált már ki valamilyen kábítószer (8. számú melléklet), viszont ismerik a kábítószeres többségét

(10 félé), vagy már hallottak az effajta drogokról. (Marihuána:96%, Kokain:90%, Extasy 90%, Heroin 82%, Bélyeg-LSD: 76%, Speed: 72%)

A kábítószer kipróbálók zömükben az érdeklődő kísérletező drogfogasztó típushoz tartoznak. Itt merül fel az a kérdés, miért is fordulnak a drogokhoz a fiatalok.

Minden szakirodalom más-másokat jelöl meg. A vizsgálatomban azok körében, akik már kipróbáltak (n=4) valamilyen kábítószer, az alábbi okokat jelölték meg: jó hangulat (25%), kíváncsiság (75%)

Természetesen nincs egyetlen vagy néhány kizárólagos oka a kábítószer fogyasztásnak. A szocializáció során már kora gyermekkorban találkoznak a fiatalok a szerfogyasztás „kultúrájával”:

Mint már azt említettem az alkoholfogyasztásnál számos esetben a szülő minden különösebb aktualizálás nélkül isznak alkoholt a gyermek „társaságában”.

A gyógyszerkérdés is hasonló. A nagyszülők esetében gyakori, hogy a különböző szervi panaszokra rendszeresen szednek gyógyszert. Kíváncsinos, hogy ezt ne a gyerekek előtt tegyék, mert főleg kiskorban még nem tudatosul a valós ok, csak mintaként épülhet be.

Kitől kérnének segítséget ha már „baj” van? Az ábrán (9. számú melléklet) is jól látszik a szülőkhöz és a barátokhoz is szívesen fordulnak. Önmagában az nem baj, ha a legjobb barátjától kér segítséget. Kérdés az, hogy a barát rendelkezik-e kellő információval az adott problémával kapcsolatban. Tudja-e őt segíteni, vagy inkább hátráltatja csupán. Ezért kell kellően odafigyelni a korai megelőzésre, illetve az iskolai prevenciókra, illetve tudatosítani őket, ha ilyen van feltétlen értesítsenek egy szülőt vagy tanárt aki megfelelő segítséget tud nyújtani.

A következőben a **megfelelő táplálkozásukról** kérdezgettem őket.

Az ábráról (10. számú melléklet) jól leolvasható, hogy mind a fiúk mind a lányok úgy vélekednek, hogy megfelelően táplálkoznak. De mit is jelent számukra a megfelelő táplálkozás?

Néhány példa amiket a legtöbben írtak: napi 3x-i étkezés, több gyümölcs, zöldség, kevesebb édesség (41%); egészséges és rendszeres táplálkozás (35%); vitamin, ásványi anyagok(23%); sok húst és kalóriát eszek, mert nagy a mozgásigényem (3%); vegyesen eszünk mindenfélét, se keveset se túl sokat (11%)

Rengeteg jó dolgot sikerült összeszedniük, de sajnos csak összességében. Ezt kevésnek tartom. Az egészséges táplálkozásról nem elég foslányokat tudni, azt ismerni és alkalmazni is tudni kell. Néhány arany szabály (14. számú melléklet)

Néhány gondolat arról is, mit jelent számukra az **egészséges életmód**:

- egészséges táplálkozás, rendszeres mozgás (69%)
- szellemi és testi egészséget, egészséges táplálkozás (14%)
- káros szenvedélyektől mentes élet és sok sport (26%)
- sportolás, egészséges ételek, nyugalom (4%)
- biztonságos környezetben felnőni (~1%)
- nagyon fontos, ezért nem iszom, dohányzom és drogozok. (11%)

Néhány gondolat a sportolási szokásaikról és a testnevelő tanárok fontos szerepéről ezekben a kérdésekben.

Az ábrán (11. számú melléklet) jól látszik, hogy többen sportolnak, de nagyon sokan vannak akik nem. Azok akik már ebben a korban lemondanak a sport örömről azoknak sokkal nehezebb lesz visszazoktatni a rendszeres testmozgáshoz.

Mi a testnevelő tanárok szerepe?

Minél változatosabb, vonzóbb gyakorlatanyaggal segítsék a fiatalok sokoldalú képességfejlesztését. A pedagógus kreativitása jelenti az alapot a sportos élet kialakításához.

A változatos, színes, hangulatos, de tartalmas és hatékony órák, foglalkozások tartásával hozzásegítheti tanítványait egy életre szóló pozitív élményhez, s ez vezet el ahhoz, hogy a kötelező nemzedéknek egész életére szükségletévé váljon a testedzés a sport. Amit lehet a játékok keretében, oktatunk, és segítségünkkel a tanulók képességeinek sokoldalú kibontakozását, pozitív „éltudatuk” kialakítását egyaránt biztosítjuk. A játékoság fokozásával el kell érnünk, hogy tudjanak a gyerekek önfeledten, de a szabályokhoz alkalmazkodva játszani, örüljenek a győzelemnek, viseljék el a vereséget, értékeljék a másik sikerét. A testnevelő tanár azzal is segítheti az egészséges életmód kialakítását, hogy gondot fordít a testalkati torzulások megelőzésére, az egészségkárosodások fokozódásának megakadályozására, törekszik a helyes tisztálkodási és öltözködési szokások kialakítására, a

környezeti higiéné kialakítására. Végül ahhoz, hogy a tanulókat tartós, egy életre szóló juttassuk, s kialakítsuk a sport, testedzés iránti igényüket.

A következőben az után érdeklődtem milyen előadásokat hallgattak ezekről és hogy érdekli e őket lenne e igény rá.

A szülői „nemtörődomség” miatt az esetek többségében megnövekedik a nevelési intézmények szerepe. Feladatai közül nagyon jelentőssé vált az egészségfejlesztő funkció. Ennek az összetett feladatnak a jelenlegi iskolai gyakorlat csak kevésbé tud eleget tenni.

Kíváncsi, hogy az egészség fejlesztése, illetve annak megőrzése ne csak ez egészség nevelési ismeretek oktatásában, egy-egy elszigetelt egészségügyi program, vagy valamilyen kampány formájában jelenjen meg, hanem az egész oktató nevelőmunkát hassa át.

Egyértelműen látszik, hogy szükségesnek érzik a tanulók, hogy foglalkozzanak ezekkel a témákkal (12. számú melléklet) és szeretnék többet tudni az egészséges életmódról. (13. számú melléklet)

A tanulóktól kapott válaszok alapján az is kiderül, hogy csak felületesen, de azért tisztában vannak a káros szenvedélyek egészségkárosító hatásaival.

Dohányzás egészségkárosító hatásaira néhány példa: A dohányzással kapcsolatos kérdőíves eredményeim azt az eredményt mutatták, hogy a vizsgálati személyek többé- kevésbé tisztában vannak a dohányzás következményeivel, hiszen 96%-uk írta a tüdőrákot, 68% a gégerákot, 14% a szájrákot, 2% az impotenciát, 32% a halált, 7% a szívrohamot.

Alkohol egészségkárosító hatásaira néhányra példa: Az alkohollal kapcsolatos kérdőíves eredményeim azt az eredményt mutatták, hogy a vizsgálati személyek többnyire tisztában vannak az alkoholfogyasztás következményeivel, hiszen a májbetegségekre 63% gondolt, a májkárosodásra 71%, a szívrohamra 17%, a függőségre 6%, a gyomorrákra 2%.

Drog egészségkárosító hatásaira néhány példa: A droggal kapcsolatos kérdőíves eredményeim azt az eredményt mutatták, hogy a vizsgálati személyek nincsenek teljesen tisztában a drogfogyasztás következményeivel, mert itt kaptam a legkevesebb választ , melyek közül csupán 8% gondolt az agykárosodásra, 5% az idegrendszeri problémákra, 34% a halálra, 24% a függőségre, 7% az AIDS-re, 4% a depresszióra.

Mozgáshiány egészségkárosító hatásaira néhány példa: A mozgáshiánnyal kapcsolatos kérdőíves eredményeim azt az eredményt mutatták, hogy a vizsgálati személyeknek vannak elképzeléseik, de nagyon hiányosak pl.: 82% írta az elhízást, de csak 6% a cukorbetegséget és 4% az izomsorvadást, 13% a magas vérnyomást, ~1% a csontbetegséget.

Egészségtelen táplálkozás egészségkárosító hatásaira néhány példa: Az egészségtelen táplálkozással kapcsolatos kérdőíves eredményeim azt az eredményt mutatták, hogy a

vizsgálati személyek nincsenek teljesen tisztában a egészségtelen táplálkozás következményeivel. Többségük az elhízással (53%), egyesek a vitaminhiánnyal (8%), az anorexiával (5%), a bulémiával (5%), a cukorbetegséggel (7%) és a gyomorfekéllyel (2%) hozták kapcsolatba.

Összegzés

Hipotézisem beigazolódott, mint a felmérés is mutatja, hogy az első alkalommal drogokat vagy más egészségkárosító szeret használók átlag életkora az utóbbi időben csökken. A fiatalok átlag életkora, amikor is kipróbálják a dohány, illetve alkoholfogyasztást 13-14 évre tehető. Ezt a tendenciát is nagyon fontos megfordítani. Minél később találkozik valaki a „drogokkal”, annál kisebb a visszatérő használat kialakulásának veszélye, esetleg rászokás esetén annál jobb a szerhasználat abbahagyásának feltétele.

Fontos, hogy ne csak az egészségre káros szerek ellen foglalkunk állást, hanem mutassuk meg a fiataloknak, hogyan kell egészségesen, produktívan élni. Itt szeretném kiemelni a család, szülők szerepét, hogy nevelési feladataik között az egészséges életre, életmódra is felkészítsék gyermekeiket. De itt elsősorban nem a tiltás, illetve fenyegetés az, ami ilyen esetekben használ.

Bármilyen hihetetlen az elvtelen tiltás, amely a tapasztalatokkal ellentétes követelményt támaszt alá a gyermekekkel szemben fordított hatást vált ki.

Fokozni kell a fiatalok a dohányzással, alkohollal, drogokkal és a használat következményeivel kapcsolatos tudását, illetve ezekkel kapcsolatos negatív elutasító attitűdöket.

Következtetés

Az egyre gyorsuló mindennapi életben jelentkező problémák teszik fontossá az elsődleges megelőzést. A gyermek- és ifjúkorban megszerzett ismeretek a legtartósabbak, ezért a megelőzést az életút korai szakaszában kell elkezdeni, és azt folytatni kell az élet során. Ebben nagy szerepe lehet a sportnak. A cél elérése, az akadályok leküzdése, az egészséges életmód kialakítása, a helyes táplálkozás, a mindennapos edzések, ösztönzően hatnak a fiatalokra. Ez által a személyiségük helyes irányban fejlődhet, könnyebben viselhetik az élet negatív oldalait, és a hétköznapi megpróbáltatásait.

Irodalomjegyzék

Bíróné Nagy Edit: Sportpedagógia 2004 Dialóg C. Kiadó

Dollman J. et al., 2005; Jean A., 2006; Béla J., 2004; IMEA; European Health for all Database, JAMA 1996; European Health for all Database; Jean A., 2006; Morbiditási adattár, 2003

European Health for all Database; Népegészségügyi Jelentés 2004; OLEF 2003

Földesiné Sz. Gy. & Hamza I.,1998; Murray D.M. et al., 1994

Meleg Csilla: „EGÉSZ-SÉG”2001 Pécs, JPTE

Müller A. - Bicsérdy G.: A sport szerepe a főiskolai hallgatók értékrendjében. Mozgásbiológiai Konferencia, Budapest, 2002. november 21-23.

Müller A-Könyves E.:(2006) Az egészségturizmus lehetőségei az Észak-alföldi régióban. In: Acta Academiae Pedagogicae Agriensis- Az Eszterházy Károly Főiskola tudományos közleményei. XXXIII. Kötet. Eger.132-144.p.

Nemzeti Stratégia a kábítószer probléma visszaszorítására : Ifjúsági és Sportminisztérium, 2000

Székely Lajos- Székely Veronika: Egészségmegőrzés, egészség nevelés. Egészségügyi Főiskolai jegyzet. Szent Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem Főiskolai kara. Szeged, 1993

Udvarhelyi Ferencné: A testnevelés, a sport, a testnevelő tanár szerepe, lehetőségei az egészségvédelemben, a szenvedélybetegség megelőzésében

Dr. Vingender István: Élvezeti szerek fogyasztása 10-15 éves korban

Alkoholfogyasztás és a kábítószer

Források:

- www.vital.hu
- www.daath.hu
- www.drognethu.hu
- www.mimi.hu
- www.aspertus.hu
- www.ptmik.hu
- www.hazipatika.com
- www.oki.hu

1.számú melléklet

Kérdőív

1. Nemed ? ☐ fiú ☐ lány
2. Lakhelyed ? ☐ falu ☐ kisváros ☐ megyeszékhely ☐ Budapest
3. Kivel élsz együtt ? ☐ szüleim ☐ nagyszüleim ☐ egyedül ☐ egyéb
4. Dohányzol ? ☐ igen ☐ nem
5. Átlagosan naponta hány szálát szívsz ? ☐ 1-5 ☐ 10-20
☐ 5-10 ☐ 1 doboznál több
6. Fogyasztottál már alkoholt ? ☐ igen ☐ nem
7. Mikor fogyasztottál először ? ☐ 10-12 év ☐ 10-nél előbb
☐ soha ☐ 12-14 év ☐ 14 év után
8. Milyen gyakran fogyasztasz ? ☐ heti 1x ☐ heti többször
☐ naponta ☐ havi 1x ☐ havi többször
9. Hallottál már a következő drogokról ? ☐ marihuána ☐ crack ☐ heroin
(Amelyikről igen, X- eld be) ☐ hasis ☐ kokain ☐ ópium
☐ gomba ☐ bélyeg ☐ extasy ☐ speed
10. Kipróbáltad már valamelyiket ? ☐ igen ☐ nem
11. Ha igen , melyiket próbáltad először ?
12. Miért tetted ? ☐ kíváncsiság ☐ mások biztatása
☐ jó hangulat ☐ egyéb
☐ probléma megoldása
- 13 . Ha többször fogyasztottad , miért tetted ? ☐ jó hangulat ☐ gondol megoldása
☐ egyéb ☐ hozzászoktam ☐ baráti kör megkívánta
14. Milyen gyakran fogyasztod ? 1 2 3 4 5
Soha Néha Gyakran Mindig
15. Hogyan jutottál hozzá ? ☐ idegen ☐ barát ☐ családtag ☐ egyéb
16. Ha káros szenvedélyekkel kapcsolatban problémáid lennének kihez fordulnál segítségért ?
☐ orvos/pszichológus ☐ barát ☐ családtag ☐ tanár ☐ szülő
☐ egyéb
17. Szerinted megfelelően táplálkozol ? ☐ igen ☐ nem

18. Mit jelent számodra az egészséges táplálkozás ?

19. Rendszeresen táplálkozol ? (és megfelelő mennyiségű vitamint, szénhidrátot, fehérjét fogyasztasz ?

1	2	3	4	5
Soha				Mindig

20. Sportolsz valamit ? ☐ igen ☐ nem

21. Ha igen , mit? 22.Mióta?☐ 1-2 éve ☐ 3-4 éve ☐ 5nél több

23. Milyen gyakran ? ☐ heti 1x ☐ heti 2-4 x ☐ napi 1 x

24. A testsúlyod megfelelő a magasságodhoz ? (Kiszámítható : testsúly (kg) osztva a testmagasság (méter) négyzete → $\text{Kg/m}^2 = 20 - 25$ (ez a normálérték)

25. Mit jelent számodra az egészséges életmód ?

26. Ebben az évben melyik témával foglalkoztak az iskolában ?

☐ alkohol	☐ drog	☐ egészséges életmód
☐ dohányzás	☐ aktív testmozgásra való nevelés	

27. Szerinted szükség van rá , hogy foglalkozzanak vele ? ☐ igen ☐ nem

28. Tudtad , hogy a betegségmegelőzés összefügg ezekkel ? ☐ igen ☐ nem

29. Írj le annyi betegséget , amennyit tudsz , amelyek összefüggésben vannak az egészségtelen életmóddal !

Dohányzás:

Alkohol:

Drog:

Mozgáshiány:

Egészségtelen táplálkozás:

30. Szeretnél többet tudni az egészséges életmódról ? ☐ igen ☐ nem

2. számú melléklet

Neme

	Létszám	Százalék
fiú	44	37,3
lány	74	62,7
összesen	118	100,0

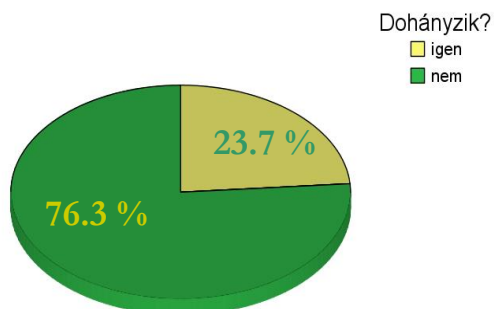
Lakhely

	Létszám	Százalék
falu	53	44,9
kisváros	63	53,4
megye- székhely	1	0,8
Budapest	1	0,8
összesen	118	100,0

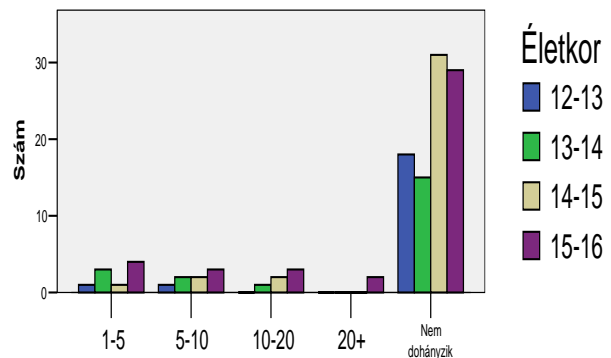
Kivel él együtt?

	Létszám	Százalék
szülőkkel	114	96,6
nagyszülőkkel	1	0,8
egyedül	2	1,7
egyéb	1	0,8
összesen	118	100,0

3.számú melléklet

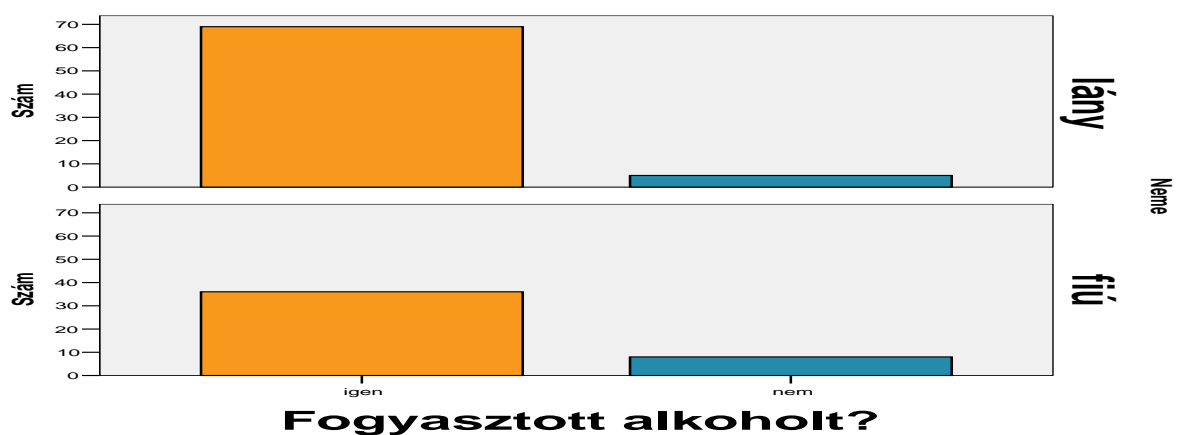

4.számú melléklet

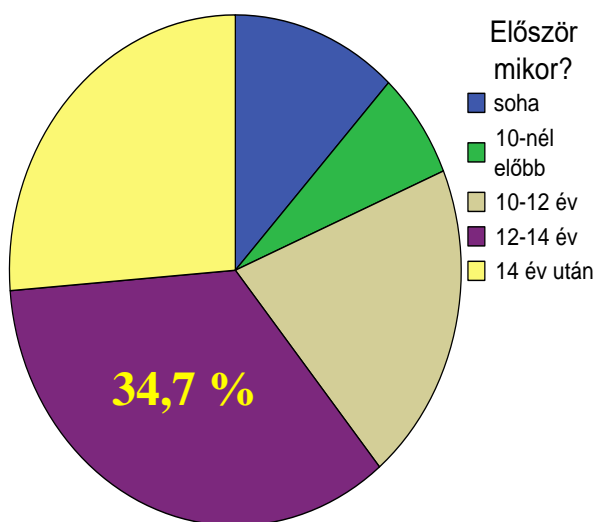

Napi hány szál?

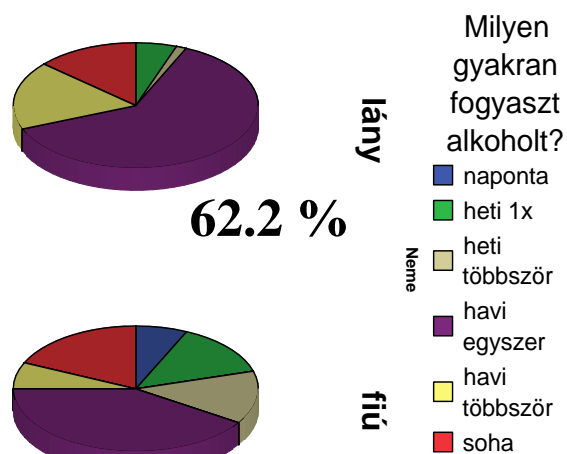
5.számú melléklet

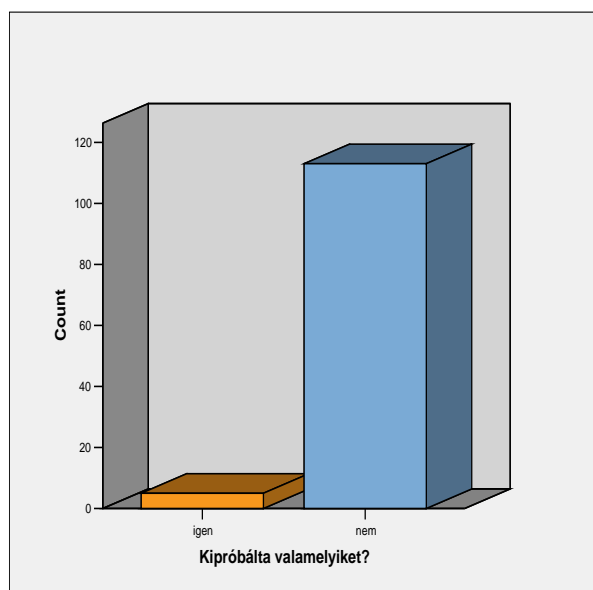
6.számú melléklet

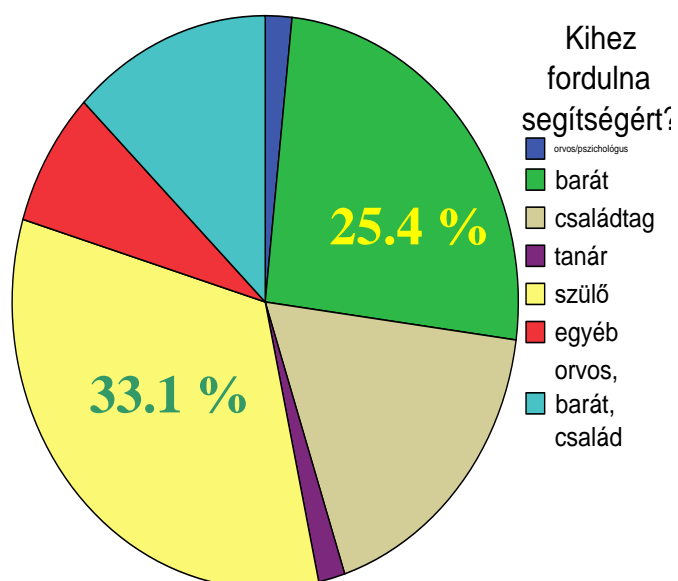
7.számú melléklet

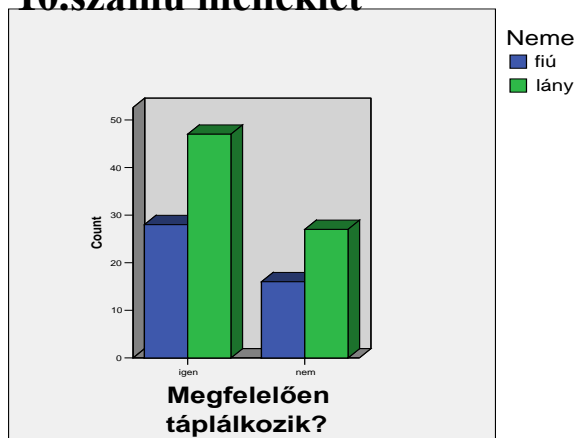
8.számú melléklet

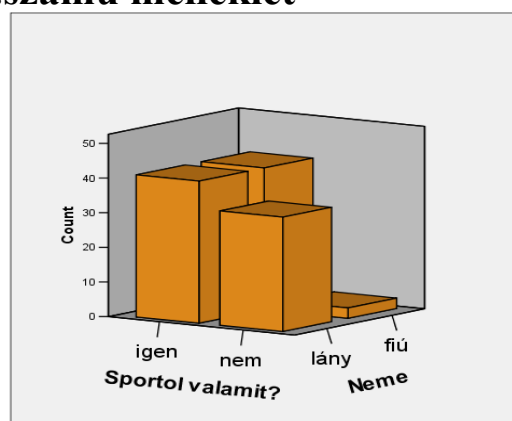
9.számú melléklet

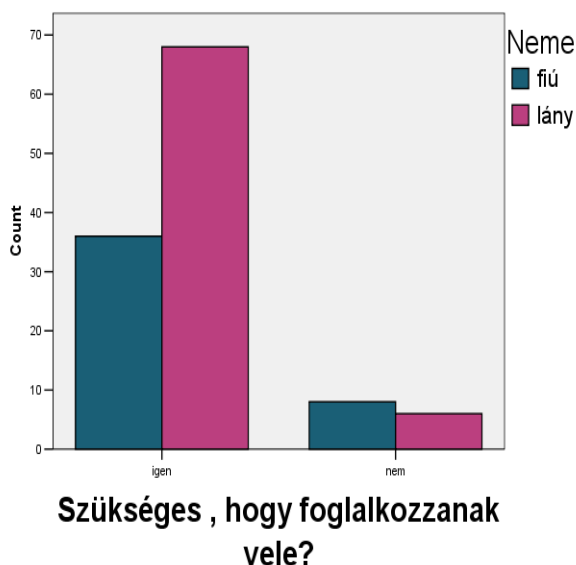
10.számú melléklet

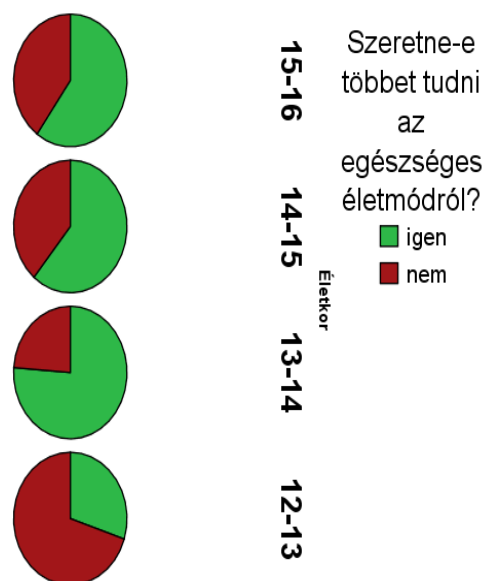
11.számú melléklet

12.számú melléklet

13.számú melléklet

14.számú melléklet

- 1. pont:** Minél változatosabban, minél többféle élelmiszerből, különböző ételkészítési módok felhasználásával állítsuk össze étrendünket. Ne ragaszkodjunk a megszokotthoz, ízleljünk meg más ételeket is, kipróbálás után mondjunk csak véleményt, ne legyenek előítéleteink..
- 2. pont:** Együnk kevésbé zsíros ételeket: a főzéshez, sütéshez inkább margarint vagy olajat használjunk. Különösen fontos ez a keveset mozgók, az ülő foglalkozásúak számára. Részesítsük előnyben a gőzölést, párolást
- 3. pont:** Kevés sóval készítsük az ételeket, utólag ne sózzunk: a mérsékelt sós ízt nagyon gyorsan meg lehet szokni. Különösen kerüljük a sózást gyermekeknél, mert az ekkor kialakult ízlés az egész életre kihat.
- 4. pont:** Csak étkezések befejező fogásaként, hetenként legfeljebb egyszer-kétszer együnk édességeket, soha ne étkezések között, főleg nem helyette. Ételeinket egyáltalán ne, legfeljebb nagyon csekély mértékben cukrozzuk. Ahol lehet, cukor helyett használjunk mézet.
- 5. pont:** Naponta fogyasszunk mintegy fél liter tejet vagy tejterméket (pl. sajtot, túrót, aludttejet, kefirt, joghurtot). A tejtermékek közül a kisebb zsírtartalmúakat válasszuk.
- 6. pont:** Rendszeresen, naponta többször is együnk nyers gyümölcsöt, zöldségfélét (salátának elkészítve, erre télen is van mód), párolt főzeléknövényt, zöldséget.
- 7. pont:** Asztalunkra mindig kerüljön barna kenyér. Köretként vagy a fogás alapjaként inkább a burgonyát és a párolt zöldségfélétet válasszuk a rizs, esetleg a tészta helyett.
- 8. pont:** Naponta négyszer-ötször étkezzünk. Egyik étkezés se legyen túlságosan bőséges vagy nagyon kevés: minél egyenletesebben osszuk el a napi táplálékmenyiséget. Együnk nyugodtan, kényelmes körülményeket teremtve, nem kapkodva.
- 9. pont:** A szomjúság legjobban ivóvízzel oltható. Az alkohol káros, a szeszes italok energiafelesleget jelentenek táplálkozási szempontból, ezért is kerülni kell ezeket. Gyermekeknél a legkisebb mennyiségben is tilosak.
- 10. pont:** Nincsenek tiltott táplálékok, csak kerülendő mennyiségek! Bőséges fogyasztásra javasolt: elsősorban gyümölcsök, zöldség- és főzelékfélék, hal, továbbá barna kenyér, burgonya. Mérsékelt fogyasztásra javasolt: nem zsíros húsok és húskészítmények, zsírszegény tej és tejtermékek, zsiradékok (célszerű a zsír helyett az olaj, a vaj helyett a margarin), tojás, tészta, száraz hüvelyesek. Kerülni javasolt: édességek, fagylalt, cukrozott készítmények (befőtt, lekvár is), zsíros húsok, zsíros ételek, tejszín, cukor, cukros üdítők, só, tömény italok, sör, bor.
- 11. pont:** A helyes táplálkozás kedvező hatásait hatékonyan egészíti ki a dohányzás teljes mellőzése, a rendszeres testmozgás
- 12. pont:** A helyes táplálkozás fedezi a szervezet minden élettani folyamatának energia- és tápanyag-felhasználását. Egyszerű módszert jelent értékelése a testtömeg mérése: a megfelelő táplálkozás mellett a kívánatos testtömeg alakul ki, ezt a célt kell elérnünk

A VILÁGÖRÖKSÉGI HELYSZÍNEK ÉS A TURIZMUS KAPCSOLATA AGGTELEK PÉLDÁJÁN. MÚLT-JELEN-JÖVŐ AGGTELEK ÉS BARLANGJAI ÉLETÉBEN

Szerző: Boros Anikó, gazdálkodási szak, turizmus szakirány

Konzulens: dr. Tóthné Igó Zsuzsanna, főiskolai adjunktus

(Közgazdaságtudományi Szekcióban II. helyezés és különdíj)

REZÜMÉ

Aggtelek. E, kissé nehézkesen kimondható településről, általában minden magyar embernek van valami elképzelése. Ha még nem is járt ott, akkor is hallott már a páratlan szépségű cseppkőbarlangokról, melyet Aggtelek névével együtt emlegetnek.

Sokaknak eszébe jut az *Aggteleki Nemzeti Park*, melyet 1985 január 1-jén alapítottak meg. A címerében szereplő foltos szalamandra a védett terület jelképévé vált. Továbbá 1995-ben az Aggteleki- és a Szlovák-karszt barlangjai együttesen kerültek fel az UNESCO világörökségi listájára is.

Dolgozatomban, azt szeretném bemutatni, hogy mi történt 1995 előtt, és annak milyen hatása van a jelenre, melyek a jövő törekvések 2006-ban.

Témaként azért választottam Aggteleket, mert egy olyan kivételes földalatti csoda található ott, amelyet világörökséggé nyilvánítottak, de kissé elmaradott környezetben van. Azt szeretném vázolni, hogy milyen események és hogyan hatottak a fejlődésre, illetve a turistaforgalom alakulására. Céлом szemléltetni továbbá a jelen helyzetet a további fejlesztési lehetőségeket, amelyek segítik a feltételek javítását ahhoz, hogy a vendégeket színvonalasabban kiszolgálják, és így ők hosszabb időt tartózkodjanak ott.

A világörökségi cím elnyerésének a hatása kettős. Pozitívumként értékelhető, hogy a barlangokat egyre szélesebb látogatói kör keresi fel, de a világörökségi cím nagy felelősséget ró a működtetőkre. A fejlesztéseket úgy kell körültekintő módon megvalósítani, hogy a beruházások ne veszélyeztessék a világörökségi címet.

Az eredeti dolgozatom terjedelme 67 oldal, jelen változat a legfontosabb információkat tartalmazó verzió.

ELŐSZÓ

Aggtelek. E kissé nehézkesen kimondható településről általában minden magyar embernek van valami elképzelése. Ha még nem is járt ott, akkor is hallott már a páratlan szépségű cseppkőbarlangokról, melyet Aggtelek névvel együtt emlegetnek (aggteleki cseppkőbarlang). Másodikként sokaknak eszébe jut az *Aggteleki Nemzeti Park (ANP)*, melyet 1985. január 1-jén alapítottak meg, és a címerében szereplő foltos szalamandra az intézmény jelképévé vált. Harmadikként pedig a világörökségi helyszínnek kellene eszünkbe jutni, mivel az Aggteleki- és Szlovák-karszt barlangjai 1995 óta az *UNESCO világörökség listáján szereplő védett barlangok*.

Véleményem szerint ennek kellene az első helyen szerepelnie, mert egy ilyen kivételes szépségű természeti adottsággal kevés ország rendelkezik a világon. S hogy mi történt 1995 előtt és milyen hatása van a jelenre, esetlegesen melyek a jövő törekvések 2006-ban, ezt szeretném bemutatni a kedves olvasónak.

A dolgozat témájaként azért választottam Aggteleket, mert e kivételes földalatti csoda, amelyet világörökséggé nyilvánítottak, kissé elmaradott környezetben van. Volt szerencsém már többször ellátogatni és megcsodálni az ámulatba ejtő cseppköveket. Korábbi látogatásom során észleltem a hiányosságokat, azonban kellemes érzés töltött el, mikor az elmúlt évben láttam a fejlődést. Gondolkodtam, hogy a változások minek a hatására történtek, és arra következtettem, hogy azok nem csupán a modernizáció eredményei.

Dolgozatomban azt szeretném bemutatni, hogy a település és a barlang életében bekövetkezett események hogyan hatottak a fejlődésre, illetve a turistaforgalom alakulására. Szeretném bemutatni a jelen helyzetet és azokat a lehetőségeket, amelyek 2006-ban további fejlesztést tesznek szükségessé, a vendégek színvonalas kiszolgálására és hosszabb ott-tartózkodására.

Általános iskolai tanulmányaim során többször részt vettem környezetvédelmi versenyen (Herman Ottó Tanulmányi Verseny), és a környezet megóvása iránti érdeklődés azóta is megmaradt bennem.

A dolgozat megírásában segítséget nyújtottak az empirikus kutatásaim, a szakirodalom feldolgozása, szakmai cikkek, az elsajátított tananyag, Aggtelek és környékéről szóló leírások, útikönyvek, internetes források, és azok a stratégiai tervek, pályázatok, statisztikák, amit segítségül kaptam az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóságától.

Az összegyűjtött forrásokból próbáltam a lehető legmegfelelőbb munkát összeállítani, ami nagy odafigyelést igényelt. Tapasztaltam, hogy a döntő események hatásairól még nem készült átfogó és nagy terjedelmű tanulmány, ami kis nehézséget jelentett. Az események, ugyan pontosan dokumentáltak, de azok hatásairól csak, egyes forrásokban találtam következtetést. Szakdolgozatomban pedig igyekeztem mindezeket összefoglalni, egészzé és komplexszé összegyűrni.

1. AGGTELEK ELHELYEZKEDÉSE AZ ORSZÁGBAN, A TURIZMUSHOZ VALÓ KAPCSOLÓDÁSA

Megközelítés

Aggtelek Magyarország északi részén található Borsod–Abaúj–Zemplén megyében, a szlovák határ szomszédságában. Budapestről a 3-as úton kétféleképpen közelíthetjük meg: Miskolcnál a 26-os, majd Sajószentpéternél a 27-es útra kell letérni, erről ágazik el az út Aggtelek – Jósvafő irányába. Vagy mehetünk a Hatvan (21-es út) – Nagybátony (23-as, 25-ös út) – Ózd – Serényfalva – Aggtelek útvonalon. Az országon belül periferikus fekvésű, ami jelenthet negatív és pozitív hatásokat is egyaránt, amelyekről a későbbiekben szöveg. Területileg az észak-magyarországi régióba sorolandó, ezen belül pedig a kazincbarcikai kistérségben található. (Rakaczky – Repei, 1997)

Kapcsolat a turizmussal; fogalmak tisztázása

Az Aggteleki Nemzeti Park hazánk egyik leglátogatottabb nemzeti parkja, turisztikai szempontból nagy hagyományokkal rendelkező terület, kb. 200 éve folyik a térségben ilyen jellegű tevékenység. A nagyvilág Robert Townson angol természetbúvár utazó könyvéből értesülhetett először e kivételes természeti képződményről, amely 1797-ben jelent meg. (ANP, 2005)

Mára már mindenki számára általánossá, ismertté vált a turizmus, turista fogalma, de vajon mindenki jól ismeri? Valószínűen még kétszáz éve az aggteleki „vendégfogadók” nem foglalkoztak ténylegesen azzal, hogy ők turistákat, kirándulókat vagy látogatókat fogadtak. Azonban a mai, modern világban, mikor az idegenforgalom egy piaci üzletág, melyből profit termelhető, a turizmussal foglalkozóknak igen is jól kell tudni ezeket a fogalmakat elhatárolni és értő módon alkalmazni, hogy minél versenyképesebbek legyenek. Fontosnak tartom megismertetni az alábbiakat:

Mi is az a turizmus? A legszélesebb körben elfogadott fogalmi célzatú definíciót a World Tourism Organisation, a turizmus kormány szintű nemzetközi szervezete fogalmazta meg 1989-ben, a hágai nyilatkozatban. E szerint „a turizmus magában foglalja a személyek lakó- és munkahelyén kívüli minden szabad helyváltoztatását, valamint az azokból eredő szükségletek kielégítésére létrehozott szolgáltatásokat” (WTO, 1989).

A turizmus továbbá összetett társadalmi jelenség, mely magában foglalja a keresletet jelentő turistát, valamint a kínálatot megtestesítő turisztikai szektort. A turizmus és környezete között kölcsönös függések rendszere alakul ki, a környezet egyes tényezői befolyásolják a turizmus fejlődését, a turizmus pedig visszahat környezetére, bár a hatóerők nem feltétlenül azonos nagyságúak. (Puczkó – Rátz, 2000)

Ki számít látogatónak, turistának és kirándulónak? Látogatónak számít minden olyan személy, aki az állandó lakóhelyén kívül más országba utazik bármely céllal, kivéve azt, hogy a meglátogatott országban kereső tevékenységet folytasson. A látogató magába foglalja a turista fogalmát, aki legalább 24 órát tölt el a meglátogatott helyen és az utazásának a célja szabadidő-eltöltés, üzlet, család vagy barátok meglátogatása, szakmai kiküldetés vagy konferencia. A kiránduló is látogatónak számít, azonban ő 24 óránál kevesebb időt tölt el a választott helyen vagy országban. (Puczkó – Rátz, 2000)

Motiváció (mi ösztönöz a cselekvésre, mint pl. utazás). Ez egy összetett fogalom, mely az emberi szükségleteken alapszik. Milyen szükségletei lehetnek egy embernek? – fölmerülhet a kérdés. Legjobban ezt Maslow szükségletpiramisa mutatja be. Ő öt szintet különít el. A piramis alján helyezkednek el a fiziológiai (élettani) szükségletek, e fölött a biztonság, eggyel magasabb szinten a valahová tartozás és szeretet, ezt követi a megbecsülés szintje és végül a piramis csúcsán az önmegvalósítás helyezkedik el. Tehát a meghatározott szükségletek mindegyike motiválhat turisztikai célú utazásra: fiziológiai szükségletek állnak például a pihenési, kikapcsolódási célú utazások háttérében, a biztonság utáni vágy a gyógyturizmus legfőbb motivációja (az egészség biztonsága), a valahová tartozás szüksége ösztönözheti a rokonok és barátok meglátogatását, a társadalmi megbecsülés iránti vágy szakmai utazásokra motiválhat, az önmegvalósítás szüksége pedig például ösztönözheti az egyént fizikai képességeit próbára tevő kalandtúrákon való részvételre. (Puczkó – Rátz, 2000)

Az Aggteleki Nemzeti Parkban a fentiekben felsorolt motivációk nagy részét ki lehet elégíteni. Gondolok itt a pihenésre és kikapcsolódásra, a Park területén található barlangok megtekintésére, amely maradandó élményt okoz, a föld alatti világ kiszakít a mindennapi gondok világából, a mókuserékből.

A gyógyulni vágyóknak is van lehetőségük, hiszen a Baradla-barlang por- és csíramentes levegője jó hatással van a légúti megbetegedésben szenvedőkre.

A rokonok látogatása is megvalósul a térségben (nosztalgia turizmus), hiszen a településekről elvándorolt fiatalabb korosztály, olykor-olykor ha nem is tömegesen, de ellátogat a szülőkhöz, nagyszülőkhöz, barátokhoz, ismerősökhöz. Ebben az esetben a barlanglátogatás, séták közös élményt jelenthetnek, amelyek mélyítik a kapcsolatokat.

A szakmai utazások, konferenciák helyszíne is lehet a térség, bár ez a terület még kiaknázatlan, de ennek fejlesztésére is születtek pályázatok.

Az önmegvalósítás szüksége is kapcsolatban állhat Aggtelekkel, például egy több órán át tartó speciális túra a Baradlában.

Aggtelek tökéletes hely a szabadidő bármely formában történő eltöltésére.

Aggteleken és környékén a turizmus számos fajtája megtalálható, melyek közül a legkiemelkedőbbek a következők: vakációs-, kulturális-, vallási-, gyógy-, egészség-, fesztivál, sport- és öko turizmus. Kiaknázatlan terület még a konferencia és wellness turizmus.

Kitekintés a Világörökségre

Az Aggteleki- és Szlovák-karszt barlangjai kiemelkedő földtani és felszínalaktani értékeik alapján a Világörökség Bizottság – 1995. december 6-án Berlinben tartott ülésén hozott – döntése értelmében felkerültek a Világ Kulturális és Természeti Örökségének listájára. A Világörökség diploma átadását tornanádaskai mészkőből készített emléktábla örökíti meg, melyet a Baradla-barlang aggteleki főbejárata előtti halmocsán helyeztek el.

Az Aggteleki Nemzeti Park földalatti világa – mint természeti képződmény – harmadik a sorban. Eddig ugyanis természeti értéként két barlang, a világ leghosszabb (560 km) barlangja, a Mammut-barlang (USA, Kentucky), valamint a világ legnagyobb vízhozamú földalatti folyóját vezető Skocjani-barlang (Szlovénia) nyerte el a Világ Öröksége címet. Ugyanígy harmadik a sorban a magyarországi listán is. (Rakaczky – Repei, 1997)

2. A VILÁGÖRÖKSÉGRŐL

Általános bevezető, meghatározások

Hosszú történelme során a Földön számos olyan természeti formáció és emberi alkotás jött létre, melyek a geológiai folyamatok, az evolúció és az emberi kultúra fejlődésének egyedülálló állomásai. Az idő vasfoga, az időjárás viszontagságai és az ember – gyakran felelőtlen – tevékenysége azonban azzal a veszéllyel fenyeget, hogy ezek az értékek megsérülhetnek, vagy akár nyom nélkül eltűnhetnek bolygónk felszínéről. Ezért jött létre 1972-ben az UNESCO égisze alatt a Világ Kulturális és Természeti Örökségének Megóvását Célzó Egyezmény (Convention Concerning the Protection of the World's Cultural and Natural Heritage), melynek aláírói elsődleges célként – a Világörökség definiálásán túl – az emberiség természeti és kulturális örökségének védelmét határozták meg. (Nagy - Buris - Domina, 1997)

„A világörökség a mi örökségünk a múltból, amellyel ma együtt élünk, és amelyet a jövő generációjára hagyunk.” /whc.unesco.org/

A világörökség egy olyan „intézmény”, mely a múlt hagyatékát – a jelen generáció segítségével – a jövő számára is elérhetővé teszi. Ez a folyamat az, mely nemcsak konzerválja a kulturális értékeket, hanem elősegíti a jövő turistái számára is ezen értékek megtekintését. (Munkácsi Mihály, Szakdolgozat 2006)

A felvétel kritériumai

Ahhoz, hogy egy adott kulturális vagy természeti érték a Világörökség része legyen, meg kell felelnie a kiválasztási feltételeknek. E kritériumokat a szervezet működési szabályzata rögzíti, a Bizottság időről időre felülvizsgálja, s szükség esetén módosítja. Külön-külön állapították meg a kulturális és a természeti értékek elbírálásának feltételeit. (Nagy - Buris - Domina, 1997)

Természeti kritériumok

Az Egyezmény 2. cikkelye a természeti értékek felvételi kritériumait az alábbiak szerint rögzíti:

„olyan fizikai és biológiai formációkat vagy formáció-csoportokat magában foglaló természeti képződmények, melyek esztétikai, illetve tudományos szempontból kimagasló és egyetemes értékkel bírnak;

olyan geológiai és fiziógráfiai formációk és pontosan körülhatárolható területek, melyek veszélyeztetett, és a tudomány vagy a biológiai örökség megőrzése szempontjából kimagasló és egyetemes értékű állat-, illetve növényfajok életterét képezik;

olyan természeti helyek vagy pontosan körülhatárolható természeti területek, melyek a tudomány vagy a természeti örökség megőrzése szempontjából, illetve különleges természeti szépségük folytán kimagasló és egyetemes értéket képviselnek.” (Nagy - Buris - Domina, 1997)

Ezen feltételeknek az Aggteleki-cseppkőbarlang teljes mértékben megfelelt.

A Nemzeti Örökségtől a Világörökségig

1926-ban a Baradla-barlangot a kultuszminiszter Nemzeti Örökséggé nyilvánította. 1940-ben a barlangot védetté nyilvánítják. 1978-ban a Bükk Nemzeti Park szervezetén belül megalakul az Aggteleki Tájvédelmi Körzet. 1979-ben az UNESCO a Tájvédelmi Körzetet bioszféra rezervátummá nyilvánítja. Az OKTH elnöke 7/1984 (XII.25.) rendeletével létrehozta az Aggteleki Nemzeti Parkot. Később a természetvédelmi jogszabályok változásával az Aggteleki Nemzeti Park I. fokú természetvédelmi hatósági jogkört kapott, amit a Sajó- és a Hernád-folyók, valamint az országhatár által határolt illetékességi területén lát el.

Ekkor az ANP mint elsőfokú természetvédelmi hatóság, illetve szakhatóság a vonatkozó törvények és más jogszabályok előírásait betartva és betartatva szabályozza, korlátozza, engedi vagy tiltja mindazon tevékenységeket, amelyek a természet állapotára, a védett táj képeire hatással lehetnek. A hatósági előírások betartását és a természetben beálló spontán változásokat az igazgatóság természetvédelmi őrői ellenőrzik, figyelik, és ők tesznek javaslatot a szükséges intézkedésekre. (Rakaczky – Repei, 1997)

A fentiekben leírt hatósági szerepet 2005-től a Nemzeti Park már nem gyakorolja. Már nem hatóság. Az ANP feladata mára a területéhez tartozó természeti értékek vagyonkezelése. Minden az állam tulajdona. (ANP, 2005)

A fenti események megalakulása kellett ahhoz, hogy a barlangokat Világörökséggé nyilvánítsák. Az első jelentős időpont 1989, mert ekkor volt a Világkongresszus. E rendezvény résztvevői – barlangtani szakemberek – gondoltak először a világörökségi cím megszerzésére. Az akkori vezetés erre nem volt fogékony, és egészen 1995-ig kellett várni a változásig. A cím megszerzése pályázati úton történt, a Természetvédelmi Hivatal készítette elő, melyhez külföldiek támogatására is szükség volt. A világörökségi cím megszerzése bonyolult folyamat, lehet 1-2 hónap, vagy akár 4-5 év is.

A folyamat kezdetét rengeteg komplett tanulmány, kezelési terv és egyéb szabályok megalkotásai előzték meg. A dolgozat elején már említettem, hogy a címnek lehetnek negatív és pozitív hatásai is. A negatív hatás jelen esetben az, hogy nagy kötelezettségvállalással jár a cím megtartása. Ezek a fenntartásra, állagmegóvásra, rekonstrukciókra, fejlesztésekre vonatkoznak. Folyamatos ellenőrzések vannak a Bizottság részéről, és amennyiben nem az előírtaknak megfelelő állapotot találnak, a címet vissza is vonhatják. Problémát okoznak az egyre növekvő kiadások is. (ANP, 2006)

A cím hatása a jelenre

Mielőtt elkezdtem az információkat összegyűjteni, azt gondoltam a világörökségi cím elnyeréséről, hogy annak hatására megnő a vendégek száma. Azonban ez egyáltalán nem így van. Kettős hatás fogalmazható meg. Már korábban utaltam arra, hogy a látogatók száma egyre csökken, és világörökségi cím ide vagy oda, akkor sem növekszik a turisták száma. Nem mutatkozik meg a látogatottság nagy százalékokban. A másik hatás pozitívnak mondható, hiszen a pályázatok elbírálásakor az ANP vezetői szerint számít a világon való elismerés. (ANP, 2006)

A világon sok kivételes szépséggel, értékkel rendelkező hely van, amelyből kikerülhetnek a világörökségi helyszínek. A fentiekben már leírtam, hogy milyen a címig elvezető út. Ezt az utat minden várományosnak végig kell járnia, és ha minden megfelel, megkapja a méltó címet. A folyamat elindító olykor nagy izgalommal várják a döntést. Ha megkapják a címet, logikusan az következethet, hogy annak hatására nagy változások következnek be. Elsődlegesen a turizmusra gyakorolt hatásokra gondolok. A turizmusban nagyon fontos szerepe van az arculatnak. A turisták azokat a helyeket keresik föl tömegesen, amelyek a köztudatban nagy jelentőséggel bírnak.

A hely imázsát növeli a cím elnyerése. Ezzel az újabb hírnév elemmel gazdagodva lehetőségek nyílnak meg a vezetőség előtt. A lehetőségek jó kihasználásával az adott hely turizmusát jelentősen lehet erősíteni.

Aggtelek esetében kissé más a helyzet. A Baradlát már ősidők óta ismerték, korán megkezdődött a turisztikai célú hasznosítás. A barlangok a mi esetünkben a cím elnyerése előtt is kedveltek voltak. A világban való elismerés még jobban megerősítette a hírnevet, amellyel újabb lehetőségeket kapott Aggtelek és környéke. Ezeket a lehetőségeket azonban nem használják ki teljes mértékben. A promócióban megjelenik ugyan a Világörökség logó a barlangok képei mellett, azonban ennek hatása a turisták számában nem jelentkezik. A látogatók egyértelműen a barlangokat keresik föl, és akad olyan is közöttük, aki még nem hallott a világörökségi címről. A turisták kicsiny százalékának azonban a világörökségi helyszínek állnak az érdeklődési körükben. De ha ezek a vendégek el is látogatnak Aggtelekre, kis számuk miatt nem növekszik erőteljesen az összlétszám.

A címet Aggtelek már tíz éve megkapta. Ez az időszak talán elegendő lett volna a nagyközönségnek, hogy a jó hírről értesüljenek. Valószínűleg nem a kommunikációs csatornában akadt meg az információ, hanem számos más tényező hatására nem látogatják kellőképpen a barlangot.

A jövőben az Aggtelei Nemzeti Park igazgatósága mindent el fog követni, hogy a látogatói létszám emelkedjen.

3. AGGTELEK ÉS KÖRNYÉKE TERMÉSZETI BEMUTATÁSA

A hegyvidék elhelyezkedése, kialakulása, felépítése

Az Aggteleki-karszt mintegy 400 km² kiterjedésű hegyvidék, az Északi-középhegység legkisebb különálló hegytája. A Kárpátok koszorújában ez a középhegységi táj részben a hajdani Gömör–Tornai-karszt része, csupán az országhatár választja el a vele összefüggő Szlovák-karszttól. Délről a Borsodi-dombság, keletről a Cserehát határolja. Legmagasabb részei 500–600 méter magas, fennsík jellegű rögök, melyeket apró medencék, karsztos szurdokvölgyek és széles talpú patak- és folyóvölgyek tagolnak.

A teljes hegység allochton jellegű, ami azt jelenti, hogy a hegység nem a mai helyén keletkezett, részei a földtörténeti múltban egymástól távolabb helyezkedtek el. Jelenlegi helyükre tektonikai erők hatására, vízszintes mozgások révén, a földtörténeti újkor folyamán kerültek. A hegyvidéket legnagyobbbrészt a földtörténeti középkor triász időszakában képződött mészkő és dolomit kőzetek építik fel, ezek tulajdonságai szabják meg ennek a tájnak az arculatát, ezekben alakultak ki a világhírű barlangok és ezeken észlelhető a többi karsztjelenség. (Rakaczky – Repei, 1997)

Karsztjelenségek a felszínen és a föld alatt

A hegyvidék arculatát elsősorban a karbonátos kőzetek, köztük is uralkodóan a mészkő lepusztulásával kapcsolatos folyamatok eredményei, a karsztjelenségek határozzák meg. Az Aggtelek – Rudabányai-hegyvidéken legtöbb barlangunk a földalatti vízfolyások nyomában követhető fő- és mellékágakkal jellemezhető, elágazó formájú, ún. patakos barlang. Megfigyelhető, hogy a fedetlen karszt-területeken a patakos barlangok fölött nemigen találunk vízfolyásokat, ugyanis vízzáró réteg hiányában a csapadékvíz azonnal elnyelődik. A víz a mészkő repedéseibe jutva tágítja, bővíti a föld alatti hasadékokat, üregeket az esővízzel bejutó kvarckavicsok számára. Ez a folyamat évtízezredek, évszázadzredek alatt ember számára is járható méretűvé alakítja a vízlevezető repedéseket.

Az üregkitöltések különleges fajtái az ásványi kiválások és a cseppkőképződmények. Keletkezésüket térségünkben a szivárgó, csepegő hidegvizek „megkövülésének” köszönhetjük: a felszínre hulló csapadékvizek a talaj felső rétegéből felvett szén-dioxid és gyökérsavak révén savas kémhatásúvá válnak. A helyenként a hajszálnál is vékonyabb repedéseken át lassan leszivárgó savas víz oldja a mészkő anyagát. Az üreg belső falán, mennyezetén megjelenő vízcseppből elillan a szén-dioxid egy része, és parányi gyűrű vagy bevonat formájában kalcium-karbonát válik ki. A cseppenő vízből további szén-dioxid távozik és az aljzaton is cseppkő fejlődik. A mennyezetből lecseppenő vízből alakulnak ki a függő-cseppkővek, a sztalaktitok. Az állócseppkő a sztalagmit. Ha az álló- és függő-cseppkővek összeérnek, cseppkőoszlop, ún. sztalagnát keletkezik. Ezek a legismertebb képződmények, de ezeken kívül számos formát tud létrehozni a természet.

A vidék barlangtípusainak változatossága képződésüket és formakincsüket tekintve egyedülálló. A teljes karsztvidéken jelenleg több mint 200 cseppkőbarlang ismert, melyek közül 263 hazánk területéről nyílik. A barlangok közül a legtekintélyesebb és egyben a legismertebb is a Baradla–Domica-rendszer, melynek 25 km-es teljes hosszúságából 19,4 km-nyi szakasz esik Magyarország területére. A barlangvilág védeltségét a felszínen és a magyar oldalon az Aggteleki Nemzeti Park, a szlovákiai területen a Szlovák Karszt Tájjvédelmi Körzet biztosítja. (Rakaczky – Repei, 1997)

4. AGGTELEK, MINT TELEPÜLÉS BEMUTATÁSA

Történet, általános bemutatás

A közel 600 lakosú község az ANP területének legjelentősebb és legismertebb turisztikai központja. A település a Baradla-tető és a Szőlő-hegy közötti területen épült. Az Aggtelek név az „og” személynévből és a telek szó összetételéből származik. A telek itt szántásra alkalmas területet jelent. Ősi emberi település, a barlangban és környékén a neolit és a vaskor embere is hosszabb időt töltött el.

A település a honfoglalás után hamar benépesedett. Oklevélben először 1358-ban fordul elő Ogteluk alakban. 1390-ben Agtelleknek írják és lakói vasolvasztással, „vasveréssel” foglalkoztak. Jelentős település lehetett, mert egy 1424-es összeírás 26 jobbágytelket említ benne. A török időkben elnéptelenedett, de a XVIII. században újra benépesült. A múlt század közepén természeti csapás érte: az egész falu leégett. 1904-től Aggtelek lett ismét az elnevezése, és 1920-ig Gömörhosszúszóval közös igazgatás alá tartozott.

Református temploma középkori eredetű, többször átalakították. Harangtornya 1800-ban épült népies barokk stílusban. (Rakaczky – Repei, 1997)

Aggtelek és környéke

A térség Magyarország leghátrányosabb besorolású területei közé tartozik. A második világháború után a nehézipari központok vonzáskörzetébe került, a lakosság egy jelentős része ingázott, naponta járt a Borsodi-szénmedence bányáiba vagy költözött Ózdra, Miskolcra, Kazincbarcikára. Ez felborította a hagyományos gazdasági viszonyokat, végső soron a hagyományos értékek és tudás olyan fokú degradálódását idézte elő, ami pótolhatatlan veszteség.

Az ipar vonzása együtt járt a munkaképes lakosság elvándorlásával, ami a lakossági korszerkezet torzulását, a népesség előregedését idézte elő. A rendszerváltást követően a fenti munkalehetőségek fokozatosan megszűntek, a helyben élő munkaképes korúak elveszítették munkahelyeiket.

Jelenleg a térség munkanélküliségi mutatói 30 %-ot jeleznek. A szomorú arányon túl azt kell látnunk ebben, hogy ezen emberek zömének képzettsége nem piacképes, többségük pedig már nem képes váltani.

A karsztvidék aprófalvas, előregedő lakosságú aprófalvai közül Aggtelek és Jósvalfő a szerencsésebbek közé tartozik. Az itteni természeti és kulturális értékek összefüggésben a nemzeti park létezésével olyan lehetőségeket jelentenek a két településnek, amelyek kiemelik őket a védett terület peremén lévő falvak sorából. (ANP – Gyógyító Baradla)

Adatok 1996-ból

A század folyamán a település lélekszáma érdemben nem változott. Az idegenforgalmi szerep miatt a munkanélküliség is alacsonyabb szinten maradt, mint a megyei átlag. 1996 őszén 48 regisztrált munkanélküli élt a községben, közülük 12 középfokú, 14 szakmunkás végzettséggel rendelkezett, 22 főnek semmilyen szakképesítése nem volt. A vállalkozások megjelentek, 1996-ban 38 egyéni vállalkozót tartottak nyilván, 3 szellemi szabadfoglalkozású, 16 kisiparos, 17 kiskereskedő, 2 mezőgazdasági vállalkozó volt.

A társas vállalkozásokat 1 szolgáltatói kft., 1 ipari és 1 szolgáltató betéti társaság képviselte. Ugyanekkor 2 non-profit szervezet tevékenykedett a községben.

A község infrastrukturális helyzete jónak mondható. A 666 lakos 198 lakóépületben él, ezekből 158 rendelkezik vezetékes ivóvízzel. A zárt közcsatorna-hálózatra 97 lakást kapcsoltak rá. A gázbekötés 1995-ben történt meg, a 10,5 km hosszú vezeték 84 háztartást és 7 kommunális fogyasztót lát el. A telefon-ellátottság jó. Az utak állapota jó, 100 %-uk burkolt, portalanított. A településen ekkor az idegenforgalmi adó: 100 Ft/nap.

Intézmények: óvoda, általános iskola, művelődési ház, könyvtár, polgármesteri hivatal, orvosi rendelő.

Egyéb szervezetek: református egyház, hagyományörző népdalkör egyesülete, általános iskola alapítványa, vám és pénzügyőrség nemzetközi határátkelő állomás.

Szállás és étkezési lehetőségek: Cseppkő szálló és étterem, Barlang szálló /turistaház/, Baradla kemping, D&D. Aggteleki Üdülő. (Magyarország Megyei Kézikönyvei, 1998)

Adatok 2006-ból

A település lélekszáma közel tíz év elteltével sem változott sokat, a 2005-ös adatok szerint a falu lakóinak száma 657 fő.

A településen dolgozók száma jelentős. A legtöbb embert foglalkoztatók a következők: az Aggteleki Nemzeti Park, a Cseppkő szálló, a határőrség, a bazársor és az önkormányzat intézményei, ahol 36 fő dolgozik jelenleg. Mindezek ellenére munkanélküliek is vannak (8%), de ez még az országos átlagnál is jóval alacsonyabb. A munkanélküliek közül 8 főt foglalkoztat a polgármesteri hivatal közhasznú és közcélú dolgozóként.

Az etnikum aránya a településen nagyon kicsi, csupán 3 család.

A felnőtt lakosság 100%-ának van általános iskolai végzettsége, a középfokú végzettséggel rendelkezők száma jelentős, és a diplomások száma is említésre méltó.

A napköziotthonos óvodába jelenleg 30 fő jár. Tíz évvel ezelőtt is kb. ennyi volt a létszám. Az általános iskolában 90 fő tanul. 1995-ben volt a legmagasabb a létszám, ekkor 139 tanulót tartottak nyilván, amit azóta sem ért el a település, amely az országos gyermeklétszám csökkenésnek köszönhető. Ez az országos jelenség az ilyen kis lélekszámú falvakban, mint Aggtelek is, sokkal jobban érezhető. A településről 30 fő jár valamilyen felsőoktatási intézménybe. Ezeket a tanulókat az önkormányzat Bursa Hungarica ösztöndíjjal támogatja, valamint minden közép- és felsőfokú tanuló kap egyszeri tanévkezdési támogatást. Az általános iskolások pedig az egyszeri támogatás helyett ingyenes tankönyveket kapnak. A támogatások és tankönyvcsomagok összegét az önkormányzat a saját költségvetéséből fedezi.

A fent említett intézményekben a következő változások történtek. 1998-ban az iskola tetőterében kialakításra került a bakancsos szálló, amely két helyiségből áll, teljes mértékben közművesített és 50 fő befogadására alkalmas. Főleg iskolai osztályok veszik igénybe, kihasználtsága optimális. Szintén ebben az évben korszerűsítették az óvoda konyháját, valamint az étkező részét alakították át és bővítették ki, amely főleg a fent említett szálláshelyre érkezőket szolgálja ki.

Továbbá felépítettek egy szabadtéri színpadot, az Öreg-tó mellett, amely időszerű rendezvények lebonyolításának a helyszíne. Folytatódott a beruházás, 2006-ban készültek el a kiszolgáló létesítményei, mint például: öltözők, vizesblokkok, kiállító- és raktárhelyiségek stb. Ezekon túlmenően pályázatot nyújtottak be felszerelések vásárlására, valamint hang- és fénytechnika kialakítására, de sajnos ezeket nem nyerték el.

A település, haladva a kor kívánalmaival, 2003-ban felújított négy buszmegállót, elkészült továbbá 15 darab szemetes is, valamint virágtartók, utca-, köszöntő-, hirdető-, tájékoztatótáblák, a templom és a játszótér előtti kerítés cseréje is megtörtént, és a településen belül néhány út aszfaltburkolatot kapott. A község folyamatosan bővíti az utcabútorokat, melyek természetes anyagokból készülnek, például: fa, kő, cserép. Ezek kialakításában az egyediség és az egységesség a jellemző. (Az adatok Aggtelek jegyzőjétől származnak, 2007)

Értékelés

A településen 1996-hoz képest nagy beruházások nem történtek, aminek oka valószínűleg a pénzhiány. A település az ANP-kal együttműködve folyamatosan részt vesz pályázatokon, több-kevesebb sikerrel.

Az évek folyamán történtek kisebb-nagyobb fejlesztések, amelyek a turisták számára tetszetősebb környezetet biztosítanak. Jó látni, hogy az önkormányzat tesz azért, hogy az odalátogató vendégek otthonosan, kellemesen, szép környezetben töltsék el a szabadidejüket. A fentiekben már említettem az utak aszfaltozását. Gondot jelent a településen áthaladó, Trizs és Jósvalő közötti útszakasz állapota, amely az Állami Közútkezelő KHT. felügyelete alá tartozik. A megoldás erre a teljes aszfaltréteggel való borítás lenne, amelynek nemcsak ezt a szakaszt kellene érintenie, hanem a főútvonalak felől teljesen a világörökségi helyszíning haladó közutakat is. Látszik, hogy erre a kérdésre nem tud sem a település, sem az ANP megoldást adni.

5. A TURISZTIKAI INFRA- ÉS SZUPRASTRUKTÚRÁRÓL

E két tényezőt először elméleti megközelítésben vizsgálom, mivel fontosnak tartom kiemelni, hogy a világörökségi helyszínek esetében e tényekre fokozott figyelmet kell fordítani. Ha nincsenek meg a megfelelő fogadási feltételek, akkor egyetlen rendkívüli értékkel bíró természeti táj sem tudja vonzerejét hatékonyan érvényesíteni a turizmusban.

A turizmus kiszolgáló ágazatai a turisztikai infra- és szuprastruktúra. Definíciója a szakirodalomban különböző módon történik. Lengyel Márton (1992) megkülönböztet szűkebb és tágabb fogalmat, az előbbihez tartozik az út-, a víz-, az elektromos, a távközlési- és csatornahálózat összessége, valamint az utóbbi a tárgyi fogadóképesség egészét jelenti, vagyis az alapinfrastruktúrára való ráépülést (szállás, étkezés, kereskedelem).

C. Kaspar (1992) némiképp eltér a Lengyel Márton-féle rendszertől. Az infrastruktúrához sorolja a turisztikai szállítóeszközöket, a helyi idegenforgalom létesítményeit, a szórakozóhelyeket, a konferenciaközpontokat, az információs szolgálatokat. A turisztikai szuprastruktúra alatt a szállás és ellátás rendszerét érti.

Michalkó Gábor (1999) infrastruktúra-fogalma megegyezik Kaspar definíciójával, de a szuprastruktúrát két részre bontja. Az elsődlegeshez sorolja a kereskedelmi szálláshelyeket és a vendéglátó egységeket, míg a másodlagos alatt a szolgáltató szféra egységeit (ajándéküzletek, pénzváltók, információs irodák) érti. (Nagy Andrea, Turizmus Bulletin)

A turizmus kiszolgáló ágazatai Aggteleken

Az alapvető infrastrukturális feltételek adottak e kis településen, bár színvonalukon még lehetne javítani. A villanyvezetékekkel való ellátottság jó, bár a Baradla-barlang előtti parkolóban még hiányzik, melyre pályázatot nyújtottak be. A vízvezetékek és csatornák kiépítése megtörtént évekkel ezelőtt. A falu utcáinak nagy része aszfalttal burkolt, a problémát az Aggteleken áthaladó közút jelenti. A telefon és internet hálózata ki van építve, a közintézményekben ezeket használják is. A modern világban az utóbbi nagyon lényeges szerepet tölt be. Teret hódítottak a világhálón keresztül történő helyfoglalások, népszerűek a levelezések. Egyre többen keresik föl a weboldalat.

Az alapvető idegenforgalmi szolgáltatásokhoz tartoznak a szálláshelyek, a gasztronómia (étkezési lehetőség), a közlekedés és a programok.

Aggteleken a közlekedés, a megközelíthetőség, az utak minősége okozza talán a legnagyobb problémát. Peremterületen van ugyan, de kiemelt turisztikai helyszín. Azonban a közutak minősége nagyon rossz állapotú. Az Állami Közútkezelő KHT. feladata lenne az útfenntartás és karbantartás, de az erre kapott pénzek valahol kiszivárognak, és nem történik meg az utak teljes aszfaltréteggel való borítása. Ugyanis ez jelentené a megoldást.

A tömegközlekedés nem megfelelő. Nincsenek összehangolva a buszjáratok, és a számuk is nagyon kevés. Budapestről ugyan indul közvetlen buszjárat, de ha a turista még aznap vissza akar jutni a fővárosba, akkor sietnie kell, mert kb. 3 óra 15 perc

múlva indul visszafelé az autóbusz. Ideális a személygépkocsival történő látogatás, de ez a település messze van a tranzitútvonalaktól, amire a megoldás és kitörési lehetőség az M30-as út megépítése lenne. A vendégéjszakák számának alacsony szintjét is ez okozza, mivel a többi magyarországi, jeles idegenforgalmi helyszín: Eger, Tokaj, Miskolc-Tapolca kedvezőbb elhelyezkedésűek, mint Aggtelek.

Az ANP a programok terén nyújtja a legtöbbet. Minden korosztály megtalálja a neki valót az év minden napján, és ezek a programok színvonalban, szervezettségben gazdagok. A barlangok megtekintésén túl a következő programokat vehetik igénybe a vendégek: gyalogtúrák jelzett turistautakon, lovastúrák, tanösvények, madármegfigyelés, fotóstúrák, faluséták, a génmegőrzés céljából tartott hucul ménes meglátogatása lovaglási lehetőséggel, a hagyományos mesterségekkel való ismerkedés, kerékpártúrák és a környező települések kulturális értékeinek a felkeresése. (ANP, 2006)

A szálláshelyek

Tengerszem Szálló és Oktatási Központ, Jósvafő

Baradla Kemping és Turistaszálló, Aggtelek

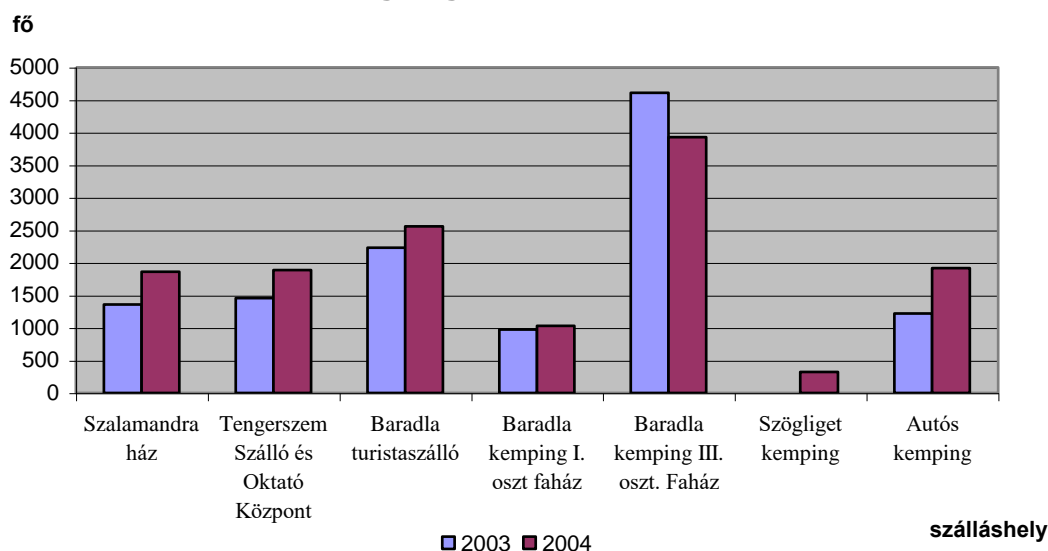
Kövírózsa Apartmanház, Aggtelek

Szalamandra Ház, Szögliget (külterület)

Aggteleken még 24 falusi szálláshely, valamint szolgáltató várja a vendégeket. Kiemelhető ezek közül a Cseppkő Hotel és Étterem, ahol 156 férőhely van, és a már korábban említett Bakancsos Turistaszálló. Jósvafőn és a Nemzeti Park térségében számos helyen várják még a látogatókat. (ANP, 2006)

Látszik, hogy a tömegturista megtalálja magának a megfelelőt, de a nagyobb igényű vendégek már nem biztos, hogy találnak kedvükre valót. Szükséges lenne egy olyan szálloda, amely 3 esetleg 4 csillagos, ahol lenne wellness részleg, szauna, uszoda és konferenciaterem. Ekkor talán a vállalatok is szívesebben választanák, üzleti tárgyalások, megbeszélések, konferenciák helyszínévé Aggteleket, ahol a munkán túl

**Az ANP által működtetett szálláshelyek
vendégforgalmának alakulása**

részt vennének különböző programokon is.

1. ábra

Forrás: ANP, 2005

Az 1. ábra az ANP által működtetett szálláshelyeket tünteti fel (a szögligeti kemping és az aggteleki autós kemping kivételével).

A szállóvendégek főleg hazai iskoláscsoportok, családok, külföldi egyéni turisták. Diákok közül szervezeten főleg az általános és középiskolások veszik igénybe.

A szálláshelyek kihasználtsága változó, egyik sem éri el a 40 %-ot.

Jelentős változás csupán a Szalamandra ház kihasználtságában mutatkozik, egy év alatt csaknem 100 %-os a növekedés. Ennek az az oka, hogy a Szalamandra ház szálláshelyként csak a 2003. év második felétől funkcionál, 2005-ben történt a bevezetése. 2005-ig elsősorban diákcsoportok vették igénybe, és mivel a 2005. évtől kezdődően erdei iskolai bázishelyként is „kiadó” (ami a bevezető időszak eltelte után folyamatos stabil vendégkört jelent) várhatóan tovább növekszik majd a kihasználtsága. (ANP, 2005)

Étkezési lehetőségek

Barlang Étterem, Aggtelek

Cseppkő Hotel étterme, Aggtelek

Tengerszem Étterem, Jósvafő

Jósza Étterem, Jósvafő

Ménés Büfé, Szögliget

Ezen étkezőhelyek száma nem túl nagy, bár minőségi étkezéseket tesznek lehetővé, de itt is hiányoznak a magas színvonalú éttermek, ahol már pár 100 ember is elfér, és nagyrendezvények lebonyolítására is alkalmas.

6. LÁTOGATHATÓSÁG, SZEMÉLYI HÁTTÉR

Szervezeti rendszer felépítése

Az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság (ANPI) közvetlen szakmai és gazdasági felügyeletét az igazgató látja el.

A 2006-os szervezeti felállás szerint három igazgatóhelyettes (gazdasági, természetvédelmi, turisztikai) és hat osztály látja el a szükséges vezetői feladatköröket.

A gazdasági osztály feladata mindennemű gazdasági tevékenység ellátása: a foglalkoztatással kapcsolatos ügyek intézése, állandó és szezonális turisztikai feladatok

ellátásához használható pénzügyi keret, maximális létszám, a foglalkoztatás időbeli ütemezésének meghatározását végzik az ott dolgozók.

A természetvédelmi osztályon kutató emberek dolgoznak, ők voltak a hatósági ügyek intézői, de 2005. január 1-től ez a tevékenység Miskolcra került áthelyezésre. A természetvédelmi kezeléseket ellátó osztály, az ANP tulajdonában lévő területek gazdálkodási munkáit végzik (hucul ménes, szürkemarha, gyepkezelés stb.)

A turisztikai igazgatóhelyettes három osztályért felel. Felügyelete alatt áll a szállás értékesítési-, PR-, marketing és oktatási-, valamint a túraszervezési és barlangüzemeltetési osztály. Az ANP tulajdonában lévő szálláshelyekért (Aggtelek: Turistaszálló és Kemping; Jósvalő: Tengersizem Szálló és Oktatási Központ; Szögliget: Szalamandra Ház) a szállásértékesítési osztály felel. A PR, marketing és oktatási osztály foglalkozik a pályamunkákkal, marketinggel és az oktatási központ irányításával.

A túraszervezési és barlangüzemeltetési osztály szervezi és irányítja az összes felszíni és felszín alatti túrát, és az összes be nem mutatott barlang vagyongazdálkodása a feladata. (ANP, 2006)

Túrávezetők

A Túraszervezési és Barlangüzemeltetési Osztályon belül a barlangtúrákat és az általános felszíni túrák vezetését állandó és szerződéssel dolgozó túrávezetők végzik.

Az igények kielégítésére és a kiépített túralehetőségek kapacitásának kihasználása érdekében az ANPI jelentős számú túrávezetőt foglalkoztat szerződéssel. A természetvédelmi és turisztikai szempontok magasabb színvonalú kiszolgálásához azonban a bérkeret nem teszi lehetővé az ideális létszám alkalmazását.

A túrávezetők középiskolai és kis számban általános iskolai végzettségűek, jelenleg néhányan felsőfokú oktatásban vesznek részt. Részben OKJ-s barlangi túrávezetői, részben a nemzeti park által kiállított túrávezetői bizonyítvánnyal rendelkeznek. Kíváncsi volna egyrészt az általános iskolázottság emelése (ami a munkaerőpiacot figyelembe véve várhatóan igen lassú folyamat), másrészt a nyelvtudás bővítése.

A speciális szakmai csoportok vezetését szakirányú felsőfokú végzettséggel rendelkező dolgozók végzik. A diplomával rendelkezők az alacsony fizetés miatt kedvüket veszítik, és elszívódnak az ország más pontjaira vagy külföldre.

A turisztikai igazgatóhelyettes alá tartozó osztályok végeznek leginkább szolgáltatás típusú tevékenységet, az itt dolgozóknak igazodniuk kell a turizmushoz, a napi 8 óras munkaidő sok esetben nem tartható.

A dolgozók jó része minimálbéren dolgozik, a munkaviszonyok három kategóriába sorolhatók:

– Állandó

Státusz-köztisztviselő, állami normatív támogatásból finanszírozva (a státuszok száma meghatározott)

– Szerződéses (a Nemzeti Park Igazgatóság saját bevételeiből finanszírozza)

– Szezonális

A bérfeszültségek enyhítésére különféle intézkedések kerültek bevezetésre az elmúlt időszakban:

– Túrapótlék (túrávezetőknél, a vezetett túrák darabszámának függvényében)

– Forgalom utáni jutalék (az ajándékboltban dolgozók esetében, a forgalom után)

– Éjszakai pótlék

– Nyelvpótlék (ANP, 2005,2006)

Követelmények

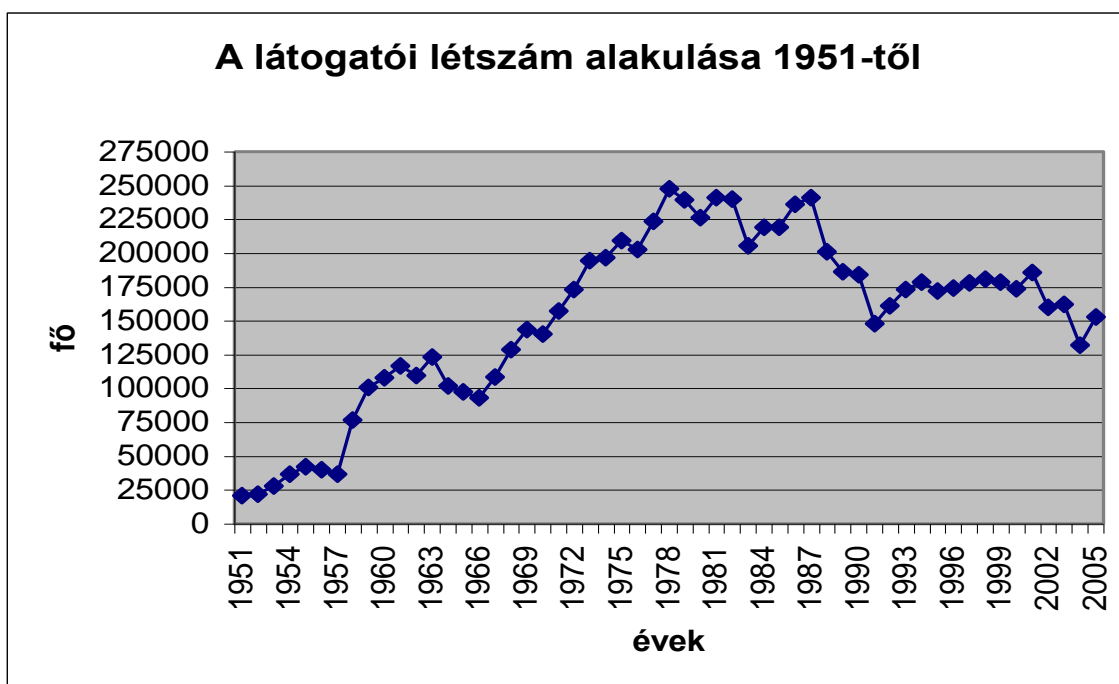
Az ANP 80 fő állandó munkatársat foglalkoztat Aggtelekről és környékéről. A túravezetőknek van közülük a legnehezebb feladatuk, mivel ők adják el a szolgáltatások jelentős részét.

A túravezetőkkel szemben támasztott követelmények alapvetően három részre oszthatók: szakmai követelmények, humán tulajdonságok, külső-higiénias megjelenés. Kiemelkednek a következők: megfelelő szakmai felkészültség, helyismeret, ismerje a célkitűzéseket, legyen tisztában a saját feladatával, legyen idegennyelv-ismerete, legyen kommunikatív, empátiával viseltessen, legyen stressztűrő, tűrje a változásokat, legyen udvarias, és konszolidált legyen a megjelenése.

7. AGGTELEK ÉS KÖRNYÉKÉNEK LÁTOGATOTTSÁGA

Látogatói létszám alakulása 1951-től

2. ábra

Forrás: ANP, 2006

A 2. ábrán végigkövethető fél évszázad látogatói alakulása a barlangokban. Látható, hogy már 1951-ben is szép számmal érdeklődtek Aggtelek iránt. Az 1951-et követő években nagymértékű barlangfejlesztés történt, mellyel egy időben növekedett a vendégek száma.

1978-ban és az azt követő években volt a vendégek száma a legmagasabb, ekkor elérte a 250 000 látogatót is, majd csökkenés figyelhető meg a következő években, ekkor a turisták létszáma visszaesett 200 000 főre.

A Nemzeti Park 1985-ben alakult, és talán ennek hatására az elkövetkező években újra megemelkedett a turisták létszáma, azonban a 250 000 főt már nem érte el.

1987-től drasztikus csökkenés figyelhető meg. Mélypont volt az 1992-es év, ugyanis a látogatók száma nem érte el még a 150 000 főt sem. Az ezt követő években növekedés látható az ábrán, de ez nem jelentős.

1995-ben az Aggteleki- és Szlovák-karszt barlangjait Világörökséggé nyilvánították, azonban a jeles cím sem hozott felfutást a látogatók számában.

1995-2000 közötti időszak inkább stagnálást mutat, látszik az ábrán a 2004-es év mélypontja, majd a 2005-ös év javulása.

A jövőben újabb tervek, fejlesztések vannak folyamatban, a látogatókat 2006-ban már megújított vagy új programokkal várták Aggteleken.

A turizmus mára már nemcsak a barlanglátogatáson alapszik, hanem a szervezők megpróbálják a látogatókat Aggteleken tartani különféle felszíni túrák, faluséták, egyéb programok – mint például állatmegfigyelés – indításával, figyelnek a hagyományok bemutatására, melyekbe a környező településeket is bevonják, és hangsúlyt fektetnek a határon átnyúló programokra is. (ANP, 2006)

A látogatói létszám alakulása 2003–2005-ig

1. táblázat

A látogatottság alakulása 2003–2005-ig

	2003-as létszámadatok (fő)	2004-es létszámadatok (fő)	2005-ös létszámadatok (fő)
<i>Éves látogatói létszám</i>	162 324	132 008	153 003
<i>Baradla-barlang</i>	159 607	127 655	149 629
<i>Aggteleki rövidtúra</i>	108 898	123 888	110 618
<i>Hosszútúra</i>	2327	1891	2049
<i>Béke-barlang</i>	56	76	50
<i>Vass Imre-barlang</i>	451	1291	1089
<i>Rákóczi-barlang</i>	382	1400	1498
<i>Jósvafői faluséta</i>	1438	986	667

<i>Felszíni túra</i>	360	84	70
<i>Külföldiek száma</i>	13 727	12 538	11 402

Forrás: ANP, 2006

A látogatói létszámban szerepelt még:

Koncertek: 4156 fő (2003), 4020 fő (2005)

Esküvők: 1710 fő (2003), 1170 fő (2005)

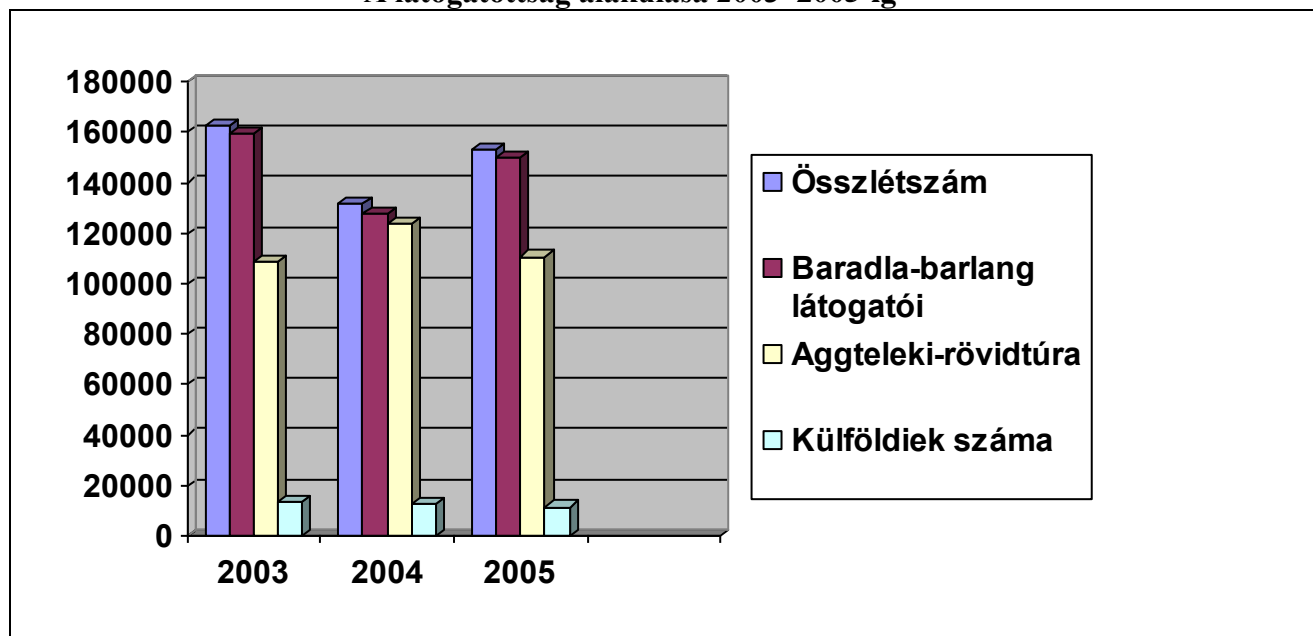
Retek-ági túra: 486 fő (2003), 388 fő (2005)

Ökotúra: 30 fő (2003)

Aggteleki faluséta: 516 fő (2004)

Vörös-tói túra: 30 803 fő (2005)

3. ábra
A látogatottság alakulása 2003–2005-ig

Forrás: ANP, 2006

Az 1. táblázatból látható, hogy az éves látogatói létszáma 2003–2005-ig meghaladta a 100 ezer főt. Ez a szám nagyon alacsonynak tűnik, ha visszatekintünk az előző ábrára. Látható, hogy az évek elteltével folyamatos csökkenés mutatkozik. Pozitív, hogy 2003-ban és 2005-ben 150 000 fő fölé emelkedett a turisták száma, azonban 2004-ben közel 20 000 fővel csökkent. E csökkenést számos tényező befolyásolta. A látogatók által igénybe vehető túrák száma ugyan az évek folyamán bővült. 2001-ben 7 kiejánlott túra volt. 2004-ben a Vörös-tói beruházás miatt több túratípus szünetelt, mindössze 6 kiejánlott túra közül választhattak a vendégek. A beruházás végeztével 2005 nyarára 9-re nőtt a választható túrák száma.

A beruházás során a Vörös-tó – jósvafő szakasz műszaki felújítására került sor PHARE és hazai támogatás felhasználásával. A Vörös-tói közép-, a Jósvafői rövid- és a Retek-ági túrákat így ez idő alatt nélkülözniük kellett a látogatóknak. A felújítás miatt a Hosszú-túra útvonala is módosult: a Csikós tanyánál visszafordult, és az időjárási körülmények függvényében a Nehéz-útban tért vissza.

A jelenleg látogatható négy barlang mellett (Baradla-, Béke-, Vass Imre-, Rákóczi-) a Kossuth-barlang látogathatóvá tétele is szerepelt a tervek között.

A barlangtúrák mellett szakvezetett felszíni túrákkal és kulturális programokkal próbálták ellensúlyozni a kínálati elemek csökkenését.

A Baradla-barlang részesedik legjobban a vendégforgalomból, elsődleges turisztikai vonzerő. 20 percenként maximum 100 fős csoportok, naponta maximum 2700 fő látogathatja. A kicsit nagyobb létszám nem nagyon okoz problémát, de mindez vezetőfüggő. A nagyobb csoport egyértelműen árt a barlangnak, a vezetők nem tudják átlátni a csoport egészét.

A legfrekvenciáltabb fogadóhelyszín az aggteleki bejárat és környéke, amely az össz-barlangi vendégforgalom kb. 75 %-át bonyolítja le. Ez abból is adódik, hogy e bejárat ismertsége nagyobb, mint a többi lehetőségé. A táblázatból jól látható, hogy a 2003-as évben magas volt a látogatók száma a Baradlában, 159 607 fő. A következő években csökkent, 2004-ben a Vörös-tói fejlesztés miatt, 2005-ben pedig amiatt, hogy befejeződött a fejlesztés és a látogatók inkább oda látogattak el. Ismertsége kisebb, mint a Baradláé, azonban a fogadási feltételei mára már méltóvá váltak a világörökségi címhez.

Kedvelt még a Hosszútúra is, a látogatók száma 2000 fő körül mozog.

A többi látogatható barlang látogató száma változó. Pozitív, hogy a Rákóczi-barlang látogatása megnövekedett, 2003-ról 2005-re 1116 fővel emelkedett.

Kedveltek a faluséták is, bár számuk nagyon változó, valószínűen azért, mert nem mindig érkezik Aggtelekre vagy Jósvalőre olyan vendégkör, akinek érdeklődése erre is kiterjed. Az aggteleki faluséta a 2004. évben indult, így nincs lehetőség összehasonlításra. A jósvalői faluséta folyamatos növekedést mutat, a 2004. évi visszaesés is a vörös-tói beruházással magyarázható. Az is okozhatja a faluséták csökkenését, hogy a túrázók nem szervezeten, hanem egyénileg járják végig a kijelölt szakaszokat.

A külföldiek számában is csökkenés figyelhető meg az évek folyamán. 2003-ról 2005-re több mint 2000 fővel kevesebben látogattak a térségbe. Ezek a látogatók főleg németek, hollandok, szlovákok, lengyelek.

A visszaesés oka lehet az is, hogy nem biztosított az idegen nyelvű túravezetés, még világnyelveken (angol, német) sem. Viszont ha egy olyan idegen nyelvű háttérrel biztosít a Park, ami megállja helyét, akkor az gerjesztheti a külföldiek látogatási kedvét, bár kell egy átmeneti időszak, míg ez kialakul.

Meghatározó a csoportos látogatás is, amelynek tagjai főleg belföldi iskolacsoportok, osztálykirándulások, hazai családok. Az évek folyamán a csoportok száma csökkent, az egyéni turisták aránya nőtt. (ANP, 2006)

Levonható következtetések

A látogatók egyértelműen a barlangot és nem a világörökségi helyszínt keresik föl. Bár akad olyan is, aki a cím miatt látogatja, de azon vendég érdeklődési körében a világörökségi helyszínek felkeresése a meghatározó. A külföldiek aránya kevésnek mondható, mivel az összes vendéglétszám kb. 10 %-át alkotják.

A látogatók száma évente nem éri el a 250 000 főt, ami a versenytársak miatt is kialakulhat. Legnagyobb riválisa Aggteleknek a Krakkótól nem messze található wielickai sóbánya (legnagyobb a világon), ahol a látogatók száma eléri az 500 ezer főt is évente.

A szlovák barlangok nem jelentenek vetélytársat, mivel ők nem foglalkoznak idegenforgalommal, nem profitorientáltak. Ez a struktúrájuk miatt van így, mivel a Szlovák Barlangok Igazgatósága Lipótszentmiklóson van, és a szlovák oldalon világörökséggé nyilvánított Nemzeti Park területének több mint 90%-a nem a Park tulajdona.

Szezonalitás

A szezonális Aggteleken is jelentkezik, és ez is problémát okoz, amelynek áthidalására már komplett csomagokat készítenek az ANP munkatársai, hogy a vendégeket minél több ideig ott tartsák.

2. táblázat

A Baradla-barlang éves látogatása havi bontásban

	Kiugróan alacsony	Alacsony	Átlagos	Magas	Kiugróan magas
Január	X				
Február	X				
Március		X			
Április			X		
Május				X	
Június				X	
Július			X		
Augusztus					X
Szeptember				X	
Október			X		
November		X			
December	X				
Húsvét hétfő					X
Szilveszter					X

Forrás: ANP, 2006

Január, február, március holtidőszakot jelent, ekkor a legalacsonyabb a vendégek száma. A szezon kezdete húsvét hétfő, ezen a napon látogatják meg a legtöbben a Baradlát. A nagy többség az aggteleki-rövidtúrát választja. Ilyenkor nem óránként, hanem 20 percenként indítják a csoportokat az 50 méteres sziklafal tövéből. Ezen a napon kb. 2000 érdeklődő szempár csodálja meg a földalatti világot.

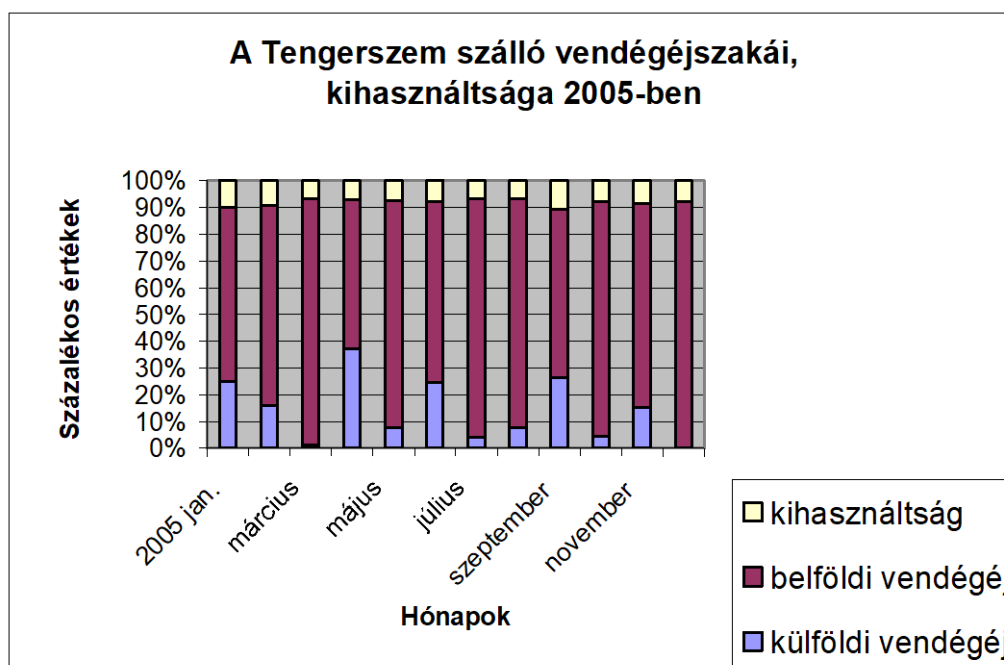
A látogatók nagy száma ellenére az okozza a gondot, hogy ezek a vendégek csak annyi időt töltenek el Aggteleken, amíg a barlanglátogatás tart. A cseppkövek világa után megnézik a bazársort, esetleg fogyasztanak ételleket, italokat és már indulnak is Aggtelekről. Ők napi látogatók, és nem vesznek igénybe szolgáltatásokat, nem vesznek részt a felszíni túrákon, ahol sok élményt szerezhethének.

A következő hónapokban, májusban és júniusban az iskolai csoportoké a főszerep. Júliusban visszaesés mutatkozik, majd az augusztusi hónap jelent nagy bevételeket, mivel ez a legforgalmasabb. Szeptember első két hetében a látogatók száma ismét visszaesik, majd október közepéig a látogatók nagy részét újra iskolai csoportok alkotják. Az őszi hónapokban, októberben és novemberben fokozatosan csökken a látogatók száma, de azért akadnak érdeklődő emberek. November második felétől karácsonyig megint csak holtidő van. Szilveszter éjszakáján mondhatni teltházra számíthatnak a szervezők. December 30-án ugyanis a szokásos Óévbúcsúztató Operettgálát rendezik meg a Hangversenysteremben.

Az ANP munkatársai azon dolgoznak, hogy a vendégek több ideig maradjanak a térségben. (ANP, 2006)

A szezonális jellemzése az ANP tulajdonában lévő egyes szálláshelyek adatai alapján.

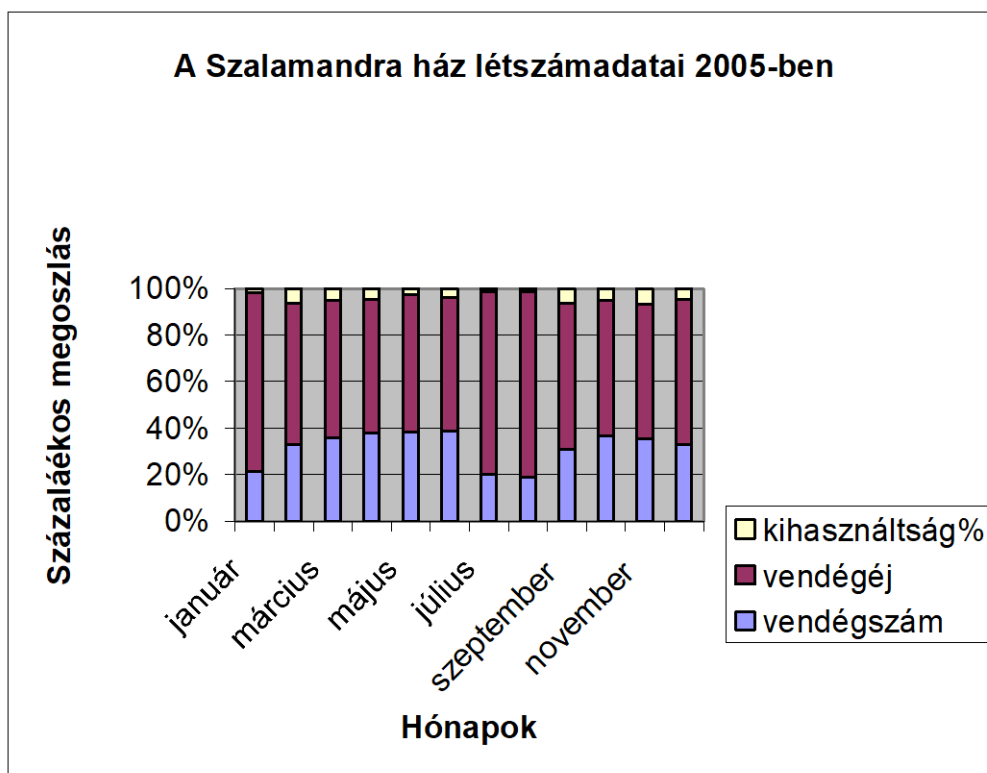
4. ábra

Forrás: ANP, 2006

A 4. ábrából jól látható, hogy 2005-ben a belföldi vendégek száma magasabb volt a külföldiekéhez képest. A kék oszlop mutatja a külföldi vendégeket. Az ő számuk általában áprilisban a legmagasabb, de a nyár folyamán ez csökken. Márciusban és decemberben alig vannak, vagy egyáltalán nincsenek ezen a szálláshelyen. A magyar vendégek körében nagyon kedvelt ez a szálláshely, március, június, július és december hónapokban töltik meg a vendégszobákat. A kihasználtság októberben a legalacsonyabb, egyébként egész évben kihasznált, kisebb eltérésekkel.

5. ábra

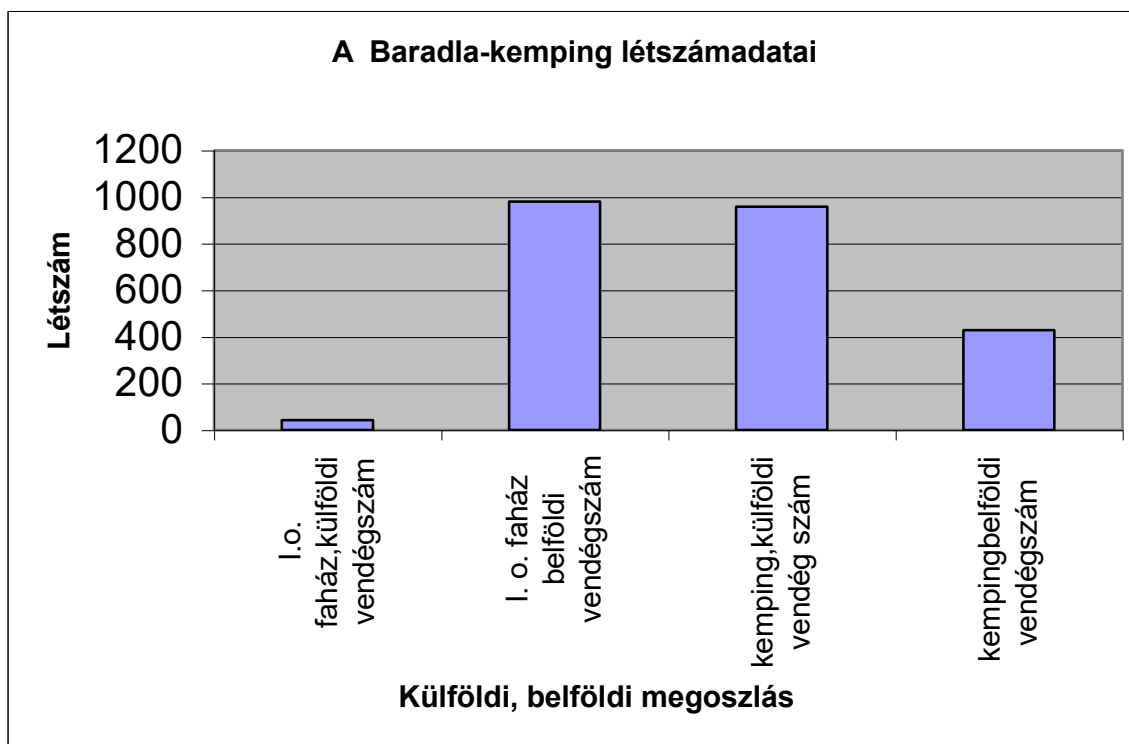

Forrás: ANP, 2006

Ez a ház Szögligeten található. Ebben az esetben nem álltak rendelkezésemre adatok külföldi és belföldi bontásban. A kék oszlopból látható, hogy eltérőek az eredmények havonta. Érdekes, hogy július, augusztus hónapokban a legkevesebb a létszám, 20 % körüli.

A barlang látogatásával összehasonlítva ez ellentétes, mert ott augusztusban a legmagasabb a látogatók száma. Ennek számos oka lehet. Legvalószínűbb, hogy ez a csökkenés azért történt, mert az adott évben nem ezt a szálláshelyet választották az iskolai csoportok, vagy mert ekkor csak napi látogatók voltak a Baradlában. Mindezek ellenére a vendégéjszakák magasak. A kihasználtság ingadozó.

6. ábra

Forrás: ANP, 2006

Ezen a diagramon az látható, hogy hogyan oszlik meg 2005-ben összesen a külföldi és belföldi vendégek száma az I. osztályú faházakban és a kempingben. Ez a szemléltető nem mutatja be a szezonalitást, azért tettem ide, mert szeretném azt bemutatni, hogy milyen szálláshelyet kedvelnek a belföldiek, illetve a külföldiek.

A magyarok körében kedveltebb a faház, míg a külföldiek ezt alig veszik igénybe. A kempinget pedig a külföldiek kedvelik jobban. A kempingbe a lakókocsival érkezőket is várják. Itt azért lehet magasabb a külföldiek aránya, mert ők főként lakóautókkal érkeznek.

A nyári főszezonban érkeznek a turisták 95 %-a. Az éves kihasználtságot növelni lehet, ha szezonon kívül, a téli időszakban is szervez a Park programokat; ennek a barlangrendszer lehet a fő alapja. A barlangok teljesen függetleníthetők az időjárástól. Mivel mindig állandó hőmérséklet és páratartalom uralkodik, programok lebonyolítására minden körülmények között alkalmas.

7. JÖVŐKÉP

Határon átnyúló kapcsolatok, tervek

A periférikus lét okozta hátrányokat az Unióhoz való csatlakozás és a schengeni folyamat segít ugyan ledolgozni, de a várható forgalomnövekedés csak abban az esetben tudja

pozitív térségfejlesztő hatását kifejteni, egyben a negatív tendenciák is csak akkor kerülhetők el, ha az érdekeltek megfelelő termékkínálattal tudják fogadni az ide látogatókat. Az elmúlt két évtizedben az Aggteleki Nemzeti Park, a vállalkozók, civil szervezetek és a települési önkormányzatok óriási erőfeszítéseket tettek a Baradla és más környékbeli barlangok látogathatóságának megteremtésére, a kiépítések korszerűsítésére, a turisztikai és környezetvédelmi infrastruktúra fejlesztésére, a termékkínálat bővítésére. A termékfejlesztés fő irányát az jelentette, hogy a hagyományosan egynapos úticélnak tekintett aggteleki térséget hosszabb tartózkodás céljából is vonzó, pihenésre, gyógyulásra, sportra és kulturális rendezvényekre is alkalmas, ismert és keresett, földrajzilag az egész karsztvidékre, mint programkörzetre kiterjedő üdülőhellyé tegye.

A mennyiséget minőséggel lehet növelni, azaz a jelenleg a térség értékéhez, jelentőségéhez képest alacsony látogatottságán a szolgáltatások színvonalának növelése és a termékkínálat szélesítése útján lehet változtatni. A turizmus manapság divatos válfajainak meghonosítása mellett a fenntarthatóság érdekében különös hangsúlyt kell helyezni a klasszikus turisztikai igények kielégítésére, a hely specialitásaiból, egyedi adottságaiból kiindulva. (Látnivaló-turizmus, barlangi egészségturizmus.) (ANP, 2005)

Pályázatok

A Nemzeti Park nagyon sok pályázaton vesz részt. Ezek főként működési támogatásra, turisztikai fejlesztésre irányulnak. A pályázatokat a Park szakemberei írják meg. Jelenleg 10-nél is több elkészített munka vár beadásra. A kiírt hazai, EU-s és EU-n kívüli pályázatokra egyaránt felfigyelnek, és már készítik a munkákat.

Az aggteleki polgármesteri hivatalnak érdeke, hogy a Park pályázatokat nyerjen el, mert akkor ennek a település is érezheti jótékony hatását. (Forrás: ANP)

A legújabb megvalósított pályázat a vörös-tói látogatóközpont megépítése volt. Ez a beruházás 2003–2005 között történt, 1,5 milliárd összértékben. A Phare-program keretében valósult meg. A barlangban mindent felújítottak: a járdákat, a világítást, a korlátokat, a hidakat stb. Viszont hiába történt meg ez a korszerűsítés, a haszna nem nőtt olyan mértékben, mint azt gondolták. Sokaknak az jelent élményt, hogy a szikla tövében megbúvó bejáraton menjenek be. Ebben a barlangban is sok látnivaló akad, például itt található az ország egyik legmagasabb állócseppköve, a 19 méter magas Csillagvizsgáló. (ANP, 2006)

Számos pályamunka készül a barlangi gyógyhelyek kialakítására. Mint az ismeretes, a barlangoknak gyógyító hatása van, főként az allergiás betegeknek és az asztmásoknak jelenthetne gyógyulást, vagy legalábbis tünetcsökkentést.

Gyógyító barlangok

A Baradla hasznosításában kiaknázatlan lehetőség a barlangturizmus egy speciális, de nagy perspektívákkal kecsegtető ága, a barlangi gyógyturizmus. A karsztvidéken jelenleg egy barlang, a Béke-barlang rendelkezik gyógybarlang minősítéssel, mivel azonban az 1969 óta szerzett tapasztalatok azt mutatják, hogy a barlang adottságai csak az év egy részében alkalmasak terápiás célokra, valamint jelenlegi helyén sem a terápiás rész, sem az azt kiszolgáló infrastruktúra nem fejleszthető tovább, a Béke-barlang ilyen módon történő hasznosítása hosszú távon

megkérdőjelezhető. Ennek felismerése és a lehetőségek kihasználására való törekvés irányította a figyelmet a Baradlára.

A Baradla-barlang Róka-ágának gyógybarlanggá nyilvánítása érdekében több éve folynak a szükséges klimatológiai és egészségügyi vizsgálatok. Ennek kapcsán megállapították, hogy a barlang teljes szakasza a pollen-allergiás betegek számára időszakos tünetmentességet, de legalábbis azok csökkenését eredményezi. A tapasztalatok gyűjtése érdekében az igazgatóság egyedi eljárás keretében, szezonálisan engedélyezi a barlangban való részleges (néhány órás) egyéni, vezető nélküli tartózkodást. A próbaterápiák sikeresen lezajlottak, a barlang megkapta a Nemzetközi Barlangtani Uniótól (IUS) az ehhez szükséges nemzetközi tanúsítványt. Jelenleg a hazai szabályozásnak megfelelő eljárás zajlik.

A Béke-barlang gyógyhatását már az 1950-es években is használták. Ma azonban nincs TB támogatás a gyógykúrákra. (ANP, Gyógyító Baradla)

Térségfejlesztés a jövőben

Az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság hatéves fejlesztési terve (2003-2008)

A tanulmány három részből áll, az első rész (helyzetfeltárás) az ANP tevékenységi köreinek jelenlegi helyzetét taglalja, meghatározza a 2003–2008 közötti időszakra vonatkozó általános stratégiai célokat, az egyes tevékenységekhez kapcsolódó speciális célkitűzéseket, valamint az ezek megvalósítását szolgáló feladatokat.

Jelen tanulmány készítéséhez az ANP idegenforgalmi és oktatási tevékenységének célkitűzései és feladatai jelentenek segítséget, ezért ennek vázlatos ismertetése indokolt.

→ Az ANP és térsége turisztikai fejlesztési és kezelési tervének felülvizsgálata és megalkotása.

→ Felkészülés Szlovákia és Magyarország Európai Unióba való belépésére – a határon átnyúló védett területek és térségük idegenforgalmának összehangolása.

→ Ökoturisztikai mintaterület kialakítása.

→ Az ANPI oktatási-nevelési koncepciójának kidolgozása a 2004–2013 közötti időszakra.

→ Létszámfejlesztés.

→ Látogatóközpontok.

→ Bemutatóhelyek fejlesztése.

→ Tanösvények és erdei iskola bázishelyek fejlesztése.

→ Szálláshelyek fejlesztése.

→ Marketingkommunikációs terv kidolgozása és megvalósítása.

→ Informatikai és audio-vizuális eszközrendszer, turisztikai és oktatási célú adatbázisok fejlesztése.

→ Gépjárműbeszerzés.

→ Barlangok turisztikai fejlesztése. (ANP, 2005)

Az Aggteleki Nemzeti Park folyamatosan tervez, szeretné a vendégeket minél magasabb színvonalon kiszolgálni. Látszik ez a tervezésből is.

A jövőbeli elképzelések (2006-ban) is pályázatokhoz köthetők. A tervek olyan nagy összegű beruházások, amelyekhez külső anyagi támogatásra is szükség van. Legnagyobb gondot az önrész előteremtése jelenti. A pályamunkák kidolgozása

folyamatos, magas színvonalú, zsűrizett építészeti tervek készülnek. Cél: tervszerűen pályázni.

A legnagyobb beruházásokra beadott pályázatok a következőkre vonatkoznak:

Aggteleki fogadótérség

Ez a pályázat az egész Baradla-barlang, kemping, parkolók, bazársor rekonstrukcióját magába foglalja. Ez a munka már be van adva, elbírálásra vár. Összértéke 7 milliárd forint.

Látható, hogy nem kis tétje van ennek a pályázatnak, amely ha megvalósul, sokkal szebbé, otthonosabbá, korszerűbbé tenné a barlangot és környezetét. Erre a beruházásra van talán a legnagyobb szükség, mivel ezt a területet látogatja meg a turisták nagy része.

A Bódva - völgyének a fejlesztése

Tartalmazza az eredeti állapotok és vizes élőhelyek visszaállítását, valamint az Esztramos-hegy bányaiipari történeti kiépítését, a bódvaszilasi magtár felújítását és a martonyi kolostorrom rekonstrukcióját.

A Jósza - völgy rekonstrukciós pályázata

Ebben szerepel a vizes élőhelyek visszaállítása, a kapa hámor felállítása (ősi szerszámkészítés a víz erejével), a műemlékek védelme és a kultúrtörténet vizsgálata. (ANP, 2006)

Tájékoztatói lehetőségek

Az Aggteleki Nemzeti Park a vendégek számára minden évben megjelentet egy turisztikai programajánlót. Ezt nemcsak magyar, hanem angol, német, francia, szlovák és lengyel nyelven is kiadja. Ez egy komplex kiadvány, mely tartalmazza az összes barlangtúra leírását, árát, kedvezményeit. Továbbá megtalálhatók benne: felszíni túrák, környezeti nevelés, programok és látnivalók, praktikus információk, kézműves szolgáltatások, szlovákiai programok és látnivalók, térképek.

Vannak ezen kívül időszakos kiadványok, amelyek száma és ismeretanyaga is jelentős. Ezeket az aggteleki ajándékboltban bárki megvásárolhatja.

Videofilmek, DVD-k, CD-ROM-ok.

Honlap napi frissítéssel. (www.anp.hu, www.aggtelek.hu)

8. ÖSSZEGZÉS

A magyar ember sok mindenre büszke lehet a hazájában. Ezek közül csak néhányat említek: a honfoglalás, a hungarikumok, a költők, a tudósok, a természeti képződmények és még sorolhatnám. Miért ne fogadnánk be a szívünkbe Aggteleket, ha már az egész világon elismerték, és kimagasló értéknek tartják?

Az Aggteleki Nemzeti Park kezelése alatt álló világörökségi helyszín peremterületen található. Ez a földrajzi helyzet megnehezíti a turisták dolgát. Nem könnyű eljutni a településre, a tömegközlekedés nem megfelelő, mint ahogy a közutak állapota sem. A fogadóterület nincs ideálisan kialakítva, kevés a parkolóhely, nincs elég pad. A parkoló területén nincs villanyvilágítás. Mindezek ellenére, aki motivációt érez arra, hogy ellátogasson e jeles helyszínre, az tegyen félre minden előítéletet. Sokszor nem becsüljük meg azt, ami adott, esetleg elhanyagoljuk, és mikor már késő, akkor próbáljuk helyrehozni a hibákat. A hiányosságokat azért kell pótolni, mert ha vendégeket várunk, illik őket jó minőségű, rendezett, rendszeren kialakított és tiszta környezetben várni. Szükség van egy gondolkodásbeli váltásra, hogy ez a kincs, amit rejt a föld és kialakított a természet, ennek megóvása ne terhet jelentsen, hanem gondviselést.

A Baradla-barlang infrastruktúrája elavult, nagyrészt cserére szorul. Nincs magas színvonalú szálláshely és étterem. Tény, hogy a turisták igényei különbözőek. Ha versenyképesek akarunk lenni a turizmusban, a helyszínt úgy kell kialakítani, hogy az majdnem minden felmerült kíváncsalmat kielégítsen. Ennek érdekében a település várja azokat a befektetőket, akik ennek kialakítására hajlandóak.

Számos pályázat készült már a fenti helyzet mérséklésére. Az Aggteleki Nemzeti Park munkatársai áldozatos munkával mindent megtesznek azért, hogy az odalátogató vendég a legjobban érezze magát. Változatos programokat és rendezvényeket szerveznek.

Ha a vendégek nem elégedettek a feltételekkel, akkor talán a föld alatt rejtőző káprázatos cseppkövek kárpótolják őket a látvánnyal. Mindenesetre feladat áll a Nemzeti Park vezetése előtt, amelyet az optimális anyagi keret birtokában végre kell hajtaniuk.

IRODALOMJEGYZÉK

- Dr. Dudich Endre (1932): Az Aggteleki cseppkőbarlang és környéke. Királyi Magyar Természettudományi Társulat, Budapest
- Jakucs László (1953): A Béke-barlang felfedezése. Művelt Nép Kiadó, Budapest
- Jakucs László (1959): Aggtelek. Budapest
- Kabai Róbert (2001): Falusi turizmus és tájvédelem. Turizmus Bulletin
- Kapocsy György (1993): Nemzeti parkjaink. Officina Nova, Békéscsaba, 126–142. old.
- Lengyel Márton (1992): A turizmus általános elmélete. Viva, Budapest
- Mayer Péter (1999): Magyarország Nemzeti Parkjai és a Nemzeti Parkok Igazgatóságának működési területe. Turizmus Bulletin, VI. évfolyam
- Nagy Andrea (2002): A Világörökséghez tartozó helyszínek turisztikai infra- és szuprastruktúrája. Turizmus Bulletin, VI. évfolyam, 4. szám
- Munkácsi Mihály (2006): A világörökségi helyszínek és a turizmus kapcsolatának értékelése. (szakdolgozat)
- Nagy Éva, Buris László, Domina István (1997): Az emberiség legféltettebb kulturális és természeti értékei. Gulliver, 8–11. old.
- Puczkó László – Rácz Tamara (1998): A turizmus hatásai. Aula, Budapest
- Rakaczky István – Repei Zoltán (1997): Aggtelek és vidéke turistakalauz. Bíbor Kiadó, Miskolc, 8–61. old.
- Salamon Gábor (ANP): Turisztikai programajánló. 2006
- Thomas Verner (1997): Az emberiség kincsei. Világörökségünk. Officina Nova
- Tolnay Zsuzsa (2002): Aggteleki Nemzeti Park – A jósvafői faluséta bemutatása. Turizmus Bulletin, VI. évfolyam, 3. szám
- Szerző nélküli írásművek:*

A világ természeti csudái és kultúrkincsei – Az UNESCO világörökségei – (1997) Alexandra, Pécs

Az Aggteleki Nemzeti Park középtávú turisztikai és marketing stratégiai terve (2005). Készítette a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Környezetvédelmi és Területfejlesztési Közhasznú Társaság, Gömörszőlős

Gyógyító Baradla projekt. ANP

Magyarország Megyei Kézikönyvei (County Handbooks of Hungary 4.), Borsod–Abaúj–Zemplén megye kézikönyve (1998), Ceba Kiadó, 22–24. old.

Világörökségeink hasznosítási tervei. „Ott Aggtelek csudái vonzanak...”. Az Aggteleki-karszt barlangjai (1999).Turizmus Bulletin

Internetes források:

www.anp.hu

www.aggtelek.hu

www.itthon.hu

A Világörökség és a turizmus kapcsolatának értékelése Aggtelek példáján

BOROS ANIKÓ

**Eszterházy Károly Főiskola
Gazdálkodási szak, III. évfolyam
Konzulens: Dr. Tóthné Igó Zsuzsanna**

**OTDK
Turizmus és területfejlesztési szekció
2007. április 26.**

2007.06.16.

1

Az előadás felépítése

Aggtelek elhelyezkedése, rövid bemutatása
Az ANP megalakulásától a világörökségi címig
A cím hatása a jelenre
Infrastruktúra, szuprastruktúra
Vendégforgalom alakulása
Pályázatok
Összegzés

2007.06.16.

2

Az előadás célja és a forrásanyagok

Az a célom, hogy bemutassam az aggteleki barlangok és a Világörökség kapcsolatát, jellemezve az infra- és szuprastruktúrát, valamint a fejlesztésekhez szükséges pályázatok fontosságát.

- Empirikus kutatás
- Szakirodalom
- Elsajátított tananyag
- Internet

2007.06.16.

3

Aggtelek elhelyezkedése, jellemzése

Borsod-Abaúj-Zemplén megye északi sarkában fekszik (peremterület)

Közel van a szlovák határhoz

Az Aggteleki - karszt a Gömör - Tornai-karszt déli nyúlványa

Karsztjelenségek számossága

Kivételes környezet

Gazdag kultúrtörténet

Állat- és növényritkaságok

Forrás: www.ithon.hu

Forrás: ANP

2007.06.16.

4

Az Aggteleki Nemzeti Park

Megalakulásának előzményei

**1978. Aggteleki
Tájvédelmi Körzet**

**1979. Bioszféra
Rezervátum**

**1985. január 1.
(ANP) megalakulása**

1995. Világörökség

Forrás: ANP

A Nemzeti Park feladatköre

Barlangok védelme

**Természeti értékek
bemutatása**

Túravezetés

Programok ajánlása

**Tudományos
kutatás**

**Oktatás,
ismeretterjesztés**

2007.06.16.

5

Világörökség

Forrás: ANP

**„olyan fizikai és biológiai formációkat vagy formáció-csoportokat magában foglaló
természeti képződmények, melyek esztétikai, illetve tudományos szempontból
kimagasló és egyetemes értékkel bírnak”**

UNESCO – Világ Kulturális és Természeti Örökségének Megóvását Célzó
Egyezmény (1972)

1989. Világkongresszus, ekkor esett először szó a világörökségi cím
megszerzéséről

Az Aggteleki- és Szlovák-karszt barlangjai

Kiemelkedő földtani és felszínalaktani értékek alapján kapta meg a címet

Az ANP mint természeti képződmény harmadik a Világörökség listáján

2007.06.16.

6

A cím hatása a jelenre

Kettős

Kötelezettségvállalás

Nem a cím miatt keresik a barlangot

Növekvő költségek

2007.06.16.

7

Az Aggteleki Nemzeti Park vezetése

Igazgató

Gazdasági igh.
Osztályvezetők

Természetvédelmi igh.
Természetvédelmi osztály
Természetvédelmi kezeléseket ellátó osztály

Turisztikai igh.
Szállás, értékesítési osztály
PR, marketing és oktatási osztály
Túraszervezési és barlangüzemeltetési osztály

2007.06.16.

8

Barlangvilág

Ismert barlangok

Baradla-barlang
Rákóczi-barlang
Vass Imre-barlang
Béke-barlang

Túralehetőségek

Aggteleki rövidtúra
Vörös-tói túra
Raisz Keresztély-emléktúra
Hosszútúra
Speciális (reték-ági) túra

2007.06.16.

Képek forrása: ANP

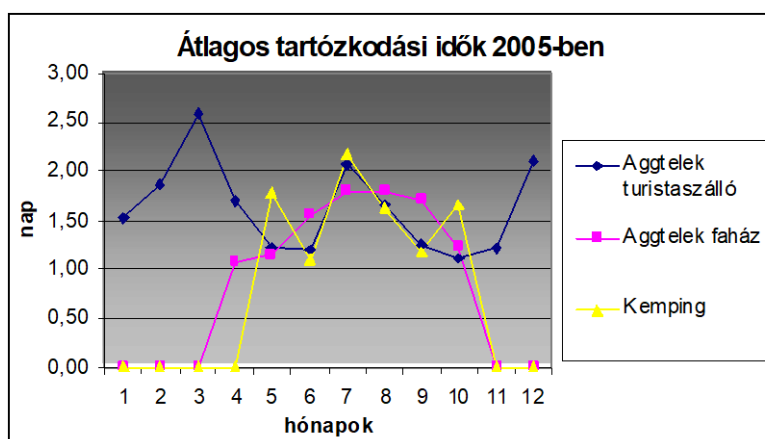
Infra- és szuprastruktúra

Alapvető infrastruktúra van, állapota kielégítő
A közutak minősége nagyon rossz
A tömegközlekedés nem megoldott, bár közvetlen
autóbuszjárat indul Budapestről
A Baradla-barlang felszereltsége felújítást igényel
A fogadótérség korszerűsítésre szorul
Az átlagturista igényeit kielégítő szálláshelyek,
étkezési lehetőségek
Hiányzik a színvonalas szálláshely, az igények
pedig magasak

2007.06.16.

10

A vendégforgalom alakulása egyes szálláshelyeken

2007.06.16.

Forrás: ANP

11

Aggtelek látogatottsága

Legforgalmasabb a húsvét hétfő

Barlangi rendezvények

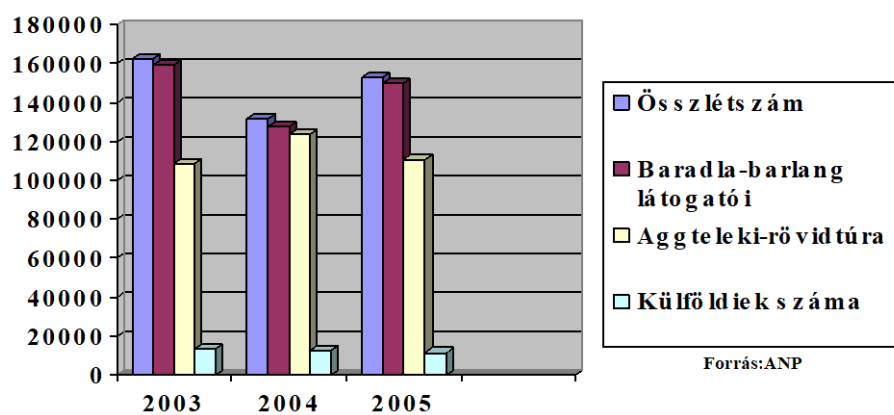
Aggteleki rövidtúra

Holtidő

2007.06.16.

12

A látogatottság alakulása 2003-2005-ig

2007.06.16.

13

Pályázatok

Hazai, EU-s, EU-n kívüli pályázatokon való részvétel

Működési támogatásra és turisztikai fejlesztésre

Gyakran pályáznak

A munkákat az ANP szakemberi készítik elő

Az aggteleki polgármesteri hivatalnak érdeke a pályázatok elnyerése

2007.06.16.

14

Aggtelek SWOT analízise

S (erősségek)	W (gyengeségek)	O (lehetőségek)	T (veszélyek)
Világhírű barlangok, erős szakmai háttér	Peremterületen fekszik	Az aggteleki fogadótérség korszerű kialakítása	Csökkenő látogatói létszám
Kivételes környezet, keisztályos levegő	Messze vannak a tranzitútvonalak	Szolgáltatások bővítése, kínálat növelése	Csökkenő vendégéjszakák
Állat- és növényritkaságok	A településre vezető közutak állapota rossz	A turizmus új ágainak térhódítása	Növekvő üzemelési költség
Gazdag kultúrtörténet	A tömegközlekedés koordinálatlan	Pályázatok elnyerése	Környezetszennyezés, természeti katasztrófák
Hagyományok felelevenítése	A Baradla infrastruktúrája elavult	A gyógykezelések TB általi támogatása	Versenytársak
Színvonalas programok, vendégszeretet	A szálláshelyek, éttermek kategóriája az átlagturista igényeit elégíti ki	A területen új, magas szintű beruházók tevékenysége	Külföldiek bizonytalansága

2007.06.16.

15

Összefoglaló

Világörökség – peremterület

A cím hatása elmaradt a várttól, csak a barlangot keresik a látogatók

A településre vezető közutak állapota rossz

Az infrastruktúra nem megfelelő szintű

Kedvelik a turisták, de számuk évről évre csökken

Tervszerű pályázatok

Határozott jövőkép, javulást várnak

Az ANP szakmai munkája hozzájárul a színvonal emelkedéséhez

Köszönöm a figyelmet!

2007.06.16.

17

THE DILEMMA OF MINIMALIST PRO-GRAMMAR

A MINIMALISTA PRO-GRAMMATIKA DILEMMÁJA

Szerző: Friedrich Tímea, angol-pedagógia szak

Konzulens: dr. Czeglédi Csaba, főiskolai tanár

(Humán Tudományi Szekcióban III. helyezés)

0. Introduction

In this paper, I seek to explore two related questions: (i) Can we adequately account for all the distributional properties of PRO, in other words, can we provide a principled explanation for its distribution? (ii) Can PRO escape methodological considerations of simplicity and economy that have become measures of theory evaluation within the Minimalist Program?

Under the Government and Binding (GB) approach to linguistic theory, the distribution of the phonetically null subject of infinitivals, PRO, was accounted for in terms of government, an essential grammatical relation of the GB framework. Given the requirement of the PRO Theorem that PRO must be ungoverned and the conception of government as a prerequisite for Case assignment, PRO was assumed to lack Case. Certain conceptual and empirical problems of this approach led to the proposal of an alternative Case-theoretic view on the distribution of PRO, namely that it bears null Case, a special Case that is restricted to PRO and can only be checked by nonfinite Infl in a Spec-head relation.

With the development of the Minimalist Program (MP), many of the basic concepts of the previous GB framework are reexamined in an attempt to find more suitable solutions and answers concerning fundamental properties of the human language faculty. Crucially, within MP an emphasis is placed on notions such as economy, elegance and simplicity as key factors in evaluating a theory. In particular, economy principles in terms of least effort conditions and methodological concerns are held to be essential criteria of an adequate theory. These minimalist ideas induce a reanalysis of the status of PRO and the whole Control module, and lead to the proposal of the movement theory of control, which dispenses with PRO and other theoretical concepts responsible for explaining its properties. The basis for such a move comes from viewing PRO as a theory internal formative, bearing properties that are quite distinct from those of other nominal elements.

In chapter 1, I discuss how the distribution-of-PRO problem is viewed under the GB framework, followed by a description of the null Case theory as formulated within early versions of minimalism. In chapter 2, I introduce Hornstein's movement theory of control and investigate some problems that the theory raises. In chapter 3, I outline a current minimalist analysis of PRO, and in chapter 4, some suggestions for further research are provided.

Chapter 1: PRO and Case Theory

In this chapter, I discuss issues related to the distribution of PRO: in section 1. 1., I review the GB approach to PRO; in section 1. 2., the problems posed by the GB analysis and the null Case theory are described; in section 1. 3., I outline Martin's (2001) version of the null Case approach.

1. 1. The Distribution of PRO and the Binding Theory

A fundamental concept of the GB approach is government, a structural configuration defined in terms of a mutual c-command relation between a governor α (that is a head) and an element β that is governed. Within GB, both Case-assignment and θ -marking take place under government, the former at the level of S-structure (SS), the latter at D-structure (DS).

Under standard accounts of the framework (Chomsky 1981, 1982, 1986a), the distributional properties of PRO are crucially determined by the notion of government, specifically by the principle below:

(1) *PRO Theorem*

PRO must be ungoverned.

The PRO Theorem is deduced from Principle A and Principle B of the Binding Theory, a module of GB that is responsible for interpreting the referential properties of nominal elements:

(2) a. *Principle A*: An anaphor must be bound in its governing category.

b. *Principle B*: A pronoun must be free in its governing category.

The notion *governing category* (GC) is defined as follows: α is a governing category for β if and only if α is the minimal IP, NP containing β and a governor for β ; the expressions 'free' and 'bound' are construed in terms of a relationship that involves c-command and co-indexing between two categories, that is, a relation between α and β where α binds β in case α c-commands β and they are co-indexed. In effect, β is bound in its GC when it must be governed within its GC, and free when it is not governed within its GC.

Given the binding principles in (2), the theorem in (1) is derived as follows: Chomsky (1981, 1982, 1986a) argues that PRO shares some features with anaphors in that it has no specific independent reference, but it is also like pronouns in that it need not have an antecedent – therefore the properties of PRO are specified as [+ anaphor, + pronominal]. As a pronominal anaphor, PRO has to satisfy both Principle A and B of the Binding Theory: it must be both bound and free in its GC, a conflicting requirement which PRO can only escape if it lacks a GC and hence a governor, thereby not violating the principles of the Binding Theory. From this reasoning follows the condition on PRO that it must be ungoverned. Additionally, given the PRO Theorem in (1), PRO is assumed to lack Case, as Case-marking takes place under government within GB. Chomsky (1995) justifies these assumptions with empirical data:

(3) a. *we found PRO

b. *it seems [PRO to be intelligent]

c. John tried [PRO to defend Mary].

In (3a), PRO occurs in a position that is both governed and Case-marked, whereas in (3b) Case cannot be assigned to the position where PRO appears, but the position is governed; hence the ungrammaticality of the examples. (3c) is an acceptable sentence, as the position which PRO occupies is ungoverned, indicating that nonfinite Infl is not a governor for PRO. It should be noted, however, that there is a contrast between (3b) and (3c): why is PRO governed by the matrix verb in (3b), but not in (3c), given that the structure of the two sentences seems to be the same? Chomsky (1986b) provides a solution in terms of barriers: the embedded clause following the matrix verb in (3c) is CP, hence a barrier to government of PRO by the verb *tried*; by contrast, the clausal complement following *seems* in (3b) is IP, which is not a barrier to government of PRO by the matrix verb.

These empirical facts seem to indicate that the PRO Theorem provides an adequate account for the distributional properties of PRO; nevertheless, by broadening the empirical coverage, we will see that the issue is more complicated than it first appeared.

1. 2. PRO and Null Case

One of the puzzles posed in connection with the proposal, pointed out by Chomsky (1995), is related to the principle which attempts to integrate the Case Filter, a criterion that every lexical argument NP be Case-marked, with Theta Theory (Chomsky 1981). This principle, dubbed as the Visibility Condition by Chomsky (1986a), maintains that an argument chain (which is formed by the operation Move α) must contain a Case-position in order to be visible for θ -marking. As PRO is a θ -marked argument but lacks Case on the assumption that it is ungoverned, it violates the Visibility Condition. This in turn requires a conceptually undesirable modification of the Visibility Condition (which, moreover, does not solve the problem): a chain must contain a Case-position or must be headed by PRO in order to be visible for θ -role assignment.

Another conceptual reason for reconsidering the analysis presented in the previous section is related to the structure of infinitivals that contain PRO (see Hornstein, Nunes and Grohmann 2005). PRO occupies exactly the same position in the tree where a lexical subject NP occurs in a finite clause, i.e. the specifier position of nonfinite Infl. A lexical NP in the Spec position of a finite Infl is assigned nominative Case and governed by the Infl head, assuming a definition of government in terms of m-command (where α m-commands β if and only if α is a head and m-commands β). This said, on the null hypothesis PRO should also be governed under m-command by nonfinite Infl; nevertheless, to maintain the assumption that PRO is ungoverned, a distinction is made between finite Infl and nonfinite Infl within GB: arguably, it is posited that nonfinite Infl cannot govern.

Additionally, an empirical problem is posed by the fact that PRO, just like any other Case-marked argument, has to move from a position where no Case is assigned, and is not permitted to move from a position that is Case-marked, as the examples given by Chomsky (1995) illustrate:

- (4) a. We never expected [PRO_i to be found t_i].
- b. *It is unfair [PRO_i to talk about t_i].

In (4a) PRO moves from a non-Case position. (4a) alone does not pose a serious challenge to the analysis presented in the previous section: the movement of PRO could be accounted for under the assumption that as PRO must be ungoverned, its movement from a governed to an ungoverned position in (4a) is tolerated by the grammar and yields an acceptable result. In (4b), however, where PRO moves from a position that is both governed and Case-marked, the result is ill-formed: this shows that PRO, just like any other overt argument NP that must bear Case, cannot move from a position where Case is assigned, even if this move would protect PRO from being governed. Note that (4b) is incorrectly predicted to be grammatical by the assumption inherent in (1) that such a move should in general be licit.

The above considerations lead Chomsky (1995) to propose that PRO is indeed always Case-marked, just like any other argument NP, but its Case is distinct from the standard Cases that ordinary NPs bear: PRO is marked for null Case, a special Case that can only be realized by PRO and is licensed by nonfinite Infl via Spec-head agreement. Given this assumption, the distribution of PRO is straightforwardly derived: PRO is restricted to the subject position of infinitivals, as it cannot check off its Case-feature in other positions, ruled out by Case mismatch. It is crucial to note here that in the framework of Chomsky 1995, Case is no longer assigned to NPs at SS under government; rather, Chomsky proposes a checking theory of

Case assignment, defined in terms of a feature checking relation between two elements. It is assumed that lexical items enter the derivation with their Case-feature and other formal (i.e. morphological) features already specified, and these features must be checked off against the corresponding features of a local head. When a formal feature is strong (such as the Case feature of nominals), it must be eliminated in the overt syntax before PF; when a feature is weak, it must be deleted at LF. If such morphological features are not eliminated either at PF or at LF, they cause the derivation to crash. That is exactly what happens when PRO appears in positions other than the subject position of a nonfinite clause: in that case, no proper matching relation occurs, therefore PRO cannot check its Case-feature, which results in a crash.

If PRO is assumed to bear null Case, all the problems mentioned above can be resolved: as a Case-marked element, PRO is no longer different from other arguments with respect to the Visibility Condition; moreover, since a checking theory of Case does not invoke the concept of government, it is no longer necessary to make a distinction between finite and nonfinite Infl in terms of their ability to govern. Additionally, a Case-theoretic view correctly predicts that PRO is allowed to move from non-Case positions, but not permitted to move from a Case position. By conciliating PRO with Case Theory, it seems that the result we get is a theory that is both conceptually and empirically more adequate than the previous GB approach to the distribution of PRO. The sentences in (5a-b) below, however, raise the following problem: as the nonfinite Tense (T) head in infinitival clauses is assumed to be able to check null Case, in principle PRO is allowed to occur in ECM and raising structures like (5a-b), an unwanted result. How can we exclude PRO from these constructions? In the next section, I look at this problem more closely.

- (5) a. *Mary believes [PRO to be happy].
 b. *John seems [PRO to be sick].

1. 3. Martin's Proposal

To account for (5a-b) above, Martin (2001) claims that PRO is excluded from infinitival clauses embedded under ECM and raising predicates simply because the nonfinite T head in these constructions cannot check null Case on PRO, unlike the T head in control infinitivals. Martin argues that this distinction is based on the temporal features of control and raising infinitivals: the event time of infinitivals selected by control predicates is interpreted as future in relation to the event time of the matrix clause, whereas the event time of infinitivals embedded under raising predicates is the same as that of the matrix clause. Therefore nonfinite T in control structures bears the feature [+tense] which enables T to check null Case (similarly to finite T, which is also specified as [+tense] and checks nominative Case), while T in raising and ECM structures is specified as [-tense], hence cannot check Case. Further, nonfinite tense in control structures is a modal element, and "it corresponds most closely to *would* or, in certain contexts, *should*" (cf. Martin 2001: 147).

Martin argues that VP-ellipsis provides syntactic evidence for the difference between raising/ECM and control infinitivals, as illustrated by (6a-b) (cf. Martin 2001):

- (6) a. Kim isn't sure she can [_{VP} solve the problem], but she will try [PRO [_T to] [_{VP} e]].
 b. *Bill believes Sarah to [_{VP} be honest], and he believes [Kim [_T to] [_{VP} e]] as well.

Martin claims that if we adopt an assumption under which only the complement of agreeing functional heads can be deleted under ellipsis, the grammaticality of the control structure in (6a) follows from the fact that the nonfinite T head agrees with PRO in its Spec position (i.e. checks null Case on PRO), hence the VP complement can be deleted. In the ECM structure in (6b), however, no agreement takes place between nonfinite T and the NP *Kim* in its Spec

position (i.e. T does not enter a Case-checking relation with the NP), yet the VP complement is deleted – accordingly, (6b) is ungrammatical. The empirical facts in (6a-b) are what we expect under Martin’s assumption that T enters an agreement relation with its specifier only in control infinitivals (and consequently, T checks Case only in control structures).

In addition to the problem raised by (5a-b), a further issue in connection with the Case-checking properties of nonfinite T is posed by *want*-infinitivals: the predicate *want* can take an infinitival complement with either PRO or a lexical NP in subject position, and *want* can also take a *for*-infinitival complement. How can we account for these facts under the null Case theory? Martin argues that in all three cases, nonfinite T checks null Case on the embedded subject, as in (7a-c) below (cf. Martin 2001):

- (7) a. John wants [PRO to win].
- b. John wants [his team to win].
- c. John wants [for his team to win].

For such an analysis to be viable, it is crucial for Martin to assume the following: (i) neither T in control infinitivals nor PRO bears ϕ -features (grammatical features like gender, number, etc.); (ii) ϕ -features on NPs are uninterpretable (a feature that is not legible at the interfaces and causes the derivation to crash at LF unless deleted prior to LF), therefore need to be checked; (iii) the complementizer *for* is associated with formal ϕ -features, but it cannot check Case on the NP following it. With these stipulations in mind, (7b-c) are accounted for as follows: in (7b), nonfinite T checks null Case on the lexical NP *his team*, but it cannot check the ϕ -features of the NP, therefore a null *for* precedes the NP to check the ϕ -features of the NP. In (7c), *his team* checks null Case in the embedded subject position overtly, then raises covertly at LF to the Spec position of *for* to check its ϕ -features. The ungrammaticality of (8a-b) below is also deduced from provisos (i), (ii) and (iii). In (8a), a lexical NP such as *John* cannot appear in the [Spec, TP] position of a control infinitival, as its ϕ -features remain unchecked in that position; similarly, in (8b) PRO is not allowed to co-occur with *for*, as it cannot check the complementizer’s uninterpretable ϕ -features.

- (8) a. *Mary tried John to open the door.
- b. *Mary wants for PRO to win.

On closer inspection, however, Martin’s analysis may prove to be problematic from both a conceptual and an empirical point of view. First, as argued by Baltin and Barrett (2002), it is theoretically suspect to assume a link between the presence of a PRO subject in an infinitival and the interpretive properties of that infinitival. Nevertheless, this is exactly what is suggested by Martin’s proposal, which relates the modal interpretation of control infinitivals to the licensing of a PRO subject in these infinitivals. In other words, it is not reasonable to distinguish sentences associated with different semantic interpretations by a feature (in our case the [+tense] feature on T) that also has an effect on the structure of those sentences. Accordingly, although the time of the gerundial is interpreted as future in relation to the matrix predicate in (9a), while interpreted as identical with the event time of the matrix verb in (9b), it seems quite dubious to postulate the existence of a feature that would serve to distinguish the two interpretations syntactically as well (cf. Baltin and Barrett 2002):

- (9) a. He avoided bringing the wine.
- b. He continued bringing the wine.

Furthermore, as noted by Baltin and Barrett, there are control infinitivals with a PRO subject that do not display the semantic property attributed to them by Martin, as shown in (10a) where the infinitival is the complement of a psychological adjective, or in (10b) where it is the complement of a degree word. In both sentences, the event time of the embedded

nonfinite clause is interpreted as simultaneous with that of the matrix clause, a temporal relation between the two clauses that is supposed by Martin to be characteristic only of raising and ECM structures (cf. Baltin and Barrett 2002):

(10) a. Kerry was glad to see her best friend walk out the door.

b. John was too obtuse to be aware of his effect on others.

Likewise, in the case of VP-ellipsis, if we expand the empirical coverage to include raising constructions, it seems again that Martin's analysis makes the wrong empirical predictions. Interestingly, as Baltin and Barrett show, there are raising predicates that license ellipsis of their complement, as in (11a-b), contrary to what we expect under Martin's assumptions (cf. Baltin and Barrett 2002):

(11) a. Bob tries not to gain weight but he tends to_.

b. Although she hasn't spoken to the president yet, she is supposed to_.

Martin's analysis of *want*-infinitivals also raises certain nontrivial issues that need to be addressed. Let us begin by examining the status of provisos (i), (ii) and (iii) which are essential for Martin's account of these constructions to be tenable. Proviso (i) requires that both PRO and nonfinite T in control infinitivals lack ϕ -features entirely. Under the assumption that PRO does not bear ϕ -features, however, the agreement facts in (12) are left unexplained (cf. Chomsky 1995):

(12) a. I want [them to be officers].

b. *They want [me to be officers].

c. They want [PRO to be officers].

In (12a) and (12c), there is agreement in the embedded clause between the subject and the predicate, while the ungrammaticality of (12b) follows from the lack of ϕ -agreement between the embedded subject and *officers*. Chomsky (1995) illustrates with examples such as (12) that PRO must indeed bear ϕ -features for agreement, just like any other NP. Further, if the stipulation that PRO is Case-marked is to be retained, nonfinite T in control infinitivals also has to be assumed to carry a full set of uninterpretable ϕ -features. This follows from the fact that in the framework of Chomsky 2000, 2001a, 2001b, Case checking is a reflex of ϕ -feature agreement between a Case-assigning functional head and a nominal with an unvalued Case-feature that is valued and deleted through this agreement relation. Consequently, there must be a Case-assigning head with a complete ϕ -set in control infinitivals that values the uninterpretable Case-feature of PRO as a result of ϕ -agreement between PRO and this head, for which the only candidate is nonfinite T. The stipulations of proviso (i) therefore cannot be adopted.

Proviso (ii) requires that ϕ -features of NPs be checked in the course of the derivation, i.e. that ϕ -features on NPs be uninterpretable. In Chomsky's (2000) Agree-based system of feature checking, formal features of lexical items are either LF-interpretable, that is, they contribute to semantic interpretation at LF, or LF-uninterpretable, including features that have no semantic value at LF. Interpretable features are therefore legible at LF, in contrast to uninterpretable features that must be checked (i.e. valued and deleted under the operation Agree which is established by matching of uninterpretable features of *probe* α and interpretable features of *goal* β) prior to LF for the derivation to converge. Interpretability or uninterpretability of a feature is not stipulated, however: while uninterpretable features on a lexical item need explanation and justification, interpretability of a feature is attested by the fact that it is involved in the semantic interpretation of a linguistic expression. Accordingly,

Chomsky takes ϕ -features on nominals to be interpretable, and it is the ϕ -features of functional heads such as T and v that are uninterpretable (i.e. unvalued) and need to be valued in an agreement relation. Hence it is not reasonable to adopt proviso (ii).

Proviso (iii) defines the complementizer *for* as an element that bears uninterpretable ϕ -features and by virtue of this property, it enters an agreement relation with the ϕ -set of the subject NP in a *for-to* infinitival construction. Crucially, Martin assumes that the Case of the NP is not checked by *for* as a result of this ϕ -agreement relation; rather, it is nonfinite T that is supposed to check Case on the NP, assigning null Case to the nominal. Such an analysis, however, seems to be both conceptually and empirically inadequate. First, as we have seen above, Case checking is supposed to be assigned under ϕ -agreement between two elements, hence nonfinite T in principle cannot delete Case in a nominal if they do not ϕ -agree. Second, null Case cannot be allowed to be checked by lexical NPs: such an assumption fails empirically, as we will see below. Third, Martin's analysis cannot explain the strong dependency relationship apparent between *for* and the subject NP in *for-to* infinitivals, which seems to be related to Case-theoretic reasons. For illustration, consider (13a-f):

- (13) a. For John to arrive on time would be preferable.
 b. *John to arrive on time would be preferable.
 c. It would be preferable for John to arrive on time.
 d. *It would be preferable John to arrive on time.
 e. *Mary prefers for usually John to arrive on time.
 f. Mary prefers for him/*he to arrive on time.

Under the revision of (ii) above, the ungrammatical sentences can no longer be explained by alluding to the uninterpretability of the NP's ϕ -features. What appears to be crucial in these sentences is indeed the role of *for*, or rather its absence, as shown by (13b) and (13d), where the ungrammaticality must be due to the lack of *for*. (13e-f) also imply that the licensing of lexical subjects in *for-to* constructions relies crucially on the complementizer: in (13e), a sentence adverb is not allowed to intervene between *for* and the nominal, while in (13f) the close relation between *for* and the NP is attested by the obligatory overt Accusative Case marking of the pronominal subject. Given these empirical data, Hazout (2004) argues that in *for-to* infinitivals, the subject is licensed through a Case-checking relation by the complementizer *for* – in fact, there is no other candidate to check structural Case on the subject NP, as Case checking in a ϕ -agreement relationship is not possible between nonfinite T and a lexical NP, as shown by (13b) and (13d).

If, however, *for* is supposed to be responsible for the Case-licensing of the subject in *for-to* constructions, how do we account for the optionality of *for* in infinitivals selected by *want*-type predicates?

- (14) a. I want (for) John to be successful.
 b. We would prefer (for) him to stay at home.

One option is to assume that a null *for* is present to check Case on the NP in the constructions without an overt complementizer – in this case, however, it has to be explained why a null *for* is not possible in sentences such as (13d). Another option to account for (14a-b), as suggested by Radford (2000), is to suppose that the infinitival selected by a *want*-type predicate is a TP rather than a CP complement when the overt *for* is missing, and the Case of the subject NP is

checked by the matrix verb similarly to ECM structures.¹³⁰ An analysis along these lines seems to be motivated by empirical data in (15a-b): in (15a), a sentence adverb cannot intervene between *want* and *him*, whereas in (15b) the infinitival complement of *want* cannot occur in the focus position of a pseudo-cleft sentence. This seems to indicate that the ungrammaticality of both (15a-b) must follow from the inability of the matrix predicate *want* to check Case on the infinitival subject (cf. Radford 2000).

(15) a. *They wanted desperately him to win the race.

b. *What John wants is Mary to win the race.

If we adopt the idea that in *for-to* infinitivals it is the C head *for* that checks Case on the subject NP, some further questions arise with respect to this Case-checking relation. One such question is related to the fact that the subject is assigned Case by C in [Spec, TP] position, not in a Spec-head agreement relationship with C (the canonical Case checking configuration on earlier assumptions). However, Case-valuing under such a long-distance agreement (LDA) relation is possible between two elements in Chomsky 2000, 2001a, 2001b, 2005a. In an LDA relation between the C head *for* and an NP, the operation Agree values and deletes the uninterpretable ϕ -features of C under matching with the interpretable ϕ -features of the nominal, and one effect of the operation is the structural Case marking of the subject NP in situ by C.

A further issue is posed by the proposal (Chomsky 2000, 2001a) that C selects T_{comp} , i.e. a T head with a full set of agreement features and the ability to assign Case - null Case if T is nonfinite, and Nominative Case if finite. As formulated in Chomsky 2001b, 2005a, 2005b, the true locus of Tense- and agreement features is indeed C, and T only inherits these features derivatively from C, hence only if it is selected by C. The problem that arises is the following: T_{comp} in nonfinite structures is incompatible with a lexical NP in its Spec position (which is presumably due to Case mismatch between nonfinite T and the overt NP), as shown by the impossibility of an overt subject in control infinitivals. As a *for-to* infinitival is a CP complement that is assumed to select T_{comp} , and we find a lexical subject in [Spec, TP] position, a question may arise regarding the properties of nonfinite T in these structures. There are two possible alternatives to overcome this conundrum. Alternative I is to suppose that as in *for-to* constructions it is the function of C to assign Case to the subject, T inherits only the ϕ -features of C, but is Tenseless, hence cannot assign Case and therefore no Case mismatch occurs. On this view, there are two ways to proceed:

- (i) The ϕ -agreement relation between C and the NP is direct: the nominal first values the ϕ -features of nonfinite T and then also deletes the agreement features on C, as a result of which its Case feature is valued.
- (ii) The ϕ -agreement relation between C and the NP is indirect: the NP values only the uninterpretable ϕ -set of T, and then T ϕ -agrees with C (this may be possible given Chomsky's (2001a) assumption that the uninterpretable ϕ -set of C is valued by T under the operation Agree). Under a principle of transitivity applied to ϕ -agreement relations (proposed in Frampton, Gutmann, Legate and Yang 2000), this has the effect of C-NP ϕ -agreement and structural Case checking on the NP by C.

Alternative II to get over the problem posed by the nature of nonfinite T in *for-to* infinitivals is to assume that the complementizer *for* selects for a TP with a defective head T_{def} , associated with ECM and raising structures. T_{def} is ϕ -incomplete as it bears only the (unvalued) feature [person] and hence is unable to delete the Case feature of an NP (as desired). In this case, the

¹³⁰ However, see Lasnik and Saito (1991) for arguments against an analysis where the embedded subject in structures of the form *want someone to do something* raises to [Spec, VP] position (or to [Spec, AgrOP] on earlier assumptions) to check Accusative Case, as is supposed in the case of ECM structures.

uninterpretable agreement features of C are deleted under Agree by the interpretable ϕ -set of the subject NP (the effect of which is Case-marking of the NP by C), the only possible candidate to enter such an agreement relation with C.¹³¹

In view of the considerations above, let us now reexamine Martin's analysis of *want*-infinitival constructions. In (7a), null Case on PRO is checked as a result of ϕ -feature agreement between PRO and nonfinite T. In (7b), the Accusative Case on the NP is licensed by the matrix predicate *want*; additionally, there is no need to postulate the presence of a null *for* in the structure, as ϕ -features on NPs are interpretable, hence need not be checked. In (7c), the NP is assigned Accusative Case by *for*, and as the ϕ -set of the NP is interpretable, we do not have to stipulate covert raising of the subject at LF.¹³² Further, the ungrammaticality of (8a) can no longer be explained under the assumption that the ϕ -set of the NP remains unchecked; indeed, if ϕ -features on NPs are interpretable (as assumed above), structures like (8a) are predicted to be acceptable under Martin's analysis, given that it allows lexical NPs to be assigned null Case by nonfinite T. In effect, contrary to what Martin supposes, it seems reasonable to attribute the unacceptability of (8a) to Case mismatch: null Case cannot be checked on a lexical NP. In a similar vein, as PRO is assumed to bear ϕ -features, (8b) can no longer be accounted for by alluding to the feature checking requirement of *for*, since the uninterpretable ϕ -set of the complementizer can in principle be deleted by the ϕ -set of PRO. In fact, if the postulation that PRO carries ϕ -features is adopted, (8b) is again predicted to be grammatical under Martin's analysis, since it allows null Case to be checked in *for-to* infinitivals. That possibility, however, needs to be excluded if we wish to account for (8b); in contrast to Martin's account, the ungrammaticality of the sentence is again due to Case-theoretic reasons: Accusative Case cannot be checked on PRO.

From the discussion so far, it seems that Martin's proposal is both theoretically and empirically inadequate. On the one hand, it leaves us without any principled explanation of some structures, given the counterexamples to the generalization related to the temporal properties of infinitivals. On the other hand, this temporal distinction does not appear to be motivated on strong conceptual grounds. On the face of it, this seems to be problematic not only for a null Case account of the distribution of PRO, but consequently also for a theory which maintains that a grammatical formative like PRO exists. In view of these considerations, we are faced with two options: either we attempt to save the null Case theory (along with PRO), in which case at least a different technical implementation of the theory is necessary for it to be tenable at all; or we may search for another alternative account of the syntax of control infinitivals that does not resort to the null Case theory and PRO. In effect, such a theory has been proposed recently within current minimalist approaches to grammar, and it is now in order to examine whether that theory proves to be preferable to previous accounts.

Chapter 2: A Movement Theory of Control (MTC)

In this chapter, I discuss Hornstein's movement analysis of control structures. In section 2. 1., I describe Hornstein's MTC, in section 2. 2., the problems raised by the theory are investigated and in section 2. 3., some concluding remarks are provided.

¹³¹ For an alternative analysis of *for-to* infinitivals, see Pesetsky and Torrego (2001).

¹³² That such an LF raising does not take place is in fact motivated on other grounds as well, as in the Agree-based system of Chomsky (2000, 2001a) there is no overt/covert distinction, and covert movement is reinterpreted in terms of overt agreement. Additionally, given LDA, a Spec-head configuration is not a prerequisite for feature checking and agreement, hence the NP would not have to raise to enter an Agree relation with *for*.

2. 1. Hornstein's MTC

The methodological concerns stressed within MP have motivated a minimalist effort to reexamine grammatical concepts and processes underlying standard GB accounts. In particular, issues related to optimal grammatical design have cast doubt on the status of theory internal constructs such as the non-interface levels DS and SS. Grammar internal formatives are considered problematic from a conceptual point of view within MP, and therefore such constructs should only be adopted if their postulation rests on strong empirical grounds.

Given this theoretical backdrop, Hornstein (henceforth H) (1998, 1999, 2000, 2001, 2003) and Boeckx and Hornstein (2003, 2004) argue for a reductionist view of the syntax of control infinitivals, which dispenses with the whole PRO module. Specifically, H argues that PRO is a grammar internal formative with highly idiosyncratic properties, and its postulation gives rise to various theoretical complications in the grammar: on the one hand, positing a PRO subject introduces a whole additional module into the grammar, the Control module, which serves to account for the interpretive properties of PRO in control structures. On the other hand, explaining the distribution of PRO requires undesirable theoretical adjustments in that we have to postulate a special null Case, which H claims to be both conceptually and empirically problematic: in effect, null Case is devised to fit only PRO. This follows from the assumption that the only nominal element that can be assigned null Case is PRO, and only the nonfinite T of control infinitivals can license this Case; further, PRO is the only nominal that is specified to bear but a single Case. Consequently, H maintains that the null Case theory is highly stipulative, and it nearly amounts to restating the observation that PRO occupies the [Spec, TP] position of control infinitives.

These considerations lead H to reexamine the distinction traditionally assumed to obtain between raising and control structures within the GB framework. Thus in the raising structure in (16a) *John* is supposed to have raised from the embedded to the matrix subject position, leaving a trace in its original site which is co-indexed with the moved expression. In (16b) the matrix subject position is assumed to be filled by lexical insertion, and the embedded subject position is occupied by a base-generated null argument PRO, which is controlled by *John* (cf. Hornstein 2003):

(16) a. $John_i$ seems [t_i to like Mary].

b. $John_i$ tried [PRO_i to like Mary].

In (16a), *John* is associated with a single θ -role, assigned to it by the embedded verb *like*, whereas in (16b) *John* is understood to be both the *trier* and the *liker*. This follows from the different thematic properties of the predicates: in contrast to the verb *try*, the verb *seem* does not assign a θ -role to the external argument position, as shown by its ability to host expletives in that site. The alleged structural difference between raising and control structures is traceable to the postulation of DS and the θ -Criterion within GB: DS requires that all thematic positions be filled by lexical insertion prior to movement operations, while the θ -Criterion stipulates that a chain contains at most one θ -position. Accordingly, adopting these two assumptions amounts to precluding movement between θ -positions and disallowing NPs to bear more than one θ -role. Given DS and the θ -Criterion, the structural distinction between (16a) and (16b) follows: in (16a) *John* is allowed to move from its DS θ -position to the matrix subject position (for Case-theoretic reasons), as *seem* does not assign a θ -role to *John*. In (16b), such movement would be illicit, as both the matrix and the embedded subject positions are θ -positions; consequently, a null PRO subject has to be assumed to occupy the embedded subject position.

Within MP, DS is dispensed with, since it is viewed as a non-interface theory internal level the postulation of which is not necessary from a conceptual point of view. H argues that adopting the θ -Criterion also raises methodological issues within the current minimalist approach to grammar. Once DS and the θ -Criterion are eliminated, the constraints that they imposed on grammar can also be abandoned. Accordingly, H claims that it would be reasonable to reconsider the traditional GB control/raising distinction and the status of PRO. Specifically, H proposes a movement-based theory of control, suggesting that in control structures like (16b) above, PRO is the residue of overt A-movement, hence it is identical to an NP-trace.¹³³ On such an account, the structure of (16b) is as follows:

(17) John_i tried [t_i to like Mary].

In (17) above, *John* has moved from the embedded to the matrix subject position, just like in a raising construction. Under this view, the operations underlying raising and control structures are the same (as both raising and control instantiate NP-movement, which is triggered by Case-theoretic needs), with the single distinction that in raising, movement of the NP is from a θ -position to a non- θ -position, whereas in control expressions move between θ -positions. The proposal entails that the subject position of control infinitivals is not a Case-marking position, hence A-movement from this position is licit. For such an analysis to be viable, H is forced to adopt the following assumptions:

(18) a. θ -roles are features on verbs/predicates, thus they are able to license movement, and an NP receives a θ -role by checking the thematic feature of the given predicate

b. there is no upper limit on the number of θ -features that an NP/A-chain can bear

c. movement is greedy, and Greed is interpreted as "enlightened self-interest" (ESI)

Positing (18a-b) is necessary for movement to be allowed between θ -positions; (18c) requires all movement to take place for reasons of feature checking (that is, be greedy), while ESI ensures that the checking needs of the target suffice to license movement.¹³⁴

Given the assumptions in (18a-c), the derivation of a subject-control sentence under a movement approach is as follows (cf. Hornstein 1999):¹³⁵

(19) a. John hopes to leave.

b. [_{IP} John [_{VP} John [hopes [_{IP} John to [_{VP} John leave]]]]]

In the derivation of (19a), *John* first merges with the embedded VP, thereby checking the external θ -role of *leave*. *John* then moves to the embedded [Spec, IP] position to check the EPP feature of *to*; the Case of *John* is not checked here, as no Case is assigned to the embedded subject position under H's theory. *John* then raises to the matrix [Spec, VP] position (which is again a θ -position), checking the θ -feature of the matrix predicate *hope*, thereby assuming a second θ -role – thus *John* bears both the *leaver* and the *hoper* θ -role. Finally, *John* moves to the matrix [Spec, IP] position, where it checks the EPP feature of I and its own Case feature, and the derivation converges with all relevant features checked.

¹³³ For a movement analysis of control structures, see also O'Neil (1997) and Manzini and Roussou (2000). For convincing arguments against such an analysis, see Culicover and Jackendoff (2001), Landau (2003) and Brody (1999, 2001).

¹³⁴ Under the early minimalist concept of Greed – in contrast to ESI – only the morphological requirements of the moved item are relevant. In Chomsky 2000, 2001a both the target (i.e. the probe) and the moved element (i.e. the goal) must be active for movement to take place.

¹³⁵ Given the copy theory of movement within MP, which takes traces to be copies of the moved element that are deleted in the phonological component, traces of A-movement are indicated by copies of *John* in (19b).

H argues that the assumptions in (18a-c) and the MTC allow for a significant reduction and simplification of the theory of grammar, since there is no need to postulate a special control module which accounts for the interpretive properties of PRO in control configurations; rather, the general characteristics of obligatory control (OC) and nonobligatory control (NOC) structures follow directly from the MTC. In other words, under the MTC we can explain the basic properties of OC and NOC structures. Consider the ungrammatical OC structures in (20) below (cf. Hornstein 1999):

- (20) a. * It was expected PRO to shave himself.
 b. * John thinks that it was expected PRO to shave himself.
 c. * John's campaign expects PRO to shave himself.
 d. * John_i told Mary_j PRO_{i+j} to wash each other.

(20a) shows that PRO must have an antecedent in an OC configuration, otherwise the sentence is not acceptable. (20b) indicates that the antecedent of PRO must be local in OC structures, whereas (20c) illustrates that this antecedent must c-command PRO: the ungrammaticality of the sentences follows from the fact that these requirements are not satisfied. (20d) shows that PRO is not allowed to have split antecedents in an OC structure. These properties of OC structures are derived under the MTC as follows: given that PRO is a trace of A-movement, it needs to have an antecedent, which has to c-command its trace and also be local to it, as is standardly supposed in the case of A-chains. The ungrammaticality of (20d) also follows under the MTC given the assumption that two NPs could not have moved from the same position, as would be required in (20d).

Still, there are grammatical NOC configurations where PRO need not have a local, c-commanding antecedent, and where split antecedents are allowed – surely, given the analysis of (20a-d) these cases cannot fall under the MTC. For this reason, H proposes that A-movement takes place only in OC structures, and what we have in the embedded subject position in NOC structures is the null pronominal pro, as in (21) below (cf. Hornstein 1999):

- (21) It is believed that pro shaving is important.

H argues that such an assumption is confirmed by the interpretive properties of NOC constructions, since these structures can be paraphrased by replacing PRO (or pro, under H's view) with overt pronouns (as is expected if the null pronominal pro occupies the relevant position in NOC structures). PRO's distribution is also identical to that of a pronoun in NOC configurations in that it does not have to obey the locality conditions characteristic of A-traces and anaphors.

The question may arise as to why movement does not take place in these NOC structures. The reasoning is as follows: NOC PRO occurs within islands out of which movement is prohibited, hence movement from the embedded [Spec, IP] position is not an option in these structures. From this it follows that OC PRO and NOC PRO are in complementary distribution: when NOC PRO is permitted, OC PRO (i.e. movement) is barred. But does the reverse hold? In other words, how can we exclude NOC PRO from positions occupied by OC PRO? H argues that the problem may be solved in terms of an economy restriction: he assumes that movement (OC) is more economical than construal processes (NOC), hence preferred by UG. This means that if the derivation can converge through the application of movement operations (as in the case of OC), the more costly non-movement derivation where construal rules are employed (NOC) will be excluded by economy. This implies that the application of construal rules is a costly last resort operation, and therefore when movement is allowed to occur in a control structure, it must occur (the OC cases); only when movement is

barred do we expect to find an NOC configuration. Further, H treats the licensing of *pro* similarly to the phenomenon of *do*-support: he supposes that *pro* is a grammatical formative that is never present in the numeration (i.e. a set of lexical items selected from the lexicon that feed the derivation of a syntactic object), it is only added to the computation during the course of the derivation as a last resort option, thereby allowing a derivation to converge. In other words, the use of *pro* is costly, and is only permitted when convergence is not possible without *pro*. Additionally, *pro* is assumed to lack Case, but it is supposed to be able to check the relevant features of nonfinite Infl.

Let us finally review the empirical arguments put forth by H in support of the assumption that PRO is identical to an NP-trace and against a theory of null Case. The first argument is related to the phenomenon of *wanna*-contraction. Consider (22a-c) below (cf. Hornstein 1999):

- (22) a. Who_i do you want [t_i to vanish]? / * Who do you wanna vanish?
 b. I want [PRO to leave]. / I wanna leave.
 c. John_i's going [t_i to leave]. / John's gonna leave.

In (22a), contraction of *to* onto *want* is blocked by the Accusative Case-marked *wh*-trace; in (22b), null Case-marked PRO fails to block contraction, just like the NP-trace in (22c). H argues that as PRO is supposed to bear null Case, it should behave similarly to a Case-marked *wh*-trace in blocking contraction, but it behaves like a non-Case marked NP-trace in contraction contexts, as shown by (22). If PRO is assimilated to an NP-trace, we can account for why both PRO and NP-trace allow contraction in (22), unlike the Case-marked *wh*-trace.

The second argument is directed particularly against a theory of null Case. H claims that a null Case theory is highly implausible given the sentence in (23), which H assumes to be a case of control, involving a PRO subject when the thematic object is not overtly realized. The problem is that in (23), PRO does not appear in [Spec, TP] position, hence cannot be assigned null Case by a nonfinite T head.

- (23) Mary_i washed PRO_i.

(23) is explained under the MTC as follows: as (23) is a case of OC, *Mary* is supposed to move from the object position of *wash* to the matrix subject position, thereby receiving both the internal and the external θ -role of the verb. This implies that reflexive verbs like *wash* can optionally suppress their Accusative Case in structures such as (23), given that two Cases (Accusative in the object position and Nominative in the subject position of *wash*) cannot be licensed on *Mary*.

H claims that the MTC is superior to the standard account of the syntax of control infinitivals on both conceptual and empirical grounds. The theory, however, though not without merit, is also not without problems, as we will see in the next section.

2. 2. Some Problems for Hornstein's Theory

Let us first reexamine the two empirical arguments that seem to justify H's theory: *wanna*-contraction and PRO in positions other than [Spec, TP].

2. 2. 1. *Wanna*-contraction

Contraction is a phonological operation whereby finite auxiliaries or the infinitival particle *to* (i.e. a finite or infinitival T head) contracts onto a preceding matrix verb. H adopts the standard Case-marked trace analysis of contraction phenomena, which stipulates that non-phonetic Case-marked traces block contraction, while null arguments like PRO and non-

phonetic Caseless traces do not block contraction. Under this account, the contrast between sentences like (24a) and (24b) below is analysed as follows: the *wh*-trace in (24a) is Case-marked, hence blocks T-contraction, whereas the NP-trace in (24b) is Caseless, thus allowing the contraction of the infinitival T head onto the matrix V (cf. Bošković 1997).

(24) a. Who_i do you want t_i to buy a car? / * Who do you wanna buy a car?

b. John_i is supposed t_i to leave on Monday. / John is sposta leave on Monday.

c. I want PRO to buy a car. / I wanna PRO buy a car.

The above Case-marked trace analysis, as we have seen, raises the following problem with regard to (24c) if we assume a theory of null Case: PRO is marked for Case, unlike an NP-trace and like a *wh*-trace, but it does not block contraction, unlike Case-marked *wh*-traces and like Caseless NP-traces. H argues that this casts a doubt on a null Case approach.

Bošković (1997) and Radford (2000) argue, however, that the standard Case-marked trace analysis of contraction facts is problematic from both a conceptual and an empirical point of view. First, there is empirical data that may cast doubt on such an analysis (cf. Radford 2000, Bošković 1997):

(25) a. Who_i do you think t_i is telling the truth? / Who do you think's telling the truth?

b. What_i do you think t_i is happening there tomorrow? / What do you think's happening there tomorrow?

Although a Case-marked *wh*-trace apparently intervenes between the finite auxiliary and the matrix verb in both sentences, T-contraction is not blocked in either of the examples in (25). Under the standard analysis of contraction phenomena which H adopts, both sentences are predicted to be ungrammatical (contrary to fact), given that Case-marked traces are assumed to block contraction on that analysis.

The standard view of contraction also raises conceptual issues: in contrast to the Case-marked trace analysis, the null hypothesis would be to assume that given their uniform phonetic status, all empty categories (ECs) (*wh*-traces, NP-traces, PRO) behave similarly in contraction contexts, that is, we should expect all ECs to allow (or block) contraction. Theoretically, an optimal minimalist account of T-contraction seems to be to suppose that only overt categories block contraction.

These considerations cast doubt on the standard Case-marked trace analysis of contraction phenomena, which serves as the basis of H's empirical argument for reducing PRO to an NP-trace. The question then arises: how the contraction facts in (24) and (25) can be explained, if not under the standard Case-marked trace analysis? Radford (2000) claims that the phenomenon of T-contraction can be adequately accounted for under the phase-based theory of grammar developed in Chomsky 2000, 2001a, 2001b. Before proceeding with the details, however, it is necessary to outline the core set of assumptions that underlie the phase-based analysis of T-contraction.

In recent work, Chomsky argues that derivations are strictly cyclic, that is, the syntactic computation proceeds via derivational phases, which Chomsky takes to be CP and transitive vP. Phases are supposed to play a special role in the narrow syntactic computation by constraining all operations in terms of the Phase Impenetrability Condition (PIC), defined in (26) below (cf. Chomsky 2000, 2001a, 2001b):

(26) *Phase Impenetrability Condition (PIC)*

In a phase α with head H, the domain of H is not accessible to operations outside H, only H and its *edge* (its Specs) are accessible to such operations.

The PIC ensures that once a phase α is completed (i.e. judged convergent), no further operations are allowed to access elements inside α below its head H; further, H and its edge are accessible to operations outside HP only until the next strong phase (CP or transitive ν P) is completed. The conditions imposed by the PIC reduce computational complexity both for narrow syntax and the phonological component in that earlier phases of the derivation can be forgotten by the system.

The strong phase-level is also relevant with respect to Spell-Out, an operation that applies at some point in the computation to the structure already formed and sends it to the PF interface. This means that Spell-Out is cyclic, namely, it applies multiple times in the course of the computation: at every (strong) phase level, Spell-Out applies to the complement of the phase head and sends it to the interface levels where it is inspected for convergence.¹³⁶ The head of the phase and its specifiers are spelled out only after the next strong phase is constructed (i.e. H and its specifiers are spelled out together with the complement of the next higher phase head).

Additionally, in the current theoretical framework the operation Move is assumed to be the combination of the two operations Copy and Merge: when movement occurs, the system first makes a copy of the moved lexical item, then the lexical item is merged in the target position of movement.¹³⁷ What interests us here is again the role of Spell-Out: copies of the moved item are supposed to be deleted (except from the head of the chain) prior to the shipping of the relevant structure to the PF level, hence at the point when Spell-Out applies.¹³⁸

Keeping in mind the above assumptions and the stipulation that contraction is blocked only by overt constituents, let us examine how the contraction phenomena in (24) and (25) can be explained under a phase-based approach to grammar. Consider sentence (25a), with the relevant structure illustrated in (26) below (cf. Radford 2000):

(26) [_{νP} who you [_ν \emptyset] [_{VP} [_ν think] [_{CP} who [_C \emptyset] [_{TP} who [_T is] telling the truth]]]]]

If we suppose that contraction of the finite auxiliary *is* onto the matrix V *think* takes place when the matrix VP containing *think* is spelled out on the ν P phase, the grammaticality of the sentence follows straightforwardly. The trace of *who* in [Spec, TP] is deleted when the embedded CP phase is constructed and Spell-Out applies to its TP complement, whereas the copy in embedded [Spec, CP] position is deleted on the matrix ν P phase. Accordingly, at the stage of the derivation when the matrix V head *think* is spelled out, there will be no overt constituent intervening between *think* and *is*, given that both copies of *who* have already been given a null spellout at this point of the derivation; hence contraction of *think* and *is* yields a grammatical sentence. The grammaticality of (25b) and (24b-c) can be accounted for in a similar fashion; let us rather turn to the ungrammatical case in (24a). On the assumption that (24a) is similar to an ECM structure, the complement of *want* is TP rather than CP.¹³⁹ The structure of the sentence is represented as in (27) below (cf. Radford 2000):

(27) [_{CP} Who [_C do] [_{TP} you [_T do] [_{νP} who you [_ν want+ \emptyset] [_{VP} who [_ν want] [_{TP} who [_T to] win the race]]]]]

¹³⁶ The concept of cyclic Spell-Out ensures that the phonological cycle proceeds in parallel with the narrow-syntactic computation (i.e. there is in fact a single cycle in the grammar).

¹³⁷ This is the copy theory of movement already mentioned above.

¹³⁸ Alternatively, we may assume that copies are deleted prior to the application of Spell-Out by a copy deletion operation called Chain Reduction (CR), which, however, is not part of the narrow syntactic computation (it is rather an 'interface' operation - see Fujii 2005).

¹³⁹ See section 1.3 for arguments that support an ECM analysis of structures of the form *want*+NP+*to*-infinitive.

As (24a) is an ECM structure, the matrix verb *want* has to raise from the head V position of VP to *v*, while *who* - as the object of the verb *want* - first moves to [Spec, VP], then raises further to [Spec, *v*P] position, which is an escape hatch for successive cyclic *wh*-movement. Finally, it raises to the matrix [Spec, CP] position. When the VP complement of the *v*P phase is spelled out, all traces are deleted within VP; however, the verb *want* is spelled out only on the matrix CP phase, at a point in the derivation when operations are no longer allowed to access items that belong to the matrix VP, given the PIC (which prohibits operations that cross phase boundaries). Accordingly, contraction of *to* onto *want* is blocked in (24a).

To sum up, it may be concluded that H's empirical argument which assimilates PRO to an NP-trace on the basis of contraction facts is not valid. This follows from the fact that the Case-marked trace account of contraction phenomena upon which H builds his argument is both conceptually and empirically problematic, as we have seen. Conversely, if we adopt a phase-based view of grammar and the assumption that only overt constituents block contraction, we can adequately account for contraction facts.

2. 2. 2. Control with Reflexive Verbs

H assumes that sentences involving reflexive predicates such as (23) above are formed by A-movement, whereby the moved NP receives both the internal θ -role (in the object position of the verb) and the external argument role (in subject position). Under this view, the structure of (23) is represented as follows (cf. Hornstein 1999):

(28) [_{IP} Mary [past [_{VP} Mary [wash Mary]]]]

According to H, (23) does not violate Case theory, as the NP *Mary* does not receive Accusative Case in the object position, given that the ability of *wash* to assign Case to its complement is optional; hence in (23) *wash* lacks a Case feature, and Case is checked on *Mary* only in the external argument position.

This analysis may pose a question as to how sentences such as (29a-b) below are formed.
(29) a. Mary washed herself.

b. John saw himself.

H argues that reflexives like *himself* in (29a-b) are the residues of movement, just like PRO. In other words, both PRO and reflexives are NP-traces, distinguished only by Case requirements: reflexives are formed when Case is obligatorily checked (just like in (29a-b) above). H has two reasons for such an analysis: (i) he wishes to eliminate Principle A of the Binding Theory, hence aims to reduce the distribution of anaphors to movement processes; (ii) once control is analysed as movement, local anaphors should also be reanalysed in these terms, given the empirical parallels between the two phenomena.

For illustration, consider how a reflexive like *himself* in (29b) is formed on H's assumptions: the computational system adds *self* to the derivation, which merges with *John* in the object position of the verb and is assigned Accusative Case. *John* then raises, and after its copy in the object position of *saw* is deleted, the pronoun *him* is added by the system to support the bound morpheme *self*.

Such a movement analysis of reflexives, however, raises both conceptual and empirical problems. First, H's analysis is incompatible with the Inclusiveness Condition (a principle which disallows the introduction of new features and objects in the course of the computation), as he assumes that neither the reflexive morpheme *self* nor the pronoun *him* are part of the lexical array that is selected to feed the derivation.

Second, H's account of reflexives requires that movement be allowed from a position that is Case-marked, violating the well-known generalization that arguments are not permitted to move from Case-marked positions. For illustration, consider (30) below (cf. Chomsky 1995):

(30) *We want John to strike *t* that the problems are insoluble.

As shown by (30), movement of *John* from its original Case-marked position is barred. Note that A-movement cannot take place from a Case position even when checking would otherwise fail in that position, as in (31):

(31) *She_i seems to *t_i* that Mary solved the problem.

Although Nominative Case cannot be checked on *she* in its original site, movement of the pronoun to a position where Nominative Case is assigned is not permitted (see Martin 2001).

Third, a movement analysis of local anaphors raises empirical problems as well. Consider (32) below:

(32) * John seems to himself that Mary solved the problem.

On H's theory, sentences such as (32) are predicted to be grammatical. In (32), no condition is violated under H's assumptions: *John* gets a θ -role as the indirect object of the matrix verb, then raises to the matrix subject position where it is assigned Nominative Case. The Accusative Case assigned to the (prepositional) indirect object position is checked by the reflexive morpheme *self*. So it seems that all relevant features are checked in the course of the derivation of (32), yet the sentence is not acceptable. Note that under H's movement hypothesis of local anaphors, the ungrammaticality of (32) cannot follow from θ -theoretic considerations: *John* does not lack a θ -role, as it is assigned a thematic role in the indirect object position. The derivation in (32) is also not blocked by the one in (33):

(33) It seems to John that Mary solved the problem.

The reason for this is that according to H, pronouns like *it* are not part of the lexical array, hence they are last resort grammatical formatives, inserted by the computational system only to save a derivation. H analyses movement – i.e. the formation of a reflexive – to be more economical than the insertion of a pronoun by the system (see section 2. 2. 4.). Consequently, (33) could only block (32) if the pronoun *it* was part of the array: in this case, merge of *it* would be preferred to the movement of *John* (for preference of Merge over Move, see Chomsky 2000). Let us now consider (34) below:

(34) John seems to himself to favour his son's drawing.

How can we account for the asymmetry between (32) and (34)? In other words, given the ungrammaticality of (32), why is (34) acceptable? The only possible answer seems to lie in θ -theoretic considerations: in (34), in contrast to (32), *John* can get a θ -role from the embedded predicate, raising from the infinitival subject position, whereas *John* in (32) cannot receive a θ -role. Therefore the ungrammaticality of (32) must follow from the fact that *John* lacks a θ -role, which in turn shows that *himself* in (32) cannot be formed by the movement of *John*. Consequently, a movement analysis of reflexives cannot be adopted, hence Principle A and the distribution of anaphors cannot be reduced to movement. If local anaphora cannot be reanalysed in movement terms, however, the analysis of control as movement also becomes dubious, given the empirical similarities between the two phenomena (which H himself notes, as we have seen above).

The problems raised by the analysis of (29a-b) also cast doubt on a movement-based approach to sentences with inherently reflexive predicates such as (23), which is proposed by H because he assumes (23) to be a case of control, with a PRO subject occupying the complement position of the reflexive verb *wash*. The assumption that (23) involves control in turn may pose a question with respect to the viability of a null Case account of the distribution of PRO, as in (23) PRO would occur in a position other than [Spec, TP]. But do we really

need to posit PRO in sentences like (23)? In fact, there is an alternative account of structures involving reflexive verbs, proposed by Reinhart and Siloni (R&S) (2004, 2005). R&S argue that despite the considerable crosslinguistic variation in the array of reflexive verbs, reflexivization is essentially the same phenomenon across languages, and is adequately explained by a single parameter – that is, reflexivization is either a lexical or a syntactic operation in languages. In English, reflexivization applies in the lexicon; it is a reduction operation that affects (namely, reduces) the internal θ -role of a transitive verb, thereby producing a reflexive predicate which can assign only an external argument role. The operation also involves Case reduction: it eliminates the (Accusative) Case checking ability of the verb. Although at the level of syntax only the external θ -role is realized in these structures, they require a reflexive reading at the level of semantic interpretation.¹⁴⁰

What follows from this analysis is that if indeed no internal argument role is mapped onto the complement position of a reflexive verb, there is no motivation for postulating PRO in that position – this in turn would also have the conceptual advantage that we can maintain the close link observed between the Case- and θ -marking of a nominal.

On the whole, it seems that H's argument related to reflexive structures does not necessarily cast doubt on a null Case theory, whereas the proposed movement-based analysis of these constructions raises some problems that question the plausibility of such an account.

2. 2. 3. A Featural View of θ -roles

Let us now consider the stipulation that is crucial for H's theory to be tenable, namely, the featural view of θ -roles. H takes θ -roles to be features on predicates that are checked by a nominal expression, whereby the θ -feature of the verb is transferred to the nominal. A θ -feature on a predicate is able to license movement, hence (i) movement between θ -positions becomes possible, and (ii) (which follows from (i)) NPs are no longer restricted to bearing a single θ -role.

A-movement in OC structures is therefore motivated, on the one hand, by the θ -feature checking requirement of predicates, and on the other hand, by the Case-theoretic needs of the A-moved element. It is clear that such a movement analysis of control constructions is possible only if movement out of the embedded clause in control infinitivals is allowed, as is assumed by H in the case of OC structures. However, if we follow Chomsky (2000, 2001a) in positing that control structures are CP complements (in contrast to H's analysis, which takes them to be TPs – see Hornstein 1999), and also adopt a phase-based view of grammar, movement out of an embedded control infinitival does not seem to be an option.¹⁴¹ For illustration, consider the derivation of (35a) (shown in (35b)) until the point when the embedded CP merges with its TP complement:

(35) a. John tried to leave.

b. [_{CP} [_C \emptyset] [_{TP} John [_T to] [_{VP} John leave]]]

John first merges with the embedded VP *leave*, thereby obtaining the *leaver* θ -role, then it raises to [Spec, TP] position to check the EPP feature of *to*. When the embedded CP is built, however, *John* has to raise from [Spec, TP] position to [Spec, CP], otherwise it is spelled out on the CP phase, and cannot raise further to the matrix [Spec, VP] position. Additionally,

¹⁴⁰ The analysis of reflexive derivations is indeed slightly modified in R&S 2005, where reduction involves the unification of the two θ -roles (an operation called 'bundling' by R&S) associated with the nominal in the external argument position at the level of interpretation, forming the complex θ -role [Agent-Theme]. The reflexive verb assigns this one unified complex θ -role to the nominal in subject position.

¹⁴¹ See Rizzi (1982) or Radford (2004) for evidence of the CP status of control infinitivals.

given the PIC, *John* is only accessible to a probe outside CP if it moves to [Spec, CP] position, the only position from which movement out of the CP phase is possible. This movement, however, requires *John* to move from an A-position (Spec-TP) to an A'-position (Spec-CP), which is not possible according to Chomsky (2005a). Prohibiting movement from Spec-TP to Spec-CP is crucial for Chomsky to derive the A/A'-distinction (see Chomsky 2005a).

These considerations not only cast doubt on the plausibility of a movement-based approach to control, but may also prompt us to reconsider its conceptual foundations, in this case the assumption that θ -roles are features. The standard view of θ -roles, which is in effect the opposite of the featural view, is the configurational theory maintained by Chomsky (1995, 2000, 2001a, 2001b). Under the configurational approach, θ -roles are radically distinguished from morphological features like Case and agreement; that is, θ -roles are not taken to be formal features, hence they cannot be checked and cannot license movement (in contrast to morphological features). This conception of θ -theory ensures that there is no raising to a θ -position; rather, the θ -role of an argument "is determined by the position of first Merge" (Chomsky 2001a: 33), which means that θ -role assignment takes place in configurations of initial Merge of an argument NP. Specifically, Chomsky proposes the following principle (cf. Chomsky 2000: 103):

(36) Pure Merge in θ -position is required of (and restricted to) arguments.

(36) requires that arguments are first merged into a thematic position when they enter the derivation, and prohibits pure Merge (i.e. Merge that is not part of the operation Move) of arguments in non- θ positions – those positions can be filled by argument NPs only if they move there. For illustration, consider (37) below (cf. Chomsky 2000):

(37) a. * I expected [t to be a proof discovered].

b. I expected [there to be a proof discovered].

c. I expected [a proof to be discovered].

The ungrammaticality of (37a) follows from the principle in (36): the NP *I* cannot be selected from the lexical array to check the EPP-feature of *to*, as in this case the initial Merge-position of the argument (Spec-TP) would be a non- θ position.¹⁴² The embedded [Spec, TP] position can only be filled by Merge of *there* (if the numeration contains the expletive), as in (37b), or by moving *a proof*, as in (37c).

To sum up: given the principle in (36), θ -roles cannot be assumed to be features. In other words, the configurational conception of θ -theory follows from (36): if an argument must receive its θ -role by pure Merge into a thematic position, then θ -roles are never assigned under Move, hence there is no movement to θ -positions, which in turn is inconsistent with a featural view of θ -assignment.

2. 2. 4. NOC Constructions

H argues that movement from the embedded infinitival subject position in NOC constructions is not allowed, hence what we find in these structures in that position is not an NP-trace left by A-movement. He assumes that the subject position in these infinitivals is filled by *pro*, the empty pronominal supposed to be licensed in the subject (and in some cases, the object) position of finite clauses in so-called null subject languages (NSL) like Italian. As we will see below, however, this analysis raises several problems.

¹⁴² But see Hornstein, Nunes and Grohmann 2005 for an account of the ungrammaticality of sentences such as (37a) that does not resort to the θ -theoretic principle (36).

First, as noted by Brody (1999: 216), "if pro, the empty pronominal exists, then why not PRO, an empty anaphor" – in other words, assuming the existence of a phonetically null pronominal, pro, needs as much empirical evidence and support as positing the existence of a null anaphor, PRO.

Second, H's analysis crucially relies on the assumption that the subject position in control infinitivals is not a Case-checking position, as in this case movement from that position would be illicit in OC structures. That is why he holds that pro does not bear Case, but is able to check the relevant features of nonfinite I. This analysis, however, raises the conceptual problem already discussed in connection with PRO in section 1. 2.: pro is a nominal argument, receiving the θ -role of the embedded infinitival predicate, but in contrast with other nominal elements, it lacks Case under H's theory. H explains this peculiarity of pro by postulating that only phonetically visible elements require Case. If we examine the properties of pro in NSLs, however, we will find that it seems reasonable to assume otherwise. Consider the Italian example below (cf. Chomsky 1982):

(38) pro parla

'he is speaking'

We have to suppose that in (38), pro is inserted with a full set of interpretable ϕ -features, otherwise there would be no element that could value the uninterpretable ϕ -set of finite I (see Holmberg 2005). Under current assumptions, Nominative Case is assigned to pro by I as a result of this Agree relation between pro and finite I. The Case-marking of pro in (38) is also supported by the fact that it occupies a Case position (i.e. the Spec position of finite I, associated with Nominative Case assignment). These considerations not only suggest that H's explanation for why pro lacks Case in terms of phonetic visibility is inadequate, but also imply that a theory under which pro is Caseless cannot be correct.

Third, H's analysis is in conflict with the Inclusiveness Condition. H assumes that the licensing of pro in NOC structures can be modelled on a par with the phenomenon of do-support in English, that is, pro is not part of the lexical array selected to feed the derivation, rather it is a grammatical formative inserted by the computational system to save a derivation that would otherwise fail to converge. However, the assumption under which pro is not part of the array drawn from the lexicon violates the Inclusiveness Condition, which requires that "no new objects are added in the course of computation apart from rearrangements of lexical properties" (Chomsky 1995: 228). In other words, the Inclusiveness Condition bars the introduction of new elements during the derivation. H's analysis of NOC constructions is clearly inconsistent with such a principle.

Another point that could be made is the following: for the MTC to be tenable, it is crucial to exclude the licensing of pro in OC constructions, which in principle is allowed, as pro can check whatever features nonfinite I bears in control infinitivals. For this reason, H introduces the assumption that movement (taking place in OC structures) is more economical than construal processes that apply in NOC structures, hence when movement is allowed to occur, it must occur (resulting in OC), and only when movement is barred do we get a NOC structure. Accordingly, H suggests that the application of construal rules is a costly last resort operation, blocked by economy conditions if movement alone can yield a convergent result. But why would movement be more economical than construal processes? Such an assumption in itself – without independent empirical motivation and support – is only an ad hoc stipulation, which, however, is essential for H to make his hypothesis work: without this stipulation, there would be nothing to prevent the licensing of pro in OC structures. However, it is not reasonable to adopt such theses without independent empirical justification.

It is worth noting another point in connection with such economy considerations. The main thrust of the MTC is methodological: to reduce the inventory of empty categories, the types of rules, the class of assumptions, etc. that account for empirical facts in order to formulate simpler theories. This emphasis on methodological concerns motivates H to reconsider the phenomenon of displacement within grammar (i.e. that expressions are pronounced in one position and interpreted in another). Within GB, there are two rule types that are assumed to relate different positions within a sentence: movement processes and construal rules. H argues that economy considerations would favour only one rule type to account for displacement phenomena. In other words, we should explain all instances of displacement in a unified manner: either any case of displacement is movement, or any case of displacement is construal. As a result, we should dispense with either construal processes or movement, thereby allowing a reduction within the inventory of grammatical operations. Given that movement operations are supposed to be ineliminable, H claims that we should dispense with construal rules, which should rather be analysed as movement. But such a reduction is possible only if it is empirically viable, in other words, only if we can account for all the properties of the relevant constructions without resorting to construal processes in our explanation of the empirical facts. That does not seem to be so in the case of the MTC, however: to account for what kind of operation – if not movement – relates PRO (pro under H's analysis) to its antecedents *John* and *Mary* in the NOC structure in (39), H has to postulate the existence of some sort of construal operation that establishes a co-reference relation between these elements (cf. Hornstein 2003).

(39) John₁ told Mary₂ that PRO₁₊₂ leaving each other was important to Bill.

If that is indeed the case, it is plausible to suppose that not only movement processes are ineliminable, as H assumes, but also construal rules. What else could explain the fact that the relevant expressions in (39) (i.e. PRO, *John* and *Mary*) are interpretively related to each other? In other words, there must be some kind of interpretive construal rule by which the relevant positions are related within a sentence if movement is barred. It seems, then, that the inventory of rule types is not reduced under the MTC: we cannot completely eliminate construal rules from the grammar, as we still need them to properly account for the properties of certain constructions. Put differently, if we need both rule types (construal and movement) to adequately explain empirical phenomena, we cannot reduce the class of rules only on the ground that such a move would be methodologically preferable. Consequently, grammar does not become more simplified in this respect on the MTC.

A further argument against the analysis of NOC structures can be formulated in connection with the last resort nature of pro under the analysis. H assumes that pro is not part of the lexical array and is only inserted by the computational system in order to save the derivation if all other grammatical alternatives fail. H, however, extends this analysis to overt pronouns, presumably for the following reasons:

- (i) The null hypothesis is that all pronouns, either overt or phonetically null (like pro), have the same properties and behave similarly. This entails that if the empty pronominal pro is supposed to be introduced by the computational system only as a last resort option to yield convergence, in principle we have to assume that all pronouns can be analysed on a par with pro, hence that no pronouns are part of the numeration.
- (ii) H wishes to eliminate the Binding Theory from UG, and once Principle A is dispensed with (see section 2. 2. 2.), then, methodologically, the status of Principle B also becomes dubious; in fact, once Principle A is done away with, Principle B should also be eliminated. This said, H aims to reduce not only the distribution of local reflexives

to the theory of movement (in that they are analysed as the residue of A-movement), but also that of pronouns: bound pronouns – just like *pro* – are supposed to occupy positions from which movement is not allowed.

- (iii) Once local anaphors are analysed as the residue of A-movement (i.e. as spelled-out NP-traces), and pronouns are analysed on a par with *pro*, the fact that pronouns and anaphors are in complementary distribution follows straightforwardly. In other words, the relation of anaphors to pronouns can be modelled on the relation assumed to obtain between OC and NOC structures. This means that when movement is possible and Case is checked, what we get is a local reflexive; when movement is barred and Case is checked, the computational system inserts an overt pronominal. This analysis entails that the use of reflexives is more economical and hence preferred over the use of pronouns, as reflexives are formed via movement.

For the above reasons, H is forced to extend the last resort analysis of *pro* to overt pronouns, under which pronouns are "not true lexical expressions but are grammar internal 'elsewhere' formatives which are costly to use but licensed if needed" (cf. Hornstein 2001: 152). This analysis, however, as we will see below, fails both conceptually and empirically, and consequently, it also casts doubt on an analysis of *pro* in these terms.

Let us now consider H's analysis of (40a-c) below (cf. Hornstein 2001):

(40) a. Everyone likes himself.

b. *Everyone_i likes him_i.

c. Everyone_i likes him_j.

(41) {everyone, likes, assorted functional material}

The lexical array selected for the derivation of all the sentences is shown in (41) – H assumes that neither *self* nor the pronoun *him* is part of the lexicon, and their use is not permitted unless needed for the derivation to converge. H argues that the unacceptability of (40b) follows from the fact that the derivation of (40a) is more economical than that of (40b), hence is preferred by UG. The reason for this is that (40a) is formed by movement, which, on H's assumptions, is more economical than the insertion of a pronoun by the computational system in (40b). In other words, the convergence of (40a) blocks the derivation of (40b) by means of an economy restriction: when movement is allowed to occur (as in (40a)), it must occur. On this account, the derivation of (40c) should be blocked by the more economical derivation that yields (40a). That this is not so is explained by H with the suggestion that the use of deictic pronouns (as in (40c)) is allowed as they support a stress feature.

Under the account of (40a-b), the complementary distribution of local reflexives and bound pronouns is straightforwardly derived, just as in the case of the OC-NOC distinction. Nevertheless, it seems that bound pronouns and anaphors do not always occur in complementary distribution, as shown by the acceptability of both (42a-b) below:

(42) a. John_i wondered which picture of himself_i Bill liked.

b. John_i wondered which picture of him_j Bill liked.

Both the reflexive *himself* in (42a) and the bound pronoun *him* in (42b) are coreferential with *John* in the matrix subject position, and they occupy the same position within the two sentences. How can we account for the empirical facts in (42) on H's assumptions? In fact, given sentence pairs such as (42a-b), H's analysis of reflexives/bound pronouns fails empirically. The reason for this is the following: as we have seen above, H takes movement (i.e. the licensing of reflexives) to be more economical than the use of pronouns, which is

derivationally costly, hence when a derivation can converge without the use of a pronoun, its use is forbidden. From this it follows that the convergence of (42a) should block the derivation of (42b), as (42a) is a more economical derivation, and consequently, it is preferred by UG, whereas (42b) should be barred by economy conditions. Thus, H's theory predicts that (42b) is unacceptable, since it is blocked by the convergence of the more economical derivation in (42a). Additionally, an assumption under which the reflexive *himself* is formed by movement in (42a) also seems to be problematic, as it occurs inside a *wh*-island out of which in principle no constituent can be moved.

Indeed, the empirical data in (42) shows that we cannot assume that the licensing of reflexives is cheaper than the use of pronouns, which is therefore barred whenever movement (i.e. the formation of a reflexive) is possible. Consequently, pronouns cannot be supposed to be last resort expressions which are added to a derivation only at a cost, hence an assumption under which pronouns are not part of the lexical array is untenable. Methodologically, this casts doubt on a last resort analysis of *pro* – why would the properties of phonetically null pronominals be so diverse from that of overt pronouns? On the null hypothesis, we have to assume that the empty pronoun *pro* is part of the array if that is the analysis that seems to be correct in the case of overt pronouns. If this is so, however, then what prevents the licensing of *pro* in OC constructions? If *pro* is part of the lexical array that feeds the derivation, and is able to check whatever features nonfinite I bears in OC structures, then nothing precludes *pro* from being licensed in OC structures. This in turn entails that we have no evidence for the existence of movement within OC, hence that an analysis of control in terms of movement cannot be correct.

Besides this empirical failure, a conceptual problem also emerges in connection with the analysis of (40a-b): why would the use of reflexives be more economical than the use of pronouns? As we have seen above, the reason for this according to H is that reflexives are formed via movement, which is more economical than the insertion of a pronoun by the computational system, which is derivationally costly, as pronouns are last resort expressions that are not part of the lexicon, permitted only if required for convergence. But let us now consider the steps involved in the formation of the reflexive in (42a) (shown in (43a)) and the pronoun in (42b) (shown in (43b)):

- (43) a. *himself*: - insertion of *self* by the computational system (*self* merges with *John*)
 - movement of *John* (after which the copy is deleted)
 - insertion of the pronoun *him* by the computational system (to support *self*)
 b. *him*: -insertion of the pronoun *him* by the computational system

As (43a) shows, the licensing of the reflexive *himself* involves at least three steps. Movement is just one component of the process of reflexive-formation: for a reflexive to be licensed, the computational system has to introduce a non-lexical expression in the course of the derivation two times – once the reflexive morpheme *self* and later on in the derivation the pronoun *him*. In the formation of the pronoun *him* (shown in (43b)) only one step is involved: the system adds the non-lexical formative *him* to the derivation. As we can see in (43), the insertion of the pronoun *him* is only part of the process of reflexive-formation, i.e. only a suboperation applied in the licensing of the local reflexive, whereas in the case of the formation of the pronoun, that same single step suffices. Why, then, should we assume that the licensing of reflexives is more economical than the use of pronouns? Such an assumption appears to be quite problematic, as the licensing of reflexives clearly involves not only more steps than pronoun formation, but it also contains pronoun insertion only as a subpart. In fact, given these considerations, we may conclude that it is pronoun insertion which is more economical,

and not the formation of reflexives. Evidently, therefore, a theory under which the use of reflexives is more economical than the use of pronouns is untenable on conceptual grounds as well. What does that entail for H's analysis? Consider once again (40a-b), repeated here as (44a-b):

- (44) a. Everyone likes himself.
 b. *Everyone_i likes him_i.

Given the above concerns, we surely cannot account for the contrast in (44a-b) in the manner proposed by H: the reason for the complementarity observed in the distribution of local anaphors and bound pronouns in sentence pairs such as (44) can no longer be explained in terms of an economy condition. How to account, then, for the complementary distribution of the reflexive and the pronoun in (44)? It seems that we can only resort to the binding principles. This implies that we cannot completely eliminate the Binding Theory, and cannot reduce it to the theory of movement: the binding principles must be retained in some form to account for the facts in (44a-b). But if the Binding Theory cannot be reanalysed in terms of movement processes, a reanalysis of control as movement also becomes dubious. This follows from the significant empirical parallels observed between local anaphors and OC which require that the two phenomena are treated parallelly, i.e. accounted for by the same principles and mechanisms of grammar.

To summarise, a close examination of H's analysis of NOC constructions has shown that it fails both conceptually and empirically. This in turn calls the MTC into question, as we have seen.

2. 3. Conclusion

Given the considerations above, we may conclude that the MTC has proven to be problematic from both theoretical and empirical perspectives. H's theory would require the adoption of assumptions that are unattractive from a conceptual perspective and are not motivated on strong empirical grounds (such as the last resort nature of pro or the conception of θ -roles as features). Additionally, the empirical arguments H proposes in favour of his movement theory (wanna-contraction phenomena and control with reflexive verbs) are not valid, as we have seen. The discussion above therefore indicates that H's PRO-less account in terms of movement has not been found to be preferable to a PRO-ful account of the syntax of control infinitivals. In fact, the problems that the MTC raises make it untenable.

Chapter 3: A Recent Minimalist Analysis of PRO

Let us now return to the alternative treatment of control structures: a PRO-based theory of control, possibly along with the null Case theory. This section discusses a recent minimalist analysis of the distribution-of-PRO problem that seems feasible.

The minimalist view of PRO that emerges from Chomsky 2000, 2001a, 2001b, 2005a, 2005b is as follows: the hypothesis is that derivations proceed by phases, which are taken to be CP and transitive ν P. Control infinitivals are analysed as CP complements, hence as syntactic objects constituting a phase. Within the phase-based computation, the two phase heads C and ν are the operative elements, driving all operations. It is the phase heads C and ν that are the true locus of tense and agreement. This means that the phase head C is inserted from the lexicon with a full set of uninterpretable ϕ -features, interpretable Tense and uninterpretable EPP-features (or edge feature in Chomsky 2005a), whereas T lacks these features in the lexicon. These features can be detected on T only if it is selected by C. Consequently, T inherits these features from C, and it serves "as a probe only derivatively by

virtue of its relation to C" (cf. Chomsky 2005a: 20). In this sense, C and T operate as a unit in inducing agreement. The ϕ -features that T inherits from the phase head C are uninterpretable/unvalued (i.e. not assigned a value in the lexicon), hence they must be valued and deleted for the derivation to converge. Uninterpretable features are eliminated from the derivation by the operation Agree, which establishes a matching relation between the uninterpretable ϕ -set of a probe P and the interpretable ϕ -features of a goal G, the result of which is deletion of the uninterpretable ϕ -features of P and structural Case assignment of G by P. Turning to control T, its uninterpretable ϕ -set serves as the probe that seeks a matching element with interpretable ϕ -features that could value the uninterpretable ϕ -set of the T head. The ϕ -features of nominals are complete and interpretable, hence capable of valuing the uninterpretable ϕ -set of a functional head. By assumption, then, the probe in T locates the nominal element PRO in [Spec, VP] position as goal (which must be assumed to be part of the lexical array, in compliance with the Inclusiveness Condition). This entails that PRO bears a full set of ϕ -features so as to be able to value the uninterpretable ϕ -set of control T, which is also complete. For Agree to apply, both probe and goal must be active, i.e. both probe and goal must have an uninterpretable feature. In our case, control T is rendered active by its uninterpretable ϕ -set, whereas PRO has to be assumed to bear an uninterpretable Case feature that activates it (so that it can establish an agreement relation with a functional head). Under the operation Agree induced by ϕ -feature matching between PRO and control T, the uninterpretable ϕ -features of T are valued and erased. By hypothesis, structural Case on nominals is deleted under a ϕ -agreement relation between the nominal and a functional head, and the Case assigned to the nominal depends on the probe it agrees with: finite T is associated with Nominative Case, *v* with Accusative, and control T with null Case. Accordingly, as a result of the ϕ -agreement relation between PRO and control T, the uninterpretable Case feature of PRO is valued and deleted, i.e. PRO is assigned null Case by the T head. The Agree relation between PRO and control T presumably involves the raising of PRO to [Spec, TP] position, so that the uninterpretable EPP feature of T is deleted.

How is PRO excluded from raising and ECM infinitivals? Chomsky takes these structures to be TPs, selected by V. The T head of raising and ECM infinitivals is defective (T_{def}), i.e. not ϕ -complete, bearing only a partial ϕ -set, presumably only the uninterpretable feature [person] and an EPP feature. A defective probe is unable to assign a value to the uninterpretable Case feature of a nominal; only a ϕ -complete probe (like control T) is able to delete the Case feature of a matched goal. For this reason, successive-cyclic movement through the specifier position of T_{def} is possible: as the structural Case feature of the nominal reaching that position is not deleted, it remains active, hence it can undergo further movement and agreement. Movement of the infinitival subject in raising and ECM constructions to embedded [Spec, TP] position therefore leads only to partial agreement between the head T_{def} and the raised nominal, with T_{def} matching the nominal in only the feature [person]. The nominal in Spec- T_{def} position values and deletes the uninterpretable [person] feature of T_{def} and its EPP feature. The defective T head, however, cannot delete Case in the nominal, which raises further to matrix subject position in raising structures, or to [Spec, *v*P] position in ECM constructions where it is assigned Accusative Case. Given these considerations, PRO is not allowed to occur in raising and ECM infinitivals, as its Case feature could not be valued by T_{def} .

The above implementation of the null Case theory does not face the conceptual and empirical problems posed by Martin's conception of null Case assignment, and it seems to provide a principled explanation for all the structures under consideration.

Chapter 4: Conclusions and Some Residual Issues

In this paper, I sought to answer two closely related questions. Question (i) is concerned with the distribution-of-PRO problem: can we adequately account for all the distributional properties of PRO? For any theory which posits the existence of PRO, it is crucial to be able to do so. It seems that recent developments in minimalism provide us with the analytic tools and theoretical apparatus required to explain the distributional features of this empty element, yielding an account of PRO in terms of the null Case theory. This account does not face the empirical and conceptual problems of previous approaches to the distribution-of-PRO problem. Question (ii) is related to the fact that within MP, methodological concerns in terms of economy, simplicity, parsimony etc. have become standards in theory evaluation. These considerations are manifested in the MTC, which dispenses with PRO, and analyzes control as movement. An investigation of such an analysis has shown that it is both theoretically and empirically inadequate, hence must be rejected.

The two questions above raise the following issue: does PRO have a place in grammar? This paper argues for a positive answer. We may conclude that a PRO-ful null Case-theoretic analysis is superior to other alternative accounts of the syntax of control infinitival constructions.

As regards the minimalist theory of null Case, which serves to explain the distributional properties of PRO, let me suggest a possible avenue for further research. Recent work by Cecchetto and Oniga (C&O) (2004) points to empirical evidence from Latin and Italian which they claim proves that PRO carries standard structural Cases like Nominative or Accusative rather than a special null Case. Specifically, C&O argue that PRO always shares Case with its controller. They base their argument on Latin examples such as (45) and (46) below (cf. Cecchetto and Oniga 2004):

(45) Ego volo [PRO esse bonus].

I (NOM) want PRO to be good (NOM)

(46) Ego iubeo te [PRO esse bonum].

I order you (ACC) PRO to be good (ACC)

(47) Ego sum bonus.

I (NOM) am good (NOM)

In Latin, subject NPs overtly agree in Case, number and gender with the predicative adjective in copular structures, as shown by (47). C&O argue that as the adjective shows Nominative agreement in (45), PRO must be assumed to bear Nominative Case as well, agreeing in Case with the adjective. According to C&O, that is expected if PRO shares Case with its controller, which occupies the matrix subject position and bears Nominative Case. On similar grounds, PRO is supposed to be Accusative in (46), as its controller is Accusative as well – this is again justified by the overt Accusative agreement on the adjective. If that is the case, however, PRO cannot bear null Case, as two Cases cannot be checked on a single nominal.

An assumption under which PRO can carry the standard structural Cases raises several issues. Just to mention one: if PRO can bear Nominative or Accusative Case, what explains the unacceptability of sentences like (48a-b), where PRO occupies a Nominative and an Accusative Case position?

(48) a. *PRO saw John.

b. *John saw PRO.

(49) *John tried Mary to leave.

Note that the ungrammaticality of (48a-b) cannot be accounted for by suggesting that the ϕ -features of PRO are not full, hence cannot value the uninterpretable ϕ -set of finite T. This would pose a problem with regard to the valuation of the complete ϕ -set of the T head in control infinitivals. As regards (49), it is also predicted to be acceptable on the assumption that standard structural Case is checked in the subject position of control infinitivals.

We could also attempt to find an explanation for the empirical facts in (45) and (46) under the null Case approach. To overcome the problems posed for a null Case theory by these Latin examples, it may be suggested that the Phase Impenetrability Condition does not bar Case agreement between the adjective and the controller of PRO. This is possible if we suppose that the Case of the adjective is not valued through the usual Case checking procedure by a functional head, rather it only morphologically reflects the Case properties of the associated nominal element, hence its Case is valued through a concord relation with this nominal. We may suppose that PIC is not valid for Case agreement of this type. For this analysis to be tenable, we also have to assume that PRO does not block the agreement relation between its controller and the adjective by intervening between them. This seems reasonable, as PRO is not a PF object, hence, in principle, should not be a blocking category. There may be other options to deal with the empirical data above, but I leave these issues for further research.

References

Baltin, Mark and Leslie Barrett (2002). The Null Content of Null Case. Ms., New York University.

- Boeckx, Cedric and Norbert Hornstein (2003). Reply to 'Control is not Movement'. *Linguistic Inquiry* 34: 269-280.
- Boeckx, Cedric and Norbert Hornstein (2004). Movement under Control. *Linguistic Inquiry* 35: 431-452.
- Bošković, Željko (1997). *The Syntax of Nonfinite Complementation: An Economy Approach*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Brody, Michael (1999). Relating Syntactic Elements. Remarks on Norbert Hornstein's 'Movement and Chains'. *Syntax* 2: 210-226.
- Brody, Michael (2001). One More Time. *Syntax* 4: 126-138.
- Cecchetto, Carlo and Renato Oniga (2004). A Challenge to Null Case Theory. *Linguistic Inquiry* 35: 141-149.
- Chomsky, Noam (1981). *Lectures on Government and Binding: The Pisa Lectures*. Holland: Foris Publications. Reprint. 7th Edition. Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 1993.
- Chomsky, Noam (1982). *Some Concepts and Consequences of the Theory of Government and Binding*. Linguistic Inquiry Monograph Six. Cambridge, Mass.: MIT Press
- Chomsky, Noam (1986a). *Knowledge of Language: Its Nature, Origin and Use*. New York: Praeger.
- Chomsky, Noam (1986b). *Barriers*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, Noam (1995). *The Minimalist Program*. Cambridge, Mass.: MIT Press

- Chomsky, Noam (2000). Minimalist Inquiries: The Framework. In *Step by Step: Essays on Minimalist Syntax in Honor of Howard Lasnik*, ed. Roger Martin, David Michaels and Juan Uriagereka, 89-155. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, Noam (2001a). Derivation by phase. In *Ken Hale: A Life in Language*, ed. Michael Kenstowicz, 1-52. Cambridge, Mass.: MIT Press
- Chomsky, Noam (2001b). Beyond Explanatory Adequacy. *MIT Occasional Papers in Linguistics* 20: 1-28. Cambridge, Mass.: MITWPL.
- Chomsky, Noam (2005a). On Phases. Ms., MIT.
- Chomsky, Noam (2005b). Three Factors in Language Design. *Linguistic Inquiry* 36: 1-22.
- Culicover, Peter and Ray Jackendoff (2001). Control is not Movement. *Linguistic Inquiry* 32: 493-512.

Frampton, John, Sam

Gutmann, Julie Legate, and Charles

Yang (2000). Remarks on 'Derivation

by Phase': Feature Valuation,

Agreement, and Intervention. Ms.,

MIT.

- Fujii, Tomohiro (2005). Cycle, Linearization of Chains, and Multiple Case Checking. In *Proceedings of Console XIII*, ed. Sylvia Blaho, Luis Vicente and Erik Schoorlemmer, 39-65. Leiden: Leiden University Centre for Linguistics.
- Hazout, Ilan (2004). Long-Distance Agreement and the Syntax of for-to Infinitives. *Linguistic Inquiry* 35: 338-343.
- Holmberg, Anders (2005). Is There a Little Pro? Evidence from Finnish. *Linguistic Inquiry* 36: 533-564.
- Hornstein, Norbert (1998). Movement and Chains. *Syntax* 1: 99-127.
- Hornstein, Norbert (1999). Movement and Control. *Linguistic Inquiry* 30: 69-96.
- Hornstein, Norbert (2000). On A-chains: A Reply to Brody. *Syntax* 3: 129-143.
- Hornstein, Norbert (2001). *Move! A Minimalist Theory of Construal*. Oxford: Blackwell.
- Hornstein, Norbert (2003). On Control. In *Minimalist Syntax*, ed. Randall Hendrick, 6-81. Malden, Mass.: Blackwell.
- Hornstein, Norbert, Jairo Nunes, and Kleanthes K. Grohmann (2005). *Understanding Minimalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Landau, Idan (2003). Movement out of Control. *Linguistic Inquiry* 34: 471-498.
- Lasnik, Howard, and Mamoru Saito (1991). On the Subject of Infinitives. In *Papers from the 27th Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society, Part I: The General Session*, ed. Lise M. Dobrin, Lynn Nichols, and Rosa M. Rodriguez, 324-343. Chicago: Chicago Linguistic Society, University of Chicago. [Reprinted in Howard Lasnik, *Minimalist Analysis*, 7-24. Oxford: Blackwell (1999).]
- Manzini, Maria Rita, and Anna Roussou (2000). A Minimalist Theory of A-Movement and Control. *Lingua* 110: 409-447.
- Martin, Roger (2001). Null Case and the Distribution of PRO. *Linguistic Inquiry* 32: 141-166.

O'Neil, John (1997). Means of

*Control: Deriving the Properties of
PRO in the Minimalist Program.*

Doctoral dissertation, Harvard

University.

- Pesetsky, David, and Esther Torrego (2001). T-to-C Movement: Causes and Consequences. In *Ken Hale: A Life in Language*, ed. Michael Kenstowicz, 355-426. Cambridge, Mass.: MIT Press
- Radford, Andrew (2000). T-contraction in a Phase-based Theory of Grammar. *Essex Research Reports in Linguistics* 33: 21-32.
- Radford, Andrew (2004). *Minimalist Syntax: Exploring the Structure of English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reinhart, Tanya and Tal Siloni (2004). Against the Unaccusative Analysis of Reflexives. In *The Unaccusativity Puzzle: Explorations of the Syntax-Lexicon Interface*, ed. Artemis Alexiadou, Elena Anagnostopoulou, and Martin Everaert, 159-180. Oxford: Oxford University Press.
- Reinhart, Tanya and Tal Siloni (2005). The Lexicon-Syntax Parameter: Reflexivization and Other Arity Operations. *Linguistic Inquiry* 36: 389 – 436.
- Rizzi, Luigi (1982). *Issues in Italian Syntax*. Dordrecht: Foris Publications.

KÍSÉRLET KASSÁK SZÁMOZOTT VERSEINEK EGYETLEN SZÖVEGKÉNT VALÓ OLVASÁSÁRA

Szerző: Juhász Péter, magyar-etika (egyetemi) szak

Konzulens: Bednaries Gábor, főiskolai adjunktus

(Humán Tudományi Szekcióban III. helyezés)

I. „Egy vers mint száz”? – Lehetséges-e száz vers egybeolvasása?

A *Számozott versek* megnevezés Kassák életművének igen színes és izgalmas részét jelöli: azt a címek helyett (vagyis címként) számokkal jelölt verssorozatot, amely jelentős formai és poétikai újításaival, kísérleteivel nagy hatással volt mind a kortárs, mind a későbbi irodalom alakulására. E számozott versek keletkezése 1921 és 1931 közé tehető. A 100 poéma négy kötetben jelent meg: az 1–18. vers a *Világanyámban*, a 19–40. az *Új versekben*, a *Tisztaság könyvében* a 41–65. számú, végül a 66–100. költemény a 35 vers című kötetben. Visszatérő szokás a számozott költemények elemzésében, hogy ezt a négy egységet veszik szorosabban összetartozóknak, tehát ezek a munkák nem annyira a számozott költemények *egészéről* szólnak (az 1.-től a 100.-ig), mint inkább valamely kötet, valamely periódus verseiről. Ilyenek például Aczél Géza, Bori Imre, G. Komoróczy Emőke, Szabolcsi Miklós munkái. *Magának a versfolyamnak* a jellemzőiről valójában alig esik szó. Néhányan megemlítik ugyan elemző munkájukban, hogy vannak bizonyos elemek, amelyek újra és újra felbukkannak a versekben, említenek bizonyos motívumokat,¹⁴³ refrénszerűséget, gondolati-világképi összecsengéseket,¹⁴⁴ de néhány megjegyzésen kívül senki nem számol komolyan, következetesen azzal az – egyébként több szempontból is adott – eshetőséggel, hogy e verseket lehetne akár egyetlen szövegként is értelmezni.

Meglátásom szerint e száz poémát nem a kötetek szervezte egységekben, hanem egy nagyobb kontextusban (lényegre törő szójátékkal élve: *kötetlenül*), egyetlen szövegként érdemes olvasni. Bár kétségkívül vannak olyan jellemzők, amelyek dominánsabban érvényesülnek az egy adott kötet által szervezett egységen belüli versekre, mint az ezen kívüliekre, én mégsem ezeket, hanem inkább azokat tartom fontosnak összegyűjteni, amelyek többnyire a verssorozat egészére vonatkoznak. Azokra a jellemzőkre irányítanám a vizsgálódásaimat, amelyek a verseket lánczá fűzik, és az egy szövegként való olvasást lehetővé teszik. Mindezzel lényegében egy tágabb horizontú szemlélődést javaslok; szándékom: átlépni az egyes versek vagy az egyes kötetek szűkebb közegéből egy tágabb kontextusba, a száz számozott költeményébe.

De vajon megtehetjük-e, hogy egységes szövegként olvassunk száz verset? Egybeolvashatjuk-e több kötet verseit, mondván: ezek voltaképpen egyetlen mű részei? Befolyásolhatjuk-e mi magunk, hogy meddig terjedjenek az irodalmi szöveg határai? Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolására Mekis D. Jánost idézem, aki *Önreflexív alakzatok Kassák Lajos művészetében* című tanulmányában így ír: „Végső soron nyilván önkényes értelmezői döntés eredménye, mi tekinthető a szövegvizsgálatokban textuális »egésznek«, egységnek. Az ilyen egységek az interpretáció során konstruálódnak meg, s korántsem mozdíthatatlanok, illetve át is fedhetik egymást. Interpretáció természetesen a kötetek (és ciklusok) összeállítása is, a szerkesztői és a szövegkiadói tevékenység stb., függetlenül attól, hogy ki végzi el ezeket.

¹⁴³ G. KOMORÓCZY Emőke, *100 számozott vers = Kassák Lajos emlékkönyv: Az ELTE XX. Századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék és a Kassák Klub által rendezett tudományos ülészek és költői találkozó anyaga*, szerk. FRÁTER Zoltán, PETŐCZ András, Bp., Eötvös Könyvek, 1988, 34.

¹⁴⁴ HARKAI VASS Éva, *Kassák dadaista-szürrealista „kiáltása”: A számozott versekről = Kassák: Esszék, tanulmányok a költőről, íróról, művészeiről*, szerk. SZÁVAI János, Bp., Tankönyvkiadó, 1990, 71.

Kassák művészetében egységnek tekinthető például a *Tisztaság könyve*, de a számozott költemények is.”¹⁴⁵ Azt azonban be kell látnunk, hogy a számozott versek interpretációja kapcsán nem pusztán „önkényes értelmezői döntésről” van szó; jelentős szövegösszetartó erők teszik lehetővé ugyanis az egyetlen szöveggként való olvasást. Dolgozatom egyik fő feladatának ezeket a szövegösszetartó erőket tartottam összegyűjteni. Különböző szempontok szerint lehet találni ilyeneket: a forma, a képek, a mondatszerkesztés, a stílus, a lírai én megjelenési formái a versekben.

Jelentősen könnyebb volna a koncepciómat bizonyítani, ha még Kassák életében megjelent volna egy olyan kötet, amelyben a számozott versek együtt találhatók, hiszen ez minden kétséget kizáróan azt jelentené, hogy szerinte a száz költemény akár egy kompozícióként is megállja a helyét. Ez a kötet csak a halála után készült el,¹⁴⁶ azonban az alkotó akaratától függetlenül is életképes az együttolvasás lehetősége. Lényeges dologra szeretném felhívni a figyelmet: egy szándékra, ami vonatkozhat a számozott versek egybeolvasására is. Kassák az élete vége felé nagyon elégedetlen volt a kritikusaival, a szövegeinek elemzőivel. Nem mintha nem bírta volna elviselni a kritikát, viszont azt már annál nehezebben, hogy az életművének igen hiányos ismeretében sokan nagyon messzemenő és ellentmondásos következtetéseket vonnak le a művészetéről. Úgy gondolta, ezen az segíthetne, ha a művei *egészét* szemlélnék. Panaszos hangon írja naplójegyzetében: „Még mindig nem az eléjük adott mű egészéből indulnak ki.” Bár ez a megjegyzés az egész életművére vonatkozik mint műegészre, mindenképpen érthetjük a számozott költeményeire is, hiszen a száz vers sokkalta egészebb mű, mint akármelyik kötet a négy közül, vagy a versek külön-külön.

1. A forma

Először is vegyük szemügyre a költemények formáját! Rápillantva a versekre rögtön szemet szúr, hogy a szövegek formája megegyezik a következőkben (kivételt képez a 8. és a 18. vers, ezek képköltemények):

A címek helyén számokat látunk. A növekvő számozás egyértelmű feladatot állít az olvasó elé: sorban végig kell(ene) olvasni a költeményeket az 1. verstől egészen a 100.-ig. „Címnélküli” jelzővel is ellátja ezeket a költeményeket a szakirodalom, valójában azonban a művek számozása maga a cím. Így a jelentős formai hasonlóságok közül először és a legmarkánsabb módon a címek egymásra mutatása és összetartó ereje az, ami felhívja a figyelmet az egybeolvasásra.

Nincsenek szakaszokra bontva. Vagyis nem oszthatók versszakokra, mint a legtöbb vers. A számozott versek ilyen tekintetben a költő életművén belül is elkülönülnek: Kassák sem a számozott versek előtt, sem a számozott versek után nem írt – egy-két kivételtől eltekintve – hasonlóan tagolatlan verseket. Ilyen művek például: *Máglyák énekelnek*, *A ló meghal a madarak kirepülnek*, $0 \times 0 = 0$. A tagolatlanság ellenére a különböző hosszúságú sorok adnak valamiféle formai – és ezzel gondolati – ritmust a szövegeknek.

Nagybetűvel kezdődnek, és ponttal végződnek. Formailag mintha egy vers egy mondatnak felelne meg. Azt is mondhatnánk, hogy száz egymondatos részből áll a kompozíció, százmondatos hosszúvers.

¹⁴⁵ MEKIS D. János, *Önreflexív alakzatok Kassák Lajos művészetében: Szempontok az életmű narratív vizsgálatához* = *Tanulmányok Kassák Lajosról*, szerk. KABDEBŐ Lóránd, KULCSÁR SZABÓ Ernő, KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, MENYHÉRT Anna, Bp., Anonymus Kiadó, 2000, 162.

¹⁴⁶ KASSÁK LAJOS, *Számozott költemények*, kiad., utószó CSAPLÁR Ferenc, összeállította KASSÁK LAJOSNÉ, Bp., Szépirodalmi, 1987.

Interpunkciót nem tartalmaznak. Vagy csupán nagyon elvétele, majdhogynem véletlenszerűen, de mindenképpen következtelenül (vagy következetesen követhetetlenül). Ismeretes ugyan, hogy Kassák a helyesírással mindig is „hadilábon állt” (amint azt az *Egy ember élete* című önéletrajzi regényében több helyen is említi), a központosítás elhagyásának okát mégsem ebben kell látnunk. Sokkal inkább valószínű az, hogy a formai keretek adta lehetőségek – így a központosítás is – szűkösen, szorítónak bizonyulhattak, ami Kassák mondanivalójának nyersességével, erejének elemi áradásával nemigen férhetett össze. A szokatlanul új mondanivaló, a merész tartalom szokatlanul új, merész formát követelt magának. Valahogy így maradhettek el az írásjelek a szavak, mondatok közül.

Az pedig, hogy néhány ritka esetben mégis megmaradtak, szintén mutat valamit. Például a következő versekben: „s mi (akik mindig távol legeltünk egymástól) megmásíthatatlanul tudnánk / úr ír / s a házak építését nem lehet a tetővel kezdeni” (9.), „könyökünkől néha kicsavarjuk az életet és azt mondjuk: Uram ön rosszul teszi hogy kellőleg újra nem mázolja magát” (29.), „néha kijönnek hozzám a barátaim zenének okoskodnak s végül felajánlják a béke poharat – nem iszom” (78.), „Alig tudok szólni hozzád – mondod – mérlegre teszed a szavaim és belenézel a szemeimbe hogy megremegek előtted” (89.). Véleményem szerint itt is a kaotikusságot érzékeltetik a helyenként elszórtan előforduló írásjelek. (Azt a lehetőséget nem igazán tudom elképzelni, hogy az írásjelek helyenkénti megjelenése figyelmetlenség vagy véletlen volna. Már csak azért sem, mert Kassák tipográfus is volt, így az írásjelekre valószínűleg fokozottan kellett figyelnie.)

Helyenként tipográfiai kiugratásokat tartalmaznak. Vannak versek, amelyekben egy szót, egy szószerkezetet ritkított betűközökkel, nagyobb betűméretekkel vagy csupa nagybetűvel szedve, esetleg idézőjelezve láthatunk. Például: „egy szerencsétlen megpróbálta a f á b ó l v a s k a r i k á t és beletörtek a fogai” (12.), „A suszter füle mögé dugta a dikicsét s azt mondta / MÁRA ELÉG VOLT A KRÉMES TÉSZTÁBÓL” (13.), „Aaaa / bbbB” (23.), „HOLNAP MEGINT MA LESZ mondja a szónok KÜLÖNBEN MINDENKI ÖNMAGA SZERENCSEJÉNEK KOVÁCSA” (28.), „néhányan még ismerik közülünk az »Igaz Embert« aki büszke a fogaira” (29.) stb.

Gondolhatnánk, hogy a kiemelések bizonyos szavak, gondolatok hangsúlyos voltát hivatottak jelezni. Ha egy-egy kiemelés feladata tényleg a gondolati hangsúlyozás, a nyomatékosítás volna, akkor következetesen kellene eljárni az egész versfolyamban: minden hangsúlyosabb résznél hasonló jelölésekkel kellene találkozoznunk. Azonban ez nem így van.

Hasonló a helyzet a tulajdonnevek írása esetén is. Barta Sándor nevét például kétféleképpen láthatjuk leírva a számozott versekben: A 13. költeményben egybeírva a vezeték- és a keresztnévet, és az egészet kisbetűvel, így: „bartasándor”. A 16. versben pedig a megszokott módon: „Barta Sándor”. Teljes következtelenséget tapasztalunk, ha szemügyre vesszük a következő szavak írásmódját is: „szépernő” (13.), „Paul Klee” (17.), „Ige” (29.), „Championok” (30.), „Jézus” (3., 5., 21., 32.), „jézus” (20., 88.). Az „Isten” szót pedig csak egy helyen látjuk így, nagy kezdőbetűvel írva (a 2. versben), a többi esetben mindig kis kezdőbetűs.

Ebből következően elmondhatjuk, hogy ezek a jelölések valószínűleg funkciótlanok, pontosabban: más funkciójuk van, mint a megszokott kiemelés. Minden bizonnyal a művek tipográfiai megjelenítésének átláthatatlanságával, a kiemelések követhetlenségével a logika ellen üzen hadat Kassák, a talajvesztettséget demonstrálja. A „semmi sem bizonyos” szorongató érzése, az összekuszálódottság ütközik ki az alkotásokból ezek által a formai megoldások által; az az idő, „mikor a papagájok csőrén elfordult a világ” (46.). Itt pedig nincs helye semmilyen egységnek, semmilyen biztos kapaszkodónak, még az íráskép esetében sem.

2. A versek tematikus kapcsolódása

A számozott Kassák-versek egyik szembeötlő eltérése a magyar irodalom más korábbi verseitől az, hogy a témájukat nem (vagy csak igen nehezen) lehet meghatározni. Mivel a verscímek legtöbbször összefoglaló vagy témamegjelölő funkciójúak, ebben az esetben szinte kínálkozik a kijelentés: „címnélküli”, „témátlan” versekkel állunk szemben. Ennyivel elintézni az ügyet azonban könnyelműség volna. És akik ezeket a kijelentéseket teszik, rendszerint módosítják is valamilyen kiegészítéssel, amiből kiderül, hogy valójában e verseknek is van témájuk, csak épp szokatlanul összetett, nehéz – néhány szavas címmel pedig talán lehetetlen is – kifejezni. Ahogyan Komlós Aladár írja: „Az új Kassák-vers is tematikus: csak nem egyszerű és kézzel fogható a témája, hanem olyan összetett, hogy nem lehet egy szóval megnevezni.”¹⁴⁷ Akkor hát jogosan vetődik fel a kérdés: miről „szólnak” e költemények?

Az I. számozott vers kezdősorában olvashatjuk: „első nekiszaladás az új Kassák felé”. Ha az „első” sorszámnevet az első számozott versre való utalásként fogjuk fel, akkor minden számozott költeményt lehet egy „nekiszaladásnak” tekinteni, egy kísérletnek (a száz verset pedig száz kísérletnek) a folytonosan változó lírai én önnön személyének és környezetének megközelítésére. Ez egyrészt önteremtésként is elgondolható – a versbeli individuum saját megképzésének szándékaként. Nem más ez, mint önmeghatározási próbálkozások sokasága, mely önmeghatározásokba szervesen beletartozik a lírai személy világának meghatározása, illetve a külvilághoz való viszonyainak megrajzolása. (Hogy mennyire nehezen elválasztható a versbeli személy az embertársaktól mint környezettől, nagyon jól látszik például a többes szám első személy gyakori alkalmazásából.) „Képet kapunk belőlük a költő közérzetéről, de áttételesen magáról a környezetről is, amelyben él. E lírai napló egy ember pszichikai változásainak, a lélek mélyrétegeiben lejátszódó folyamatoknak hiteles tükre”¹⁴⁸ – írja G. Komoróczy Emőke. Rónay György így fogalmazza meg ezt a kettős irányultságú kifejező szándékot: „elsődlegesen magát akarja kifejezni, vagy folyamatos élete egy-egy pillanatában, helyzetében a mű révén rögzíteni; de magát rögzítve egyben a világot is rögzíti, mint annak, illetve hozzá való viszonyának mindenkori centruma.”¹⁴⁹ Ezek szerint tehát témájukban is megegyeznek e versek, hiszen valamiféle belülről hozott téma köré szerveződnek, illetve együtt teremtdőnek a témájukkal. Ismét Rónayt idézem: „ha valaki a számozott versek valamelyikéről vagy akár egész folyamáról kérdezné, hogy »mit mond«, vagy éppenséggel »mit akar mondani«: más válasz itt sincs, és az egyetlen »adekvát« válasz – Kassákot.”¹⁵⁰

De vajon van-e különbség az adott válaszban, ha a számozott költemények *valamelyikéről* vagy *egész folyamáról* kérdezzük, hogy mit mond? A válasz az utóbbi kérdésre így hangzik: sokkal inkább életének folyamatában, látásmódjának, gondolatainak, világképének változásaiban láthatjuk Kassákot a versfolyamot szövegként alapul véve, mint ha csupán egy költeményt veszünk alapul. Egy verset nézve például bizonyos gondolati-világképi elemek egy képben jelennek meg, száz verset nézve viszont ezek az elemek, képek többször előfordulnak, és sokszor valamilyen változást lehet észrevenni a korábbi és a későbbi megjelenéshez képest. Bizonyos formálódások, elváltozások, hatások, hangulatívek stb. így nagyon jól nyomon követhetők a verslánc olvasásával. A lírai beszélő saját személyének meghatározása is így lesz teljesebb, pontosabb: sokkal valóságosabbnak, hitelesebbnek látunk egy olyan személyt, aki az őt ért hatásokra folyton reagál, saját belső változásait permanensen követi (így magát egy dinamikus, mozgásban lévő, élő embernek mutatja be), mint egy olyat, aki állandónak, statikusnak, mozdíthatatlannak írja le magát. Máshogy megfogalmazva: a számozott versek külön-külön olvasva élet-, hangulat-, gondolat-, illetve emléktöredékek,

¹⁴⁷ KOMLÓS Aladár, *Költészet és bírálat: A fiatal Kassák*, Bp., Gondolat, 1973, 245.

¹⁴⁸ G. KOMORÓCZY Emőke, i. m., 33.

¹⁴⁹ RÓNAY György, *Kassák Lajos: Alkotásai és vallomásai tükrében*, Bp., Szépirodalmi, 1971 (Arcok, Vallomások), 222.

¹⁵⁰ *Uo.*, 185.

egybeolvasva pedig ezek a töredékek sok esetben összeállnak valami történetszerűvé, a képek pedig mozdulatsorrrá.

Darabonként a verseknek kicsit mindig más a témája; hangulatát, szóhasználatát, érzelmeit, gondolatait tekintve egy kissé mindig más személy tételeződik a művekben. Míg ha ezeket egybe vesszük, láthatjuk, hogy egy komplexebb téma bomlik ki a „hosszúversben”: egy olyan összetettebb személyiség, aki magába integrálja az apróbb különbségeket, és egyúttal a különbségek között húzódó változásokat is.

3. A képek

3.1. A képek újszerűsége

Határozottan újszerű, az addigi magyar irodalomban ismeretlen versnyelven kezd szólni Kassák, amellyel az őt körülvevő világot próbálja – természetesen a saját jelrendszerével – a lehető leghitelesebb, legteljesebb módon kifejezni. Ez azonban olyannyira összetett, hogy mind a mai napig igen ellentmondásos a kassáki nyelv megítélése. E versek befogadása nagyon nehéznek bizonyul(t), leginkább a szokatlan képhasználat, az interpunkció elhagyása, a dadaista hanggesztusok és az olyan – lírában idegen, szokatlan – jegyek megléte miatt, mint például az időpontok, az évszámok, az epikai elemek stb. Komlós Aladár szerint „két feltűnő és a régebbi lírától megkülönböztető jellemzőjük van ezeknek a verseknek. Az egyik: a képek irrealitása. A másik: a képek egymásra következésének látszólagos vagy valóságos összefüggéstelensége”.¹⁵¹ Az új versnyelv egyik sajátosságát tehát a képhasználatban ragadhatjuk meg. Annyi kiegészítést azért tennék az iménti észrevételhez, hogy a képek *valóságos* összefüggéstelenségét csupán annyi választja el a *látszólagostól*, hogy a korábban nem észlelt összefüggést egyszer csak meglátjuk. Hiszen amíg nem érzékelek semmilyen kapcsolatot két kép között, addig számomra valóságos a közöttük lévő összefüggéstelenség, ha viszont fölfedezek valamilyen összefüggést közöttük, a korábban valóságosnak megélt kapcsolat nélküliség látszólagossá módosul a szememben. Másrészt, ami számomra két egymástól teljesen különböző kép, az más számára lehet akár több észrevétel mentén is összefüggő – ily módon ezeknek a kategóriáknak a meghatározása erősen szubjektív.

És ha már különbséget tettünk a képek összefüggése esetén – és következetesen akarunk eljárni –, különbséget kell tennünk a képek irrealitása kapcsán is valóságos és látszólagos irrealitás között, éppen az iménti okfejtés miatt (azonban ezen kategóriák megítélése is teljes mértékben egyéni). Mivel azonban ezt a szerző nem tette meg, valószínűleg a kassáki képhasználatot összességében irreálisnak tarja. Az valóban belátható, hogy Kassák képeinek irrealitásán – és többnyire akármilyen képek irrealitásán – az általánosan megszokottól, a „megszokott reálistól” való eltérésüket értjük. Ezek a képek olyannyira újszerűek, hogy szétfeszítik az addigi befogadói horizontot, és túllépnek az átlagos irodalomolvasó megszokottan reálisnak nevezett érzékelési tartományán. Ily módon két lehetőség kínálkozik arra, hogy oldjuk az így keletkezett feszültséget: az egyik, hogy elfogadjuk az irrealitást, a másik, hogy egy idő múlva a befogadói horizontunk kitágul, így nem fogjuk irreálisnak megélni ezeket a képeket, megütközés nélkül fogjuk tudni olvasni őket. Ráérezve tehát a kassáki nyelvre és rálátva jó pár képi összefüggésre azt kell mondanunk, hogy Kassák képeinek egymásra következése *az addig megszokott befogadói módszerekkel olvasva* mondható összefüggéstelennek. A versek megértéséhez tehát más olvasási módszert kell alkalmazni.

¹⁵¹ KOMLÓS Aladár, *i. m.*, 242.

Lássunk erre egy példát! A 11. versben a következő sort olvashatjuk: „nyelvünkről lekasztottuk a hárfákat fejünkből kifésültük a grammatikát”. Ez talán két, sokak számára összefüggéstelen kép. Sok olvasó szemében ez valódi összefüggéstelenség lesz: Mit keresne egymás mellett a hárfák és a grammatika? Egészen addig irreálisnak és összefüggéstelennek éli meg ezeket a képeket az olvasó, amíg rá nem jön, hogy igen sok lényegi mondanivalójuk van, és egymással szorosan összefüggnek. A nyelvről lekasztott hárfák a klasszikussá vált és megmerevedett (így az új törekvések útját álló) költészetfelfogással való leszámolást, az azzal való szembenállást szimbolizálja, a fejből kifésült grammatika pedig egy nyelvileg erősen meghatározó konvenciónak, a gondolatok szabályozott formába öntésének megtagadását jelenti. Ez a két kép lényegileg összefügg, ugyanazt jelenti: az önkifejezés határtalanságának, szabadságának gátat vető jelenségeknek való hátat fordítást. Miután erre rálátott az olvasó, átminősülnek ezek a fogalmak *látszólag* irreálisná és *látszólag* összefüggéstelenné. Így van ez a legtöbb kép esetén.

A 2. versben a lírai alany tömören meghatározza egyéni beszédmódjának lényegét, és azt a fajta módszert is, amellyel az értelmetlennek tűnő versek megérthetők lesznek – ha úgy tetszik, megadja azt a kulcsot, amivel fölfejtethők a sajátágosan kódolt üzenetek a szövegben: „én az ember egyszerűségével közeledem feléd s éppen csak az életed fordítottját akarom tőled”. Egy radikálisan új hang ars poeticája ez, amely azt mondja, hogy ez a költészet lényegében egyszerű és az emberről szól, „csupán” az eddigi látásmódoktól gyökeresen, alapjaiban eltér. Hogy értőn (pontosabban talán: fönnakadás nélkül, gördülékenyen) tudjuk olvasni ezeket a költeményeket, rá kell állnunk arra a pályára, ami pontosan a logika merész elhagyását, illetve annak kifordított felfogását követeli tőlünk: vagyis irreálitást, irreális gondolkodást. Az alkotói szubjektum már az első versek alkalmával tisztán látja, milyen kevesen képesek (illetve lesznek képesek) követni mindezt, ezért így fogalmaz: „alig van valaki aki le merné nyelni a logikát” (2.). Ironikus hangsúllyal jegyzi meg „9 verssel odébb”: „föl a logikával és a tyúkszemvágó bárdokkal” (11.). Ez a logikaellenesség egy időközben tarthatatlanná vált, a realitást görcsösen követő emberi magatartásnak, beállítódásnak szól. A helyzet ugyanis megváltozott: a történelmi események hatására az emberek morális válságba kerültek („néhányan átlépték a morális kásahegyeket” – 3. költemény), a korábbi értékek, a biztosnak vélt irányok (és összességében maga a realitás is) jelentősen megkérdőjeleződtek.

E szerint a felfogás szerint nem lenne hiteles a háborúk idején, a súlyos egzisztenciális mélypontok és bizonytalanságok idején, a ráció teljes kudarca idején logikus, formailag makulátlan, rímekkel díszített verseket írni. Ezek nem igazak, nem hitelesek, ebben az időben nem fejezik ki a valóban feszítő, igazán jelen lévő problémákat. A költeményekben szereplő személy ezzel a (formához ragaszkodó) hozzáállással ellentétes irányban mozgósít: „ne hallgass a göndörszörű orgonákra akik az együgyűség kurzusát hirdetik harmadfeles taktusban s jóllakottan lefüstölögnek a hegyekről mielőtt a nap kihuny / köpd ki magadból a langyos területeket az elszabadult lendületekre apellálok” (2.). Az általánosan jelentkező dekadenciának, az értékvesztésnek és a józan ész bukásának a kimondása a feladat. A cél a valódi világot leírni, ahol „már az sem bizonyos hogy $2 \times 2 = 4$ ” (4.), és ahol „minden összegabalyodik a rozsdás föld felett” (5.). Maró iróniával írt meghatározást olvashatunk a 10. versben arról, hogy milyen a „reális élet”: „mindjárt ebédhez könyökölünk s lehet hogy a fanatikus kőművesek megint asszonyvért kevernek a malterba”.

3.2. Dekompozíció vagy kompozíció?

„Az egyes versek kapcsán felmerülő dekomponáltság egy ilyen »összeolvasás« esetén kompozíciós elvvé módosul, s egy olyan olvasatot eredményez, melynek révén a számozott

versek egyetlen kontextusként is felfoghatók.”¹⁵² Valóban, amikor csupán egy verset szemlélve dekomponálók, apoetikus gesztusokat fedezünk fel, a száz versre mint költeménykompozícióra való rálátás esetén ezek az egyszeri, különös nyelvi fordulatok, egyéni képek (mivel vissza-visszatérnek) szövegszervező elemekké, szimbólumokká, motívumokká alakulnak át – akár az alkotó szándékától függetlenül is. Másként megfogalmazva: egy-egy verset tágabb környezetéből (a 100 versből) kiragadva és saját tartományában tartva, az előbb említett eszközök tudatosan „verselleneseknek”, romboló gesztusúaknak hatnak, ha azonban a kontextust kitágítjuk a száz versre mint egyetlen szövegre, rá kell jönnünk, hogy ezen elemek gyakori előfordulása, ismétlődése nem lehet véletlen; vagyis versépítő jellegűek, a kompozíció építőelemei. Ezek az elemek tehát kettős tulajdonságúak, ami szintén tudatos: egyfelől (egy verset nézve) rombolnak, másfelől (a műegészt nézve) építenek. A számozott versek képei és bizonyos jegyei nem mások, mint dekompozíciós eljárással alkotott téglák, amelyek a nagy alkotmányt, a költeménycsoportot mint egységes textust hivatottak felépíteni. A kérdés abban áll, hogy mik ezek a téglák, és milyen módszerrel építkezik velük az alkotó. A korábbi, általánosan a befogadói tudatba ágyazódott versépítkezési sémák széttűzése, majd a csupaszon maradt váz egyéni tartalmakkal való megtöltése zajlik a szemünk előtt. Pusztítás és alkotás egyetlen mozdulattal. Akaratlanul is eszünkbe juthat Kassák egy betűkompozíciója, ami ezzel teljesen azonos programot hirdet: „Romboljatok hogy építhessetek és építsetek hogy győzhessetek”.

Ezt a fajta rombolva építést Derék Pál digitális-analógiás képalkotásnak nevezi. Ez az eljárás „a tudattartalmakat legapróbb összetevő részeire bontja..., majd analógiás úton ismét összerakja őket”.¹⁵³ Fontos észrevételekkel folytatja: „Az elvont avantgárd költemény értelmezéséhez viszont előbb meg kell ismerkednünk az alkotó leggyakrabban alkalmazott eljárásaival, költői eszközeivel, építőelemeivel, kockáival, tégláival, motívumaival – ki hogyan nevezi ezeket – hiszen megfelelő oldószere van szükségünk ahhoz, hogy az általa elvégzett analógiás sűrítést (elvonást) ismét megközelítően olyan életteli közeggé tegyük (nem, mint amilyen az elvonás előtt lehetett, ez kizárt), amelyben a *tapasztalati*, tehát mások által is *megismételhető* műértelmezés lehetővé válik. A műértelmezőnek tehát először digitalizálnia kell, ismét fel kell apróznia az elvont avantgárd költemény szövegét, elérhető legkisebb alkotóelemeire kell bontania. A költő *egyéni* analógiás kapcsolatteremtése útján keletkező új, komplex (tehát sűrített) jelentéstartalomra a jelek előfordulásának gyakorisága mutat a szövegben. A felaprózásban rejlő gyakorító mozzanat egyúttal biztosítéka annak, hogy az esetek túlnyomó többségében nem egyszeri, önkényes jelhasználattal van dolgunk (mint a kortársak hitték), amely nem teszi lehetővé az értelmezést, hanem éppen ellenkezőleg: az elemzés által feltárt hasonlóságok és egyezések révén feltáruznak a jelhasználat törvényszerűségei. A kortársak elemző módszere, az »asszociáció« és a »rejtett összefüggések vizsgálata« érthető módon nem vezethetett kielégítő eredményre.”¹⁵⁴ Az én szándékom, hogy ezeket a hasonlóságokat és egyezéseket feltárjam, és egy egyéni nyelv (jelrendszer) jellemzőire, törvényszerűségeire mutassak rá.

3.3. A képi szövegszervező erők

Az egyes szokatlan képek megjelennek több – sokszor egymástól igen távol lévő – számozott versben is. A képek ismétlődése kölcsönöz egyfajta ritmust a versfolyamnak, illetve szövegösszetartó tulajdonsággal bír.

¹⁵² HARKAI VASS Éva, i. m., 72.

¹⁵³ DERÉKY Pál, *A vasbetontorony költői: Magyar avantgárd költészet a 20. század második és harmadik évtizedében*, Bp., Argumentum, 1992, 13.

¹⁵⁴ *Uo.*, 142.

Például egy egyszeri képet látunk a 7. számozott poémában, ha csupán ezt a verset olvassuk el: „s ti szegény proletárok hagyjátok benn körmeitek alatt a gyászszalagokat”. Azonban ezt másutt több hasonló kép is követi, egyéb költeményekben is találkozunk a „valamivel a körök alatt” képzetével: „ó mi tudjuk az ő körmei alatt van elrejtve az Ige” (29.), „egyáltalán meg tudunk-e halni a termékenység rózsáival a körmeink alatt” (54.). A proletárok körmei alatt gyászszalagok, az „Igaz Ember” körmei alatt az Ige, a „mi” körmeink alatt pedig a termékenység rózsái vannak. Az ember a körmei alá nem tud „berakni” azt, amit akar, és „kivenni” sem tud onnan semmit. Ezért a gyászszalag valami olyan dolgot kell hogy jelentsen, ami eredendő, a proletárok fajtájának lényegét, sorsát meghatározó, mondhatni „öröklött” valami, ami a körmeik alá nőtt. Ezt csak akkor lehet kivenni (illetve szándékozni kivenni) a köröm alól, ha erről a lényegi dologról lemondtak, ha saját gyászos sorsukat nem vállalják többé. Ezért a megszólítás arra buzdít, hogy ne mondjanak le az önnön sorsuk, önnön mivoltuk vállalásáról, még akkor sem, ha az keserű. Ugyanez a motívum – a saját rendeltetésünkkel, saját természetünkkel való szembeszegülés – bukkan föl az 54. vers kérdésében is, ahol arra kérdez a versbeli szubjektum, hogy vajon elmúlni, megszűnni lehetséges-e annak, aki termékenységre van „ítélve”. A termékenység rózsáinak birtokában lehet, hogy nem a legjobb a halálról gondolkodni. A természet vagy valamilyen magasabb hatalom törvényszerűségeinek apró leképeződéseiként értelmezhetjük a köröm alatt látható jeleket. Úgy, mint a 29. költeményben megjelenő kiválasztottszerű alak, az „Igaz Ember” esetén is, aki a körmei alatt az Igét hordozza.

A 19. versben ez olvasható: „s te nem veszed észre a hólé becsurog a szívünkbe”, majd a 35.-ben: „csepergő eső becsurog a szívbe”. A víz szívbe csurgása azt villantja föl előttünk, hogy a szív egy zárt, védett valami, amibe kívülről, egy repedésen vagy egy kisebb résen be tud jutni a víz. Ha egy házba, teraszra, padlásra stb. be tud szívárogni a hólé (a víz), az azt jelenti, hogy jelentős, hosszú, kitartó havazás (vagy esőzés) eredményeként a védelmet biztosító funkció meggyengült, egy apró helyen a környezet káros hatásai utat találtak valahol, a beázás veszélye fenyeget. A szív tehát valami olyan építményként képzelendő el, amiben értékes dolgok vannak; ezeket rendeltetett védeni a környezet ártalmaitól, például az elázástól. Ha a szíven rés támad, veszélybe kerülnek a benne lévő értékek, és biztonságérzetünk meginog. A fő értékeink felőli nyugalomunk megszűnni látszik, a külvilág veszélyeinek folyamatos fenyegetését a legintimebb szférában is tapasztalhatjuk – üzenik ezek a képek. Ez a fenyegetettségérzés kerül elő a nedves falak képében is: „ki az ki írást tesz le asztalomra és átlép a falakon melyekből nedvesség szívárog” (94. vers). A ház falai az állandó esőzések, az árvíz vagy hasonlóak miatt válik vízzé, nedvessé: a külvilágtól elhatároló és védő fal gyengülni kezd.

A falaknak a leglényegesebb tulajdonságuk az, hogy elhatárolnak, elválasztanak. A biztonságos elkülönítést, a védelmet jelentő falakat a 37. költeményben láthatjuk meg: „Asszonyok puha kontyában égnék napjaink ők gazdagon élnek puha vattával bélelt falaik között simaságot tüzet és jó szagot rejtegetnek ruhájuk alatt”. Az effajta funkcióval rendelkező fal megszűnését pedig a 15. költemény következő sorában: „boldogságunk csipkefalán áthajoltak a zsiráfok”. Ez a kép mindenképpen valamilyen gúnyos, illetve öngúnyos hangnemet hordoz egyszerre, hiszen a T/1. személyben benne van az önironia és az ironia is. A felhőtlen boldogságnak, a józanságot elhagyó rózsaszín önfeledtségnek, és a boldogság biztonságában való naiv meggyőződésnek találó kifejezése a „csipkefal” szó. A csipkefal voltaképpen kvázi-védelmet nyújt a boldogságnak, mert – csupán a szóból kiindulva – a csipke csak valamilyen finomabb, könnyebb, vékony anyagon lehet. Az ebből készült fal pedig vajmi kevés védelmet biztosíthat a boldogság számára. Ráadásul nem is arról van szó, hogy ez a fal – teszem azt egy erősebb szél hatására – átszakad, hanem (a boldogság védettségében való hitet abszolút módon kikarikírozandó) egyszerűen egy zsiráf hajol át

fölötte. Ez a fal sokkal inkább a naivitás „gúnyfala”, mint valódi biztonságot adó fal, így a védelem megszűnése nem jár valódi fenyegetettségérzéssel, mint azt főntebb tapasztalhattuk.

Az elhatárolás, elválasztás másik velejárója az, hogy a fal akár egybe is tartozható dolgokat választ el egymástól, ezzel a beteljesülést, az értékek egymásra találását lehetetleníti el. A 86. versben például az az elválasztó fal, ami előzőleg két személy közé ékelődött, szerencsés módon eltűnik: „a fal ami tegnap még itt állt közöttünk tiszta párákban száll a horizonton”. A falak leomlása, kettéhasadása a kétségek, kételyek eltűnését is jelentheti: „szeretsz kérdeztem a lánytól s vártam hogy mondjon valamit amitől kettéhasadnak a falak” (71.). Illetve valami elementáris erő, egy érzelmileg felfokozott állapot is megjelenhet, ami képes az útjába kerülő falak ledöntésére: „kiáltásod áttöri a falakat” (59.). És van úgy, hogy a meghasadt falak az emlékezés fájdalmasságától nem védenek már tovább: „ó kettéhasadt kárpitfalak és tetők melyekből a keserű múlt / szivárog” (62.). A falak gátakként képződnek meg az 56. költeményben, amely béklyóktól az álom által megszabadulva a felismerésig lehet jutni: „az alvó ember néha kilép a falak közül és észreveszi hogy mély kutakkal és vándorló csillagokkal van körülvéve”. Ugyanígy a látást eltakaró falak legyőzhetők a teremtő, a cselekvő ember szándékával is – ahogy azt a 48. költemény következő sora is üzeni: „aki teremteni akar átlát a falakon”. Olykor pedig valami keserű, szenvedést sugárzó érzéstől különítik el a lírai személyt a körötte lévő falak. Ezeket az érzéseket, erőket természetesen igyekszik a falain kívül tartani (vagy ezekről tudomást nem venni), de rajtuk keresztül is érzi a nyomasztó jelenségeket, így a közvetett jelenlétük is frusztráló lehet: „én föl alá mozgok a szobában hogy ne halljam az éjszaka fájdalmát ahogy a falakhoz csapódik” (67.), „valaki sír a szomszéd szobában s hiába védekezem kiáltása átfúrja magát a falakon” (96.).

A vörös lámpás képe is többször megjelenik a 100 versben. Először a 10. költeményben olvashatjuk, a következő sorban: „íme a vörös lámpást már kivettem a homlokomból”. Itt a forradalmi hozzáállás, az elszánt gondolkodás elhagyásáról van szó, valószínűleg csalódás hatására. „A végső szó, a költői önleszámlálás tette a 10. vers dadaista káoszából hangzik utószor vissza a forradalmiság eredeti értelmében”¹⁵⁵ A 27. versben megfogalmazódó gondolatban – „vörös lámpásaival elúszik bennünk az idő” – szintén a szociális-forradalmi eszméktől való távolodás követhető nyomon. Az „elúszik” szó növekvő távolságot érzékeltet, valaminek az elhagyását. Még inkább egyértelművé teszi az eltávolodást, hogy a fent említett sort megelőzi a következő emlékező rész: „tüzet és elégedetlenséget kötöttem a homlokomra”. Ezzel áll oppozícióban a lírai énben az idő múlásával lecsillapodott hév (benne már elúsztak a lámpások). A lámpa a vezető, követendő eszmét, de az eszmét hirdető embert is jelölheti. A forradalom, a forradalmi gondolkodás metaforája még egy helyen olvasható a költeményláncban, az 54. versben: „Lámpák vörös fejét kibontani a ködből ez a feladat”. Ebben a sorban megfogalmazódik, hogy a jelenlegi zűrzavaros környezetben meg kellene találni a ködben biztos tájékozódási pontot jelentő fényforrásokat. A szín természetesen továbbra is determináns: a vörös lámpások megtisztításában nem mást, mint a forradalmi eszmék letisztításának igényét láthatjuk. A feladat: ezeket a homályból kibontani, láthatóvá tenni.

Tisztává és láthatóvá válni a fény által lehet. Gyakori motívum a száz vers alkotta textusban a fényből ivás, táplálkozás. A 40. költeményben egy olyan örök, időtlen állapotról olvashatunk, amelyben sem az nem fontos igazán, hogy kiről van szó, sem az, hogy ez az állapot mikor kezdődött, meddig tart, és hogy vége lesz-e valaha. A leginkább fontos maga a fényből ivás. Ez a fizikai korlátokon túli tevékenység nem más, mint emelkedettség, jóleső feltöltődés (táplálkozás), ami az időből teljesen kibomlik, és emiatt nem is lehet annak kategóriáival behatárolni (megtől, meddig, mennyi ideig stb.). Személy szerint sincs meghatározva, ki iszik a fényből; az „inni” főnévi igenévből ugyanis semmilyen alanyra nem

¹⁵⁵ ACZÉL Géza, *Termő avantgárd: Kassák Lajos 100 számozott verse*, Szépirodalmi, Bp., 1988, 138.

lehet következtetni: akárkiről lehet szó. Csak annyit tudunk, hogy egyedül van. (Illetve ezt sem állíthatjuk teljes határozottsággal, mert elképzelhető egy olyan olvasat is, amely szerint az „egyedül inni” azt jelenti, hogy *csupán inni*, és azon kívül semmi mást nem tenni. Ekkor viszont már nemcsak akárkiről, de akárkikről is szó eshet: csupán inni többen is lehet.) Természetesen a virágok, a növények azok, amik elsősorban a fényből táplálkoznak, illetve a napból: „a virágok nagy kortyokat isznak a napból” (45.). De az éltető fényre minden élőlénynek szüksége van, így „a nap megitatja az állatok szemeit” is (54.). A nap és a fény termékenységszimbólumok, az új élet táplálói: „termékeny föld az én tenyerem s a szemeim megöntözik fénnel” (76.). A versbeli beszélő szeme és a nap egyaránt fényforrás, ami éltet; a két kép olyannyira egybejátszik, hogy gyakorlatilag egy és ugyanaz: a szem a nap metaforájává lesz.

A valódi tisztaság a fényben való tisztálkodással érhető el: a lírai én szerint „csak a tiszta fény az amiben megfürödhünk” (34.). Az általános érvényű kijelentés mellett egy személyes indítatású cselekedetet, majdhogynem szertartást látunk a következő szöveghelyen, aminek a célja az intim kapcsolat ápolása, tisztán tartása: „megmosdom a fényben hogy tiszta és jószagú legyek neked” (65.). A fény tisztasága teljes mértékben független az őt sugárzó tárgy fizikai megvalósulásától. Jól érzékelteti ezt a következő kép, hogy: „baráti kezek érintését őrzi ezek a rongyok fény és melegség rejtőzik ezekben a tárgyokban” (88.). A 69. versben is láthatjuk a fény és a rongy szoros egymás mellettiségét: „de lásd itt vagyok melletted hová is mehetnék ezeken a fényrongyokon”.

Az „egyedül inni a fényből” motívuma tökéletesen megjelenik a virágzás, pontosabban az egyedül virágzás képzetében: „álmaim gabonaföldjén virágzom egyedül” (43.). Csak akkor tud egy növény – vagy bármi – virágba borulni, ha táplálékul fény is szolgál neki. Bár nem kimondva, de hangsúlyosan ott van a fény jelenléte is ebben a képben. A gabonaföld pedig – ezzel a ki nem mondott fénnel együtt – szintén a termékenységszimbolikát erősíti. Azt pedig, hogy emelkedett, a fizikai valóságon túlmutató történeletről van szó, az álmovilág helyszíne jelzi. Az 50. költeményben szintén az egyedül virágzás képe vetül elénk: „egyetlen fa virágzik a pusztában”. Míg az előző képnél harmóniában volt a környezetével az, ami virágzik, itt határozottan ellentét az a puszta az egyedül virágzó fával. (Míg az előbb konkrétan magára vonatkoztatta a virágzást a lírai szereplő, ezt az 50. versben áttételesen, a fametaforával teszi meg.) Ez az utóbbi virágzás azonban egyáltalában nem felszabadító, sőt mi több, nem is természetes; a kép ugyanis a következőképpen folytatódik: „a madarak megfagytak rajta”. Hogyan lehetne rendjénvaló egy fa virágzása, ha körülötte a pusztában semmi más nem virágzik, és az ágain fagyott madarak vannak? Teljes mértékben érezhető az üresség, az élettelenység a környezeten; a „fagyott madarak” képében ráadásul nem csupán az élet, a mozgás fagyott mozdulatlanságba, hanem annál több: a szárnyalás, az abszolút szabadságra való lehetőség.

A megfagyott madarak motívuma más szöveghelyeken is előjön. Például a 21. költeményben: „a füttyben megfagyott madarak laknak”. A füttyhöz legtöbbször jókedv, elevenség társul, pláne hogy a levegőben száll csakúgy, mint a madár. (És a madarak jellemzően énekelnek, füttyülnek). Az a fütty, amiben megfagyott madarak laknak: életességétől teljesen megfosztott, halott fütty. Olyan folyamatok, olyan történetek eredményeiről adnak hírt ezek a képek, amelyek a dolgok lényegi mivoltának elvesztéséhez, elsivárosodásához vezetnek. Ezt láthatjuk a következőben is: „a vékonytollazatú madár megfagyott a kilincsen” (54.). Ebben a képben az is lényegessé válik, hogy valami – ami bár szabadsággal, vitalitással bírna – azért nem lesz mégsem életképes, mert nem rendelkezik a védekezés képességével (ebben az esetben a madárnak nincs jól szigetelő, a fagytól óvó tollazata). Ez nem más, mint kiszolgáltatottság, védtelenség. Az 58. poémában látható kép felfogható az 50.-ben lévő megfelelésének, megismétlődésének is, ha a vért a madár metonímiájaként értelmezzük: „az ágakon látni ahogy a vér megfagy” (58.). De ha nem

fogadjuk el azt, hogy a vérről mint madárról esik szó, akkor is ugyanaz az üzenet, hiszen a vér talán még lényegibb hordozója az életnek, az elevenségnek. A vér megfagyása tehát – mondhatjuk – ugyanaz, mint a madár megfagyása.

Szintén gyakran előfordul a száz költeményben a gyökér nélkülség, illetve a gyökerek elhagyása. A 15. versben a következőképpen: „fa megette gyökereit / fű megette gyökereit / kő megette gyökereit”. A gyökér az a része a növénynek, amelyen keresztül táplálkozik, ezen keresztül veszi fel a számára értékes anyagokat a földből. Ha már a föld elvesztette tápanyagtartalmát, többé nincs, ami éltesse a növényeket, ezért megeszik a saját gyökereiket. (Még a kő is megeszi a gyökereit, aminek pedig eleve nincs is – legalábbis látható gyökere.) A természetes rend felborulását látjuk az 58. versben: „földből kiszakadnak a csillagok gyökerei”. Bár kérdéses lehet, hogy miféle gyökérrel lehetnek képesek a csillagok a földbe kapaszkodni, mégis érezhető, hogy valamilyen harmónia megbomlott ezeknek a láthatatlan gyökereknek az elszakadásával. Gyökerek nélkül, mindenféle örökséghez, hagyományhoz kapcsolódás nélkül, a valahová tartozni, kapaszkodni tudás érzete nélkül „léteznek” a fa, a fű és a kő. A gyökerek megevése az a fajta kétségbeesett táplálékhoz jutás lehet, ami tekintet nélkül van mindennemű következményre, például a természettel kötött kapcsolat megszűnésére is. Az éltető környezettel való kontaktus megszakadása érhető tetten a következő képben is, kiegészülve azzal, hogy a gyökértelenség az abszolút semmi, a kaosz felé vezet: „falvak gyökértelenül elforognak a Sátán felé” (22.). Azt, hogy mit is jelent a gyökér mint kapcsolódás a hagyományokhoz, a legérzékletesebben talán a 46. költeményben találhatjuk meg: „semmi kétség tehát a dolgok belénk fogódznak gyökereikkel amit az öregek kimondanak az kövé válik a gyerekek emlékezetében”. Az élettapasztalatok, a felismerések továbbadásának, átörökítésének csatornája.

Még egy esetben olvashatjuk ezt a motívumot, itt azonban nem a talaj tápanyagának megszűnéséről és nem is a gyökerek elszakadásáról van szó, hanem a talajtalanságról, a fundamentum hiányáról. A biztos föld helyett egy gyenge papírtalaj szolgál csupán arra, hogy abba a lírai személy gyökereit eressze, és próbáljon megkapaszkodni: „ha észreveszem hogy papírból van a talaj mibe gyökereimet eresztettem elfog a szédülés” (83.). Egy esetben pedig a saját gyökereinek elszakadásáról (vagy elszakításáról) esik szó: „— **FÖLTÉPETT GYÖKEREIM**” (40.). Nem tudni, hogy a föltépés külső erőszak eredménye-e, amit a lírai beszélő elszenved, vagy saját maga által elkövetett cselekedet, szándékos leszámolás valamilyen hagyománnyal/hagyományokkal. Ha a költeményekben megjelenő újfajta versbeszédre és költészetfelfogásra gondolunk, ami sok esetben szándékos szembefordulás az irodalmi hagyományokkal, akkor az utóbbi verzió tartható valószínűbbnek. Lehet azonban ez a felkiáltás fájdalmas amiatt is, mert bele lehet hallani azt a történelmi háttérrel, amit a szédülés, a fejvesztettség, a bizonytalanság és az öröklődő, biztosnak tűnő kulturális értékek megkérdőjeleződése jellemez. Nem csoda tehát az sem, ha valaki ebből a zavaros talajból mint életre alkalmatlan, lehetetlen közegből inkább kiszakítja magát, és elindul új értékeket, saját boldogulása számára lehetőségeket keresni. Leginkább tehát az látszik valószínűnek, hogy szándékos cselekedetről beszélhetünk a gyökerek föltépése kapcsán, amelynek felelőssége viszont két oldalról kérhető számon: egyrészt személyesen, másrészt társadalmilag, kulturálisan.

Kétszer is találkozhatunk aranyspirállal a levegőben, ha végigolvassuk a költeményfolyamot. Először egy kakas kukorékol aranyspirálokat (9. költemény), majd a 37. versben a légvonatban (huzatban) úszó „aranyspirálisok” képe tárul elénk. A tökéletes térbeli forma, a spirál – körkörös ségével és végtelen ismétlődésével – valamilyen abszolút megnyilvánulást jelképezhet a mindennapokban: a csodát, a varázslatot. De lehet, hogy ezekre a jelenségre is igaz az, amit a 43. számozott poémában fogalmaz meg a versbeli személy: „hangok és vonalak vannak az életben amiket soha sem fogunk megfejteni”. Így rejtelmességet, titokzatosságot éreztetnek. Rózsafával négy alkalommal találjuk szembe

magunkat: „Rózsafákról lenyírták a vércsekörmöket” (10.), „támaszkodj neki a rózsafának és aludj boldogul” (16.), „így alszik bennünk a szagos rózsafa ágyán az ördög” (54.), „a nagy fa nagy sárga rózsákat virágoztat” (95.). A fénnel és árnyékkal bevetett út képe sem csupán egyszeri a száz költemény során. Egyszer az 52. számozott versben látjuk: „Fény és árnyék között fekszik az árok ami elválaszt minket”, egyszer pedig a 99.-ben: „végtelen út ez fénnel és árnyékkal bevetetten”. A világot (a bolygónkat) madár ejti le a magasból: „ó jaj jaj a világ kieshetik a keselyű szárnyai alól” (22.), „a madarak leejtették planétánkat” (33.). Ennek a képnek a visszatérésével is szorosabb lesz a viszony a számozott versek között.

Az ember kettéfűrészelése mint motívum is szövegösszetartó erő lesz azzal, hogy nem csupán egyszer, önkényesen szerepel a száz versben ez a szokványosnak éppen nem mondható kép: a 35. költeményben („szelíden kettéfűrészeljük magunkat ha este hazajövünk a városból”) és a 49.-ben is („nem veszik észre a levegő hideg érintését s hogy a hosszú kések kettéfűrészelik őket akár a halálra ítélt tárgyakat”) egyaránt találkozunk vele. Ugyanez a helyzet az elefánt és Párizs egy képben való megjelenítésével, amivel szintén kétszer találjuk szembe magunkat: a 12. versben („egy elefánt szörnyű nagy ívben megindult az Eiffel-toronytól jobbfelé”) és a 17.-ben („Párizs előtt megálltak az elefántok búsan és rettentően mint a koporsók”). Vagy az „asszonyok szoknyái fölöttünk az égen” képzelet ugyancsak két vershelyzetben kerül elő, majd hogynem keretbe foglalva a számozott versek sorát: „ebben az idő tájban az asszonyok valamennyien a világ fölé terítik szoknyaikat” (5.), „látod a karavánok vonulását az égen az asszonyok szoknyáit” (98.).

Ezzel a hosszabb felsorolással a célom az volt, hogy érzékeltessem: rengeteg ponton kapcsolódnak a versek – csupán a képi síkot nézve is. Kettős tulajdonsággal rendelkezik a textus, hiszen ahogy a képek esetén nyilvánvalóvá vált, a disszonancia, a széttartás és az erős egymásba fűződés egyidejűleg jellemző erre a szerkezetre. Nem lehet tehát tisztán dekompozíciót vagy kompozíciót látni az avantgárd versnyelvben. A montázsszerűség, a fragmentáltság csakúgy alkotóeleme, mint az építkezés, a konstruktivitás.

4. A mondat szerkesztés

Egy másik szövegszervező elem lehet a mondatok szerkezete, illetve az azonos mondat szerkezetek ismétlődése, ritmusa. Felfedezhetők a számozott poémákban bizonyos visszatérő, sajátos mondatépítkezési formák. Ezekből ismertetnék néhányat.

Azt a fajta építkezést említem először, amelyben egy névelő nélküli többes számú alanyt bővítménnyel/bővítményekkel ellátott igei állítmány követ (ez a bővítmény legtöbbször tárgy). Például: „állatok húsvéthajnalt nyerítenek föl” (2.), „szamarak estét ordítanak” (7.), „csigák behúzták a szarvukat” (10.), „láncok estét csikorognak” (16.), „szelek tengert nyerítenek” (22.), „mélységek hörögnek fájdalmat” (33.), „vizek tükröket remegnek” (57.), „emlékek fércelik lépteim” (81.) stb.

Egy másik fajta mondat szerkesztési eljárás, amikor ugyanúgy többes számú a mondatkezdő szó, csak épp ez nem a mondat alanya, hanem az állítmány valamelyik bővítménye. Ez nagyon hasonló a fentebbi szerkezethez, így gyakori előfordulásukkal erősítik egymást: „kirakatokban leolvadtak a komoly viaszfigurák” (2.), „üvegházakban legörbültek a virágok” (4.), „autók szemeiből elektromos alázatosság csurog” (5.), „vartákról hazaballagnak az önzetlen rinocéroszok” (7.), „madaraknak mért nem adott kopolyúkat is az istenke” (11.), „költők torkából horgásszátok hát ki a gramfonokat” (22.), „források éneke mozdul föl bennünk” (38.) stb.

Lényegét tekintve egyszerű mondatrészhalmazozásról van szó a következő esetben. Sajátos ismétlődést azzal fog kölcsönözni a száz versnek mint szövegnek ez a szerkezet, hogy az adott mondatrész háromszor szerepel egy mondatban (természetesen a mondatrész funkcióját mindig más szó tölti be), a felsorolás végén, a harmadik szó előtt pedig egy és vagy

s kötőszót látunk. Például a következő esetekben: „nézz rám én nyakamba vettem a 34 éves talpaimat hogy újra szólni tudjak a púposokhoz a pincelakókhoz és papagájokhoz” (2.), „szabadítsátok ki a patkolókovácsokat az álhírlapírókat és az örülteket” (17.), „elektromosság kő és acél van az ember homloka mögött” (22.), „simaságot tüzet és jó szagot rejtegetnek ruhájuk alatt” (37.), „az építés törvényeit a földet és a gyerekek szolgátságát akarjuk elmondani” (54.), „egyszerű mesterember vagyok aki későn fekszik fáradtan ébred és szorgalmasan dolgozik” (78.) stb.

A következő mintára épült mondatkezdések is bőven képviseltetik magukat a versláncban: *ó* + megszólítás. Például: „*ó* művészet sokszor gondolok Nemes Lampérthra a festőre” (1.), „*ó* városok születések óráján elnyűtt cipősarkak és cintányérok keringtek a levegőben mint paradicsommadarak” (3.), „*ó* fából faragott Krisztusok a magyar határon meg kell halnunk ilyen fiatalon” (7.), „*ó* emlékei bennünk üvöltő macskaszerelemeknek a pesti tűzfalakon” (10.), „*ó* szolid csigahátuljú néember az isten szeméhez címzett kocsmában” (11.), „*ó* jézus ki elveszed a világ bűneit” (20.), „*ó* testvér ki bent élsz a gyárakban és műhelyekben töröd a vasat hogy kenyered legyen belőle” (42.) stb.

Vannak *ó jaj*-jal vagy *ó jaj jaj*-jal kezdődő mondatok is szép számmal: „*ó* jaj jaj / legyünk hát valamennyien komoly emberek testvéreim” (15.), „*ó* jaj a szobalányok most aransarkantyúkat csempésznek az öregurak gerince alá” (17.), „*ó* jaj a fák fölkkötötték tavaszi nyakkendőjüket s *ó* jaj jaj a folyókon visszafelé utaznak a hullák” (20.), „*ó* jaj jaj a világ kieshetik a keselyű szárnyai alól” (22.), „*ó* jaj *ó* jaj jaj ki horgászna föl bennünket rettentő szívügyeinkből” (23.), „*ó* jaj jaj de a világ lefelé siet” (32.) stb.

Egy olyan mondatkonstruálásról is említést kell tenni – mivel ez is gyakran előfordul a száz költeményben –, ami befejezetlenül hagy bizonyos mondatokat, és így grammatikai vagy jelentésbeli űr marad utánuk. A 11. vers mondatában („mindig velem vagy és a testvéreink kiket itt egyszerűen kergebirkáknak neveznek vagy svindlereknek”) például várnánk – a „valakivel lenni” szerkezet mintájára –, hogy a „testvéreink” szó is kap egy *-vel* ragot (ekkor így nézne ki a mondat: „mindig velem vagy és a testvéreinkkel”). De mivel ez elmarad, hiányérzetünk támad. Egy másik lehetőség szerint az összetett mondat második tagmondatából hiányoljuk az állítmányt – ebben az esetben a „testvéreink” szó az alany. Bármelyik eshetőséget is vesszük alapul, a mondat grammatikailag hiányos. Hasonlóan hiányos kijelentés a következő: „ha a suszter egyszer ilyen kenyeret ehetne dikics helyett talán még a versírás sem fáj úgy az embernek mint a gyomornyomás” (13.). Ennél a mondatnál azért érezhetünk hiányosságot, mert elkezdődik egy feltételes mondat, és nem fejeződik be: „Ha a suszter egyszer ilyen kenyeret ehetne dikics helyet, (akkor) talán...” (nem tudjuk meg, mi történne, ha a feltétel teljesülne). A „talán” szó másrészt vonatkozhat csak a következő mondatra is: „talán még a versírás sem fáj úgy az embernek mint a gyomornyomás”, de ettől még a hiányérzet nem szűnik meg. A következő példákban egyszerűen nincs állítmánya, nincs veleje a mondatoknak: „utazunk tudod és a mi életünk a csodálkozás sóoszlópaiban” (24.), „íme minden erőmet a lassan folydogáló eseményeknek” (32.). Bár sejtésünk lehet, hogyan fejeződjék be egy-egy mondat, bizonyosan azonban nem tudhatjuk. Az alkotó szándéka az lehet, hogy mi magunk fejezzük be a gondolatát, vagy pedig az, hogy érzékeltesse a széthullott hangulatot a kihagyásos, töredékes nyelvezettel.

A töredékes nyelvnél azonban nem áll meg az alkotói individuumban, beszédmódjában visszatérő elem lesz a deszemiotizáció, a jelentéstelenítés. Értelmetlen szavakat iktat be jelentéssel bíró szavak elé és után. Például: „röpülni / röpülni / bianca bu lia báli / *ó* bumm a házak továbbúsznak velem s a pékek felmutatják a pirosra sült kenyeret” (10.), „a legbátrabbak nadrágszíján még abban a pillanatban összeszaladtak a lyukak *ó* kiszela méla bávatag *ó* lapátolások” (17.), „**Ó TA-A-BA-RA Ó TA-BA-RA-TUM**” (40.). Vannak olyan szavak, amelyek nagyon emlékeztetnek bizonyos hangutánzó szavakra, vagy tényleg azok. Ilyenek a következők: „bim-bam bim-bam” (10.), „biribum biribum biribum” (22.), „bú bú

bú-ú-ú búúúú / papalangó á-e-a-ú / ó ó” (23.), „TA-A-A-AM TA-A-AM” (26.), „pam pamm” (64.). Ezek dallama és üteme jelentős mértékben hozzájárul a versek ritmusához, lüktetéséhez. És végül vannak olyan „kreált zagyaságok”, amelyekben felfedezhetjük az eredeti értelmes szavakat, azokat, amelyekből létrejöttek (ezek rögtön az önkényesen összekevert szavak előtt állnak): „semmi kétség ez a tizenkettedik óra / ra ra ra ó ra ra ó” (19.), „Húsvét / hú-ús-vét” (21.). Vajon mi lehetett az értelme vagy üzenete ezeknek a jelentéssel (legalábbis szótári jelentéssel) nem bíró betűhalmoknak? Vadas József szerint „Kassák kiáltani akart és nem tudott – legfeljebb nyögni, hörögni, dadogni. A hetvenéves Kassák így vall a verseibe dadaista futamokat keverő egykori önmagáról, *Önarckép – háttérrel* című írásában, így szól a nyugat-európai dadaizmustól elütő indítékokról: „olykor az értelmet hordó szavak közé artikulátlan indulatkitöréseket is kell kevernem, nem önkényesen, hanem belső kényszerből. Az ilyen betűsorok, értelem nélküli szavak a megfoghatatlan belső feszültség jeladásai voltak”.¹⁵⁶ Ez a dekonstrukciós eljárás, a jelentéstelenítés – itt is – hosszabb távon, több szövegen keresztül alkalmazva konstrukcióba, szövegépítésbe csap át. Ezekkel a ritmikát építő elemekkel valóban „mintha a dal műfajt újítaná meg a modern magyar költészet leginkább »dallamtalan« költője.”¹⁵⁷

5. Egyéb visszatérő jellemzők

Néhány mondat teljes mértékben az ellentétekre épül. Sokszor az általános ellentétpárookra: gyenge-erős, kicsi-nagy, itt-ott stb. Ezekből néhány: „én kicsi vagyok te nagy vagy” (20.), „Te ott vagy Én itt vagyok” (30.), „a gyöngy ember szappanbuborék alatt ül és harmonikázik / az erős ember sorsa egyszerű” (44.), „ledültem akár az aggastyán s máris fölfelé nyújtózom fiatalon” (87.), „a gazdag ember haragszik rám s a szegény ember nem ért meg engem” (97.).

A te és én egymáshoz való viszonya egyrészt lehet ellentétes (amint azt fentebb láthattuk a 20. és a 30. versben), de lehet a két személy között hasonlóság, egyezés is. Az alábbiakban ezekre láthatunk példákat: „én vagyok én és te vagy én” (10.), „én nem vagyok senki te nem vagy senki” (14.), „te rendelkezhetsz velem korlátlanul és én rendelkezem veled” (45.) (kölcsonös egymásra hatás), „te szereted a tisztaságot / én a tisztaság törvényeit keresem / te örülsz a nagy gyerekeidnek / én vagyok a te legnagyobb gyereked / te barátja vagy a nyughatatlan erőnek / én a legnyughatatlanabb erő vagyok akivel eddig találkoztál / te én vagy és én te vagyok” (76.). Ezek az egyezések közösséget, egybetartozást, egységet fejeznek ki.

Előfordul, hogy mondataiba Kassák üres frázisokat, szólamokat sző, ezzel érzékeltetve a tartalmatlanná válás, a kiüresedés momentumát: „nehéz időket élünk kinek a pap kinek a papné” (10.), „két ember kicsi és erős mint a bors” (20.), „HOLNAP MEGINT MA LESZ mondja a szónok KÜLÖNBEN MINDENKI ÖNMAGA SZERENCSEJÉNEK KOVÁCSA” (28.), „aki nagyot mond kicsit cselekszik szomorú hogy mindnyájunkban lakik néhány szarkamadár” (42.). A versbeszélő hozzáállása a formához, a jól bevált, elterjedt sablonokhoz ezeknek a rigmusoknak a szándékos cséplésében (még inkább elcséplésében) fejeződik ki. Egyértelműen gunyorosan idézi ezeket a „bölcsségeket”.

Hasonló módon a kiüresedés érhető tetten a következő, permanensen visszatérő szerkezetben, ahol a különböző tagmondatokat összekapcsoló kötőszóknak csupán látszólag van funkciója, valódi viszonyt nem fejeznek ki: „Messze vagy tőlem és ijesztő pincékben laksz mint valami főnazarénus lelke / de reggelenként azt mondd jó fűrés a pálinka aztán megeteted magad az ágyúgyáros gépeivel este pedig fémjelzett szónokok beojtanak igazság

¹⁵⁶ VADAS József, *A konstruktőr: Kassák Lajos képzőművészeti munkássága*, Bp., Gondolat, 1979, 82.

¹⁵⁷ BORI Imre, „A tisztaság kristály tenyerén...” = Kassák: *Esszék, tanulmányok a költőről, íróról, művésről*, szerk. SZÁVAI János, Bp., Tankönyvkiadó, 1990, 87.

fullánkjaival” (2.), „temetésrendezők kartelen kívül akcióba léptek mindenütt uram isten az utcák fekete szekereket gargalizáltak fölöttük kétszarvú angyalok hárfáznak Boccaccio emlékirataiból / legnagyobb kár azonban az operákért ahol tetovált lábszárat énekeltek be ösztövért tábornokok szemeibe”(4.), „állatok összebújnak a papírsárkány előtt de ők az én barátaim” (25.), „harmonikás szoknyát és nyitott kabátkát viselt / de egy éjszaka a nagy hídról beledobta magát a folyóba” (27.), „együgyű rokonaink ott ülnek a bekerített udvarokon és hátrafelé énekelnek / de mégis százszor születik meg aki egyszer megszületett” (33.) stb. Ezekben a mondatokban – bár az ellentétességet kifejező *de* vagy *azonban* kötőszó ott van –, semmiféle ellentétező viszony nem fedezhető fel a tagmondatok között. Az ellentétes összetételnek csupán a váza maradt meg, tartalmilag viszont üres.

II. Miért „jobb” egy szöveg, mint száz? – Az egybeolvasás hozadékai

1. A képek folyamatossá válnak

Vannak olyan képek, amelyek folyamatszerű „értelmet” nyernek, ha a tágabb kontextusból vizsgáljuk őket. Egy vers hatókörében maradva nem láthatjuk, de ha átváltunk a nagyobb szövegre, mozgást, változást vehetünk észre bizonyos újra előforduló képek esetében. Van úgy, hogy ezek a folyamatok rögtön az egymást követő versekben kelnek életre, de olyan is van, hogy egymástól igen távol eső képek között találunk valamilyen történésszerű kapcsolatot.

Például a 4. versben a verskezdés így olvasható: „Tartsátok föl a kezeiteket meghalt az asszony”. Ez a furcsa felszólítás csenghet vissza a fülünkben a 9. verset olvasva, amikor azt olvassuk: „Annácska tedd le a kezeidet mert kinyitom az ablakot”. Ebben az értelmezésben egy humoros kép jelenik meg előttünk, hiszen a naiv Annácskát látjuk a szemünk előtt, aki az „öt verssel ezelőtti” utasítás szerint még mindig fenntartott kézzel áll az ablak előtt. Őt kéri meg a lírai beszélő, hogy eressze le a kezeit, mert útban van: nem tudja tőlük kinyitni az ablakot.

Az 5. versben egy kalapos vándorról olvashatunk, aki később visszaköszön a 51.-ben. Míg az előbbi kép kalapban ábrázolja az alakot, amint elindul („bordáim közül kerek zöld kalapban elindul Ő”), az ezt követő kép már levetett kalappal („levett kalappal a zarándok”). Persze kérdés, hogy az 5. versben szereplő „Ő” megegyezik-e az 51.-ben szereplő zarándokkal. Ez a versbeli szereplő Kassák vándorlásait, csavargásait idézi, és a jellegzetes kalap sem lehet véletlen egybeesés; így az alteregójaként is értelmezhető, ami belőle indult el, a „bordái közül”. Pláne megerősödhetünk a feltevésünkben, ha elolvassuk a 41. verset, amelyben kísérteties módon ismételten egy kalapos személy kerül elénk, akivel már egyértelműen vállalja az azonosságot a lírai én (egy-egy szám első személyt használ): „Ritkán megyek emberek közé szomorú vagyok néha egészen szememre húzom a kalapom”. A szembe húzott kalap az emberek előli rejtőzést, izolációt, védekezést jelentheti, és így a folyamatszerűség a már idézett 51. vers képével nyer értelmet, a levetett kalapú zarándokkal. Azaz: a kalap levetése egy jelentős stáció a lírai én életének, fejlődésének folyamatában, amikor sikerül megszabadulnia egy gátló tényezőtől, ami őt takarhatja mások – és ezzel saját maga – elől. Az arc, a tekintet láthatóvá, tisztává lesz a fejfedő nélkül. Ha tovább olvassuk a verseket, a későbbiekben nem is találkozunk semmiféle kalappal, ha a vándorról esik szó (a kalap feleslegessé vált): „a hegyeken túl emlékek kísértik meg a vándort” (52.), „hegyeken és tengereken kel át a vándor s akár a madarak elénekli együgyű örömeit és kimeríthetetlen fájdalmait” (84.).

A kalitkába zárt madár képét látjuk a 94. vers végén: „boldog vagyok hogy virágzik a földem s vidáman énekel kalitkába zárt madaram”. Ez a zárt kalitka a következő (95.) versben kinyílik: „kinyitottam egy kalitkát s a madár nem akart fölszállni”. Ezzel a vidáman éneklő madár képe megváltozik. A szabadság lehetőségével élni nem tudó madár vidámsága jelentősen átminősül a szemünkben: egy olyan lét metaforája ez a madár, amely annyira hozzászokott a bezártsághoz, hogy csak a kalitkában képes élni – ez pedig nem túl szívderítő kép: a természet egy természetellenes elváltozása. A szárnyalni, szabadon szállni rendeltetett madár nem akar fölszállni, nem akar élni a végtelenséggel, élete behatárolt.

A harangok először fölemelkednek a magasba: „harangok fölemelkednek” (15.), majd lezuhanak: „zuhanó harangok” (54.). Ez a folyamat szimbolizálhatja akár azt is, hogy egy eszmében, gondolatban való hit megingott. Fölemelkedést, majd később zuhanást látunk, az eszmékben való fájdalmas, ébresztő csalódás képét. A harangoknak a száz vers során végig pozitív csengésük (vagy mondhatjuk: kondulásuk) van: legtöbbször az üveggel és a fénnel, a

tisztaság kassáki szimbólumaival vannak szoros kapcsolatban, ezért a harangok zuhanása mindenképpen valami vészjósló hangulatot hordoz.

A hulló levelű fa képében is benne lehet a változás, még hozzá az idő változása: „csak nézem a fát / pirosan hullnak levelei” (78.), majd később ezt olvashatjuk: „a fák sárgán hullatják leveleiket” (100.). A pirosan hulló levelekből sárgán hulló levelek lesznek. Ez az idő múlását jelzi az ismert őszi színváltozással – a színek fakulnak, kopnak. Így az öregedés metaforáját is felfedezhetjük ebben a képben.

Egy folyamattá lesz a 44. és a 76. versben olvasható termékenységet hordozó két kép, ha egymás után olvassuk őket: „tenyereimbe virágmagvakat ültettem” (44.), „termékeny föld az én tenyerem s a szemeim megöntözik fénnel” (76.). A magvak kikelnek, ha a fénnel megöntözött, termékeny földbe vetik őket. Biztonság, melegség árad e sorokból

A sípládákkal folytatott harcot egyre reménytelenebbnek és fokozatában láthatjuk, ha a 11. és a 16. vers következő mondatait egymás után olvassuk: „Őseinket szőröstől-bőröstől megették a sípládák” (11.), „s közülünk is mindenki fölmondta a konkurenciát a sípládákkal” (16.). (Akár egyetlen, összetett mondatnak is lehetne venni.) A sípláda minden bizonnyal a kiüresedett, újat nem mutató költészetet (illetve ennek művelőjét) jelenti. Azt a mechanikussá vált, sablonokra, jól bevált elemekre épülő alkotási módot, amely egy idő múlva már nem alkotás többé, hanem szó- és dallamcséplés. Ezt a fajta „művészetet” bárki művelheti; a verkli tekeréséhez ugyanis nem kell valami nagy tudás, arra bárki képes.

2. A versbeli beszélőről összetettebb, pontosabb képet kapunk

Mint azt már a dolgozatom elején is említettem, a lírai én sokkalta komplexebbé válik, gondolat- és szemléletmódja cizelláltabb lesz. Több változást illetve finomítást tudhatunk meg a beszélő jelleméről azáltal, hogy a művek központja ő maga. A lírai beszélő más-más formában jelenik meg a versekben.

Gyakran kisgyermek-pozícióba helyezkedik: „én az apám fölünkörített bajszára gondolkodom aki összezavarta gyerekálmaimat” (7.), „egyszerű gyereknek csaptam föl kinek még krumplicukorból vannak a körmei s este az utcasarokra teszi ki a szemeit” (12.), „látjátok kis gyerek vagyok életem nagy szomorúságfürtjeivel kinyújtom kezeimet” (25.), „én vagyok a te legnagyobb gyereked” (76.), „rövidnadrágos gyerek voltam s gyöngye fogaim között szörnyű késekkel dolgozott a hideg” (88.), „árva gyermek vagyok én akit egy szál ingecskében itt felejtettek a város közepén” (95.). A gyermeki pozícióban a lírai én körül megváltoznak a dolgok dimenziói, méretei, melynek hatására az Istenből „istenke” (11.), a testvérből „testvérkém” (26.), a lámpából „lámpácska” (32.) lesz. A gyermekként való megjelenítés és a halál képzete együttesen különösséget szülnek. Fokozzák a halál súlyosságát, hogy az élethez sokkal közelebb álló ember – egy gyerek – fejében/ emlékeiben jelennek meg a halál gondolatai: „de azért mégiscsak legjobb lenne meghalni Annácska / gyerekkoromból még eszemben maradt két halottas ló szép fekete bóbitákkal” (9.).

Kassáknak „az élettől – az élő anyaggal! – birkózó, keményen dolgozó mesterember továbbra is alapszimbóluma marad.”¹⁵⁸ Például: „Kiterített tenyereimen gabonát vasat és embert dajkállok” (25.), „most a négy fal között dolgozom tollal ecsettel vésőkkel és más egyszerű szerszámokkal” (65.), „Vasat tettem a tűzbe kovácsoltam később megolajoztam és eleven gép lett belőle” (76.), „Anyagot formálok acélból kést gondolatból szavakat / egyszerű mesterember vagyok aki későn fekszik fáradtan ébred és szorgalmasan dolgozik” (78.).

Befejezésül elmondható, hogy a számozott verseket érdemes egyetlen szöveggént olvasni, hiszen nagyon sok pluszt ad: még inkább feltölti a képeket (soknak folyamatot is adva), a

¹⁵⁸ G. KOMORÓCZY EMŐKE, *i. m.*, 37.

szimbólumok, a motívumok árnyaltabbak, egészségesebbek lesznek, a lírai én több perspektívában mutatkozik meg (amely perspektívák sok ponton összekapcsolódnak). Rímszerűsége, gyakori gondolati és formai ismétlődésre lehetünk figyelmesek, ami egy-egy vers esetén semmiképpen nem mutatkozik meg. Vannak olyan jellemzők ezek közül, amelyek nem csupán egy szakaszra vagy részre érvényesek, hanem végigkísérik a számozott költemények egész folyamatát.

Nem egy minden szempontból egységes (illetve változatlan összetevőkkel rendelkező) szöveget láthatunk a száz vers együtt olvasásával, hanem egy olyan alkotás- és önkifejezőmódot, ami a kezdeti versektől az utolsóig egy sajátos ívet ír le. Észrevehető ugyanis, hogy a dadaista fogások (a digitális-analógiás jelhasználat, a hanggesztusok, az interpunkció és a tipográfia kuszasága, a számok és a dátumok), az „ó jaj”-jal kezdődő felkiáltások, a látszólagos szerepű költőszók használata stb. sokkal dominánsabban vannak jelen a számozott verssorozat első darabjaiban, mint az utolsóiban (néhány elem el is marad a versek végére). A stílust, a versbeszédet, a képhasználatot és a mondat szerkesztést tekintve tisztulási folyamatot vehetünk észre. A nagyobb ívű, határozott mondatokból csillapodottabb, tartalmát, mondandóját tekintve telítettebb, érzelmileg líraibb versek lesznek. Egy sajátos utat láthatunk magunk előtt: Kassák mondhatni a költészet tagadásától, a versellenes gesztusoktól mintha akaratlanul is eljutna a hagyományosabb értelemben vett versig, egy még személyesebb, még nyíltabb, nyugodtabb hangig. A szemünk előtt telítődnek meg a költemények a csalódások, a fájdalmak, a bizakodások tapasztalataival. Nyomon követhetjük, hogy tíz év alatt mi az, ami életképes (így megtartandó) maradt Kassák számára a sok kísérletezésből, és mi maradt el az idők során. A száz vers nagyszerűen alkalmas arra, hogy Kassák költészetének egy szakaszát megfigyeljük, maradandó és változó jegyeivel egyetemben.

Felhasznált irodalom

ACZÉL Géza, *Kassák Lajos*, Bp., Akadémiai, 1999.

ACZÉL Géza, *Termő avantgárd: Kassák Lajos 100 számozott verse*, Szépirodalmi, Bp., 1988.

ÁGOSTON Vilmos, *Az érvelés ideje: Választott rokonunk: Kassák Lajos*, Bp., Noran, 2000.

DERÉKY Pál, *A vasbetontorony költői: Magyar avantgárd költészet a 20. század második és harmadik évtizedében*, Bp., Argumentum, 1992.

Kassák: Esszék, tanulmányok a költőről, íróról, művésről, szerk. SZÁVAI János, Bp., Tankönyvkiadó, 1990.

KASSÁK LAJOS, *Számozott költemények*, kiad., utószó CSAPLÁR Ferenc, összeállította KASSÁK LAJOSNÉ, Bp., Szépirodalmi, 1987.

Kassák Lajos emlékkönyv: Az ELTE XX. Századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék és a Kassák Klub által rendezett tudományos ülésszak és költői találkozó anyaga, szerk. FRÁTER Zoltán, PETŐCZ András, Bp., Eötvös Könyvek, 1988.

KOMLÓS Aladár, *Költészet és bírálat: A fiatal Kassák*, Bp., Gondolat, 1973.

RÓNAY György, *Kassák Lajos: Alkotásai és vallomásai tükrében*, Bp., Szépirodalmi, 1971 (Arcok, Vallomások).

SZABOLCSI Miklós, *Érik a fény: József Attila élete és pályája 1923—1927*, Bp., Akadémiai, 1977.

Tanulmányok Kassák Lajosról, szerk. KABDEBÓ Lóránd, KULCSÁR SZABÓ Ernő, KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, MENYHÉRT Anna, Bp., Anonymus, 2000.

VADAS József, *A konstruktőr: Kassák Lajos képzőművészeti munkássága*, Bp., Gondolat, 1979.

LETÖLTSEM, VAGY MEGVEGYEM? ISMERETTERJESZTŐ WEBOLDAL AZ ELEKTRONIKUS ANYAGOK SZERZŐI JOGÁRÓL

Szerző: Szalai Éva, informatikus könyvtáros szak

Konzulens: Kvaszingerne Prantner Csilla, főiskolai tanársegéd

(Tantárgypedagógiai és Oktatástechnológiai Szekcióban III. helyezés)

Bevezetés

Nem mondhatjuk már, hogy az Internet csak egy szűk réteget érint, hiszen az Internet felhasználók száma rohamosan nő. Az információszerzés talán legfontosabb eszköze lett az Internet.

Ahogy az Internet egyre nagyobbá és szövevényesebbé vált, úgy lett egyre bonyolultabb a világhálóval kapcsolatos szerzői jogi szabályozás. Az Internet hajnalán még elég volt az önszabályozás, a felhasználók lefektették a hálózati viselkedés alapelveit az úgynevezett „netikett”-ben, amit betartottak, és betartattak: kiközösítették, vagy valamilyen szinten „megbüntették” (pl. teletöltték a postafiókját kéretlen levelek sokaságával) a rendetlenkedőket. . Ma már ez nem elég, megjelent egy felülről jövő szabályozás is, ami jogszabályokban valósul meg.

Az Internetre vonatkozó szerzői jogi kérdések néha kicsit bonyolultak, nehezen alkalmazhatóak vagy nem egyértelműek (pl. linkek kérdése), nem csoda hát ha nem minden Internetezőnek van tudomása ezen törvényekről, s akik tudnak is róla azok sem biztos, hogy mind jól értelmezik.

Fontosnak tartom minderre felhívni azok figyelmét, akiket bevezetünk az Internet különleges világába, hogy ez nem egy jogmentes terület (már), ugyanúgy érvényesülnek itt is a szerzői jogi védelmek mint máshol.

Mint amikor megtanítunk kerékpározni egy gyereket; akkor járunk el felelősségteljesen, ha nem csak azt mondjuk el neki, hogyan kell egyensúlyozni, és hol a fék, hanem a közlekedési szabályokról is tájékoztatjuk őt, annak ellenére, hogy nem lesz hivatásos sofőr, sőt még jogosítványt sem kap ezáltal. Ugyanígy nem csak a jogászoknak, tárhelyszolgáltatóknak, website tulajdonosoknak, online zeneáruházaknak kell tudni a szerzői jog Internetre is vonatkozó szabályait, hanem nekünk „mezei” internetezőknak is ismernünk kell, hiszen mi is ugyanazon az információs szupersztrádán közlekedünk.

Emlékszem még a kilencvenes évek közepén, mikor középiskolás koromban, megmutatta a tanár hogyan lehet e-mailt írni, vagy hogyan tudok IRC-zni¹⁵⁹. Elég volt egy-két netiketben található „illemszabályra” felhívnia a figyelmemet, ma már rengeteg szabályra kellene odafigyelnünk. Talán gyorsabban el lehet magyarázni, hogyan kell egy egyszerű weboldalt készíteni, mint azt, hogy mire kell figyelnem ha ilyen oldalt készítek, ahhoz hogy ne sértsem mások szerzői jogait, jó hírnevét, és ne tévesszem meg a nem túl járatos internetezőt.

Természetesen nem várom el a tanároktól, hogy abban az igencsak szűkre szabott időben, míg megismertetnek az Internet világával, hívják fel a figyelmem ide vonatkozó összes szabályra. Először is, mert ez egy külön tudomány, mely még az illetékes jogászok számára is egy kicsit nehéz téma manapság, hiszen nem olyan könnyű a jól bevált rendszert alkalmazni egy virtuálisnak tűnő világban.

Másodszor pedig tudom, hogy egyre több mindent kell elmondaniuk, hogy naprakész lehessenek, hiszen az Internet még mindig rohamléptekben fejlődik, így már csak időben is nehéz lenne megvalósítani, hogy az Internetre vonatkozó szabályokat is átadják.

Ezen okok miatt hasznos lenne, egy olyan weboldal léte, ahol érthetően, könnyen emészthetően le lennének írva az Internetre vonatkozó alapvető szerzői jogi szabályok, így a tanár meg tudná azt mutatni a diákoknak, mint egyfajta segédanyagot, s ezen a tanórákon kívül böngészhetnének a diákok. A nem iskolapadban tanuló, hanem például autodidakta módon, az Internet rejtelseit felfedező egyének és az érdeklődők számára is nagyon hasznos lenne. Mikor elkezdtem ezzel foglalkozni (2005 nyarán), akkor nem találtam olyan oldalt, ami ezt lehetővé tenné.

Így arra a következtetésre jutottam, hogy jó lenne ezt az elképzelt weboldalt megalkotni. Azóta létrejött egy hasonló, melyet az Eduweb Multimédia Zrt. készített az Art-7 Művészeti Stúdió közreműködésével az ASVA¹⁶⁰ és a ProArt¹⁶¹ támogatásával. Az oktatási anyag 2006. szeptember 6-ától a Sulinet honlapján érhető el¹⁶².

„A tananyag a szerzői jogvédelem kérdéseit feszegeti, s a középiskolás korosztályt célozza, meglehetősen sajátos formában. A „képregényes” oktatási anyag egy amatőr rockzenekar történetébe ágyazza az egyes témaköröket, a szereplők szájába adva a főbb mondanivalót, a jogi összefüggéseket, szabályokat. A tananyag célja kettős: egyrészt megértetni a tanulókkal, hogy az illegális letöltéseken túl sokféle lehetőségük van arra, hogy jogszerűen is

¹⁵⁹ Internet Relay Chat: Internet IP alapú protokolljaira épülő kommunikációs szolgáltatás, mely lehetővé teszi tetszőleges számú felhasználó valósidejű társalgását írásos formában

¹⁶⁰ Audiovizuális Művek Szerzői Jogait Védő Közcélú Alapítvány

¹⁶¹ Szövetség a Szerzői Jogokért

¹⁶² Az oldal elérhetősége: <http://szerzoijog.sulinet.hu>

hozzájussanak az egyes művekhez, filmekhez, zenékhez, másrészt tudatosítani bennük azt, hogy milyen lehetőségeik, jogaik vannak abban az esetben, ha ők hoznak létre valamilyen szellemi alkotást, a 'Másik oldalról' szemlélve a kérdéskört."¹⁶³

A weboldal a 2006-os eFesztiválon az eLearning kategóriában 2. helyezést ért. Az indulás óta eltelt 3 hónapban eddig közel 30 000 látogatója¹⁶⁴ volt a tananyagnak, véleményem szerint ez arra mutat rá, hogy mennyire nagy szükség volt már egy szerzői jogi témával kapcsolatos ismeretterjesztő oldalra.

Annak ellenére, hogy üdvözölhetünk már egy szerzői jogi oktató oldalt, remélem, hogy az én munkám sem lesz hiábavaló és a magyar internetező társadalom hasznára válik.

Az elején nagyon izgalmasnak tűnt a téma, de ahogy jobban belemerültem rádöbbenem, hogy elég nehéz fába vágtam a fejszém. Mint ahogy Szinger András és Tóth Péter Benjámín is kifejti a Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz című műve előszavában: „*A modern szerzői jog taníthatatlanul bonyolulttá vált. A szerzői jog gyakorlati kérdéseire mindig többféle, általában egymással ellentétes kicsengésű választ lehet adni. A szerzői jog mindig is amolyan fekete ló volt számomra. Ilyen, és ehhez hasonló mondatok hangzanak el napjainkban a szerzői joggal akarva-akaratlanul kapcsolatba kerülő laikusok, de akár oktatók, jogászok szájából is.*”¹⁶⁵

¹⁶³ eFestival díjat nyert az Eduweb Multimédia által készített első hazai interaktív képregény [Elektronikus dokumentum] Hozzáférés módja: <http://www.eduweb.hu/magunkrol/aktualitasok/> Letöltés ideje: 2006. nov. 25.

¹⁶⁴ ¹⁶⁴Nívódíj a "Másik oldal" című képregénynek [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://www.uno.hu/news/story/228244/> A letöltés ideje: 2006. november 30.

¹⁶⁵ SZINGER András, TÓTH Péter Benjámín: Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz Budapest, Novisima: 2004. 5. p.

Weboldal készítése

Oktató weboldalamat Macromedia Dreamweaverben készítettem el, az oldal tervezésénél Adobe Photoshop-ot használtam. Figyeltem arra, hogy egyszerűen használható legyen az oldal. A színek kiválasztásánál figyelembe vettem, hogy a sötét alapon világos betű a szem számára könnyebben olvasható a monitoron ellentétben a papírral, ahol a világos alapon fekete betű a javasolt hosszabb szövegeknél. Az oldal méretét úgy választottam meg, hogy mind a 2 elterjedt felbontásban ¹⁶⁶ jól jelenjen meg, tehát a kisebb felbontáshoz optimalizáltam.

Az oldalt 2 jól elkülöníthető részre osztottam bal oldalon találhatóak külön-külön menüpontban a felhasználási formákra vonatkozó szerzői jogi tudnivalók jobb oldalon pedig az úgynevezett segédanyagok:

- a témához tartozó törvény és jogszabálygyűjtemény,
- szerzői joggal foglalkozó szervezetek linkgyűjteménye
- fórum, ahol remélhetőleg hasznos eszmecserék folynak majd a témával kapcsolatban
- kereső, mely az oldalon való könnyebb eligazodást segíti

Az oldal a <http://szerzoijog.extra.hu> oldalon tekinthető meg.

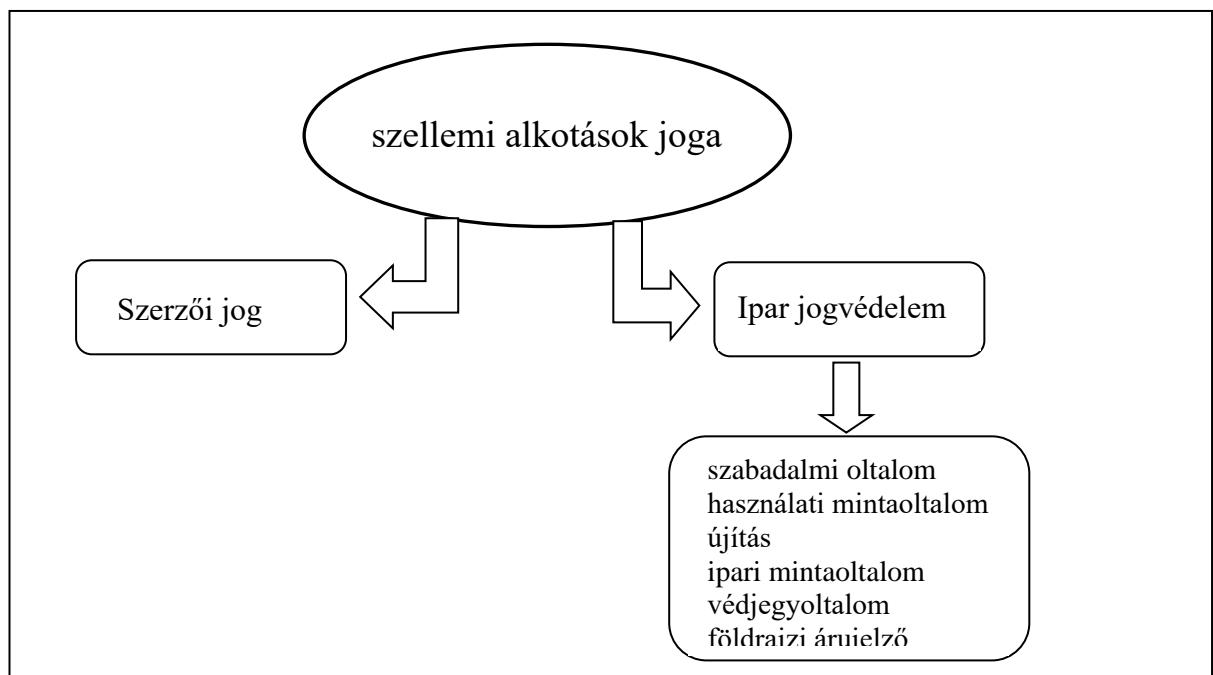
¹⁶⁶ 800*600 és 1024*768 pixel

Szerzői jog alapjai

Dolgozatom elején, megpróbálom röviden összefoglalni a legfontosabb szerzői joggal kapcsolatos információkat, majd ezután külön kitérek a különböző felhasználási-formákra vonatkozó szabályokra, és kényes pontokra. Teszem mindezt úgy, hogy a törvény alapján összefoglalom az e területen járatos jogászok véleményét és ellenvéleményét (A szerzői jog kialakulásáról már csak terjedelmi okok miatt sem írok, mert úgy érzem, hogy nem feltétlenül szükséges a többi megértéséhez).

A szellemi tulajdon oltalma a polgári jog speciális, viszonylag önálló területe. A szellemi alkotások jogvédelmében belül 2 fő területet különböztetünk meg egymástól: a **szerzői jogot** és az **iparjogvédelmet**.

Az iparjogvédelem részét képezi a :

- 1. szabadalmi oltalom** ⇒ találmányok
- 2. használati mintaoltalom** ⇒ valamely tárgy kialakítására, szerkezetére vagy részeinek elrendezésére vonatkozik

- 3. újítás** ⇒ új műszaki vagy szervezeti megoldások, amelyeket a gazdálkodási tevékenységet folytató szervezettel munkaviszonyban álló személyek dolgoztak ki
- 4. ipari mintaoltalom** ⇒ az ipari termékek külső formáját jelenti
- 5. védjegyoltalom** ⇒ azok a grafikailag ábrázolható megjelölések, amelyek árukat és szolgáltatásokat mások áruitól vagy szolgáltatásaitól megkülönböztetnek
- 6. földrajzi árujelző** ⇒ a termék földrajzi származásának (tájnak, helységnek, kivételesen országnak) feltüntetésére szolgál.

Dolgozatomban, a továbbiakban nem foglalkozok az iparjogvédelemmel, csak a szerzői joggal, mely jogterület pontos elnevezése: **szerzői és kapcsolódó jogok**. Kezdetben a szabályok csak a szerzőket, azonban a XX. század második felétől már védi:

- az előadóművészeket
- a hangfelvétel előállítókat (lemezkiadók)
- műsorsugárzó szervezeteket (rádió és televízió)
- a filmelőállítókat („producerek”) és a
- jelentős ráfordítással létrehozott **adatbázisok előállítóit** is.

A szerzőket megillető jogok „**szerzői jog**” név alatt futnak, míg az imént felsorolt jogosultakat megillető jogok a „**szerzői joghoz kapcsolódó jogok**”¹⁶⁷ (röviden kapcsolódó jog). A kapcsolódó jogokon belül további csoportosítást alkalmaz a jogtudomány: megkülönbözteti a **szomszédos jogok** területét és az **adatbázis oltalom**.

¹⁶⁷ Ahogy a neve is jól kifejezi ezek nem szerzői jogi oltalom alatt állnak, hanem csak ahhoz hasonló „ahhoz kapcsolódó” védelem alatt állnak. E jogok szűkebbek mint a szerzői jog (pl. rövidebb ideig tartanak, kevesebb felhasználási cselekményre terjednek ki)

Szerző és a szerzői mű

A „szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény”¹⁶⁸ (röviden Szjt.) alapján kit is tekintünk szerzőnek? Ezt a törvény nagyon frappánsan meghatározza: „...aki a művet megalkotta”¹⁶⁹. Most vizsgáljuk meg mit takar ez az egyszerű kifejezés:

AKI – tehát a szerző csak természetes személy lehet. Cég, intézmény, jogi személy nem lehet szerző. ¹⁷⁰ Szerzői alkotás létrejöhet több személy együttműködése eredményeként is. A szerzők jogviszonya a közös mű oszthatósága illetve oszthatatlanságától függ. Ez alapján beszélhetünk szerzőtársról és társzerzőről.

„Szerzőtársi a kapcsolat azok között, akiknek közös műve oszthatatlan, azaz ha a mű önálló részekre nem választható szét. Amennyiben a közös mű önálló részekre szétválasztható, a szerzőket társszerzőknek nevezzük.

A társszerzőket az általuk alkotott rész tekintetében önálló szerzői jog illeti meg, a szerzőtársakat megillető szerzői jog egységes, a szerzők jogaikat csak együttesen gyakorolhatják, illetőleg a jog érvényesítése vagy védelme érdekében bármelyik szerzőtárs felléphet, a jogkövetkezmények azonban a többi szerzőtársra is kihatnak.”¹⁷¹

Gyűjteményes művek szerkesztőjét is megilletik a szerzői jogok, - amennyiben a szerkesztés egyéni-eredeti jelleggel bír a művek kiválasztása vagy a strukturáltsága - függetlenül attól, hogy a gyűjteménybe kerülő egyes művek részesülnek-e szerzői jogvédelemben. Ugyanez vonatkozik az adattárakat, adatbázisokat összeállító személyre is, hiszen az adattár egyfajta gyűjteményes mű.

MŰVET A Szjt. „...védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat”¹⁷² A törvény 15 pontban felsorolja a legelterjedtebb műveket, de fontos tudni, hogy nem csak ezen listában megtalálható művek élvezhetnek jogi védelmet, hanem mind azok az alkotások, melyek a szerző **szellemi tevékenységének eredményeként jöttek létre és egyéni-eredeti jelleggel bírnak**. Ezzel kapcsolatban felmerülhet, az a jogos kérdés, hogy mire jó a felsorolás, ha nem teljes? Dr. Tóth Péter Benjamin szerint: a *”felsorolásnak mégis fontos szerepe van: a*

¹⁶⁸ A törvényt már 3 alkalommal is módosították, legutóbb az Unió csatlakozásunkkor 2004. május 1-jei hatállyal

¹⁶⁹ Szjt. 4§ (1) bek.

¹⁷⁰ Még annak ellenére sem, hogy a törvény lehetővé teszi a vagyoni jogok tekintetében, a jogátruházást, tehát ezen esetekben a szerzőkkel azonos helyzetbe kerülhetnek akár nem természetes személyek is.

¹⁷¹ LONTAI Endre: Magyar polgári jog. Szellemi alkotások joga. Budapest, Eötvös Kiadó, 1998. 44. p.

¹⁷² Szjt. 1§ (1) bek.

*benne szereplő műtípusoknál a szerzői jogi oltalom kétséget kizáróan fenn áll, és ezzel jogi bizonytalanságot szüntet meg*¹⁷³. „Egy másfajta válasz Bihari Tibortól:”... *így a technikai fejlődés folytán létrejövő újabb műtípusokat is szerzői jogi védelem alá lehet helyezni a törvény módosítása nélkül.*”¹⁷⁴

Néha nehéz eldönteni, hogy az alkotásban meg van-e a szükséges egyéni, eredeti jelleg ahhoz, hogy szerzői műről beszélhessünk. Dr. Tóth Péter Benjamin 2 tőpontot sorol fel a Szjt. alapján:

1. A legtipikusabb műfajták felsorolásával, ezen műtípusoknál leveszi a vállunkról a döntést a törvény. Tehát minden a Szjt.-ben felsorolt műtípust¹⁷⁵ szerzői alkotásként kell kezelnünk.

2. Felsorolja a törvény azt is, hogy melyek azok a művek, amelyek **nem élvezhetnek szerzői jogi védelmet**:

- **Hivatalos rendelkezések:** jogszabályok, határozatok, hivatalos közlemények, ügyiratok és az állam irányítás egyéb jogi eszközei¹⁷⁶
- **Ötletek, elvek elgondolások, eljárások, működési módszerek vagy matematikai műveletek**¹⁷⁷
- **Tények és napi hírek**¹⁷⁸
- **A folklór kifejeződései**¹⁷⁹

A jogvédelem **nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől**. Az oltalom szempontjából lényegtelen a mű értéke, színvonala, hiszen az értékítélet szubjektív, és nem garantált hogy a kortársak helyesen ítélnék meg egy-egy alkotást¹⁸⁰.

A Szjt. nem írja elő a mű bármilyen nyilvántartásba vételét, levédését. A **mű létrejöttének pillanatától kezdve szerzői jogi védelem alatt áll**. Tehát nincs a bejegyezési eljárás¹⁸¹, mint az iparjogvédelemnél (pl. szabadalmak, vagy védjegyek esetében).

¹⁷³ SZINGER András, TÓTH Péter Benjamin: Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz Budapest : Novisima, 2004. 21. p.

¹⁷⁴ BIHARI Tibor: Elektronikus publikáció és a szerzői jogok [szakdolgozat] Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola, 2002. A hozzáférés módja: <http://mek.oszk.hu/01300/01395> A letöltés ideje: 2006. március 17.

¹⁷⁵ Szjt. 1.§ (2) bek.

¹⁷⁶ Szjt. 1.§ (4) bek.

¹⁷⁷ Szjt. 1.§ (6) bek.

¹⁷⁸ Szjt. 1.§ (5) bek.

¹⁷⁹ Szjt. 1.§ (7) bek.

¹⁸⁰ Például Van Gogh nem tudta eladni festményeit, mivel nem értékelték művészetét, ma már milliókért cserélnek gazdát képei.

„A védelem tehát nem a művek nyilvántartásba vételével, vagy rajtuk bármilyen igazoló jelzés feltűntetésével keletkezik, pusztán a művek megalkotásával. Az ismert © jelzés pusztán a szerző személyének megjelölésére szolgál, feltűntetése önmagában szerzői jogot nem keletkeztet, mint ahogy hiánya sem jelenti azt, hogy az adott mű nem áll védelem alatt.”¹⁸²

MEGLAKOTTA vagyis szellemi tevékenység eredményeként hozta létre. Ebből következik, hogy nem lehet szerző a mecénás, a megrendelő, a múzsa, az ötletadó stb.¹⁸³

Szerzői jogai

A szerzőt **személyhez fűződő és vagyoni természetű jog** illeti meg.

I. Személyhez fűződő jogok:

A szerzőt megillető személyhez fűződő jogok forgalomképtelenek, a szerző személyéhez kötöttek, így nem ruházhatók át, azokról a szerző le nem mondhat, valamint nem örökölhetőek.

1. **A mű nyilvánosságra hozatala:**¹⁸⁴ ez magába foglalja azt is, hogy **visszavonja** a mű nyilvánosságra hozatalához adott engedélyt, így megtiltsa a további felhasználását. Ilyenkor a felhasználók jogos érdekei sérülhetnek, ezért ez szigorú feltételekhez van kötve. A visszavonást írásban kell megtennie, csak alapos okból történhet, (pl. tudományos felfogásának megváltozása miatt) és a szerzőt kártalanítási kötelezettség is terheli.¹⁸⁵ A jog szerint nyilvánosságra hozatalnak minősül, ha szerző lehetőséget termet, arra hogy művét bárki megismerhesse. (Például a levéltárban való elhelyezés is nyilvánosságra hozatalnak számít.)

¹⁸¹ Azonban igény jelentkezett a jogosultak részéről arra, hogy műveiket, „hiteles helyen” mégis nyilvántartásba vetessék. Az ARTISJUS Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület ezt a lehetőséget megteremtette azzal, hogy a szerzők számára lehetővé teszi a szerzői művek letéttel együttes, vagy letét nélküli nyilvántartásba vételét. Tudni kell azonban, hogy ez a nyilvántartás nem közhiteles lajstrom. A nyilvántartás (és a letét) kizárólag arra szolgál, hogy jogvita esetén a nyilvántartásba vételt igazoló tanúsítvány bizonyítási eszközzé válik, így segíti az eljáró bíróságot a döntésben.

¹⁸² A szerzői jogról mindenkinek [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://www.mie.org.hu/fuzetek/szerzoi Jog.html> A letöltés ideje: 2005. június 17.

¹⁸³ Érdekesség, hogy az amerikai szerzői jog szerint szerzőnek kell tekinteni a munkaadót, vagy a munkát megrendelőt, még akkor is ha nem vett részt az alkotásban.

¹⁸⁴ Szt. 10.§

¹⁸⁵ Szt. 11.§

2. **A név feltüntetése:**¹⁸⁶megilleti az a jog, hogy művében és a műre vonatkozó közleményen szerzőként feltüntessék. Ez a jog a szerkesztőt, mint sajátos szerzőt is megilleti. A névjog lehetőséget ad arra is a szerzőnek, hogy művét nevének megjelölése nélkül vagy felvett-, álnéven hozza nyilvánosságra. A név feltüntetésének joga az oltalmi idő leteltével és az ún. szabad felhasználás körében is megilleti a szerzőt.
3. **A mű egységének védelme:** A mű integritásához, a torzításmentességhez való jog megóvjja a szerzőt a művének mindenfajta eltorzításától, megcsonkításától vagy más bármely olyan megváltoztatástól, ami becsületére, vagy hírnevére sérelmes lehet. Ezért művön végzett mindenféle változtatáshoz engedélyt kell kérni a szerzőtől pl. fordításra, átszerkesztésre, átformálásra, vagy hogy illusztrálják művét. *„Olyannyira, hogy beleegyezése nélkül még a helyesírási hibákat sem szabad kijavítani. (A gyakorlat azért ennél rugalmasabb.)”*¹⁸⁷

II. Vagyoni természetű jogok

A szerzői vagyoni jog lényege, hogy a szerzőnek haszna származhasson az általa létrehozott alkotásból.

Ezek a jogok a következők:¹⁸⁸

1. A többszörözés joga
2. A terjesztés joga
3. A nyilvános előadás joga
4. A mű nyilvánossághoz való közvetítésének joga
5. Az átdolgozás joga

Védelmi idő

A szerzői műveket a törvény, mint már említettem a mű megalkotásától kezdve védi: a szerző életében, halála évében és a halálát követő év első napjától számított **70 évben**.¹⁸⁹

A szomszédos jogoknál nem a jogosult halálától számítódik a védelmi idő, hanem az adott teljesítmény első felhasználásától vagy elkészültétől, s ez **50 évig** tart.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Szjt. 12.§

¹⁸⁷ BIHARI Tibor: Elektronikus publikáció és a szerzői jogok [szakdolgozat] Nyíregyháza : Nyíregyházi Főiskola, 2002 A hozzáférés módja: <http://mek.oszk.hu/01300/01395> A letöltés ideje: 2006. március 17.

¹⁸⁸ Szjt. 17.§

¹⁸⁹ Szjt. 31. §

¹⁹⁰ Szjt. 84. § (1) és (2) bekezdés.

Az adatbázisok védelme az első nyilvánosságra hozataltól illetve az elkészítését követő év első napjától számított **15 évig** tart.

Zenék

Ma már könnyen tudunk zenét le és fel tölteni az Internetre, ezt 2 technikai dolog segítette elő. Először is a különböző tömörítési eljárások megjelenése (pl. MP3) így kis méretűvé váltak a zenei fájlok, másrészt az Internet gyorsasága, nagy sávszélessége. Egy 4 perces zenei számot pár másodperc alatt le tudok tölteni. Ebben a fejezetben azt próbálom bemutatni, hogy szabad-e és hogyan zenét feltenni a világhálóra és letölteni.

Online felhasználás típusai

Fontosnak látom tisztázni még az elején az online felhasználások típusait, mivel ezen ismeretekre szükség lesz a továbbiakban .

1 „Streaming” típusú

Ez a típusú felhasználás hasonlít a hagyományos rádiós sugáráshoz, ezért ezt szokták webrádióknak is nevezni. Olyan egységes műsorfolyamot továbbít az internetezők számára mint a rádió, persze teljesen más technikai eljárással. Ezen belül is 2 csoportot különböztetünk meg: simulcasting- és a webcasting-jellegűt.

Simulcasting

alatt értendők az Interneten sugárzott hagyományos rádió- és tv adások. Ezek az egyéni felhasználó, az „internetező” által világszerte foghatók. A korábban hatályos szabályok szerint minden államban a médiumok (tv, rádió) kötelesek voltak a nemzeti közös jogkezelő szervezetektől engedélyt kérni a műsorsugáráshoz. Ez a helyzet természetesen tarthatatlanná vált azáltal, hogy az adások a Világhálóra tevődtek át, és globálisan elérhetőkké váltak a nézők és hallgatók számára. A Bizottság döntése szerint az engedély bármely EU-tagállam közös jogkezelő szervezetétől beszerezhető („one-stop shop”) az Európai Unió, illetve az Európai Gazdasági Térség területére kiterjedő hatállyal¹⁹¹

Webcasting

Drótos László Hálózati értelmező szótára alapján a webcasting a „broadcasting mintájára képzett szó a Web-en való hír-, vagy rádió-, vagy televíziós műsorszolgáltatásra. „

¹⁹¹ Dr. MILASSIN László: Az információs társadalom és az EU szerzői joga [Doktori értekezés 2005.]

Webcastingnek minősül az olyan szolgáltatás is mikor az internetező maga választ a szolgáltató által meghatározott különböző stílusú műsorszámok közül. A webcastingnak ezt a fokozottan interaktív formája, mikor saját webrádió ill. webtvé műsort készíthetünk nem tévesztendő össze az on demand (egyedi lehívásos) műfelhasználástól.

A webcasting esetében az internetező csupán az egyes műsorfolyamok („streamek”), vagy esetleg műsorszámok között válogathat, az on demand esetében lehetőség van a művenkénti hozzáférésre.

2. „On demand” típusú

Az angol on demand kifejezés magyarul azt jelenti, hogy ’kérésre’, ’kívánságra’, ’igényre’. Ha a tartalomszolgáltató a tartalmat olyan módon állítja össze, hogy a nyilvánossághoz közvetített („lehívásra hozzáférhetővé tett”) művekhez az internetező egyedileg is hozzáférhet. Ide tartoznak:

- a felhasználás terjedelmétől függetlenül a teljes művek és a részletek is,
- a felhasználási forma vonatkozásában a letölthető „download” vagyis tartós másolat készítést lehetővé tevő illetve a csak érzékelést lehetővé tevő, nem másolható „real audio-típusú” szolgáltatások .
- a felhasználás újabb speciális formái például: mobiltelefon csengőhangok, MMS (multimédia üzenetküldő szolgáltatások)

Hogyan lehet legálisan zenét feltenni a Netre?

Ahhoz, hogy a már nyilvánosságra hozott, nem színpadra szánt (un. kisjogos) zeneműveket feltegyük a Netre, - jogi kifejezéssel nyilvánossághoz közvetítsük – és elektronikus másolatot készítsünk engedélyt kell kérnünk:

- a szerzőtől,
- az előadótól és a
- felvétel előállítójától is.

A szerzői engedélyt a szerzői közös jogkezelő szervezettől jelen esetben az Artisjus-tól kell beszerezni, amennyiben a szerző nem élt azzal a jogával, hogy kivonja műveit a közös

jogkezelés köréből.¹⁹² Az Artisjus már az új szerzői jogi törvény megjelenése előtt egy évvel 1998-ban a szerzői jogdíjak díjszabásában külön kitért az internetes felhasználásokra¹⁹³.

Szerzői honlapok: amennyiben a szerző saját illetve legalább társszerzőként alkotott műveit szeretné az Interneten elérhetővé tenni szerződést kell kötnie az Artisjussal. A szerződésben a szerző nyilatkozik arról, hogy a szükséges szerzőtársi és szomszédos jogi engedélyt megszerezte a művekre, így természetesen ingyenesen engedélyt kap a szerző, művei nyilvánosságához közvetítésére. Az esetleges visszaélések elkerülése végett a „szerzői honlap” szerződés alapján csak a szerző saját maga által fenntartott (azaz saját nevére regisztrált domainen működő) weboldalon, illetve az Artisjus által e célra ingyenesen átengedett tárterületen történhet a lehívásra hozzáférhetővé tétel, nem pedig pl. egy hangfelvétel-kiadó weboldalán.¹⁹⁴

Az előadóművészeket a szerzői jogi törvény alapján¹⁹⁵ díjazás illeti meg a kereskedelmi célból kiadott hangfelvétel nyilvánosságához közvetítése esetén. Ezen díjigény érvényesítését az Előadóművészi Jogvédő Iroda (EJI) végzi, a törvényen¹⁹⁶ alapuló kötelező közös jogkezelés következtében. A streaming típusú online felhasználásnál a fizetendő díjak mértéke a webcasting illetve a simulcasting alkalmazása esetében eltérő mértékű.

Az on demand felhasználás esetében az EJI nem tekinti üzletszerűnek, tehát a felhasználónak jogdíjat sem kell fizetnie az alábbi esetekben:

- ha a szolgáltató nem ér el bevételt a szolgáltatással kapcsolatban, illetve ha a felhasználás a jövedelemfokozás vagy jövedelemszerzés célját közvetve sem szolgálja
- ha a szolgáltató maximum 10 zenemű részletét teszi hozzáférhetővé
- és ha az internetező a zeneművekről nem készíthet tartós másolatot, tehát nem letöltés jellegű szolgáltatás hanem „real audio” típusú.

Igaz, hogy jogdíjat nem kell fizetni a fent említett esetekben, de szerződést kell kötni a szolgáltatónak az EJI-vel.¹⁹⁷

Természetesen abban ez esetben sem kell előadói jogdíjat fizetni, ha az előadó kizárólag saját felvételeit kívánja nyilvánosságához közvetíteni.¹⁹⁸

¹⁹² 2004. május 1-től az Unióhoz történő csatlakozásunkkor lehetőség nyílt arra, hogy bizonyos felhasználási módok tekintetében a jogosultak, kivonják műveiket a közös jogkezelés alól Szt. 91. § (2) bek.

¹⁹³ 1998. évre irányadó Artisjus-díjközlés In Magyar Közlöny 1997/117.

¹⁹⁴ SZINGER András, TÓTH Péter Benjámin: Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz Budapest, Novisima: 2004. . 216. p.

¹⁹⁵ Szt. 77.§ (1) bek.

¹⁹⁶ Szt. 77. § (3) bek.

¹⁹⁷ Lásd: EJI lehívásos díjszabás 3. pont

¹⁹⁸ EJI lehívásos díjszabás 5. pont

A hangfelvétel előállítót is díjazás illeti meg .

A streaming felhasználásokkal kapcsolatban a díjigényt a Magyar Hanglemezkiadók Szövetsége (MAHASZ) által végzett kötelező közös jogkezelés útján érvényesítik a hangfelvétel előállítók.

Az on demand felhasználás esetében kizárólagos engedélyezési jog illeti meg a hangfelvétel előállítót¹⁹⁹ ugyanúgy, mint a szerzőt és az előadóművészt. *„A másik két jogosulti csoporttal ellentétben azonban nem közös jogkezelés, hanem egyedi engedélyezés útján gyakorolják a hangfelvétel-előállítók e jogot, így a hangfelvételek internetes felhasználásához egyenként meg kell keresni az érintett felvételek előállítóit (lemezkiadókat).”*²⁰⁰

Letöltés és fájlmegosztás

Van egy jó hírem, a zeneletöltések miatt senkinek nem kell aggódnia, az ugyanis a magyar törvények szerint magáncélú másolásnak minősül, így ingyenes és legális.

Feltéve, ha:

- nem jövedelemszerzést szolgálja,
- már nyilvánosságragozott műről van szó,
- és saját magam végzem a másolást.

A másolás védelem feltörése viszont már illegális cselekedet, azonban, ha már feltört művet másolok az nem.

És akkor most a rossz hír: a fájlmegosztás nyilvánossághoz közvetítésnek számít, (hiszen ilyen módon azokhoz bárki hozzáférhet) ezt pedig a jogtulajdonosok engedélye nélkül nem lehet megtenni. Azok tehát, akik nem osztanak meg semmit a P2P (központi szerver nélküli) hálózatokon, nem is követnek el törvénysértést, csak előbb-utóbb kiutálják őket minden fajmegosztóról.

Mi minősül magáncélú másolásnak, mivel a magyar bíróság még nem foglalkozott ennek az értelmezésével, így csak a jogirodalomra hagyatkozhatunk. A szerzői jogi törvényt magyarázó jogirodalom szerint *„a magáncél átfogja a magán és személyes, belső felhasználási célú*

¹⁹⁹ Szjt. 76. § (1) bek. c) pont

²⁰⁰ SZINGER András, TÓTH Péter Benjámin: Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz Budapest, Novisima: 2004. 219. p.

*másolást, mindaz, ami a saját vagy a széles ismeretségi kör műélvezetét szolgálja, ideértve a nem magánszemély jogalanyok alkalmazottjainak, tagjainak műélvezetét is. „*²⁰¹

A letöltéssel és fájlmegosztással kapcsolatos megállapításomat az Artisjus jogászát Dr. Szinger András idézetével támasztom alá:

„tehát megengedett a másolás, függetlenül attól, hogy milyen forrásból (kölsön CD-ről, internetről, rádióból, tévéből) származik a műpéldány. (Nem kell tehát eredeti hordozóval rendelkeznie annak, aki a másolatot elkészíti, és az elkészített másolatot továbbadhatja ismerőseinek is.) A magánszférát meghaladó nyilvánosságnak e körben az számít, ha ismeretlenek számára is hozzáférhetővé teszi valaki a másolatokat - akár fizikailag (például hirdetés útján forgalmazva az írt CD-ket), akár számítógépes hálózaton (mondjuk az interneten egy weboldalon). A "p2p-közösségek" is nyilvánosnak minősülnek e szempontból, hiszen a hozzáférők köre szabadon bővíülhet, tartalmilag meghatározatlan (nem egy baráti körrel van szó). Így vélhetően a fájlcsere-rendszerben történő "tartalommegosztás" szerzői jogi szempontból engedélyköteles felhasználásnak minősül a magyar jogban. Biztosat csak a bírói gyakorlat kialakulása után mondhatnánk”

*Tehát „...bármilyen hordozóra, bármilyen eszközzel és bármilyen műről szabad magáncélú másolatot készíteni. (Kivételt képeznek ez alól a szoftverek és az építészeti alkotások - persze, utóbbit nem is nagyon szokták magáncélra újból megépíteni.) A magánmásolás szabadsága ma elsősorban a CD-másolások és az internetes letöltések esetében lehet fontos információ a felhasználók számára. Sokaknak az Artisjus-címke megjelenéséhez kapcsolódó sajtóhírekből, háttércikkekből derült ki, hogy az illegálisnak hitt, otthon írt audio CD, illetve MP3-gyűjteményük teljesen jogszerű - köszönhetően a körülbelül 40-50 Ft/CD jogdíjnak, melyet az üres hordozók importőrei fizetnek meg (és azt nyilván a vásárlóra hárítják: azaz végső soron a CD-re másoló személy fizet.) Ez az összeg viszonylag alacsony - legalábbis a műsoros audio CD-k piaci árához képest -, viszont minden hordozóra meg kell fizetni, amelyre zenét, irodalmi művet lehet másolni. „*²⁰²

Tehát akkor a magáncélú másolásra jogom van, hiszen megfizettem az írható CD magvásárlásával a másolást kompenzáló jogdíjat, azonban sok lemezkiadó megfoszt ettől a jogomtól azzal, hogy valamilyen másolásvédelemmel látja el a CD-t, a másolásvédelem feltörése pedig, mint már mondtam jogsértés.

²⁰¹ A szerzői jogi törvény magyarázata [szerk: GELLÉRT György] KJK-KERSZÖV [Budapest], [2000]

²⁰² (ét): Szerzői jogi dilemmák az Interneten II.: Az Artisjus és az mp3-ak In: e-Times Hungary ISSN 2003 április-május

Erre mondja Szinger András, hogy a 2001/29/ Ek „...irányelv a jogharmonizációs célt kissé szem elől tévesztve ugyanis sommásan úgy rendelkezik, hogy a jogosultak kötelesek valamilyen ésszerű, de következetes módszert alkalmazni annak érdekében, hogy a szabad felhasználások - köztük a magáncélú másolás - lehetőségeivel a hozzáférést korlátozó technikai eszközök, módszerek dacára a megfelelő mértékben élni lehessen. E körben megfelelő tekintettel kell lenni az említett díjigényekre is. Amennyiben meghatározott időn belül a jogosultak ilyen megoldás alkalmazásában megegyezni nem tudnak, a tagállamokra hárul az a szerep, hogy megtalálják, és jogi úton kötelezővé tegyék a megoldást. A cikk megírása idején még egyik EU-tagállamnak sem sikerült, mint ahogy a fából vaskarika kifejlesztése is tovább várat magára.”²⁰³

Végül, pedig törvényekkel szeretném alátámasztani a letöltés legális voltát.

„Magáncélra bárki készíthet a műről másolatot, ha az a jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja. E rendelkezés nem vonatkozik az építészeti műre, a műszaki létesítményre, a szoftverre és a számítástechnikai eszközzel működtetett adattárra, valamint a mű nyilvános előadásának kép- hanghordozóra való rögzítésére.”²⁰⁴

„A szabad felhasználás körében a felhasználás díjtalan, és ahhoz a szerző engedélye nem szükséges. Csak nyilvánosságra hozott művek használhatók fel szabadon e törvény rendelkezéseinek megfelelően.”²⁰⁵

„Nem minősül szabad felhasználásnak – függetlenül attól, hogy magáncélra történik-e -, ha a műről számítógéppel, illetve elektronikus adathordozóra mással készítek másolatot.”²⁰⁶

„A szerzői jog megsértésének következményeit kell alkalmazni a szerzői jog védelmére szolgáló hatásos műszaki intézkedés megkerülésére, feltéve, hogy az említett cselekményt olyan személy hajtja végre, aki tudja, vagy akinek az adott helyzetben általában elvárható gondosság mellett tudnia kellene, hogy a cselekmény célja a műszaki intézkedés megkerülése.”²⁰⁷

A ProArt - Szövetség a Szerzői Jogokért egyesületet is elismeri, hogy a magáncélú letöltés önmagában nem bűncselekmény, azonban felhívja a figyelmet arra, hogy az Internetre legálisan feltett anyagokról, nem biztos, hogy legálisan készíthetünk magáncélú másolatot.

²⁰³ Dr. SZINGER András: Hogyan másoljunk legálisan?[Elektronikus dokumentum] Hozzáférés módja: <http://www.index.hu/tech/jog/cdcopy/> Letöltés ideje : 2006 április 03.

²⁰⁴ Szjt. 35§ (1) bek.

²⁰⁵ Szjt. 33 § (1) bek.

²⁰⁶ Szjt. 35§ (3) bek.

²⁰⁷ Szjt. 95§ (1) bek.

„Meg kell említeni, hogy arról egyelőre folyik a jogalkotói és jogalkalmazói berkekben vita, hogy jogsértő forrás felhasználásával készíthető-e jogszerűen magáncélú másolat., azaz például az interneten elérhető, oda engedély nélkül feltett hangfelvételtől készíthető-e legális másolat. A német Szerzői Jogi Törvény például úgy foglalkozik állást, hogy csak jogtiszt forrás esetén számíthat a magáncélra készült másolat jogszerűnek.”²⁰⁸

2005-ben többek között a Zenefórumon is megjelent ProArt közlemény felhívja a figyelmet arra, hogy a letöltés annak ellenére, hogy nem jogsértő, nem helyes cselekedet *„Amikor valaki az Internetről zenét, filmet, stb. tölt le – kivéve ha valamelyik legális, fizetős letöltő szolgáltatást használja – a művet létrehozó alkotók közül egyetlenegy sem kapja meg a munkájáért járó díjazást. A zeneszerző ingyen írta neki a dalt, a zenész ingyen játszotta el, a kiadó pedig ingyenesen készítette el a stúdióban a végleges hangfelvételt. Ha senki sem hajlandó fizetni az elkészült zenéért vagy filmért, előbb-utóbb az alkotó számára nem éri meg dolgozni, hiszen a zeneszerzés, a zenélés nem biztosítja számára a megélhetést, és kénytelen lesz helyette valamilyen más, megélhetést biztosító tevékenységet végezni – például széklábat faragni vagy palacsintát sütni...”²⁰⁹*

²⁰⁸ GY.I.K. [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://www.proart.hu/?menu=gyik#4> A letöltés ideje: 2006 április 2.

²⁰⁹ Letöltés és file-csere: mi legális, mi nem? : A ProArt – Szövetség a Szerzői Jogokért közleménye [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja <http://www.zeneforum.hu/index.asp?cat=main&mid=6&newsid=15414> A letöltés ideje: 2005 március 17.

Filmek

„Egy nemrégén nyilvánosságra hozott kutatás szerint 22 országban vizsgálták a filmes feketepiac nagyságát és értékét. A magyar filmes piacot érintő veszteség értéke évente összességében 200 millió dollár, azaz 40 milliárd forint. Ebből a magyar filmek vesztesége 1,8 milliárd forint. Az adatok szerint a magyarok a világ egyik „legfilmesebb” népe: a 10-49 éves vizsgált korosztály 85 százaléka nézett filmet a vizsgálat előtti hónapban, de a filmet az összes megkérdezett csaknem 40 százaléka illegális forrásból szerezte be. A legfőbb problémát jelenleg az internetes fájlcsereelőkön megjelenő illegális tartalmak, filmek, játékprogramok. A legális filmipar veszteségének 48,5 százaléka az interneten keletkezik.”²¹⁰

Az hiszem a filmesek nincsenek még olyan veszélyben az internetes fájlletöltések terén, mint a zenészek, hiszen a filmek sokkal nagyobb méretűek (akár több gigabyte-osak²¹¹, de tömörítetten is több száz megabyte-osak) a zenékkal ellentétben (amik több tíz megányiak, tömörítetten, pár megabyte-osak) Tehát körülbelül százorosa, aminek letöltéséhez nincs mindenkinek türelme, de ezen a gyorsabb internet elterjedése (pl. ineternet 2) változtathat. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy nem töltsögetnek filmeket az internetről, csak talán a film letöltések száma alacsonyabb mint a zenéké. Talán ehhez a filmek és a zenék bolti árkülönbsége is hozzájárul.

A filmalkotásnak rengeteg szerzője lehet, a film alapjául szolgáló regény szerzőjétől kezdve, a forgatókönyv író, a zeneszerző és a rendező át a jelmeztervezőig. De szerencsére a gyakorlatban nem kell ilyen sok személytől engedélyt kérnünk a film online felhasználásához. Ugyanis a film szerzői jogait a megfilmesítési szerződéssel megszerzi a producer (film előállító)²¹². Kivéve a film zeneszerzőjének engedélyezési jogát, ez ellenkező kikötés hiányában nem száll át a film előállítóra. Tehát a filmzene online felhasználásánál közös

²¹⁰ Gazdasági hírek [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja:

<http://www.veszprem.hu/HirekKozlemenyek/Hirhatterarchivum/Gazdasagihirek20060506ho/tabid/717/Default.aspx>

A letöltés dátuma: 2006. 05. 20.

²¹¹ HD minőségű filmek, felbontása több mint négyszerese a hagyományos DVD minőségű filmeknek így méretük is több tíz gigabyte-ra rúghat, ennek magyarországi elterjedésére még várunk kell egy kicsit

²¹² Sztj. 64.§ (3) bek.

jogkezelés útján az Artisjus-tól kell megszerezni az engedélyt (kivéve a zenemű megfilmesített változata pl. operett film ez egyedi engedélyezés alá esik.)

Másolás

Ha veszek egy DVD filmet, akkor én azt csak magán célra használhatom fel, tehát csak otthon vagy baráti körben történő megnézés „jogát” kapom meg, a mű egyéb felhasználásának jogát pl. átdolgozás, vagy nyilvános vetítés jogát nem. Minden felhasználásra külön jogot kell szerezni. Egyetlen felhasználás számít kivételnek, tehát amire nem kell külön jogot szerezni, ez a szabad felhasználás. A szabad felhasználásnak köszönhetően a szerzők engedélye nélkül készíthetek magáncélú másolatot, azonban ezt szigorúan szabályozzák.

- csak a már nyilvánosságra hozott művek estén beszélhetünk a szabad felhasználás lehetőségéről. Tehát a még moziban nem látható interneten keringő kalózmásolatokra ez nem vonatkozik.

„A szabad felhasználás körében a felhasználás díjtalan, és ahhoz a szerző engedélye nem szükséges. Csak a nyilvánosságra hozott művek használhatók fel szabadon e törvény rendelkezéseinek megfelelően.”²¹³

- a szerzők jogos érdekeit indokolatlanul nem károsítja

„A felhasználás a szabad felhasználásra vonatkozó rendelkezések alapján is csak annyiban megengedett, illetve díjtalan, amennyiben nem sérelmes a mű rendes felhasználására és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit, továbbá amennyiben megfelel a tisztesség követelményeinek és nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra.”²¹⁴

- Jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja,

„Természetes személy magáncélra a műről másolatot készíthet, ha az jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja. E rendelkezés nem vonatkozik az építészeti műre, a műszaki létesítményre, a szoftverre és a számítástechnikai eszközzel működtetett

²¹³ Szt. 33. § (1)

²¹⁴ Szt. 33.§ (2)

adatbázisra, valamint a mű nyilvános előadásának kép- vagy hanghordozóra való rögzítésére...”²¹⁵

- Kevesen tudják, másnak nem készíthetek másolatot, még ha magán célra is történik. Tehát, ha a haveromnak lemásolok egy filmet, persze teljen ingyen, jófejségből, azzal megszegem ez a törvényt.

*„ Nem minősül szabad felhasználásnak – függetlenül attól, hogy magáncélra történik-e – ha a műről számítógéppel, illetve elektronikus adathordozóra mással készíttetnek másolatot.”*²¹⁶

- Nem készíthetek magáncélú másolatot, ha a forgalmazó, másolásvédelemmel látta el a hordozót.

*„ A szerzői jog megsértésének következményeit kell alkalmazni a szerzői jog védelmére szolgáló hatásos műszaki intézkedés megkerülésére, feltéve, hogy az említett cselekményt olyan személy hajtja végre, aki tudja, vagy akinek az adott helyzetben általában elvárható gondosság mellett tudnia kellene, hogy a cselekmény célja a műszaki intézkedés megkerülése.”*²¹⁷

Keményen büntetendő, aki ilyen másolásvédelem feltörlésére szolgáló eszközt haszonszerzés céljából készít, forgalomba hoz, vagy a szerzői jog védelmét szolgáló műszaki intézkedés megkerülésével kapcsolatos ismeretét másnak továbbadja.

„Aki a szerzői vagy szomszédos jog védelmét szolgáló, és a szerzői jogról szóló törvényben meghatározott műszaki intézkedés megkerülése céljából az ehhez szükséges eszközt, terméket, berendezést vagy felszerelést haszonszerzés végett a) készít, előállít, b) átad, forgalomba hoz, vagy azzal kereskedik, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő. (2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a szerzői vagy szomszédos jog védelmét szolgáló műszaki intézkedés megkerülése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő gazdasági, műszaki, szervezési ismeretet másnak a rendelkezésére bocsátja. (3) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha

²¹⁵ Szjt. 35.§ (1)

²¹⁶ Szjt. 35. § (3)

²¹⁷ Szjt. 95. §

a szerzői vagy szomszédos jog védelmét szolgáló műszaki intézkedés kijátszását üzletszerűen követik el.”²¹⁸

„Márpedig aligha találunk a boltok polcain olyan DVD-filmet, amelyet nem láttak el ilyen védelemmel. Fontos megjegyezni, hogy ebben az esetben nem arról van szó, hogy a kiadó vagy forgalmazó a másolásvédelem révén korlátozza a szabad másoláshoz való jogot – hiszen az törvénybe ütköző lenne –, mivel a magáncélú másolás nem fogyasztói jog, csupán egy megengedő kivétel a szerzői jog alól. Más szóval, ha technikailag nem tudom kivitelezni a magáncélú másolást – márpedig másolásvédelem esetén csak bűncselekmény árán tudnám –, akkor az nem követelhető senkin.”²¹⁹ Tehát, nem követelhetem a másolásvédelmet alkalmazó kiadótól, hogy tegye lehetővé nekem a szabad másolás készítést. Persze mint mindenütt itt is van kivétel, pl. „Az EU megállapított néhány esetkört (pl. a könyvtárak archiválási-digitalizálási tevékenysége), ahol a másolásvédelmet alkalmazó kiadó köteles lehetővé tenni a szabad másolatkészítést.”²²⁰

Letöltés és fájlmegosztás

A filmek letöltésére is ugyan az vonatkozik, mint a zenékre.

A jogvédett filmeket nem oszthatom meg, vagy nem kínálhatom letöltésre az Interneten, csak ha erre külön jogot nem szerzek, ezt sajnos a mű egyszeri megvásárlásával nem kapom meg. Ha megvásárlok egy filmet DVD-n vagy VHS-en, akkor azt csak otthon, vagy szűk baráti körben nézhetem, nem vetíthetem le mondjuk moziba, és nem tehetem fel a netre, mivel az nyilvánosságához való közvetítésnek számít. „Bár a törvény betűje szerint a szabad felhasználásba még beleférne a szűk baráti körben történő vetítés vagy kölcsönzés, egy DC-hub már bajosan tekinthető annak. Ugyanis azt az esetet, amikor a felhasználók a hozzáférés idejét és helyét egyénileg szabadon választhatják meg, illetve bárki teljesítheti a

²¹⁸ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről (329/B. §.)

²¹⁹ SZENTESI Kálmán: A szerzői jognak asztalánál [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: http://it.news.hu/cikkek/2005-05-19/szerzoi_jognak_asztalanal/ A letöltés dátuma: 2005. augusztus 22.

²²⁰ Artisjust :Kérdések-válaszok [Elektronikus dokumentum, fórum] A hozzáférés módja: <http://forum.sg.hu/listazas.php3?azonosito=artisjustis&id=1110797986&order=timeline> A letöltés ideje: 2006. november 20.

hozzáféréshez szükséges feltételeket – például fizetés vagy regisztráció útján – a bírói gyakorlat már nyilvánosságnak tekinti”²²¹

Tehát a megosztás törvénytörő, de a letöltés NEM, ha magáncélú másolásnak minősül, így ingyenes és legális.

Feltéve, ha:

- nem jövedelemszerzést szolgálja,
- már nyilvánosságragozott műről van szó,
- és saját magam végzem a másolást.

A másolás védelem feltörése viszont már illegális cselekedet, érdekesség azonban, ha már feltört művet másolok magán célra az nem illegális a jelenlegi magyar törvények szerint.

Szinger András álláspontja a témával kapcsolatban:

„...tehát megengedett a másolás, függetlenül attól, hogy milyen forrásból (kölsön CD-ről, internetről, rádióból, tévéből) származik a műpéldány. (Nem kell tehát eredeti hordozóval rendelkeznie annak, aki a másolatot elkészíti, és az elkészített másolatot továbbadhatja ismerőseinek is.) A magánszférát meghaladó nyilvánosságnak e körben az számít, ha ismeretlenek számára is hozzáférhetővé teszi valaki a másolatokat - akár fizikailag (például hirdetés útján forgalmazva az irt CD-ket), akár számítógépes hálózaton (mondjuk az interneten egy weboldalon). A "p2p-közösségek" is nyilvánosnak minősülnek e szempontból, hiszen a hozzáférők köre szabadon bővíthet, tartalmilag meghatározatlan (nem egy baráti körrel van szó). Így vélhetően a fájlcsere-rendszerben történő "tartalommegosztás" szerzői jogi szempontból engedélyköteles felhasználásnak minősül a magyar jogban. Biztosat csak a bírói gyakorlat kialakulása után mondhatnánk” „²²²

Lássuk az ide vonatkozó törvényeket:

„Magáncélra bárki készíthet a műről másolatot, ha az a jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja. E rendelkezés nem vonatkozik az építészeti műre, a műszaki létesítményre, a szoftverre és a számítástechnikai eszközzel működtetett adattárra, valamint a mű nyilvános előadásának kép- hanghordozóra való rögzítésére.”²²³

²²¹ SZENTESI Kálmán: A szerzői jognak asztalánál [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: http://it.news.hu/cikkek/2005-05-19/szerzoi_jognak_asztalanal/ A letöltés dátuma: 2005. augusztus 22.

²²²(ét):Szerzői jogi dilemmák az Interneten II.: Az Artisjus és az mp3-ak In: e-Times Hungary ISSN 2003 április-május

²²³ Szt. 35§ (1) bek.

„A szabad felhasználás körében a felhasználás díjtalan, és ahhoz a szerző engedélye nem szükséges. Csak nyilvánosságra hozott művek használhatók fel szabadon e törvény rendelkezéseinek megfelelően.”²²⁴

„Nem minősül szabad felhasználásnak – függetlenül attól, hogy magáncélra történik-e -, ha a műről számítógéppel, illetve elektronikus adathordozóra mással készítek másolatot.”²²⁵

„A szerzői jog megsértésének következményeit kell alkalmazni a szerzői jog védelmére szolgáló hatásos műszaki intézkedés megkerülésére, feltéve, hogy az említett cselekményt olyan személy hajtja végre, aki tudja, vagy akinek az adott helyzetben általában elvárható gondosság mellett tudnia kellene, hogy a cselekmény célja a műszaki intézkedés megkerülése.”²²⁶

Mi minősül magáncélú másolásnak? „A magyar bíróság még nem foglalkozott ennek az értelmezésével, így csak a jogirodalomra hagyatkozhatunk. A szerzői jogi törvényt magyarázó jogirodalom szerint „a magáncél átfogja a magán és személyes, belső felhasználási célú másolást, mindaz, ami a saját vagy a széles ismeretségi kör műélvezetét szolgálja, ideértve a nem magánszemély jogalanyok alkalmazottjainak, tagjainak műélvezetét is.”²²⁷

Az alkotók védelmében

A fentiek ismertetésével nem szeretnék senkit sem arra biztatni, hogy most már ne is vegyen filmet, csak töltögessen és másoljon, sőt szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy annak ellenére, hogy a letöltés nem jogsértő, nem biztos hogy helyes, követendő cselekedet.

A filmipart sok milliárdot veszít a másolások és a letöltések miatt, és ezt a hatalmas bevételkiesés, töredékét kompenzálja csak, az üres hordozók árába épített kompenzációs díj.

„Egy átlagos amerikai film előállítására 100 millió dollárba kerül, a filmek 60 százaléka veszteséges, és a befektetések nem térülnek meg.”²²⁸ Tehát ha még a nagy amerikai filmek 60 %-a is veszteséges, akkor mi a helyzet a magyar filmekkel? „A magyar filmesek gyártási támogatása a rendező és a producer korábbi filmjének nézőszámától függ: 1 néző elvesztése a következő filmnél 500 Ft veszteséget okozhat – ha egyáltalán eléri azt a nézőszám-küszöböt,

²²⁴ Szjt. 33 § (1) bek.

²²⁵ Szjt. 35 § (3) bek.

²²⁶ Szjt. 95 § (1) bek.

²²⁷ A szerzői jogi törvény magyarázata [szerk: GELLÉRT György] KJK-KERSZÖV [Budapest], [2000]

²²⁸ Hvg.hu: Becslés Sok milliárdot veszít a magyar filmipar a kalózkodáson [Elektronikus dokumentum]
A hozzáférés módja <http://hvg.hu/gazdasag/20050812piracy.aspx> A letöltés ideje: 2005 augusztus 22.

hogy kapjon támogatást.”²²⁹ Tehát ha sokáig ilyen gőzerővel folytatjuk a letöltögetést, és marad a jelenlegi rendszer a film előállításoknál és támogatásoknál, akkor lassan nem lesznek új filmek hiszen nem éri meg filmet készíteni, ha nem térül meg a befektetett összeg.

²²⁹ Hvg.hu: Becslés Sok milliárdot veszít a magyar filmipar a kalózkodáson [Elektronikus dokumentum]
A hozzáférés módja <http://hvg.hu/gazdasag/20050812piracy.aspx> A letöltés ideje: 2005 augusztus 22.

Képek

A különféle tömörítési eljárásoknak köszönhetően sok jó minőségű képet tudunk feltenni az Internetre. Néha egy kép többet mond mint amit szavakkal le tudnánk írni, és jól tudjuk, hogy milyen fontos szerepe van manapság a vizualitásnak.

Sok képet találhatunk az Interneten ezek közül nem mindegyik legálisan van fenn, sokan nincsenek tisztában az ezzel kapcsolatos jogokkal, ezért is fontosnak tartom foglalkozni a témával.

Képek szerzői jogi védelme

A fényképek és a grafikai művek akkor állnak szerzői jogvédelem alatt, ha egyéni eredeti jellegűek, tehát a szerzői jog szempontjából nincs jelentősége²³⁰

- a mű esztétikai értékének, színvonalának

- a mű mennyiségi jellemzőinek, tehát egy képelem is jogvédett lehet, ha az egyéni és eredeti jelleggel bír

- a mű minőségének

- és hogy milyen technikával készült

Ahogy dr. Szinger András is kifejti, néha nehéz eldönteni, főleg a fotóknál, hogy azok szerzői jogilag védettek vagy sem "... az egyéni-eredeti jelleg a fotóknál különösen nem teljesen egzakt elhatárolási pont, határesetek természetesen mindig lehetnek. Jogvita során a bírói megkeresésre - vagy peren kívüli felek megbízása alapján- szerzői jogi védelem meglétéről Szerzői Jogi Szakértő Testület ad szakvéleményt.”²³¹

A szerzői jogi engedélyek megszerzésére 2 külön eljárás van attól függően, hogy első nyilvánosságra hozatallal egybekötött online felhasználásról beszélünk vagy másodlagos online felhasználásról.

Ha még máshol nem volt publikálva a vizuális műalkotás (pl. fotó vagy grafika) tehát így az online felhasználása ez első nyilvánosságra hozatal, akkor a felhasználási engedélyt

²³⁰ Szjt. 1§ (3) bek.

²³¹ SZINGER András, TÓTH Péter Benjámin: Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz Budapest, Novisima: 2004. 226.p.

közvetlenül a szerzőtől kell megszerezni. Ezt a szerződést írásba kell foglalni, ennek formai és tartalmi szabályaira most nem térek ki külön.²³²

Másodlagos online felhasználásról beszélünk, akkor ha valaki a már nyilvánosságra hozott vizuális műalkotást szeretné online felhasználni az a HUNGARTtal (Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület) köthet szerződést. A közös jogkezelő szervezethez önként csatlakozhatnak a művészek, tehát nem találunk meg itt minden olyan művészt, akinek a művei megjelentek az Interneten. Ha a HUNGARTON keresztül nem tudjuk felvenni a kapcsolatot a keresett művésszel, akkor nekünk kell megkeresni az alkotót, s megkötni vele a szerződést.

Azonban azok az egyéni-eredeti jelleggel nem rendelkező fotók, amik nem élvezhetnek szerzői jogi védelmet, azokat sem használhatjuk fel akárhog. Tehát azok sem szabadprédák. Például „egy reklámprospektus számára készített professzionális tárgyfoto – melynek eredendően nem célja a művészi megformálás, sokkal inkább a tárgy valóságű, dokumentatív bemutatása – engedély nélkül történő kereskedelmi újrahasznosítása versenyjogi következményekkel járhat: adott esetben ugyanis a versenytörvénybe (1996. évi LVII. tv. 2.§) ütköző tisztességtelen piaci magatartásnak minősülhet ..”²³³

A fényképek felhasználásánál a szerzői jogi törvény mellett a polgári jog által biztosított személyhez fűződő jogokat²³⁴ is figyelembe kell venni. Bizonyos esetekben (pl. a portré fotókon vagy nyilvános eseményekről, rendezvényekről készült felvételek esetében akkor, ha a fotós „kiemel” egyes személyeket) a képmáshoz fűződő személyiségi jog alapján a fotó elkészítéséhez és publikálásakor engedélyt kell kérni a képen szereplő személyektől képmásuk felhasználásához. Ez mind a művészi fotók, mind szerzőjogi szempontból nem védett felvételek esetében figyelembe kell venni.

Hogyan védjük képeinket az Interneten ?

Hiába a legszigorúbb törvény, ha azt nem tartják be. Sajnos az Internet felhasználók nagy része nem tartja be a szerzői jogi törvényt, tétélezzük fel a jobbik esetet, hogy csak azért nem tartja be, mert nem tud róla, azonban vannak olyanok is szép számmal, akik tudnak róla, de

²³² Akit ez bővebben érdekel az SZINGER András, TÓTH Péter Benjámin: Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz Budapest, Novisima: 2004. 72-87 és a 226-227. oldalakon utánanézhets

²³³ SZINGER András, TÓTH Péter Benjámin: Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz Budapest, Novisima: 2004 229.p.

²³⁴ Ptk. 80.§.

mégsem annak megfelelően cselekszenek. Ez leginkább a károsultakat bosszantja, akik megpróbálnak valahogy fellépni ez ellen, megpróbálják a kezükbe venni a dolgot és megnehezíteni, hogy mások illetéktelenül használják fel az ő munkáikat.

Ezen technikák, trükkök közül fogok bemutatni néhányat.²³⁵

Elsőként egy nagyon egyszerű megoldás, ami sokszor beválik: próbálkozzunk szép szóval.

Nem feltétlenül rosszindulatú, lopós emberek szörfölnek az Interneten, lehet hogy csak nincsenek tisztában a törvénnyel és ha megtetszik nekik egy kép egyszerűen letöltik maguknak vagy színesítik vele saját weboldalukat. Az ilyen embereknek elég lehet egy figyelmeztetés arra vonatkozólag, hogy a honlapon levő képeket csak az alkotó engedélyével és csak az általa meghatározott módon használhatók fel. Nem kell nagy terjedelmű figyelmeztető szöveget írni, és a Szjt-t sem kell feltétlenül idézni, hiszen az emberek nem szeretik a terjengős szövegeket, így talán el sem olvassák.

Másik megoldás, ha a képre írjuk a copyright-információt, ezt szinte bármelyik képszerkesztővel megtehetjük. Ezt többféleképpen is megoldhatjuk, vagy a kép valamelyik sarkába, vagy szélére tesszük²³⁶, ezzel azonban az a probléma, hogy vagy nagyon egyszerűen kigyomlálható Photoshoppal, vagy ha kép egyéb részén helyezük el, akkor nagyon zavarja a kép élvezhetőségét. Jobb megoldás, ha dombornyomatszerűen helyezük el a copyright-információt²³⁷, ez kevésbé rontja a művet és nehezebb nyomtalanul eltüntetni.

Harmadik megoldás, hogy a kép lementését vagyis lelopását próbáljuk megakadályozni. Erre több megoldás is létezik. Az oldalba épített Java scriptek²³⁸ segítségével a képek elmentését akadályozhatjuk meg, bár akik egy kicsit értenek a számítástechnikához, azok ezt egyszerűen ki tudják játszani, szóval nekik, csak egy kis pluszmunka, hogy ne legyen olyan könnyen lelopni a képet. Normál esetben ha a Netscape-ben vagy az Internet Explorerben jobb egérgombbal egy képre kattintunk, egy menü jelenik meg, amely egyebek mellett a „Kép mentése más néven...” (Save Picture As...) lehetőségeit is tartalmazza. Ez a menü a

²³⁵ SÜMEGI András: Copy-right or left? cikkje alapján In: Digitális Fotómagazin II. évf. 6. sz. 2002. július , 66-67. p.

²³⁶ Pl.: <http://www.egretta.org.yu/>

²³⁷ Ezt Photoshopban úgy tudjuk megoldani, ha a kép fölött létrehozunk egy külön réteget, amin elhelyezzük a copyright-információt, majd ezt a réteget a normal-ról linear burn-ra állítjuk az áttetszőségét pedig 100%-ról 75%-ra. A betű stílusán is változtatunk bekapcsoljuk a bevel and emboss-t és 75%-ra állítjuk

²³⁸ Java skript hasonlít a HTML nyelvhez, melyet a böngészők „megértenek”, azonban több lehetőség rejlik benne mint a HTML-ben. Java skript kevesebbet tud mint a programozási nyelvek ezért leíró nyelveknek szokták nevezni őket

weboldalba illesztett Java script programcska segítségével kiiktatható²³⁹. Beállíthatjuk, hogy a képre kattintva egy figyelmeztető szöveg jelenjen meg arról, hogy ezt a képet a törvény védi. A dolog sajnos nem működik, ha a böngésző nem képes Java scriptek végrehajtására, vagy a felhasználó letiltotta azokat. Ráadásul egyszerűen kijátszható, de a képen való kattintáshoz rendelt figyelmeztető szövegnek talán van valami haszna, talán egy kis lelkiismeret furdalást kelt a képlópóban.

A következő megoldások sokkal cselesebbek ezt már nehezebb kijátszani. A weboldalunkon hozzunk létre egy üres táblázatot egyetlen cellával. Ennek a táblázatnak a háttereként állítsuk be a képünket. Ezután a táblázatban helyezzünk el egy másik táblázatot, és a méretét állítsuk akkorára, mint az előzőé. A belső táblázatba tegyük egy eredetileg 1*1 pixeles átlátszó GIF képet, és a méretét állítsuk a védendő képünk méretére. Ezután ha valaki el akarja menteni a képet, sikerülni fog neki, de nem azt menti le, amit lát, hanem a kép felett lévő átlátszó GIF-et.

Úgy is megakadályozhatjuk a képlópást, ha nem egyszerűen felrakjuk a képeket, hanem dinamikus bemutatót készítünk belőlük. Erre két megoldás is kínálkozik: Az egyik, hogy a weboldalba beépülő Java nyelvű programcskát (ún. Java appletet) használunk. Az Interneten szép számmal akadnak olyan eszközök, amikkel a Java nyelv ismerete nélkül is gyárthatunk magunknak ilyet, akár látványos áttünésekkel megspékelve (pl. www.anfyteam.com)

A másik módszer ugyanerre a megoldásra, hogy Macromedia Flash-sel vagy Director-ral készítjük el a bemutatót²⁴⁰. Ezekkel a programokkal a képbemutatóba zenét, áttünéseket, animációt, sőt interaktív funkciókat is beépíthetünk.²⁴¹

²³⁹ Erre példa: <http://galeria.origo.hu/fener/fthun.html>
<http://www.fotobarat.fw.hu/>
<http://fotoklubkozgaz.bkae.hu/galeria.htm>

²⁴⁰ már ez sem nyújt tökéletes biztonságot, mivel megjelentek az úgynevezett „Swf decompilerek” melyek segítségével letölthetők és visszaféjthetők a flash fájlok.

²⁴¹ A programok 30 napos demói a www.macromedia.com/software/ oldalon letölthetők. Akit bővebben érdekelnek a Flash lehetőségei, az sok hasznos információt megtudhat a www.swf.hu portáron. Flash alkalmazására egy jó példa a www.naturart.hu.

Linkek

Ma már nem igen léteznek olyan honlapok, amelyek ne tartalmazzanak hiperlinkeket (röviden: linkek), vagy amelyekre ne hivatkoznának linkeken keresztül más honlapok.²⁴² Mint azt több szerző megjegyzi, a linkek jelentik az Internet „szívét-lelkét”, amelyek nélkül az nem is létezhetne.²⁴³

Az Internet nem egy központilag szervezett képződmény, ezért felépítése is sajátos: a rengeteg különálló, független, különböző témájú tartalom között a linkek teszik lehetővé a kapcsolatot, a linkek teszik szervezetté, az amúgy rendszertelenül, szétszórtan jelentkező információkat.

Linkek nélkül a tematikus linkgyűjtemények és az Internetes keresők sem működnének, hiszen ezek a találatokat linkek útján teszik elérhetővé a kereső személy számára. Nélkülük pedig, számomra elképzelhetetlen egy-egy kifejezés, információ, téma keresése az Interneten jelenlevő információ tengerben.

Képzeljük el, hogy tilos lenne használni mindennemű utat és járdát s csak akkor tudnánk egyik helyről a másikra eljutni, ha tudnánk a konkrét címet. A pontos címet betáplálnánk egy kis repülő kapszulába, s az elvinne minket az adott helyre, feltéve, ha pontosan adtuk meg a címet a tulajdonos nevét irányítószámát utca és házszámát stb. ilyenkor a repülő kapszula letenne minket a kívánt lakás előszobájába, (jelképezze ez egy oldal nyitó lapját) de innen is csak akkor tudnánk tovább menni, ha tudnánk a további helységek pl. konyha pontos földrajzi koordinátáit. Nem lehetne irányítani, a repülő kapszulánkat, hogy most menjen egy kicsit jobbra, vagy előre, nem lehetne vele barangolni. A fenti példával próbáltam egy kicsit érzékeltetni a link nélküli Internet világát. Hát bizony ez a módszer nagyon megnehezítené a közlekedést és elég elképzelhetetlennek hangzik, hogy az emberek ezt megszeressék és használják.

Látható, hogy mennyire fontos szerepet töltenek be a linkek az Internet világában, sajnos az a korszak lejárt, amikor még csak egy szűk réteg használta az Internetet, akkor még elég volt a „netikett”, ahol a felhasználók lefektették a hálózati viselkedés alapelveit és betartották, s aki

²⁴² SHMIDT Kubiszyn, Margaret: Emerging Legal Guidance on 'Deep Linking' [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://www.gigalaw.com/articles/2000-all/kubiszyn-2000-05b-all.html>
A letöltés ideje: 2006. március 14.

²⁴³ BOLIN, Brad: Linking and Liability [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://www.bitlaw.com/internet/linking.html> A letöltés ideje: 2006. március 7.

nem tartotta be azt kiközösítették, vagy valamilyen szinten „megbüntették” (pl. teletömték a postafiókját kéretlen levelek sokaságával). Ma már nem elég ez az önszabályozás, ami a linkekre is külön kitér: ²⁴⁴ „*Ne mutass más site-okra mielőtt engedélyt kérnél. (Fordító megjegyzése: Ez mostanra kicsit elavult, de még mindig nem árthat informálni a túloldalt)*” Mára az Internet alkalmazási területe eltolódott a gazdaság, illetve a kereskedelem irányába, míg régen nagyrészt örömmel vették a honlap tulajdonosok, hogy egy másik honlapról link útján is eljutottak az ő oldalára, hiszen ezt egyfajta mércének vélték, olyan jó, érdekes, hasznos az oldaluk, hogy azt másoknak is meg akarják mutatni a linkelő, és a linkek útján még több internetezőhöz tudnak eljutni. Mára az Internet alkalmazási területe eltolódott a gazdaság, illetve a kereskedelem irányába, webes reklámokkal telítődött honlapok tulajdonosai - akik nagy harcot folytatnak az olvasókért - már nem veszik örömmel, a reklámot tartalmazó kezdőoldalát kikerülő linkeket. Felvetődik a mű egységének megsértése a linkelés során, bizonyos típusú linkeknél (pl. beágyazott linkek) az internetező megtévesztése és/vagy tisztességtelen piaci magatartás, vagy az illegális tartalomra mutat linkek elhelyezőjének felelősségre vonása, és még sok-sok hasonló kérdés

Az már látható, hogy a „netikett” linkekre vonatkozó alapelve a körülmények megváltozása miatt, már iránymutatóul is alig alkalmazható.

Fontos lenne választ, adni ezekre a kérdésekre, és valamilyen szinten szabályozni, azonban ez egy igen nehéz feladat, nem szabad túlszabályozni, hiszen már említettem milyen fontos részét képezik az Internetnek. Talán e nehézség miatt, nincs még számomra érthető módon szabályozva ez a terület.

Mivel én nem vagyok jogász, meg sem próbálok ötletet, javaslatot tenni e bonyolult területen, ami még komoly jogászoknak is sokszor fejtörést okoz. Egyszerűen megpróbálom összefoglalni a mostani jogi vélekedést. **Dr. Tóth Péter Benjamin: Jogi felelősség hiperlink alkalmazásakor** című munkája alapján.²⁴⁵

Mi is az a link?

²⁴⁴ A legismertebb magyar „netikett” az rfc1855 [Négyesi Károly fordítása] [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://www.sulinet.hu/tart/cikk/Rd/0/24072/1> A letöltés ideje: 2006. március 24.

²⁴⁵ TÓTH Péter Benjamin: Jogi felelősség hiperlink alkalmazásakor [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://www.artisjus.hu/opencms/export/download/aszerzoijogrol/hiperlink.pdf> A letöltés ideje: 2005. június 17.

A „link” angol kifejezésből ered, jelentése azonban csalóka, „kapcsolat”-ot jelent azonban a linket kínáló oldal a link életbe lépésekor semmiféle kapcsolatot nem teremt a hivatkozott oldallal; ezt az Internet-használó böngészője teszi.

A link nem más, mint egy, a papíralapú társánál hatékonyabb lábjegyzet. Egy hagyományos folyóiratcikkben idézett vélemény pontos elérhetősége megtalálható a jegyzetekben – s ha az olvasót érdekli a forrás, elmegy a könyvtárba, ahol megpróbálja fellelni azt. A link esetében is valami nagyon hasonló történik – de itt a linkre kattintva, kihasználva a technika adta lehetőségeit, máris a keresett dokumentumot láthatjuk.

Bár vannak, akik nem értenek vele egyet, de az általánosságban elfogadják az „internet atyjának” nevezett Tim Berners-Lee véleményét, amely szerint a link önmagában semmilyen többletjelentést nem hordoz, így pl. nem jelenti azt, hogy a két oldal valamilyen üzleti kapcsolatban áll egymással, vagy szerkesztőjük azonos.²⁴⁶

A linkek típusai

A linkeket 3 nagy csoportba sorolhatjuk, a hivatkozott oldal elhelyezkedése szerint:

- oldalon belüli linkek: ezeket anchoroknak (könyvjelzőknek) is hívják

ezek nem olyan gyakoriak, erre példa a hosszabb dokumentumok végéről az oldal elejére visszavezető link,

- különböző oldalakat összekötő linkek:

ezek segítségével jönnek létre a honlapok (website), vagyis olyan internetes dokumentumok, melyek több internetes oldal (web page) összeszerkesztett egysége, amely áll egy kezdőoldalból (home page) és több belső oldalból. Amelynek egyes oldalait linkek útján lehet megközelíteni,

- másik honlapokkal hoznak létre összeköttetést

jogi kérdések csak e körben vethetők fel.

Technikai jellegzetességeik alapján a linkek az alábbi főbb csoportokra oszthatók:

²⁴⁶ BERNERS-LEE, Tim: Commentary on Web Architecture – Links and Law [Elektronikus dokumentum]
A hozzáférés módja: <http://www.w3.org/DesignIssues/LinkLaw.html> A letöltés ideje: 2006. február 1.

felszíni linkek (surface linking)

Felszíninek azon linkeket nevezzük, amelyek a hivatkozott oldal kezdőoldalára juttatnak, azt eredeti és változatlan formájában teszik érzékelhetővé. Ebben az esetben a link alig hatékonyabb, mint az emberi emlékezet, ugyanis a honlapok rendszerint rövid URL-jét általában könnyű megjegyezni; a legtöbb „honlap-tulajdonos” igyekszik vigyázni a megjegyezhetőségre

belső linkek (deep linking)

Ezek a link egy másik honlap valamelyik „aloldalára” vezet bennünket. A belső linkek olyan „távoli” oldalak közvetlen elérhetőségét jelentik, amelyek URL-ét sokszor nem volnánk képesek megjegyezni, hiszen pl. internetes újságok archívuma esetén a konkrét cikket jelző Internet cím első ránézésre csupán betűk és számok értelmetlen halmaza. Ilyen esetekben előfordulhat, hogy a belső link olyan „kulcsot” jelent az adott belső oldal megtalálásához, amihez más módon bajosan jutnánk.

beágyazott link (inlining vagy embedded linking)

Ezt a linket gyakran IMG linknek (IMaGe = kép) is nevezik, utalva arra, hogy elsősorban képek beidézésére szolgál. Segítségével ugyanis egy külső honlap valamely eleme (pl. grafika, logó) a weboldal *látogató közreműködése nélküli* is beszerkeszthető a saját honlap külső megjelenésébe. Ezúttal ugyanis egérkattintás nélkül, az oldal betöltésekor automatikusan működésbe lép a link, „behúzva” a hivatkozott elemet. Fontos megjegyezni, hogy az eddigi linkekhez hasonlóan itt sem kerül többszörözésre az adott elem, azt továbbra is „saját” szerverén tárolják, a honlap és a belinkelt anyag pl. kép csak a látogató szeme előtt áll össze egységes egésszé. A keret-technika alkalmazásához hasonlóan az internet-használó nem látja a kép forrását, és az a benyomása, hogy a kép az adott honlaphoz tartozik.

keret-technika (framing)

A keret-technika valójában nem tekinthető a linkek egy fajtájának, de szoros a kapcsolata a témával, ugyanis keret alkalmazása esetén a linkek követése speciális problémákat vet fel.

Egy viszonylag új²⁴⁷, és mára kissé mégis divatjamúlttá vált technika. Lehetővé teszi a honlap szerkesztője számára, hogy honlapjának egyes elemei annak ellenére, hogy a látogató szabadon „bóklászik” a honlap egyes oldalai között, folyamatosan, változatlanul láthatóak legyenek. Így tehát a változó tartalmakat változatlan keretben (állandó menüsor, logó, reklámcsíkcímzésében), „elkülönítve és függetlenül” tudja megjeleníteni. A leggyakrabban alkalmazott keretek a menüsorok, a honlap-gazda logója, reklámcíkjai (bannerei), stb. így annak ellenére állandóan láthatóak maradnak, hogy a látogató különböző linkeket követve már más oldalak, sőt más honlapok tartalmát nézi. Sőt, a böngésző címsorában az URL is változatlanul a saját honlap kezdőoldalának címe, így sok esetben az sem derül ki egyértelműen az internet-használó számára, hogy kinek a tartalmai között „szörföl”.

A jogi felelősség kérdései linktípusonként

Belső linkek (Deep linking)

A belső linkekkel kapcsolatos jogi kérdések két jogterületet érinthetnek: a versenyjogot és a szerzői jogot

Versenyjog

A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. Törvény (a továbbiakban: Tpt.) 2 § szerint: „Tilos gazdasági tevékenységet tisztességtelenül – különösen a versenytársak, a fogyasztók törvényes érdekeit sértő vagy veszélyeztető módon vagy az üzleti tisztesség követelményeibe ütközően – folytatni.”

Sajnos a bírói gyakorlat nem kényezteti el azokat, akik e szakasz értelmezésére szánják magukat, mivel ezzel kapcsolatban egyetlen *Bírószáki Határozatokban* közzétett ítélet sem található

Így külföldi ítéletek gondolatmenetére építve nézzünk egy példát, ami alapján talán jobban megértjük a belső linkekkel kapcsolatos problémát.

²⁴⁷

Elsőször a Netscape Navigator böngészőjének 2.0 verziószámú változatában alkalmazták.

Hipotetikus magyarországi esetünk felperese az *Les-Állás Kft.* álláshirdetéseket jelentet meg az Interneten a www.les-allas.hu URL címen . Mindegyik álláshirdetés saját azonosító számmal rendelkezik, s ezek a honlap – hirdetéseket tartalmazó – kezdőoldaláról elérhetően több csoportba foglalva belső oldalon helyezkednek el. A honlap természetéből adódik, hogy az egyes álláshirdetéseket tartalmazó oldalak internetcíme igen hosszú, számokból, betűkből áll, önmagában megjegyezhetetlen a látogató számára. Így természetes, hogy ezen hirdetésekhez a kezdőoldalon keresztül lehet a legkézenfekvőbbben eljutni. Elképzelt alperesünk a *Legjobb Állások Kft.*, amely szintén az internetes álláspiac szereplője. A felmérések szerint lényegesen kevesebb látogatója van, mint felperes versenytársának, így érthetően kevesebb hirdetőt tud vonzani. Látogatói számát növelendő úgy bővíti az oldaláról elérhető álláshirdetések mennyiségét, hogy a www.les-allas.hu egyes álláshirdetéseit is elérhetővé teszi látogatói számára belső linkek útján, az ott használt csoportosítástól eltérő összeállításban. Az így bekapcsolt oldalak teljes mértékben eredeti megjelenésükben láthatók, a böngésző címsorában az eredeti URL jelenik meg. A felperes keresetében arra hivatkozik, hogy alperes ezen magatartása tisztességtelenül folytatott gazdasági tevékenységként a Tpvt. 2.§-ába ütközik. Ennek alátámasztásául hivatkozik arra, hogy mivel a *Legjobb Állások*-honlapról is elérhetővé váltak álláshirdetése, ezzel alperes kihasználja erőfeszítéseit saját bevétel szerzésére, ugyanis az átcsalogatott látogatók az alperes kezdőoldaláról indulnak álláskeresésre, s ezzel az alperes reklámbevételei növekednek – míg a felperes reklámfelületért ékesítési lehetőségei ezzel párhuzamosan értelemszerűen csökkennek. A *Les-Állás Kft.* azt is sérelmezi, hogy azzal, hogy versenytársa oldaláról elérhetővé váltak az ő egyes hirdetései, alperes azt a benyomást kelti az internet-használókban, hogy a két cég üzleti kapcsolatban áll egymással, ez utóbbi pedig a Tpvt. 8. § (2) a) pontjának sérelmét is megvalósítja.²⁴⁸ Alperes több pontból álló védekezést ad elő: egyfelől kijelenti, hogy a belső linkek használata az átlagos internet-használó számára semmiféle üzleti kapcsolat fennállására nem utal, s mivel a linket követő látogató számára az adott információ forrása mindvégig azonosítható volt a böngésző címsorából, így nem keletkezhetett az a benyomás, hogy „eltulajdonította” felperes munkáját. Azt is előadja a *Legjobb Állások Bt.*, hogy általános vélekedés szerint aki tartalmat helyez el az interneten, az – mintegy ráutaló magatartással – hozzájárul ahhoz is, hogy arra mások link útján hivatkozzanak, feltéve, hogy nem alkalmaz technikai megelőzési lehetőségeket. Véleménye szerint a belső linkek használata csak nagyon különleges helyzetben korlátozható, mivel azok az internet talán leglényegesebb jellegzetességeinek tekinthetők, használatuk az üzleti életben is általánosan bevett és kívánatos, mivel így a fogyasztók lényegesen több információhoz juthatnak. Végül alperes azt is kifejti, hogy bár oldaláról valóban elérhetők versenytársának hirdetései, senki sem teszi lehetetlenné azt, hogy a látogatók közvetlenül is ellátogassanak felperes oldalaira; másfelől pedig e linkek útján több látogató érkezik felperes oldalára, amivel a hirdető is nagyobb nyilvánossághoz jut, így a *LesÁllás Kft.* is magasabb hirdetési díjakkal dolgozhat.

²⁴⁸ Természetesen ez utóbbi igény nem bíróság elé, hanem a Versenytanács hatáskörébe tartozik;

hipotetikus esetünk hipotetikus bírósága azonban ebben a kérdésben is eljárhat.

A bíróság nincs könnyű helyzetben, hiszen mindkét oldalon erős érvek állnak; a Tptv. 2.§ értelmezéséhez segítségül hívja a közzétett versenytanácsi határozatokat: „Azt, hogy milyen magatartás minősül tisztességtelennek, a generálklauzula nem határozza meg, így ennek megítélésénél a gazdasági élet más szereplői, illetve a fogyasztók által támasztható jogos elvárások, továbbá a gazdasági életben kialakult szokások az irányadók. Fentieket az adott cselekménnyel összefüggésben kialakuló piaci hatás figyelembevételével kell értékelni, tekintettel arra is, hogy a nyereség-orientált vállalkozók (...) ezen tevékenységük körében fokozott gondossággal és körültekintéssel kötelesek eljárni.”²⁴⁹ Más helyen: „a kérelmezőn kívüli más piaci szereplő jelenléte (...) kíváncsi jelenség.”²⁵⁰ „Jelen esetben a tisztességes gazdasági tevékenység tartalmát [a Versenytanács] az üzleti etika elvárásai, az általános erkölcsi normák, általában pedig a vállalkozókkal szembeni társadalmi elvárás alapján határozta meg.”²⁵¹ Dr. Tóth Péter Benjamin szerint elfogadható az alperes azon védekezése, mely szerint a belső linkek használata nem utal semmiféle kapcsolatra a két oldal üzemeltetője között. Az Internet gyors fejlődésével mind többen „kerülnek barátságba” a digitális technika legújabb vívmányaival; éppen ezért abban a kérdésben, hogy az „átlagos” internet-használó milyen képzeteket fűz a belső linkekhez, a bíró egyre kevésbé támaszkodhat saját felfogására. Az „átlagos internethasználó” kifejezés alatt ugyanis mind inkább olyan személyt kell magunk elé képzelni, amely már alapvető technikai ismeretekkel is rendelkezik. Egy ilyen látogató pedig tudja, hogy a link létesítése nem jelent szükségszerűen (üzleti) kapcsolatot a két oldal üzemeltetője között. A képzeletbeli bíróság a másik oldalon valószínűleg arra a következtetésre is eljut, hogy bár a belső linkek használata az interneten valóban elterjedt jelenség, az üzleti honlapok esetében korántsem tekinthető „gazdasági életben kialakult szokásnak”. Az üzleti etika elvárásai nem egyértelműek egy ennyire új kérdés esetén. A „ráutaló magatartás” rendkívül elterjedt érv: aki az Interneten tartalommal jelentkezik, ezzel hozzájárul, hogy mások azt megnézzék, vagy link útján hivatkozzanak e tartalomra. A szellemi alkotások felhasználása terén a jog – néhány kivétellel – a szerződések érvényességi kellékeként írásbeliséget irányoz elő, tehát „hallgatással” eleve nem adható felhasználási engedély. Pusztán versenyjogi sérelem esetén ugyan előfordulhatna a ráutaló magatartás Ptk-beli szabályának alkalmazása, annyi mindenesetre – bár a technika különféle lehetőségeket nyújt arra, hogy honlapunk belső oldalait „megvédjük” az engedély nélküli linkektől – előrebecsálható, hogy ha nyitva hagyjuk autónkat, ez még nem feltétlenül jelent engedélyt arra, hogy mások használhassák azt... A ráutaló magatartás megléte ráadásul erősen vitatható a kereskedelmi célú honlapok esetében, s ezt az is bizonyítja, hogy ilyen sok belső linkkel foglalkozó eset látott napvilágot viszonylag rövid időn belül. A bíróság szabad mérlegelése körében kell döntsön abban – a fentiek megoldása után is előtte maradó

²⁴⁹ A Versenytanács VJ-63/1995. sz. határozata

²⁵⁰ A Versenytanács VJ-206/1993. sz. határozata

²⁵¹ A Versenytanács VJ-34/1992. sz. határozata

– kérdésben, hogy vajon melyik érv erősebb: a felperesé, amikor azt sérelmezi, hogy alperes saját befektetés nélkül kihasználja erőfeszítéseit saját bevétel szerzésére; vagy az alperesé, amikor a közönség jobb tájékoztatása mellett arra hivatkozik, hogy a magasabb látogató-szám magasabb hirdetési tarifák kidolgozását teszi lehetővé. A döntés nehezen megíósolható, *Dr. Tóth Péter Benjamin* Magyarországon inkább az alperes győzelmét tartaná esélyesnek, mivel a versenyjogi klauzula alkalmazására eddig csak igen ritkán – ennél jóval kisebb jelentőségű, egyszerűbb és egyértelműbb – ügyben került sor, és az alperes érvei igen meggyőzőek.

Nézzünk most egy másik példát, arra vonatkozóan, hogy a versenyjog alapján is elképzelhető lehet a belső linkek elleni fellépés. Két versenytárs azonos termékeket forgalmaz. Egyikük magas költséggel létrehoz e termékekkel kapcsolatos információkat, fényképeket, leírásokat tartalmazó honlapot, amelynek belső oldalain egy-egy termék ismertetése szerepel. Az azonos termékeket forgalmazó versenytárs – nem akarván lemaradni a versenyben – szintén létrehoz egy honlapot, de az egyes termékekről nem készített költséges leírásokat, fényképeket, hanem hivatkozásul konkurens honlapjának belső oldalára vezet látogatóit, így versenytársának befektetéseit, munkáját kihasználva próbálja versenyhelyzetét javítani. *Dr. Tóth Péter Benjamin* szerint ilyen esetben a Tpv. 2.§ alkalmazható lehetne a fenti érvek szerint, az alperes nem volna képes a Legjobb Állások Ktf-hez hasonlóan erős érveket felhozni védelmére. A levonható összefoglaló következtetés nem meglepő: csak az adott eset összes körülményének mérlegelésével állapítható meg a tisztességtelen verseny általános tilalma alapján jogsértés.

A versenyjogi megítélés egyértelműbbé válásához lehetőleg szükség volna mértékadó kereskedelmi testületek állásfoglalására a digitális környezetben felmerülő, üzleti tisztességgel kapcsolatos kérdésekről, amint azt a Versenyjogi Liga is tette 2000. évi ajánlásaiban.²⁵²Ezen ajánlások szerint a linkek „közzétételével egyidejűleg értesíteni kell azt a személyt, akinek az Interneten hozzáférhető honlapjára vagy más tartalmára valamely (...) hiperlink technikával hivatkozás történik, kivéve, ha tájékoztató vagy oktató jellegű tartalomra történik a hivatkozás.” Az ajánlások szerint az értesítés csak akkor nem küldendő meg, ha ez ésszerűtlen erőfeszítéseket igényelne; továbbá a linket meg kell szüntetni, ha alapos okkal feltételezhető, hogy a hivatkozott oldal üzemeltetője a hiperhivatkozást ellenzi. A Versenyjogi Liga szerint hiperlinkek nem használhatók félrevezető módon, a tisztesség követelménye alapján pedig különösen is tiltott a linkek olyan alkalmazása, amely alkalmas a fogyasztók megtévesztésére. Belső linkek (Deep linking) címszó alatt a következő ajánlást

²⁵² Versenyfelügyeleti Értesítő, 2001. évi 6. szám, 239-244.p.

találjuk: „nem szabad sajátként való feltüntetéssel kihasználni harmadik fél munkáját, kapcsolatait, referenciáit vagy az információ gyűjtésére, feldolgozására és megjelenítésére irányuló erőfeszítéseit”²⁵³

Ha lehetséges is a fentiek alapján a versenyjog szabályaira alapítva igényt érvényesíteni a belső linket használó oldal ellen, az kizárólag a valóban tisztességtelen magatartások elleni fellépéseket érintheti és kizárólag versenytársak között merülhet fel. Tehát Dr. Tóth Péter Benjamin egyetért azzal a jogirodalmi véleménnyel, amely szerint „a link technika kereskedelmi célokra történő felhasználása nem tabu”,²⁵⁴ de az egyedi esetek körülményei alapján akár egyszerű belső link alkalmazása is tisztességtelen versenymagatartásnak minősülhet.

Szerzői jog

A kérdés, hogy a belső linkek (és nem az ugrópontok, amelyek esetében nyilván felmerülnek szerzői jogi kérdések) a szerzői jog védett tárgyainak engedélyköteles felhasználását valósítják-e meg. Érdemes előrebocsátani, hogy a Szjt. által nevesített felhasználási cselekmények közül a terjesztés (23.§) a mű/teljesítmény *fizikai példányairól* rendelkezik, a nyilvános előadás (24.§) *jelenlévő közönséget* feltételez. A továbbközvetítés (28.§) *sugárzással* nyilvánossághoz közvetített művekkel kapcsolatos szabályokat tartalmaz, az átdolgozás (29.§) a *mű megváltoztatásával* kapcsolatos kérdéseket rendezi, a kiállítás (69.§) pedig lényegében a *nyilvános előadás* képzőművészeti alkotásoknál. Ezért Dr. Tóth Péter Benjamin szerint ezek egyike sem valósulhat meg a belső linkek kapcsán.

Többszörözés: Vajon egy link létrehozatala során keletkezik-e valamilyen másolat? Az tény, hogy a hivatkozott oldal tartalma nem kerül többszörözésre a linket nyújtó oldallal azonos tárterületen. A linkek létrehozatalának eredetileg pont a technikai lehetőségek korlátozottsága volt az egyik fő indoka: az, hogy a kapacitások jobb kihasználása érdekében az egyszer már megjelentetett tartalmat nem szükséges másik szerveren is tárolni, hanem elegendő a nyilvánossághoz közvetített tartalomra link útján hivatkozni. A linket tartalmazó oldalon a

²⁵³ Nemzetközi Versenyjogi Liga 2000. évi ajánlásaiból (kivonat) In: Versenyfelügyeleti Értesítő, 241-242.p.

²⁵⁴ SABLEMAN, Mark : Link Law: The Emerging Law of Internet Hyperlinks, 4 Comm. L. & Policy 557 (1999)

HTML-kódok között szükségszerűen csak a hivatkozott oldal URL-je kerül – az internet-használó számára láthatatlan módon²⁵⁵ – többszörözésre.

URL védelme: Állhat-e szerzői jogi védelem alatt az URL? Bár a szerzői jogi törvény nem határoz meg minimális terjedelmet a védelemhez, nem valószínű, hogy egy ilyen Internetcím eléggé egyéni-eredeti jellegű lenne ahhoz, hogy védett irodalmi műnek minősüljön.²⁵⁶ Ennél kevésbé szigorú feltételnek kell megfeleljen a védettséghez a szerzői mű címének, melynek elég „sajátosnak” kell lennie.²⁵⁷ Ha nem is tipikus, elvileg előfordulhat, hogy a hivatkozott oldal URL-jében sajátos műcím szerepel;²⁵⁸ ekkor is kérdéses lehet azonban, hogy a szerzői jogi törvény műcímeket védő szabályát – a jogalkotó feltehető szándékára figyelemmel – alkalmazná-e a bíróság a linkként való többszörözésre is; Dr. Tóth Péter Benjamin a szabály ilyen alkalmazhatósága ellen foglal állást.

Nyilvánossághoz közvetítés: Nyilvánossághoz közvetít-e a link? Jelenleg ez tekinthető talán a linkekkel kapcsolatos jogi kérdések első számú problémájának.

A magyar jogirodalom még nem szembesült a kérdéssel, a WIPO internet-szerződésekként ismert két nemzetközi megállapodása alapján megfogalmazott nyilvánossághoz közvetítési szabály, az Szjt. 26.§ (8) [továbbá 73.§ (1) c.) és 76.§ (1) c.)] azonban mind több országban válik elfogadottá, sőt az Európai Unió legújabb szerzői jogi irányelve is ezt a megfogalmazást alkalmazza. Eszerint az adott jogosult kizárólagos joga, hogy művének (teljesítményének) olyan nyilvánossághoz közvetítését engedélyezze, ahol a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét *egyéniileg választhatják meg*. A nemzetközi normán alapuló egységes megfogalmazások miatt viszonylag jól alkalmazhatók a magyar jogra a külföldön született tudományos írások.

A külföldi jogirodalmi vélemények az említett szabály alkalmazhatósága *ellen* foglalnak állást, úgy vélik, hogy a linket elhelyező személy a hivatkozott honlapon található műveket semmilyen körülmények között nem közvetíti nyilvánossághoz. Az elhangzó legfőbb érv az, hogy a kérdéses mű nyilvánossághoz közvetítése a linktől függetlenül is megtörténik, így elvileg e nélkül is bárki hozzáférhet a műhöz, tehát a link által nem növekszik annak nyilvánossága.

²⁵⁵ A böngészőprogram „View” („Nézet”) menüjének „Source” („Forrás”) parancsa segítségével válik láthatóvá.

²⁵⁶ „...a cím – bár esetenként a mű gondolati üzenetének sűrítője – (például Háború és béke, Eroica) ritkán felel meg a gondolat kifejtés, azaz a mű ismérveinek. (...) A mű címe knél viszonylag szűk az alkotói mozgástér.” A szerzői jogi törvény magyarázata [szerk: GELLÉRT György] KJK-KERSZÖV [Budapest], [2000] 101.p.

²⁵⁷ Szjt. 16.§ (2)

²⁵⁸ pl. http://www.mek.iif.hu/porta/szint/human/szepirod/kulfoldi/may_k/winnnetou/

Másik érv, hogy a linken keresztül való elérhetőség kizárólag a hivatkozott oldal tartalmának elérhetőségétől függ: ha eltávolítja a tartalmat a link útján felhívott oldalról, a link nem vezet sehova, vagyis: „meghal”.

Dr. Tóth Péter Benjamin nem állítja, hogy egy link nyilvánossághoz közvetít minden, a kapcsolt oldalon található művet, annyit azonban leszögez, hogy a fenti érvek meglehetősen gyenge lábakon állnak. Erre 2 példát is mutat, én terjedelmi okok miatt egyiket mutatom be.

A magyar szerzői jogban a rádió útján közvetített művek – pl. vendéglőben – hangszóróval történő nyilvános előadása új, engedélyköteles felhasználási cselekménynek minősül. Annak ellenére alakult így a bírói gyakorlat, hogy a művek elméletileg ebben az esetben sem érnek el új nyilvánosságot: a hangszóróval megszólaltatott műsor hallgatói ugyanis szintén a rádióadás vételi körzetében tartózkodnak. A szerzői jog tehát igen hamar felismerte, hogy az új felhasználási cselekmény megállapíthatóságának nem feltétele az új nyilvánosság elérése.²⁵⁹

Vannak, akik szerint abszurd eredményre vezetne, ha mind a feltöltés, mind a link alkalmazása egyaránt nyilvánossághoz közvetítene egy oldalt. Dr. Tóth Péter Benjamin ezzel az érvvel sem ért egyet, szerinte abszurd lenne a hagyományos „feltöltéses” tartalomszolgáltatást és a link alkalmazását azonosnak tekinteni. Kifejti: fel sem merül, hogy a kettőt azonosítsuk egymással; a link esetében többszörözésről nem lehet szó, a hagyományos tartalomszolgáltatás viszont szükségszerűen tartalmaz egy többszörözési elemet. Így szerinte nem vezetne abszurd eredményre, ha – kizárólag a nyilvánossághoz közvetítés tekintetében – a két tevékenységet bizonyos feltételek fennforgása esetén azonosan kezelnék. A feltöltés esetében két engedélyköteles felhasználási cselekmény történik: többszörözés és nyilvánossághoz közvetítés, míg a link esetében legfeljebb kizárólag (újabb) nyilvánossághoz közvetítésről lehet szó.

A jogász arra biztat, hogy az érdemi vizsgálat nélküli elutasítás helyett érdemes részletesebb elemzést folytatni arról, hogy a link útján történő hivatkozás bizonyos körülmények között tekinthető-e nyilvánossághoz közvetítésnek. Érvei mellett több külföldi bírósági ügyet és döntést mutat be én csak egyet-egyet fogok bemutatni. A következő ügy arra példa, hogy a link bizonyos körülmények között szerzői jogi értelemben felhasználásnak tekinthető.

²⁵⁹ „A rádióműsor hangszórón való közvetítése a nyilvános előadást az állandó bírói gyakorlat szerint megvalósítja, tehát a szerzői jogról szóló 1921:LIV. törvény szerint ezért jogdíj térítendő.” 25. Á. 38.306/1954. Főv. Bíróság; idézi: PALÁGYI Róbert: A magyar szerzői jog zsebkönyve, KJK. Budapest, 1959., 297.p

Dániában, a *KODA v. Egebjerg* ügyben²⁶⁰ szereplő két fiatalember abban versengtek egymással, hogy melyikük saját honlapja lesz a leglátogatottabb. Mindketten hamar rájöttek, hogy a letölthető mp3-ak vonzzák a látogatókat, és belső linkek alkalmazásával honlapjukon keresztül több száz felvétel vált elérhetővé. Ezzel azonban nemcsak társaikat utasították maguk mögé, három hónap alatt a leglátogatottabb öt svéd honlap közé verekedték magukat. Az egyik alperes honlapján felhívta látogatói figyelmét arra, hogy a linkek által hozzáférhetővé tett hangfelvételek illegálisak, és kijelentette, hogy ezért semmiféle felelősséget nem vállal. Tanúvallomása szerint egy alkalommal megpróbálta kideríteni, hogy tevékenysége vajon jogsértő-e, még a rendőrségtől is tanácsot kért, de nem kapott megfelelő választ.

A bíróság, miután megállapította, hogy az esetben szereplő linkekre kattintva az mp3 fájl letöltése automatikusan megkezdődik, azaz e linkek közvetlen másolási hozzáférést jelentenek a fájlokhoz, úgy találta, több jogi szakértő meglepetésére, hogy:

*„más személyek által illegálisan feltöltött zeneszámokhoz vezető belső linkek alkalmazása a szerzői jog szerint független nyilvánossághoz közvetítést valósít meg.”*²⁶¹ A hangsúly e mondatban a „független” szón van, mint ezt a bíróság egy későbbi mondatából kiolvashatjuk. Ez ugyanis azt jelenti, hogy a rákattintásra letöltést kínáló linkeket – a kapcsolt fájl jogellenességétől, a link elhelyezőjének jó- vagy rosszhiszeműségétől függetlenül – szerzői jogi értelemben felhasználásnak kell tekinteni.

A fenti ügy kapcsán azt a következtetést lehet levonni, hogy a belső link szerzői jogi felhasználást valósíthat meg, ha rákattintással közvetlen letöltési hozzáférést kapunk egy-egy szerzői műhöz. A jogi

megítélés bizonytalanságát azonban jól mutatja a következő eset

A *Cadres onLine v Keljob* francia ügyben az álláshirdetésekre mutató belső linkek jelentettek problémát. A Cadres onLine azért indított eljárást, mert versenytársa honlapján keresztül belső linkek útján közvetlenül el lehetett jutni az ő álláshirdetéseinek szövegéhez. A felperes új európai sui generis adatbázis-védelmet látta megfelelő eszköznek jogai érvényesítése során. A bíróság esőfokon a felpereseknek adott igazat, eltiltva a Keljob-ot a belső linkek használatától. 2001 májusában a másodfokú bíróság mégis pontosan ellenkező döntést hozott: úgy

²⁶⁰ Az ügy háttéréről ld.: Danish High Court Ruling Against Deep Linking to MP3 Files [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://www.out-law.com/page-1596> A letöltés ideje: 2006. március 22.

²⁶¹ Judgement of the Western High Court (nem hivatalos angol fordítás), 20 April 2001, V.L.B-1943-99, V.L.V- 2089-99,

látta, hogy a Keljob nem többszörözi a Cadres adatbázisát, hanem pusztán időről időre kereséseket végez benne, s ezzel nem végez tiltott cselekményt.²⁶²

A fenti ügyek tükrében Dr. Tóth Péter Benjamin kifejti, hogy semmiképpen nem lehet a célzott honlap hivatkozott oldalától eltérő másik oldalán elhelyezett mű tekintetében nyilvánossághoz közvetítésnek tekinteni a linket. Ebben az esetben ugyanis a cselekvő szándéka nem feltétlenül terjed ki a honlapon található egyes művek hozzáférhetővé tételére, hanem pusztán egyfajta figyelemfelhívásra, a honlap megismertetésére. S bár az Szjt. szankcióinak túlnyomó része objektív alapú, tehát vétkességtől független, nyilvánvalóan abszurd eredményre vezetne, ha olyan művek nyilvánossághoz közvetítését végezné a linket alkalmazó személy, amelyekről tudomása sincsen. Ezért úgy véli, hogy szerzői jogilag nyilvánossághoz közvetítésnek legfeljebb azon belső linkek használatát tekinthetjük, amelyekre kattintva szerzői mű letöltése kezdődik meg, vagy egyetlen lehetőségként egy szerzői mű letöltése jelentkezik az internet-használó számára.

Mint a KODA dán ügyében kijelentette a bíróság, ha a linkekre kattintva megkezdődik a letöltés a bíróságot bizonyára befolyásolja az, hogy a link útján történő hozzáférhetővé tétel mennyiben „hasonlít” a hagyományos on-demand nyilvánossághoz közvetítésre. Az on-demand nyilvánossághoz közvetítési szabály minden gond nélkül alkalmazhatónak látszik a kérdésre: hiszen az ilyen *közvetlen belső link* esetében a műveket vezeték útján úgy teszik a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg.

De e szerzői jogi következtetés hátrányosan érintheti az Internet egészének működését, ha az irodalmi művekre (tanulmányokra, újságcikkekre) is alkalmazni próbáljuk azt a következtetést, hogy a közvetlen belső linkek nyilvánossághoz közvetítésnek tekinthetők. Hiszen az „ötletek összehasonlítása és ütköztetése online környezetben pontos oldalakra (sőt azon belül pontos helyekre) vezető hiperlinkek útján történik”²⁶³. Természetes, hogy ha valaki Interneten is megjelent tanulmányában a New York Times egy archív cikkére hivatkozik, akkor nem a www.nytimes.com-ra vezet a hiperlink (ahonnan esetleg a konkrét cikket megtalálni az óriási archívum miatt igen nehéz), hanem arra a konkrét belső oldalra, amelyen a cikk található.

²⁶² SA Keljob v. SNC Havas Numérique & SA Cadres onLine, in: BNA World Internet Law Report, 08/01, 15.p.

²⁶³ HILLIS, Bradley J.: Thinking About Linking hozzáférhető: [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://www.llrx.com/features/weblink1.htm> A letöltés ideje: 2006. március 27.

Az internetes keresőmotorok (search engine) találati listája is belső linkeket tartalmaz, s ezek nélkül az Internet nyilvánvalóan működésképtelen lenne. Vajon elképzelhető-e, hogy a keresőmotor üzemeltetője szerzői jogi értelemben felhasználónak minősül? Nem²⁶⁴.

Egyre több olyan tematikus honlap létezik, amelyek egy-egy kérdéscsoporttal kapcsolatban összegyűjtik az Interneten fellelhető anyagokat, és egyúttal ezen tartalmakhoz el is vezetnek – természetesen közvetlen belső linkek útján, azaz a linkekre kattintva máris a keresett tanulmányt látjuk. Vajon az összes ilyen linkgyűjtemény engedélykérésre, jogdíjfizetésre lenne kötelezett?

Ezek után még kevésbé tudom eldönteni, hogy nyilvánosságához közvetít-e a link. Hiszen erős érvek találhatók mind a két oldalon, s jelenleg nincs olyan szabály, ami megoldást adna erre a kérdésre.

Azonban Dr. Tóth Péter Benjamin előáll egy javaslattal: szerinte megoldást jelentene, ha

a.) a közvetlen belső linkeket külön norma létrehozatala nélkül nyilvánosságához közvetítésnek tekintenénk, de

b.) a szerzői jog jelenlegi oktatási, tudományos ismeretterjesztési célú, illetve napi tudósítási szabad felhasználási esetköre kibővülne úgy, hogy az ilyen célú linkek ne essenek engedélykérési, díjfizetési kötelezettség alá. (Jelenleg ugyanis a szerzői jogi törvényben nincs nyilvánosságához közvetítés alól mentesítő szabad felhasználási esetkör.) Egy ilyen szabály nem akadályozná a tudományos, ismeretterjesztő tájékozódást az Interneten: az egyes cikkek, tanulmányok gond nélkül alkalmazhatnák a linkeket hivatkozásképpen, míg a hangfelvételek, filmek, szoftverek esetében a közvetlen belső linkek nem jelentenének mentesülést az engedélykérés, díjfizetés alól. Erre a megoldásra egyébként lehetőséget ad az Európai Unió legújabb szerzői jogi irányelve is.²⁶⁵

Beágyazott linkek (Embedded vagy IMG link)

A beágyazott linkek terén alig található jogeset még nemzetközi kitekintésben is. Ennek valószínűleg az az oka, hogy mind a szak-, mind a jogirodalom terén nagyrészt azonos állásponton vannak az egyes szerzők

²⁶⁴ Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény 11.§-a alapján az „információk megtalálását elősegítő segédeszközöket”, azaz elsősorban a keresőmotorokat működtető szolgáltatók (további feltételek megléte esetén) nem felelnek az információ ilyen módon történő hozzáférhetővé tételével okozott kárért.

²⁶⁵ 29/2001.EK.sz. irányelv, 5. cikk, (3) a.) c.) d.) pontok

Az első, beágyazott linkkel kapcsolatos, 1996-os *Dilbert Hack Page116*-eset soha nem jutott bírósági szakba, mivel a linket alkalmazó egyetemista a felszólításra – némi morfondírozás után – eltávolította a kérdéses linkeket. A fiatalember nagy rajongója volt a népszerű, Dilbert nevű képregényfigurának. A képregények szerzői jogtulajdonosa, a United Feature Syndicate fenntartott ugyan egy hivatalos Dilbert honlapot,¹¹⁷ de Dan Wallach – az egyetemista – azzal több szempontból elégedetlen volt, s mivel úgy gondolta: kedvenc képregényhőse ennél jobbat is megérdemel, létrehozta saját, rajongói Dilbert-honlapját.¹¹⁸ Tisztában volt azzal, hogy a képregények letöltése, majd átvétele saját honlapjára szerzői jogsértést valósít meg, amit – rajongóként – semmiképpen nem akart elkövetni; így végül a képregényeket nem töltötte le a hivatalos honlapról, hanem beágyazott link segítségével jelenítette meg saját honlapján. Ezzel elérte, hogy a műveket nem többszörözte, a látogatók számára mégis úgy tűnhetett: a képregények a honlap integráns részét képezik. A szerzői jogosult felhívására végül megszüntette honlapjának hozzáférhetőségét.

A beágyazott linkek által hivatkozott tartalmakat Berners-Lee szerint is úgy kell tekinteni, mint amelyek az adott dokumentum részét képezik.²⁶⁶ Az Artisjus jogásza szerint ennek megfelelően alakul ezek jogi megítélése is: ha tehát egy link a látogató külön beavatkozása nélkül lép működésbe, (ráadásul úgy, hogy az adott elem idegen volta sem derül ki az átlagos internethasználó számára) akkor azt az elemet minden szempontból úgy kell tekinteni, mintha az valóban az oldal integráns részét képezné.

Dr. Tóth Péter Benjamin úgy véli a beágyazott linkek használata megvalósíthatja a mű megváltoztatásának szerzői jogilag releváns eseteit (torzítás vagy átdolgozás). Szerinte az érintett, „áthúzott” elem – legtöbbször grafika vagy más képzőművészeti alkotás – ugyanis „teljesen új és különböző összefüggésben és módon jelenik meg”²⁶⁷ mint az a hivatkozott oldalon történt. Az érintett mű (az átvett grafika) csorbíthatatlanul látható, ellenben a kerettechnika alkalmazásakor az érintett mű (a honlap vagy annak arculata) legtöbbször csak részben kerül felhasználásra. Ezért a személyhez fűződő jogok sérelmének vagy az átdolgozásnak a megállapítását csak olyan esetekben tartja lehetségesnek a jogász, amikor az új környezetbe kerülés

a.) a szerző hírnevére vagy becsületére sérelmes, [Szjt. 13.§] illetve

b.) a mű számára művészetileg nem semleges új kontextust jelent (ilyenkor az eredeti mű felhasználásával jön létre egy új mű, amely így már szerzői engedélyt igényel)

Tehát szerinte amennyiben az átvétel egyszerű tájékoztató oldalra kerül, egyszerű keretben ismertetve a képet, nem állapítható meg a mű átdolgozása. Azonban egyértelmű átdolgozásnak minősíti a beágyazott link útján átvett mű köré készített kollázst.

²⁶⁶ BERNERS-LEE, Tim: Commentary on Web Architecture – Links and Law, April 1997

²⁶⁷ SABLEMAN, Mark: Link Law: The Emerging Law of Internet Hyperlinks, 4 Com . L & Policy 577 (1999)

A másik kérdés a mi felvetődik, hogy **szerzői jogi értelemben nyilvánossághoz közvetít-e a beágyazott link?** Ezzel kapcsolatban egy amerikai esetet mutat be a jogász.

A kanadai zenei közös jogkezelő társaság, a *SOCAN* szokásos éves jogdíjközlésében rendelkezik a különböző zenefelhasználásokért fizetendő jogdíjak mértékéről; az újabb tarifák már az Internetes felhasználásokról is szólnak. A közlemény hatályba lépésének szükséges feltétele a kanadai Copyright Board (szerzői jogi testület) által történő elfogadás. A Testület a díjközlés egy rendelkezésével kapcsolatban az érdekelt felek meghallgatása után kimondta, hogy azon személy, aki beágyazott linket alkalmaz, megvalósítja a mű nyilvánossághoz közvetítését, míg az, aki olyan linket alkalmaz, amit a használónak működésbe kell hoznia, nem. (A mondat második felével nem ért egyet Dr. Tóth Péter Benjamin)

Ez a példa is alátámasztja a jogász véleményét miszerint azt a kérdést, hogy egy link nyilvánossághoz közvetítést valósít-e meg, a hagyományos on-demand felhasználáshoz való hasonlóság-különbözőség alapján lehetne megítélni. Az ilyen linkeknél a látogató szemszögéből lényegében teljes a hasonlóság, és bár a hagyományos on-demand felhasználás többszörözési eleme nem valósul meg, a nyilvánossághoz közvetítés [Szjt. 26.§ (8)] azonos tartalommal történik.

Az ilyen IMG linkek esetében problémát jelent még az „idegen tollakkal való ékeskedés”, azaz más erőfeszítéseinek saját célra való tisztességtelen kihasználása [Tpvt. 2.§], ami a versenyjog szabályait sérti, ahogy ezt majd a kerettechnika esetén is látni fogjuk.

Ezenkívül a fogyasztó megtévesztésére is sor kerülhet, hiszen az átvett elemek forrása sem jelenik meg, sőt ezen elemek „átvettsége” sem derül ki az internethasználó számára.

Kerettechnika (Framing)

A kerettechnika alkalmazása, ugyanúgy mint a belső linkekkel kapcsolatos jogi kérdések két jogterületet érinthetnek: a versenyjogot és a szerzői jogot, most is külön fogjuk megvizsgálni a 2 jogterületet

Versenyjog

A kerettechnika a belső linkekhez hasonlóan a tisztességtelen verseny általános tilalmának fejezeti generálklauzulájának (Tpvt. 2.§), illetve a fogyasztó megtévesztése tilalmának (Tpvt. III. fejezet) alkalmazhatóságát veti fel.

Ugyanazon érveket tudja felhozni a kerettechnikával hivatkozott oldal gazdája, mint a belső linkekkel foglalkozó részben említett hipotetikus ügy felperese: hogy az alperes kihasználja erőfeszítéseit saját bevétel szerzésére, a felperes oldalán elhelyezett reklámokat, az alperes akár sajátjaival fedte le; hogy a kerettechnika segítségével alperes azt a benyomást keltette, hogy a két cég üzleti kapcsolatban áll egymással. Azt is sérelmezhetné, hogy a honlapja forrásának elrejtésével az internethasználókat megtévesztve sajátjaként tüntette fel az oldalt.

Látjuk, hogy az érvek alapja ugyanaz, mint a belső linkeknél, azonban az egyes érvek súlya sokkal nagyobb. Hiszen míg a belső linkeknél a reklámbevétel-kiesés csak közvetetten állapítható meg, addig itt – az esetek túlnyomó részében – a hivatkozott oldal reklámcsíkjait (bannereit) ténylegesen elfedi a hivatkozó oldal kerete, sokszor saját reklámcsíkokkal. Míg belső linkek esetén a két érintett cég üzleti kapcsolatát az internethasználó nem tételezi fel, a kerettechnika alkalmazásakor viszont, a látogató sokszor azzal sincs tisztában, hogy másik honlapról származnak az információk. Ha észleli is, hogy eltérő honlapról van szó, annak elérhetőségét nem ismeri, így pl. ún. „könyvjelzővel” (bookmark) nem tudja eltárolni azt böngészőjében. Csak a hivatkozó oldalon keresztül tudja megközelíteni a kerettechnikával behívott oldalt (feltéve, hogy nem találja meg más úton, pl. valamilyen internetes keresőprogram segítségével). Tehát a jogász szerint a forrás elrejtése így már az internethasználó megtévesztését is jelentheti.

A felhozható ellenérvek is hasonlóak a belső linkeknél látottakhoz, de gyengébbnek tűnnek. Mert amíg előadható, hogy a link talán az Internet leglényegesebb jellegzetességének tekinthető, addig a kerettechnika alkalmazása – különösen a kereskedelmi honlapok esetén – egyáltalán nem tekinthető az Internet szükségszerű velejárójának.

Egy másik érv szerint a honlap gazdája az internetes közléssel egyidejűleg ráutaló magatartással a hiperlinkek alkalmazásához is hozzájárult, szintén gyengébb lábakon áll a kerettechnika esetében. A legtöbb szerző véleménye szerint ha létezik is a honlap hozzáférhetővé tételével, mint ráutaló magatartással adott engedély csak a felszíni, esetleg belső linkekre vonatkozik, de nem jelent automatikus hozzájárulást a kerettechnika alkalmazására, véli az Artisjus jogásza

A jogász szerint azon érv, hogy a látogatók jobb információszolgáltatása érdekében cselekszik a link elhelyezője, szintén csak belső linkek használata esetén fogadható el, a kerettechnika az internethasználó számára csak nagyon ritkán jelent könnyebbséget, sokkal inkább szolgálja a kerettechnikát alkalmazó szolgáltató érdekeit.

A Versenyjogi Liga 2000. évi ajánlása segít azon kérdés eldöntésében, hogy, mely magatartások tekinthetők a kereskedelemben tisztességesnek. A belső linkeknél már említett általános tisztességességi követelmény mellett a kerettechnikáról szólva az ajánlás kimondja:

„ha... a keretek alkalmazására harmadik fél információjának megjelenítése céljából kerül sor, akkor az információ valódi eredetét világosan és félreérthetetlenül fel kell tüntetni. Az sem elegendő, ha csupán a harmadik fél URL címe jelenik meg az URL rovatban. Harmadik személy információjának használatát közvetlenül az ilyen információra mutató hivatkozásnak vagy közvetlenül a hivatkozással összefüggésben a keretnek jeleznie kell. Sem magának a hivatkozásnak, sem a keret felépítésének nem szabad mást sugallnia.”²⁶⁸

A fentiek alapján a jogász kijelenti, hogy a versenyjogi szabályozásra alapítva sokkal nagyobb az esély sikeres igényérvényesítésre a kerettechnika alkalmazása esetén, mint a belső linkeknél. De kihangsúlyozza, hogy a versenyjog szabályaira alapított igényérvényesítés kizárólag a valóban tisztességtelen magatartások elleni fellépéseket érintheti és kizárólag versenytársak között merülhet fel, nem jelentheti tehát a kerettechnika alkalmazásának teljes tiltását.

²⁶⁸ Versenyfelügyeleti Értesítő, 2001. évi 6. sz., 241.p

Szerzői jog

A versenyjogi kérdések lényegében azonosak a belső linkek kérdéseivel, míg a szerzői jogi megközelítés lényegesen eltérő, hiszen itt a mű egységének védelme, a névjog sérelme is felmerülhet.

Létezik olyan vélemény, amely szerint a honlapja szerkesztésekor kerettechnikát alkalmazó fél nem minősülhet közvetlenül jogsértőnek, hiszen a kép az internetező gépén „áll össze”. Ezen véleményt képviselők²⁶⁹, azt mondják, hogy a kerettechnikát alkalmazó szolgáltató szerverén soha nem valósul meg az idegen tartalom saját keretbe ágyazása, mivel a hivatkozott oldalak nála nem kerülnek többszörözésre, így keret használata esetén sem rajta keresztül érkeznek a külső honlap adatai az internetezők számítógépére, a böngészőprogram az, ami egyidejűleg két különböző szerverről tölti le az adatokat, így a kerettechnikát alkalmazó szolgáltató nem minősülhet közvetlenül jogsértőnek. Ezzel a megállapítással nem ért egyet az Artisjus jogásza, mivel a böngésző-program a keretet a szolgáltató honlapjának utasításai szerint, az internetező beavatkozása nélkül alkalmazza, tehát az esetleges jogsértést nem a végfelhasználó, hanem az a szolgáltató követi el, aki olyan honlapot tervez, amely a kerettechnika alkalmazására utasítja a böngészőt.

A mű megváltoztatása két esetben jelent szerzői jogilag releváns cselekményt magyar szerzői jogban:

- ha a személyhez fűződő jogokat érintve a mű egységét sérti ²⁷⁰ ilyenkor torzításról, megcsonkításról, vagy más, a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes megváltoztatásról, megcsorbításról van szó.

-illetve, ha a mű megváltoztatása eredményeképpen az eredeti műről származó más mű jön létre ²⁷¹. Ekkor átdolgozásról beszélünk.

A személyhez fűződő jogi sérelem (Szt. 13.§) megállapítása „műtípusonként, felhasználási módonként” eltérően történik; „képzőművészeti alkotások eltorzítása, csonkítása lehet (...) a

²⁶⁹ Pl. O'ROURKE, Maureen A.: Legal Issues on the Internet – Hyperlinking and Framing, April 1998 [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://www.dlib.org/dlib/april98/04orourke.html> A letöltés ideje: 2006. március 26.

²⁷⁰ Szt. 13.§

²⁷¹ Szt. 29.§

formátum vagy a nagyság megváltoztatása”.²⁷² A honlap arculata – amely sok esetben képzőművészeti alkotásnak minősül – vagy a honlap tartalmaként megjelenő más ilyen alkotás tekintetében a kerettechnika eredményezhet torzítást. Elsősorban abban a két esetben kerülhet sor az Szjt. 13.§ alkalmazására, ha a hivatkozott oldal nem látható a maga teljességében, illetve ha a keret, mint a mű új „környezete” sérelmes a szerző hírnevére vagy becsületére, véli a jogász.

Dr. Tóth Péter Benjamin szerint az **átdolgozás** (Szjt. 29.§), mint engedélyköteles felhasználási cselekmény tipikusan nem valósul meg a kerettechnika alkalmazása során; erre ugyanis csak akkor kerülhetne sor, ha a megváltoztatás során új mű jönne létre, s ehhez arra volna szükség, hogy a hivatkozott oldal az új kerettel együtt egyéni, eredeti alkotásnak minősüljön. Ez elméletileg ugyan előfordulhat, de a gyakorlatban nagyon kevés e feltételnek megfelelő keretet alkalmazó honlap található, ha létezik egyáltalán ilyen.

Jogsértő tartalomhoz vezető linekek

Ha egy szerzői jogot sértő honlap-gazda valamilyen okból nem érhető el könnyen a jogaiban megsértett számára, ugyanakkor létezik olyan beazonosítható szolgáltató, amely link útján hivatkozik a jogsértő oldalra. Ekkor felmerülhet a jogsértő tartalomhoz vezető linkekért fennálló felelősség kérdése, ekkor a jogsértő tartalomra link útján hivatkozó szolgáltatót „jobb híján” perlik, arra hivatkozva, hogy a jogsértéshez hozzájárul, azt szélesebb körben teszi ismertté.

A kérdés ismét több jogterületet érint.

Szerzői jogi szempontjából további vizsgálódás nem szükséges. Ha a linket bizonyos feltételek fennforgása esetén nyilvánossághoz közvetítésnek tekintjük (ld. Nyilvánossághoz közvetítés 21. old), akkor fennáll a szerzői jogi felelősség; ha viszont nem, akkor bármilyen jogsértő tartalom helyezkedik is el a link „túloldalán”, szerzői jogi engedélykérésre, díjfizetésre nincs szükség.

A Ptk. szerződésen kívüli károkozásról rendelkező szakasz alapján, aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni, és e felelőssége alól csak akkor mentesül, ha bizonyítani

²⁷² A szerzői jogi törvény magyarázata [szerk: GELLÉRT György] KJK-KERSZÖV [Budapest], [2000], 87-88.p.

tudja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben elvárható.²⁷³ Az Artisjus jogásza szerint egyértelmű, hogy ha valaki tudja – vagy tudnia kellene –, hogy linkjével jogellenes tartalomra hivatkozik, és ezzel kárt okoz (pontosabban kárt fokoz), ezen kár megtérítésére köteles. Ha eredetileg nincs tudomása a hivatkozott jogsértő tartalom mivoltáról, de arra felhívják a figyelmét, akkor haladéktalanul köteles eltávolítani a

linket. Felhívja a figyelmet, hogy ezen következtetése emlékeztet a 2001. december 18-án elfogadott elektronikus kereskedelmi törvény (2001. évi CVIII. tv.,) szolgáltatói felelősséget korlátozó rendelkezéseire. Ez a törvény – Európai Unió irányelvvel lényegében azonosan – bizonyos információs társadalomhoz fűződő szolgáltatások tekintetében kizárja a szolgáltatói felelősséget harmadik személy által gondozott tartalmakért. Az így felsorolt mentesített tevékenységek között ugyan nem szerepel a link alkalmazása, de az irányelv kimondja, hogy következő felülvizsgálata alkalmával ezt a témát is görcső alá kell venni;²⁷⁴ másfelől pl. a tárhelyszolgáltatást mentesítő

rendelkezés nagyon hasonló a jogász szerint a Ptk. alapján helyesnek tartott megoldáshoz.

„Az olyan információs társadalommal összefüggő szolgáltatás esetén, amely abból áll, hogy a szolgáltató az igénybevevő által biztosított információt tárolja, a szolgáltató akkor nem felel az igénybevevő által biztosított információ tartalmával okozott kárért, ha a.) nincs tudomása bármely, az információval kapcsolatos jogellenes magatartásról vagy arról, hogy az információ bárkinek a jogát vagy jogos érdekét sérti; b.) nincs tudomása olyan tényről vagy körülményről, amely valószínűsítene, hogy az információval kapcsolatos magatartás jogellenes vagy arról, hogy az információ bárkinek a jogát vagy jogos érdekét sérti; c.) amint az a-b) pontokban foglaltakról tudomást szerzett, haladéktalanul intézkedik az információ eltávolításáról vagy a hozzáférést nem biztosítja.”²⁷⁵

Így szerinte megfontolandó egy olyan szabály elfogadása, amely az iménti jogértelmezést az elektronikus kereskedelmi törvény tárhelyszolgáltatás mentesítő rendelkezéséhez hasonlóan törvényi szintre emeli, kimondva, hogy a linket alkalmazó személy akkor nem felel a hivatkozott oldal által biztosított információ tartalmával okozott kárért, ha nincs (és ésszerűen eljáró szolgáltatótól nem is várható el, hogy legyen) tudomása az információ jogsértő jellegéről vagy ezt valószínűsítő körülményekről, és amint erről tudomást szerez, haladéktalanul intézkedik a link eltávolításáról vagy a hozzáférés megtiltásáról. A magyar jogalkotás ebből a szempontból erősen függ az európai uniós irányelv jövőjétől; nem ésszerű

²⁷³ Ptk. 339.§ (1)

²⁷⁴ 2000/31.EK sz. irányelv, 21.cikk (2)

²⁷⁵ 2001. évi CVIII. tv. 10.§

a regionális jogalkotást megelőzve elhamarkodottan alkotni szabályt a jogsértő tartalomra mutató linkek kérdésében.

Jó tanácsok

Amit a linkkel kapcsolatos jogi kérdések kikristályosodnak a következő 8 jó tanácsot ajánlom a linkelőknél az Artisjus jogásza Dr. Tóth Péter Benjamin alapján:

1. Ne hivatkozzunk link útján olyan tartalomra, amelyről tudjuk, hogy jogsértő. Amint tudomást szerzünk arról, hogy a hivatkozott tartalom jogsértő (pl. a jogosult értesítése alapján), a linket haladéktalanul szüntessük meg.
2. Ne alkalmazzunk engedély nélkül a link ugrópontjaként a szerzői jog által védett alkotást
3. Csak akkor alkalmazzunk beágyazott linkeket, ha a hivatkozott tartalmi elem (kép) szerzőjének hozzájárulását megszereztük, kereskedelmi honlapok esetén a honlap üzemeltetőjének engedélyével is érdemes rendelkezni, mivel mind a tisztességtelen piaci magatartás általános szabálya, mind a fogyasztó megtévesztése alapján versenyjogi igénynek lehet helye.
4. A kerettechnika alkalmazásánál is érdemes engedélyt kérni a hivatkozott oldal gazdájától. Bár e technika jogi megítélése nem annyira egyértelmű, mint a beágyazott linkeké, de itt is felmerülhetnek szerzői jogi és versenyjogi problémák.
5. Ne alkalmazzunk linkeket személyiségi jogot sértő kontextusban. Például az jogsértő lehet ha egy olyan mondatot helyezünk el a honlapunkon, hogy ez az ember ezt és ezt a bűncselekményt követett el majd az aláhúzott „ez” szócskát egy tisztességes ember oldalára linkeljük. Maga a megállapítás önmagában nem azonosítja a személyt, a link az, amelyik ezt a kontextust megjeleníti.
6. Ne alkalmazzunk belső linkeket kereskedelmi honlapok esetén, ha az a látogatókat megtévesztheti az információ eredetével kapcsolatban, vagy más ok miatt tisztességtelennek tekinthető. Ajánlható az a megoldás, hogy a konkrét belső hivatkozott oldalra vezető link mellett egy felszíni link is mutasson a kezdőoldalra.
7. A belső linkek alkalmazásához tipikusan nem szükséges engedélyt kérni. De ha olyan, „közvetlen belső linknek” nevezett hivatkozást alkalmazunk, amelynek „másik oldalán” hangfelvétel, film, illetve szoftver érhető el, az szerzői jogi értelemben engedélyköteles

nyilvánossághoz közvetítésnek minősülhet. (A jogi helyzet tisztázatlansága miatt más szerzői művet hivatkozó közvetlen belső link esetén is érdemes engedélyt szerezni.)

8. Ha meg akarjuk akadályozni, hogy honlapunkat más oldalak valamely típusú (nem felszíni) link útján hivatkozzák, alkalmazzunk valamilyen szoftveres védelmet a linkek ellen, és honlapunk jogi közleményében hívjuk fel a figyelmet a tiltásra. Azonban nincs a honlap gazdájának kizárólagos engedélyezési joga minden egyes, rá mutató link tekintetében.

Szoftverek

A szoftver a szerzői jogi védelem alatt álló alkotások között, kissé kilóg a sorból. Ezt mutatja az is, hogy kezdetben a szabadalmi jogot érvényesítették rá, azonban ez nem vált be, hiszen a szabadalmi eljárás igen költséges és hosszú eljárás elképzelhető, hogy mire végre szabadalmi oltalomban részesítenek egy szoftver, addigra megjelenik az újabb verziója vagy elavul. A szellemi, elméleti alkotást kell védeni, nem a műszaki megoldást, mondja ki 1972-ben egy bírói ítélet²⁷⁶, így a szoftver szerzőjogi védelem alá tartozik. Ezt 1983-ban jogszabályban is kimondják²⁷⁷. Majd az 1999-ben életbe lépett új szerzői jogi törvény külön fejezetben tér ki a szoftverekkel foglalkozó szabályokra : Szjt. VI. fejezet, 58-60. § (A számítógépi programalkotás (szoftver))

A Szjt. nem határozza meg konkrétan a szoftver fogalmát. Számítógépi program és a hozzá tartozó dokumentációt érti alatta és kimondja, hogy védi a forráskódban, tárgykódban vagy bármilyen más formában rögzített formáját ideértve a felhasználói programot és az operációs rendszert.

(az amerikai szerzői jog meghatározza: a számítógépi program utasítások sorozata, amely közvetve vagy közvetlenül számítógépen alkalmazva meghatározott eredmény létrehozását célozza USA Copyright , Act 101.§ a japán jog is hasonlóképpen határozza meg a szoftver fogalmát)

A Szoftver Irányelv ugyan fogalom meghatározást nem ad, de részletes leírást tartalmaz a szoftverről: a szoftver feladata, hogy kapcsolatba lépjen a számítógép részeivel és kapcsolatot teremtsen a használóval. E feladat teljesítése érdekében együttes működés (interakció) szükséges annak biztosítására, hogy a szoftver és a hardver más szoftverekkel és hardverekkel, valamint a felhasználókkal a célnak megfelelően működjenek együtt .

²⁷⁶ Fővárosi Bíróság 25.P27.228/1972.

²⁷⁷ 1969-es szerzői jogi törvényhez kapcsolódó végrehajtási rendelet [9/1969(XII.29.) MM. sz. rendelet] módosító 15/1983. (VII. 12.) MM. Sz. rendelet 1. §-a

Mi áll védelem alatt?

A számítógépi programba beleértendők az előkészítő tervezési anyagok is. A védelem attól függetlenül fennáll, hogy a program milyen módon vagy formában valósul meg. A védelem feltétele az egyéni-eredetiség, tehát a programozó saját szellemi alkotása kell hogy legyen, más feltételtől nem függ a védelem, tehát nem lehet minőségi vagy esztétikai értékeléstől függővé tenni a védelmet. (Szoftver Irányelv 1.§ (3) bek.) Azonban az egyszerű feladatmegoldásra szánt rutinprogramok nem állhatnak védelem alatt, a programnyelvek alapját képező gondolatok, elvek, elgondolások, matematikai műveletek, így az algoritmusok²⁷⁸ sem állhatnak szerzői jogi védelem alatt.²⁷⁹ „...a szoftver csatlakozó felületének (ezek a hardverelemekkel, valamint más szoftverekkel történő összekötést biztosító ún. „interface”-ek) alapját képező ötletre, elvre, elgondolásra, eljárásra, működési módszerre vagy matematikai műveletre a szerzőjogi védelem nem terjed ki. „²⁸⁰

A szoftver csak akkor használható, ha végleges alakja gép által olvasható formában jelenik meg, ez azt jelenti, hogy a programozó művének kifejezési formájában eléggé kötve van. (de pl a mérnök is, műszaki rajz) Azonban az olvashatóság nem feltétele a szerzői jogi védelemnek, tehát ha a forráskódot tárgyi kóddá, (géppel olvasható formává) alakítják át, az nem jelenti, azt hogy a program nem védhető szerzői jogilag.

Szoftverek felhasználása

A szoftverek felhasználásával kapcsolatos rendelkezésekkel a Szjt. 59.§-ban találkozhatunk, ez nagy mértékben védi a jogos felhasználót. Az 59. § (1) bekezdése engedélyezi a szoftverhasználatnak, a többszörözést, átdolgozást, fordítást vagy a szoftver bármely más módosítását, beleértve a hiba kijavítását is és ezek eredményének többszörözését feltéve, ha a szoftvert jogszerűen megszerző személy a szoftver rendeltetésével összhangban végzi és a felhasználói szerződés ezt ki nem zárja.

²⁷⁸ Nem teljesen érthető számomra, hogy az algoritmus miért nem részesül jogi védelemben, hiszen az szerintem az előkészítő tervező anyaghoz tartozik.

²⁷⁹ Szjt. 1.§ (6) bek. és 58.§ (1) bek.

²⁸⁰ SZINGER András, TÓTH Péter Benjámin: Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz Budapest, Novisima: 2004. 194. p.

A (2) bekezdés engedélyezi egy biztonsági másolat készítését, ha az a felhasználáshoz szükséges és kimondja, hogy a biztonsági másolat készítése még a szerződési feltételekből sem zárható ki. (A régi Szjt. értelmében a biztonsági másolat készítés jogsértő cselekedet volt.) A Szoftver Irányelv is előírja, hogy a biztonsági másolat készítését nem lehet kizárni.

„ A 59.§ (3) bekezdés értelmében a szoftver működésének megfigyelése, tanulmányozása a szerző engedélye nélkül is megengedett a jogosított felhasználó számára, ezt a felhasználási jegyzőkönyvben sem lehet kizárni. Nem jogsértő a szoftver kipróbálása a szoftver valamely elemének alapjául szolgáló elgondolás, vagy elv megismerése céljából végzett betöltés, képernyőn való megjelenítés, futtatás, továbbítás vagy tárolás, ha e cselekményeket a szoftver felhasználására jogosult személy végzi..... Kérdés, hogy a felhasználó, akit a szerződéses gyakorlatban sokszor licencevőnek neveznek, és aki jogosult a fenti cselekményekre, adott esetben kötelezhető-e a licencszerződésben az így megismert ideák, elvek üzleti titokként kezelésére. Erre a kérdésre a bírói gyakorlatnak kell választ adnia...

A 'felhasználásra jogosult' kifejezés továbbá azt is jelenti, ez a rendelkezés nem teszi lehetővé, hogy valaki a licencszerződésben rögzített kereteket túllépje. Így nem használhatja a programot a szerződésben meg nem jelölt számítógépen, azon az alapon, hogy megfigyelés, tanulmányozás céljából végzi a futtatást. „²⁸¹

Szoftver- licencszerződések

Nem minden szoftverhasználó van teljesen tisztában azzal, hogy egy program megvásárlásakor azon tulajdonjogot nem szerez, csak korlátozott felhasználói jogokra tesz szert. A szoftverek használatára vonatkozó általános szabályokat a szerzői jogi törvény tartalmazza, azonban a konkrét felhasználói jogviszonyt szinte minden esetben egyedi licencszerződések szabályozzák, amely szerződésekben pontosan szabályozzák a felhasználás módját, körülményeit, a felhasználót megillető jogokat, illetve a rá vonatkozó megkötéseket.

A licencszerződések a legtöbb esetben blanketta-szerződések (azaz olyan szerződések, amelynek tartalmát a szoftver felhasználója nem módosíthatja, úgy kell elfogadnia, ahogyan azt megírták), mivel a tömegesen gyártott szoftverek számára ez felel meg leginkább. A szerződés megkötése azzal jön létre, hogy a felhasználó elfogadja a szerződés feltételeit; ez a

²⁸¹A szerzői jogi törvény magyarázata [szerk: GELLÉRT György] KJK-KERSZÖV [Budapest], [2000] 287-288 p

legtöbb esetben ráutaló magatartással történik, mivel a szoftver bármilyen szintű felhasználása a szerződés elfogadását jelenti.

Attól függően, hogy ezekben a licencszerződésekben milyen arányban védik a szerző jogait illetve milyen mértékben adnak a felhasználóknak jogosítványokat, a licencszerződések több csoportját, típusát különíthetjük el. Az általánosan ismert freeware - shareware - üzleti szoftver hármass felosztásnál jóval több kategória figyelhető meg, amennyiben a megkülönböztetésnél nem csak program ingyenességét, vagy a másolatkészítés esetleges szabadságát, hanem más egyéb szempontokat is figyelembe veszünk.

Az ismertebb szoftverlicenc-típusok neveit talán ismerik a felhasználók, azonban azzal nem mindig vannak tisztában, hogy az elnevezés milyen jogosítványokat illetve kötelezettségeket takar. Gross Balázs szerint ²⁸² „A jogtalan szoftverhasználat gyakran ebből a hozzánemértésből ered, mivel a felhasználó nem ismeri vagy rosszul értelmezi a felhasználás feltételeit.” Ezért is fontosnak tartom ismertetni dolgozatomban a szoftver- licenc szerződések típusait.”

A szoftver-licenc szerződések típusai

Egy kicsit nehéz helyzetben vagyok a szoftverek tipizálásánál ugyanis ahogy Dudás Ágnes is kifejti, „Jellegzetessége a szoftverkategóriákkal foglalkozó irodalomnak, hogy egyes nézetek szélsőségesen eltérnek egymástól, illetve a felismerhetetlenségig összemosódnak. Ez utóbbi eset egyik példája Thomas Hoeren írása,²⁸³ ahol a freeware és a shareware szoftvereket is mint a public domain alá tartozó programokat definiálja.” nincs egységes nézet, több ellentétes és hasonló tipizálással találkozhatunk. Nem vagyok illetékes eldönteni, hogy melyik tipizálás a jó és természetesen az is elképzelhető hogy több jó megoldás létezik. Az általam

²⁸² GROSS Balázs: A szoftver-licencszerződések típusai [Elektronikus dokumentum] Jogi Fórum: 2001. május 5. A hozzáférés módja: <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/19.1.0> A letöltés ideje: 2006. március 22

²⁸³ HOEREN, Thomas: Der Public-Domain-Vertrag Rechtsnatur und Einzelfragen in: CR 1989, 887

készített tipizálás Dudás Ágnes²⁸⁴ Apáthy István-díjas publikációját, Gross Balázs irását²⁸⁵ és a „free-pc” gyűjteményét²⁸⁶ használtam fel.

Gross Balázs két nagy csoportot:

- a tulajdonosi (proprietary) szoftvereket és a
- szabad (free) szoftvereket

különbözteti meg, amelyeken belül további kategóriákat állít fel; a szoftver felhasználásának célja vagy a felhasználó személye szerint más-más licencfeltételek meghatározásával

- a két fő kategória között egy köztes csoport, a "félszabad (semi-free) szoftverek" csoportjáról beszél

Dudás Ágnes is 2 fő csoportról beszél, azonban ő máshol nem használt sajátos elnevezéssel illeti a 2 csoportot:

- érdek szoftverek
- önzetlen szoftverek

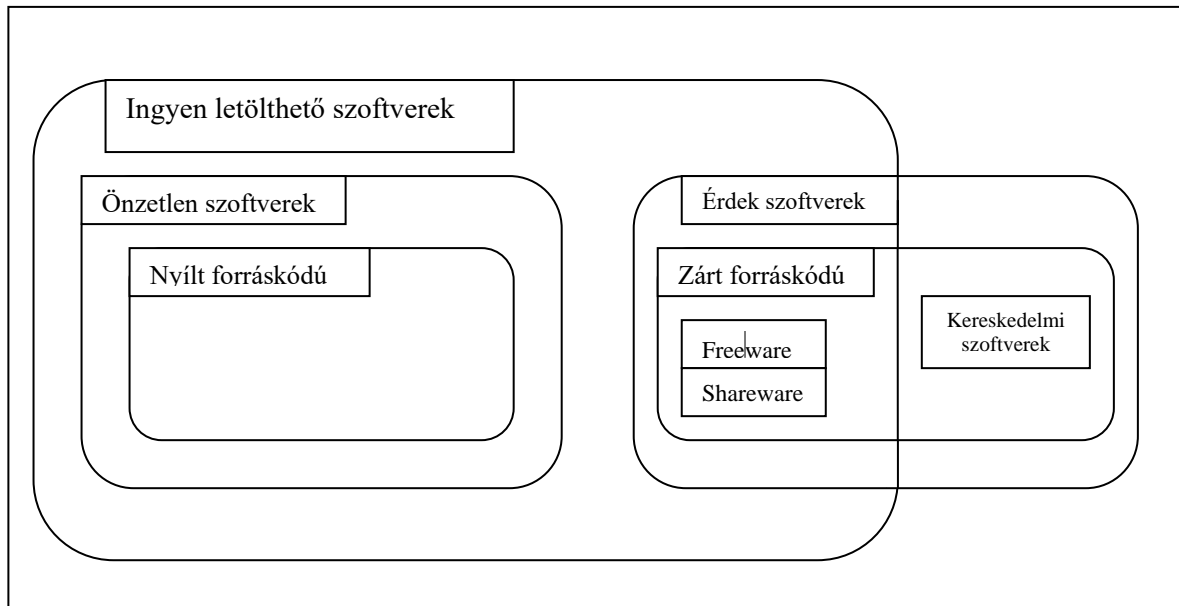
Ez az elnevezés talán jobban tükrözi a 2 csoport elhatárolás alapjául szolgáló okokat.

²⁸⁴ DUDÁS Ágnes: A szoftver szerzői jogi védelme [Elektronikus dokumentum] In. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 110 évfolyam 2. szám (2005. április) A hozzáférés módja:

<http://www.hpo.hu/kiadv/ipsz/200504/01-dudas-agnes.html#1> A letöltés ideje:2006. március 20.

²⁸⁵ GROSS Balázs: [A szoftver-licencszerződések típusai](#) [Elektronikus dokumentum] Jogi Fórum: 2001. május 5. A hozzáférés módja: <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/19.1.0> A letöltés ideje:2006. március 18.

²⁸⁶ A programok felhasználhatósága szerinti licenc-típusok [Elektronikus dokumentum] . A hozzáférés módja: <http://www.free-pc.hu/licencek.html> A letöltés ideje:2006. március 20.

Az "önzetlen szoftverek"

Dudás Ágnes azokat a szoftvereket sorolja az önzetlen szoftverek kategóriájába, melyek alkotóit nem elsősorban a vagyoni gyarapodás motiválja.

"public domain" szoftverek

Azok a szoftverek, melyeket alkotójuk ezen licenc alá helyez, a köz javát szolgálják. Az eredeti szerző minden jogáról lemond. Ellentétben a copyleft szoftverekkel, nem minden esetben teszik kötelezővé a forráskód megismerhetővé tételét.

A public domin szoftverek speciális esete a **careware** ilyenkor az alkotóik egy speciális - ám ellenőrizhetetlen - kikötést illesztettek a licencbe, például, hogy ültessünk egy fát.: *"If you find WinPSX usefull and enjoyable please plant a tree"*.

Gross Balázs azt mondja a public domain „közösség fennhatósága” alá helyezett szoftverekről, hogy nem állnak szerzői jogi szabályozás (copyright) alatt, szerzőjük ugyanis lemondott erről. Ennek értelmében az ezen kategóriába sorolt szoftverek esetében a szerző utólag nem változtathat a felhasználási feltételeken; más kategóriába átsorolásra nincs lehetősége.

A tulajdonosi szoftverek

Amennyiben a szoftver használatára, terjesztésére, vagy kódjának megismerésére bármilyen korlát áll fenn, akkor a tulajdonosi szoftverek csoportjába tartozik. Megfigyelhető, hogy nem az ingyenesség a megkülönböztetés alapja, tehát a tulajdonosi szoftverek között is létezik olyan, amely ingyen beszerezhető. Mégis, ebben a csoportban a legnagyobb részt a kereskedelmi (commercial) programok teszik ki.

Kereskedelmi programok

Azok a programok, amelyeket szerzőjük abból a célból hozott létre, hogy kereskedelmi forgalomba hozza őket; ezért ezek legfontosabb jellemzője, hogy beszerzésük kizárólag ellenérték fejében lehetséges. A szerző szinte minden esetben hivatásos programozó, vagy program-fejlesztő cég, a szoftver pedig egy szoftverterjesztéssel foglalkozó cégen keresztül (ritkább esetben közvetlenül a fejlesztő cégtől) jut el a felhasználóig. A kereskedelmi szoftver felhasználására általában nem állnak fenn korlátok, néhány esetben azonban előfordul, hogy a felhasználói jogviszonyt a szerződés időben korlátozza. A kereskedelmi program bármilyen terjesztése tiltva van - ennek érdekében a másolatkészítésre is szigorú szabályok vonatkoznak, általában csak a programról való biztonsági másolat készítését engedélyezik (Az Európai Unió 91/250/ECC irányelve szerint a biztonsági mentés készítését az egyéni licencszerződésben sem lehet megtiltani). A program szerzője nem biztosítja a forráskód megismerhetőségét - hiszen ennek alapján könnyen hasonló képességű szoftvereket fejleszthetne bárki - sőt a legtöbb esetben a licencszerződés a program működésének megismerésére vonatkozó minden törekvést (visszafordítás, kódvisszafejtés, belső felépítés elemzése) kifejezetten megtiltja. A program felhasználó általi módosítása szintén nem megengedett. Az ilyen licencszerződésű programokra jellemző, hogy a felhasználó jogai pontosan be vannak határolva és a licenc szinte kizárólag a szerző érdekeit védi. A kereskedelmi programokra szinte minden esetben garanciát vállal a terjesztő (habár ez legtöbbször nem terjed ki a szoftver működésére, a garanciavállalás csak az adathordozók használhatóságára vonatkozik). A programhoz minden esetben dokumentáció is tartozik, amely azonban nem mindig papíralapú, a dokumentáció gyakran kizárólag elektronikus formában található meg, amelyet a felhasználó igény szerint kinyomtathat (ez természetesen a szoftver előállítási költségét csökkenti).

A kereskedelmi szoftverek terjesztői gyakran nyújtanak a kínált programjaikhoz extra támogatást - azaz vállalják, hogy a felhasználóknak szaktanácsadást nyújtanak, ingyenes termékismertetőket küldenek, vagy a szoftver következő verziójára való átlépést alacsonyabb áron biztosítják. Ezt a különleges támogatást gyakran csak azoknak a felhasználóknak nyújtják, akik regisztrálták a programot. Az ingyenes regisztráció során a felhasználó sajátmagáról illetve számítógépéről szolgáltat adatokat, amelyek elméletileg a jobb tanácsadást, személyre szabott problémamegoldást segítik elő. A regisztráció során megszerzett adatokkal azonban sajnos gyakran visszaélnék - piackutató tevékenységhez, vagy éppen a számítógépen levő további szoftverek legálisságának megállapítására használják fel őket, ami a regisztráció népszerűségét a legális felhasználók körében is csökkenti.

Freeware programok

Azok a programok, amelyeket szerzőjük freeware-ré nyilvánított, minden esetben ingyenesek. Ezek a programok szabadon terjeszthetők, és a felhasználásukra sincsen korlátozás. A szabad szoftverekkel ellentétben azonban a freeware programok forráskódja nem ismerhető meg, és így a program nem is módosítható. (A freeware programok írói azonban általában nem tiltják olyan agresszívan a visszafejtést, visszafordítást, mint a kereskedelmi programok írói.)

Leggyakrabban a számítógépes munkához kapcsolódó segédprogramok kerülnek ilyen licenctípus alatti megjelenésre. A freeware kategória azonban nem azonos a már említett public domain-nel, hiszen itt a program írója fenntart magának bizonyos szerzői jogokat - a személyéhez fűződő jogokat -; mindössze a terjesztés és a használat vonatkozásában nyújt szélesebb lehetőségeket a felhasználónak. Az ilyen szoftvert alkotója átsorolhatja más kategóriákba; gyakori példa, hogy egy sikeres freeware program újabb verziói shareware, majd később kereskedelmi szoftverként jelennek meg. A freeware programokhoz gyakran nem is mellékelik a konkrét licencszerződést, csak arra utalnak, hogy a programot freeware kategóriába sorolták. Ebben az esetben a freeware licenc általánosan elfogadott feltételei az irányadók.

Shareware programok

A shareware licenc alatt megjelentetett programok első pillantásra nagyon hasonló feltételekkel rendelkeznek, mint a freeware programok. Ezek is ingyenesen beszerezhetők, és szabadon terjeszthetők. A döntő különbség azonban az, hogy a shareware programok nem

használhatók díjfizetés nélkül korlátlanul és teljes körűen. A díjfizetést, ami a program használatának megkezdése után történik, a program használatának korlátozásával érik el. Erre a legegyszerűbb módszer, hogy az ingyenes használatot a licencszerződés csak bizonyos időre engedi (időkorlát), ennek leteltével vagy ki kell fizetni a program árát, vagy fel kell hagyni a használatával. Az időkorlát általában a program telepítésétől indul, és fix ideig (leggyakrabban 30 napig) tart, de konkrét naptári időponthoz is köthetik. Ezzel a shareware programok esetében fennáll az a lehetőség, hogy a felhasználó a vételár kifizetése előtt kipróbálja az adott szoftvert, majd a kipróbálási idő lejártával döntsön csak arról, hogy megvásárolja-e. Az időkorlát mellett más technikai korlátozó eszközökkel is próbálják a felhasználót regisztrálásra készíteni (függetlenül attól, hogy a kipróbálási időn belül, vagy - jogtalanul - annak lejárta után használja). Ilyenek lehetnek a program késleltetett indítása, az ún. "bosszantó képernyők" (nag screen), amelyek egy bizonyos ideig a futó program előtt, annak használatát akadályozva hirdetik a regisztráció előnyeit, vagy a program egyes funkcióinak letiltása, amelyek csak a regisztrált verzióban válnak elérhetővé, de az időkorlát betartására is gyakran kényszerítik a felhasználót a programba épített időmérővel, amely fizikailag is megakadályozza a jogtalan használatot. Ez bizonyos esetekben azt jelenti, hogy a program shareware verziója a teljes verziós program csak egy töredékét tartalmazza.

A shareware és regisztrált változat közötti különbségek szerint háromféle csoportba sorolhatjuk a shareware programokat:

1. A regisztrálás a programban semmiféle változást nem okoz - ahol csak jogi korlátozás állt fenn, technikai korlátozás nem volt a programba építve, azaz a shareware változat a program minden funkcióját korlátozásmentesen tartalmazta.

2. A regisztrálás megszünteti a programba épített korlátozásokat (időkorlát, az egyes funkciók "letiltása", stb)

3. A regisztrálás megtörténtével a felhasználó egy teljesen új programot kap a forgalmazótól (amelyben korlátozások nem szerepelnek) - ez utóbbi esetben a programnak egyidejűleg létezik kereskedelmi és shareware változata is. A shareware programok korábban nem kifejezetten üzleti céllal íródtak, gyakran a díjfizetési kötelezettség nem volt pontosan definiálva, és a regisztrációs díj gyakran csak jelképes összeg volt. Mára azonban a shareware egyértelműen egy üzleti terjesztési koncepció részévé vált, és komoly cégek alkalmazzák ezt a licencelési módot, főleg új termékeiknél.

Az előzőekben bemutatott három legfontosabb típuson kívül a tulajdonosi szoftverek között több további kategória is található.

Trial

A trial (kipróbálásra kiadott) szoftver nagyon hasonló az időkorlátos shareware programokhoz, ugyanúgy ingyen használható egy bizonyos ideig, ami után a további használat feltétele a regisztrációs díj kifizetése. Ezek a programok azonban nem szabadon terjeszthetők, általában a felhasználó más szoftver, vagy hardvertermék megvásárlásával jut hozzájuk.

Limited edition (korlátozott kiadású) szoftver,

Ehhez nagyon hasonló a limited edition (korlátozott kiadású) szoftver, a különbség mindössze az, hogy itt az időkorlát helyett a program működését korlátozták a készítők. Az ilyen feltételekkel megjelenő program teljesértékű, korlátozások nélküli, kereskedelmi szoftverlicenc alatt kiadott párját gyakran "prémium-" vagy "deluxe edition"-nek nevezik, a limited editiontól való különbözőségét érzékeltetendő. Ez a típus sem szabadon terjeszthető, a felhasználó hasonló módon jut hozzájuk, mint a trial programokhoz.

ad-powered (reklámmal támogatott) szoftver

Érdekes átmenet a kereskedelmi és a freeware program között az ún. ad-powered (reklámmal támogatott) szoftver, amely a felhasználás feltételeiben megegyezik a freeware programokkal, készítőjük mégis üzleti céllal hozta létre őket. A bevételt nem a szoftverért fizetett ellenérték biztosítja, hanem a szoftver kezelőfelületén elhelyezett reklámfelület (amelyet a felhasználó a program használata során folyamatosan lát, de az a program használatában nem zavarja), amelyen a program készítőjével megállapodó cégek reklámai jelennek meg, az internetes reklámozásban jól bevált animált reklámcsík formájában. Az ilyen programok szinte minden esetben az internet használatával kapcsolatos segédprogramok, mivel a program készítője csak online kapcsolat segítségével tudja frissíteni a program reklámfelületét.

postcard-ware (email-ware)

Szintén átmeneti kategóriának fogható fel, ezúttal a freeware és shareware között az ún. postcard-ware (email-ware), amelyben a shareware programoknál megszokott korlátozás jelképes, mindössze annyit "követel meg" a program szerzője a felhasználótól, hogy ha tetszik neki a program, és hasznosnak találja, küldjön egy levelezőlapot vagy elektronikus levelet a szerző dokumentációban megtalálható címére. Ezek a programok gyakorlatilag freeware-nek tekinthetők, hiszen a "képeslapküldési kötelezettség" a felhasználó véleményétől függ. Az

egyetlen különbség a freeware-hoz képest, hogy a szerző nyomon tudja követni az általa írt program elterjedtségét, így felhasználói igényeket tud felmérni, aminek nagy jelentősége van akkor, ha a program későbbi változatát már más licenckategóriában tervezi kiadni.

abandon-ware²⁸⁷

A "abandonware" fogalom az angol "abandon" (lemond) és "software" (szoftver) fogalmak összevonásából alakult ki. Az abandon-ware konkrétan nem szoftverlicenc-típus, hanem a licenc-feltételek megváltozására utal, az ebbe a kategóriába tartozó szoftvereket készítőjük ugyanis átsorolta a kereskedelmi szoftver típusából valamely más kategóriába, leggyakrabban freeware-ré, szabad szoftverré vagy a public domain kategóriába. Erre az átsorolásra általában a megjelenés után öt évvel kerül sor, és tipikusan azokon a területeken jellemző, ahol nagyon gyorsan jelennek meg új fejlesztések (pl.: játékprogramok, de régebbi "klasszikus" felhasználói programok is). Mivel a szerzőnek a termékből a gyors elavulás miatt ez után az idő után már csak egészen minimális bevétele származik, megfontolandó a program szabaddá tétele, hiszen a felhasználók így teljes értékű ingyenes termékhez jutnak, ami más termékek jogtalan használatára való hajlandóságukat csökkentheti, és a forráskód elérhetővé tételével a kezdő programozók jutnak hatalmas tudásanyaghoz. Sajnos jelenleg még csak kevés cég alkalmazza az abandon-ware intézményét, de egyre több cég foglalkozik ezzel az új elgondolással.

Szinger András szerint: az abandonware „esetében az eredeti jogosult nem ismert vagy nem elérhető, és a szoftver kereskedelmi forgalomban már nem szerezhető be. Az ilyen 'elhagyott' szoftver egyesek szabadon felhasználhatónak tekintik, noha ennek jogi alapja nincs: ilyen tényállásnak megfelelő szabad felhasználási esetkörrel ugyanis a jog nem ismer, így szerzői jogait a védelmi időn belül bármikor gyakorolhatja az esetleg felbukkanó szerző.”²⁸⁸

A szabad (free) szoftverek

Az első említendő dolog a szabad szoftverek bemutatásánál az, hogy a "szabad" jelző nem azonos a freeware kifejezésben szereplő "free" szóval; amely az utóbbi esetben "ingyenes"-ként fordítható. A Free Software Foundation (FSF) - a szabad szoftverlicencelési módot

²⁸⁷ További információ ezen típusról: <http://www.abandonware.org/>

²⁸⁸ SZINGER András, TÓTH Péter Benjámin: Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz Budapest, Novisima: 2004.202 p.

kidolgozó és népszerűsítő szervezet - szerint a szabad szoftver felhasználójának a következő szabadságokkal kell rendelkeznie:

- 1.A program futtatásának szabadsága (bármely célra, korlátozás nélkül)
- 2.A program működésének megismerésére és ez alapján a program igény szerinti módosítására vonatkozó szabadság
- 3.A program korlátlan terjesztésének szabadsága
- 4.A program fejlesztésének és a fejlesztések nyilvános elérhetővé tételének a szabadsága. Ez a következőket jelenti: A program ingyenesen beszerezhető. Ez tipikusan az Internetről vagy BBS szerverekről való letöltés lehetőségét jelenti, de bármilyen más terjesztési mód is szóba jöhet, például újságok CD-mellékeltén, vagy akár ismerőstől, az ő példányáról való másolat készítésével. Ez a feltétel nem zárja ki azt, hogy a programot ellenérték fejében is terjesszék, azonban nyilvánvaló, hogy az ellenérték fejében a felhasználó egyéb szolgáltatásokat fog elvárni - hiszen ezek nélkül a programot ingyen is beszerezheti. Ilyen egyéb szolgáltatás lehet például a szabad szoftverek összegyűjtése és válogatása és ezek együttes terjesztése, részletes dokumentáció összeállítása vagy különleges garancia nyújtása. A program terjesztőjének a terjesztés megkezdéséhez nincs szüksége a program készítőjének engedélyére (a szabad terjesztés és módosítás lehetősége miatt az ilyen programoknak több szerzője lehet, így célszerűbb inkább fejlesztők közösségéről (community) beszélni), továbbá a terjesztésből szerzett nyereségből nem kötelező a készítőnek juttatni. Ettől függetlenül a terjesztő szinte minden esetben támogatja a fejlesztői közösséget, hiszen a további eredményes terjesztéshez azok újabb termékeire van utalva. A terjesztéssel szemben mindössze két megkötés áll fenn: - ha a forgalmazó csak a bináris kódot (a futtatható programot) terjeszti - akár ingyen, akár ellenérték fejében - akkor a forráskódot a felhasználó kérésére minden esetben, ingyenesen annak rendelkezésére kell bocsátani. Ezen szabályozás nélkül a program (forráskód) megismerhetőségének feltételét könnyen ki lehetne kerülni. - a programmal együtt kell annak dokumentációját is terjeszteni

A fenti terjesztési módnak köszönhetően a szabad szoftverek piaci részesedése jelentősen megnőtt, bebizonyosodott, hogy a "szabad szoftver" licenelési koncepció a piacon is életképes, ezt mutatják például a különböző Linux-disztribúciók kiadásával foglalkozó cégek komoly sikerei, vagy hogy a szoftverpiac jelentős részét "uraló" Microsoft komoly, veszélyes konkurenciának tartja az ilyen termékeket.

A program szabadon használható. Nem állnak fenn tehát megkötések a használó alanyára, a használat időtartamára, a felhasználó szervezeti formájára, vagy egyéb körülményre. A program szabadon terjeszthető. Ez szoros összefüggésben áll az ingyenes beszerezhetőséggel. A program forráskódja megismerhető, és ezáltal a program módosítható, valamint ennek alapján új program (származék) hozható létre. A származék felhasználásának feltételeit a származék készítője határozza meg, és akár más felhasználási kategóriába is sorolhatja, pl. az üzleti szoftverek csoportjába. Ezt a problémát küszöböli ki a "copyleft" eljárás, amely a szabad szoftverek között újabb kategóriákat teremt.

A "copyleft" eljárás

A szabad szoftverek felhasználási feltételeit tehát úgy alakították ki, hogy az ilyen programokat bárki szabadon használhassa és módosíthassa. Abban az esetben, ha a módosító úgy dönt, a program kikerülhet a szabad szoftverek köréből; adott esetben az eredeti készítőjének akarata ellenére. Ezen probléma elkerülésére dolgozták ki a "copyleft" eljárást. Az elnevezés egyértelműen a "copyright", azaz a szerzői jogi védelem fogalmára utal, azonban itt a szerzői jogi védelem nem a szerző, hanem a felhasználók jogait védi, azáltal, hogy a szabad szoftver alapján készített szoftver szerzőjét kötelezik arra, hogy a származékot is szabad szoftverként adja ki. A korlátozás a szerzői jogvédelem szokásos eszközeivel valósul meg, azaz a licencszerződésben jelenik meg. A "copyleft-tel védett" programok esetén tehát a származék minden esetben "megörökli" a szabad szoftver státuszt.

A copyleft megvalósítására dolgozott ki a GNU project egy fix felhasználási feltételcsomagot a GPL-t (General Public Licence). Ez egy általános licencszerződés, amelyet egy programkészítő felhasználhat az általa írt program felhasználási feltételeinek megállapításakor, azaz a programot a GNU General Public Licence feltételei alatt teszi elérhetővé. A GNU GPL nem tartalmaz korlátozásokat a szoftver használatára, csak a terjesztésre és a módosításra - gondoskodik egyrészt arról, hogy a programot csak eredeti formájában és forráskóddal együtt lehessen terjeszteni, másrészt arról, hogy a módosított programot vagy annak alapján készített új programot (származékot) ne lehessen más kategóriába sorolni. Természetesen ezen a konkrét licencszerződésen kívül más szerződési feltételekkel is el lehet érni azt, hogy a program és minden származéka szabad szoftver legyen.

A "félszabad" (semi-free) programok

A tulajdonosi és a szabad szoftverek kategóriája között található egy vegyes licenctípus, amely a felhasználó személyétől, illetve a szoftver felhasználásának céljától teszi függővé annak státuszát. Általában a magáncélra és üzleti célra való felhasználást különböztetik meg, azzal a kitéttel, hogy az oktatásban való felhasználást szinte mindig a magáncélú felhasználással egyező; kedvezőbb kategóriába sorolják. Más esetekben konkrétan a magánszemélyek, és az üzleti vállalkozások között tesznek különbséget; azonban ezekben az esetekben az egyéni vállalkozók, vagy más olyan felhasználók, akiknél a magáncélú és az üzleti felhasználás nem választható el élesen (tipikusan az "otthoni irodában" dolgozók), általában a magánszemélyekkel azonos besorolásba kerülnek. Ezen licencszerződések értelmében a megjelölt célokra, illetve a megjelölt személyek számára ingyenesen lehet használni a programot, kizárólag az üzleti felhasználás vonja maga után a vételár megfizetésének kötelezettségét. Így ezek a programok az üzleti felhasználók számára kereskedelmi programokként, a magánfelhasználók számára freeware vagy szabad szoftverekként jelennek meg (attól függően, hogy a forráskód megismerhető és módosítható-e).

Utószó

Dolgozatomban megpróbáltam megmutatni, hogy az Internet is szerzői jogilag szabályozott terület. Azt viszont nem merem kijelenteni, hogy az egész területen csak jól alkalmazható jogszabályokkal találkoztam, melyek minden esetben ésszerűek és logikusan kikövetkeztethetőek. De remélhetően majd az „Internet jog” is egyértelművé, könnyen alkalmazhatóvá válik. A szerzői jog Internetes szabályozása nem csak hazánkban nincs még teljesen letisztulva, tehát nem kell szégyenkeznünk. Azonban a gyengeségei ellenére sem szabad figyelmen kívül hagyni, foglalkozni kell vele, remélem dolgozatom segített ebben.

Köszönöm mindenkinek, aki közvetve vagy közvetlenül segített a dolgozatom megírásában, nem szeretném őket név szerintem felsorolni, mert az azzal járhat, hogy esetlegesen kifelejték valakit a listából, amit mindenféleképpen szeretnék elkerülni.

Felhasznált irodalom

1. **1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről**
2. **1969-es szerzői jogi törvényhez kapcsolódó végrehajtási rendelet** [9/1969(XII.29.)
3. **1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről** (329/B. §.)
4. **1998. évre irányadó Artisjus-díjközlés** In Magyar Közlöny 1997/117.
5. **1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról**
6. **Artisjust: Kérdések-válaszok** [Elektronikus dokumentum, fórum] A hozzáférés módja: <http://forum.sg.hu/listazas.php3?azonosito=artisjustis&id=1110797986&order=timeline>
A letöltés ideje: 2006. november 20.
7. **BAYER Judit: Az Internet tartalomszabályozása: önszabályozás vs. állami szabályozás**
In. Médiakönyv 2002
8. **BERNERS-LEE, Tim: Commentary on Web Architecture – Links and Law** [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://www.w3.org/DesignIssues/LinkLaw.html>
Letöltés ideje: 2006. február 1.
9. **BERNERS-LEE, Tim: Commentary on Web Architecture – Links and Law** [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://www.w3.org/DesignIssues/LinkLaw.html> A letöltés ideje: 2006. február 1.
10. **BIHARI Tibor: Elektronikus publikáció és a szerzői jogok** [szakdolgozat] Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola, 2002. A hozzáférés módja: <http://mek.oszk.hu/01300/01395> A letöltés ideje: 2006. március 17.
11. **BOLIN, Brad: Linking and Liability** [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://www.bitlaw.com/internet/linking.html> A letöltés ideje: 2006. március 7.
12. **DUDÁS Ágnes: A szoftver szerzői jogi védelme** [Elektronikus dokumentum] In. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 110 évfolyam 2. szám (2005. április) A hozzáférés módja: <http://www.hpo.hu/kiadv/ipsz/200504/01-dudas-agnes.html#1> A letöltés ideje: 2006. március 20.
13. **eFestival díjat nyert az Eduweb Multimédia által készített első hazai interaktív képregény** [Elektronikus dokumentum] Hozzáférés módja: <http://www.eduweb.hu/magunkrol/aktualitasok/> Letöltés ideje: 2006. november 25.
14. **Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény**

15. **ét** :Szerzői jogi dilemmák az Interneten II.: Az Artisjus és az mp3-ak In: e-Times Hungary
2003 április-május
16. Gazdasági hírek [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja:
<http://www.veszprem.hu/Hirekkozlemenyek/Hirhatterarchivum/Gazdasagihirek20060506ho/tabid/717/Default.aspx> A letöltés dátuma: 2006. április. 20.
17. **GROSS** Balázs: A szoftver-licencszerződések típusai [Elektronikus dokumentum] Jogi Fórum: 2001. május 5. A hozzáférés módja: <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/19.1.0>
A letöltés ideje:2006. március 22
18. **GY.I.K.** [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja:
<http://www.proart.hu/?menu=gyik#4> A letöltés ideje: 2006 április 2.
19. **HILLIS**, Bradley J.: Thinking About Linking hozzáférhető: [Elektronikus dokumentum]
A hozzáférés módja: <http://www.llrx.com/features/weblink1.htm> A letöltés ideje:2006. március 27.
20. **HOEREN**, Thomas: Der Public-Domain-Vertrag Rechtsnatur und Einzelfragen in: CR
1989, 887
21. **Hvg.hu**: Becslés Sok milliárdot veszít a magyar filmipar a kalózkodáson [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://hvg.hu/gazdasag/20050812piracy.aspx>
A letöltés ideje: 2005 augusztus 22.
22. **KISS** Zoltán: Az internettel összefüggő életviszonyok jogi szabályozása Magyarországon [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: http://www.neumann-haz.hu/tei/tanulmanyok_digitkvt/kiss/internetjog_hu.html A letöltés ideje: 2005. június 17
23. **LANTAI** Endre: Magyar polgári jog Szellemi alkotások joga Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2001
24. **Letöltés és file-csere: mi legális, mi nem?** : A ProArt – Szövetség a Szerzői Jogokért közleménye [Elektronikus dokumentum] Hozzáférés módja:
<http://www.zeneforum.hu/index.asp?cat=main&mid=6&newsid=15414> A letöltés ideje: 2005 március 17.
25. **LONTAI** Endre: Magyar polgári jog. Szellemi alkotások joga. Budapest, Eötvös Kiadó, 1998.
26. **MILASSIN** László: Az információs társadalom és az EU szerzői joga [Doktori értekezés 2005.]

27. **MURAKÖZI** Gergely: Az Internet technikai megvalósítása a szerzői jog tükrében [Elektronikus dokumentum, szakdolgozat] A hozzáférés módja: <http://kincsestar.radio.hu/mediajog/internetjog.htm> A letöltés ideje: 2006. március 10.
28. **MURAKÖZI** Gergely: Tiszta Amerika, avagy a magyar Net ön- és köz- és magán-szabályozása [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/23> Letöltés ideje : 2006 április 03.
29. **Nívódíj a "Másik oldal" című képregénynek** [Elektronikus dokumentum] Hozzáférés módja: <http://www.eduweb.hu/magunkrol/aktualitasok/> A letöltés ideje: 2006. nov. 30.
30. **Nemzetközi Versenyjogi Liga 2000. évi ajánlásaiból** (kivonat) In: Versenyfelügyeleti Értesítő
31. **O'ROURKE**, Maureen A.: Legal Issues on the Internet – Hyperlinking and Framing, April 1998 [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://www.dlib.org/dlib/april98/04orourke.html> A letöltés ideje: 2006. március 26.
32. **PALÁGYI** Róbert: A magyar szerzői jog zsebkönyve, KJK. Budapest, 1959.
33. **PÓSVÁRI** Sándor: Szerzői jog és Internet 3D-ben [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://euroastra.org/pacal/> A letöltés ideje: 2006. február 20.
34. **A programok felhasználhatósága szerinti licenc-típusok** [Elektronikus dokumentum] . A hozzáférés módja: <http://www.free-pc.hu/licencek.html> A letöltés ideje: 2006. március 20.
35. **Rfc1855** [ford. Négyesi Károly] [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://www.sulinet.hu/tart/cikk/Rd/0/24072/1> A letöltés ideje: 2006. március 24.
36. **SABLEMAN**, Mark : Link Law: The Emerging Law of Internet Hyperlinks, 4 Comm. L. & Policy 557 (1999)
37. **SHMIDT** Kubiszyn, Margaret: Emerging Legal Guidance on 'Deep Linking' [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://www.gigalaw.com/articles/2000-all/kubiszyn-2000-05b-all.html> A letöltés ideje: 2006. március 14.
38. **SÜMEGI** András: Copy-right or left? cikkje alapján In: Digitális Fotómagazin II. évf. 6. sz. 2002. július .
39. **SZAMOSI** Katalin: Az Internet hatása a szerzői jogokra [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://www.sbgk.hu/Hir.asp?id=26> A letöltés dátuma: 2005. június 17.
40. **SZINGER** András: Hogyan másoljunk legálisan?[Elektronikus dokumentum] Hozzáférés módja: <http://www.index.hu/tech/jog/cdcopy/> Letöltés ideje : 2006 április 03.
41. **SZINGER** András, **TÓTH** Péter Benjámin: Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz Budapest, Novisima: 2004.

42. **SZENTESI Kálmán:** A szerzői jognak asztalánál [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: http://it.news.hu/cikkek/2005-05-19/szerzoi_jognak_asztalanal/ A letöltés dátuma: 2005. augusztus 22.
43. **A szerzői jog a gyakorlatban** : A Szerzői Jogi Szakértő Testület véleményeinek gyűjteménye, 1997-2003 / [főszerk. és a megjegyzések szerzője Ficsor Mihály] Bp. : KJK-Kerszöv, 2004.
44. **A szerzői jogi törvény magyarázata** [szerk: GELLÉRT György] KJK-KERSZÖV [Budapest], [2000]
45. **A szerzői jogról mindenkinek** [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: http://www.mie.org.hu/fuzetek/szerzoi_jog.html A letöltés ideje: 2005. június 17.
46. **TÓTH Péter Benjamin:** Jogi felelősség hiperlink alkalmazásakor [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: http://www.artisjus.hu/opencms/export/download/aszerzoi_jogrol/hiperlink.pdf A letöltés ideje: 2005. június 17.
47. **TURI László:** Copyright [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja: <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/jog/copyright.hun> A letöltés ideje: 2005. június 17
48. **VIKMAN László:** Szerzői jogi problémák az Interneten, a Napster-story és más fájlmegosztó módszerek [Elektronikus dokumentum] In. Jogi Fórum 2001. április 2 A hozzáférés módja: <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/21.1.0> A letöltés ideje: 2006. március 10.
49. **Versenyfelügyeleti Értesítő**, 2001. évi 6. szám

VÉGZŐS TESTNEVELÉS SZAKOS HALLGATÓK TORNA, GIMNASZTIKA OKTATÁSÁHOZ VALÓ VISZONYULÁSA

Szerző: Oláh Tamás, testnevelés szak

Konzulens: Fügedi Balázs, főiskolai adjunktus

(Testnevelés- és Sporttudományi Szekcióban III. helyezés)

Bevezető

Felmérésünket a 2004/2005-s tanévben folytattuk Magyarország tanárképzéssel foglalkozó felsőoktatási intézményeiben ($n_1=7$, $n_2=6$), melynek során az adott évben végzős hallgatók véleményére, tapasztalataira voltunk kíváncsiak. Felmerülő kérdéseink a tanári pályához való hozzáállásra, a torna és gimnasztika tárgyak elsajátítása során szerzett tapasztalatokra és a tanítási gyakorlat során történő alkalmazás sikerességére, eredményességére irányultak. Kérdőíves módszerrel longitudinális vizsgálatot folytatva első alkalommal 177 hallgató eredményét kaptuk meg, míg második alkalommal 136 hallgató választ tudtuk feldolgozni. A kutatás érdekessége, hogy a tanítási gyakorlat/vizsgatanítás előtt és utána is felmértük a leendő testnevelők tapasztalatait, hozzáállását az általuk kiemeltnek tartott készségek oktatásával kapcsolatban. Célunk, hogy a végzős testnevelés szakos hallgatók tapasztalatait, véleményét megvizsgáljuk az általános iskolai torna és gimnasztika-oktatással kapcsolatban.

A statisztikai elemzést az SPSS 13.0 for Windows szoftverrel végeztük. Az adatokkal a skáláknak megfelelő alapstatisztikát és nemparametriás statisztikát végeztünk.

Irodalmi áttekintés

Mozgástanulás

Az oktatás elemzése után, vagy akár előtte is megtehetjük, elemeznünk kell a tanulók kezdeti képességeit és egyéb jellemzőit. Teljesítménycélokat csak az oktatási célok, és a tanulói készségek alapos elemzése után lehet meghatározni. Amennyiben ez a cél állandó pontos végrehajtást - netalán gyakorlást - igényel már nem annyira népszerű a sportmozgások között (pl. torna, gimnasztika). Ezek oktatása, elsajátítása, pedig nem egyszerű feladat a mai fiatalság körében, mert habár elismerik fontosságát, de tenni nem akarnak az elsajátítás érdekében (Bognár és mtsai2004a, 2004b). Márpedig a mozgások elsajátításának szenzitív fázisai - különösen zárt mozgáskészségek esetén - az általános iskola (6-14 év) idejére esnek (Farmosi, 1999). A zárt készségű mozgások közül a torna és gimnasztika mozgásanyaga minden tanterv szerves részét képezi. A testnevelés tantárgy jellegéhez igazodva először a motoros tanulás jellemzőit foglaljuk össze. Schmidt (1999) szerint a motoros tanulás olyan összetett belső folyamat, amely kapcsolatos a gyakorlással vagy a tapasztalással és viszonylag tartós változásokhoz vezet a készségszintű viselkedésben (Bognár, Tóth, Baumgartner, 2003). A szerzők véleménye szerint a motoros tanulás egyik legelfogadottabb elméletét Fitts (1964), és Posner (1967) dolgozták ki. Fitts és Posner a motoros tanulás három fázisát - kognitív, assziociatív és autonóm - különböztették meg. *Kognitív fázisról* akkor beszélhetünk, amikor a tanuló megérti az új feladatot. A tanuló ebben a fázisban választja ki a feladat megoldásához szükséges kognitív stratégiát. *Assziociatív fázisba* a tanuló megpróbálkozik a feladat végrehajtásával, miután korábban kiválasztotta a végrehajtás leghatékonyabb módját. *Az autonóm fázisba* a gyakorlással eltöltött hónapok után lép be a

tanuló, amelyet azért neveznek így, mert a tanult készség automatikussá válik. (Bognár, Tóth, Baumgartner2003)

A testnevelés tananyag kiválasztás problematikája a testnevelők szemszögéből

A testnevelők tanítanak és tanulnak hagyományos mozgásformákat (atlétika, torna, gimnasztika, labdajáték), és ha szerény mértékben is, de divatos sportágakat is. A társadalmi igényeknek megfelelően viszont széles körű mozgásos tevékenységet kell biztosítani a tanulók számára, hogy érdeklődésüket fenntartsuk (Hamar, Leibinger, Derzsy, 2003).

“A testnevelés ma már nem elsősorban a tornaterem négy fala közé zárt, az iskolától távol eső sportpályákon zajló testgyakorlást jelenti, hanem egy olyan műveltségi területet jelöl, amely más műveltségi területekkel karöltve igyekszik megoldást találni korunk globális problémáiból a rá tartozó részre. Így a testnevelés mozgásműveltség és a motorikus képességek fejlesztése mellett többek között szerepet vállal a testi és lelki egészség egyensúlyának megteremtésében, az egészséges életmódra nevelésben, a káros szenvedélyek elleni harcban, a helyes higiénés és szexuális szokások kialakításában, sőt a rekreáció és rehabilitáció területén is.” (Hamar; 2003, 34)

“A testnevelő tanári társadalom egységes törekvése kell legyen annak tudatosítása, hogy a testnevelés és sport műveltségterület maga is több tantárgya foglal magában. A különböző sportágak egyre bővülő műveltségtartalma, új sportágak megjelenése, azok belső differenciálódása (pl. keleti önvédelmi sportok filozófiája, szabályrendszere és mozgásanyaga) e területen is, egy bizonyos szint után számúzi a polihisztorokat.”(Gergely, 2003. 34)

A testnevelők szakmai véleménye igen fontos mérlegelési szempont a tananyag összeállításában. A szakmaiság azonban csak az egyik tényező. A pedagógiában ugyanis közhely, hogy a tananyaggal kapcsolatos pedagógiai véleményben nem csupán szakmai szempontok érvényesülnek, hanem sok egyéb dolog, például megszokás, kényelem, az újtól, mástól való félelem stb. egyaránt. Tulajdonképpen idesorolható a testnevelők életkora is. Vajon kinek a véleményét részesítjük előnyben: az idősebb, tapasztaltabb tanárokét? Esetleg a lendületes - és a jövőt képviselő - fiatalabbakét? Meglátásunk szerint itt is, mint az élet annyi más területén, az arany középút a járható. Megoszlik a testnevelő tanárok véleménye arról, hogy milyen szabadidős, önvédelmi és küzdősportot tanítsanak. Viszont teljes egyetértés a testnevelők körében azon kérdésben, hogy a testnevelés tananyaga az atlétika, torna és a négy alap-sportjáték mozgásanyagára épüljön (Hamar, Leibinger, Derzsy, 2003., 35)

Tanulmányunkban ezért tartottuk fontosnak a torna és gimnasztika anyag tanítását megvizsgálni.

A torna- és gimnasztika-oktatás szerepe, jelentősége

Tanulmányunkban ezért tartottuk fontosnak a torna és gimnasztika anyag tanítását megvizsgálni. ismeretes, hogy a torna és gimnasztika jellegű feladatok olyan általános képességfejlesztő gyakorlatokkal és speciális szergyakorlatokkal rendelkeznek, melyek hatékonyan segíthetik a gyermekek egészséges és harmonikus fejlődését (Makszin, 2002). Mivel a torna jellegű mozgásanyag sajátosan koreografált mozgások rendszeréből áll, érdemes megvizsgálni, hogy a sportágnak milyen fejlesztő hatása van az iskolás korosztályra (Donáth, Hamza, Molnár és Vigh, 1996). Egyértelműnek tűnik, hogy a torna és a gimnasztika mozgásanyaga fontos eszköz a gyermekek motoros képességének fejlesztésében (Fügedi, Bognár, Honfi és Rigler, 2005). Az is kétségtelen, hogy számos kondicionális és koordinációs képesség fejlesztése a legideálisabban a torna és gimnasztika eszközrendszerével valósítható

meg. Ugyanakkor valószínűleg minden túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a sportág mozgásanyagának gyakorlása az összes motoros képesség fejlődésére pozitív hatással van.

A gimnasztika fogalma: a gimnasztika általánosan és sokoldalúan képző, a sportágak előkészítő, fejlesztő és szinten tartó gyakorlatait és az ember természetes mozgásait foglalja magába.” (Derzsy, 2004. 9.)

Célja: “a gyakorlatok tanítása, tanulása során olyan mozgáskészségek kialakítása, illetve motoros képességek fejlesztése, amelyek előremozdítják az egészséges testi fejlődést, lehetőséget biztosítanak a mozgáskultúra fejlesztésére és a sportbeli teljesítménynyfokozásra, emellett felkeltik, majd megszilárdítják az aktív és rendszeres testedzés, valamint sportolás iránti érdeklődést.” (Derzsy, 2004. 10.)

Feladatai: A szervezet felkészítése a testmozgásra, az általános és speciális bemelegítés révén,

- segíti a mozgástanulási folyamatok felgyorsítását, a ráfordított idő lerövidítését,
- csökkenti a balesetek kockázatát, illetve a sérülések kialakulásának lehetőségét,
- fokozza a szervezet regenerálódását, az elfáradt izmok helyreállítását,
- hozzájárul a rehabilitáció tökéletesítéséhez,
- gyorsítja a kezdő sportolók képességeinek megalapozását,
- felgyorsítja a haladó sportolók képességeinek fejlődési ütemét,
- elősegíti az élsportolók képességeinek szinten tarását,
- hozzájárul az egyén alapvető mozgásműveltségének bővítéséhez,
- fontos szerepe van az egészség megőrzésében, pszichikai, erkölcsi tulajdonságok kialakításában (Derzsy, 2004. 10.).

A torna meghatározására Bejek állítását fogadjuk el Ennek alapján Bejek (1996) a következőket fogalmazta meg: „A torna mozgásanyaga fontos eszköz a motoros képességek fejlesztésében. A kondicionális képességek közül az erőt, a gyorsaságot, a gyorsérőt, a gyorsérőállóképességet kell kiemelni. A koordinációs képességek mindegyike említésre méltó a torna hatáselemzésekor, úgy, mint téri tájékozódás, egyensúly, ritmus- és dinamikai érzék, valamint a dinamikával összefüggésben a differenciáló képesség. Fejleszti a figyelemkoncentrációt, az önbizalmat, ösztönző hatású és sikerélményt nyújt. Segíti az oly szükséges versenyképesség kialakulását. Próbára teszi a gyakorlók bátorságát, akaratát. Jellemformáló, kialakítja a helyes önértékelést, rendszeres munkára szoktat, alkalmazkodásra tanít és esztétikai igényességre nevel.” (Bejek, 1996.,35.)

Célja: A torna mozgásanyaga olyan fejlesztő hatású elemeket, gyakorlatokat is magában foglal, amelyek más testgyakorlati ágak gyakorlataival nem pótolhatók. Gyakorlatanyagának gazdagsága és fejlesztő hatása kitűnően alkalmassá teszi a testnevelési órák mozgásanyagának színesítésére.(Bejek, Hamar, 1991)

Feladatai: Kiválóan alkalmas a kondicionális képességek fejlesztésére. Hatékonyan fejleszti koordinációs képességeit is. A tornát gyakorlónak rendelkeznie kell azzal a képességgel, amely mozgását térben és időben és dinamikailag koordinálja. A helyes végrehajtáshoz megfelelő izületi mozgékonyagra van szükség. A torna mozgásanyaga természeténél fogva egyénre szabottan differenciálható. Ha a végrehajtás sikeres sikerélményt biztosít és ösztönöz a további gyakorlásra. A torna mozgásanyaga jó eszköz lehet versenyképesség fejlesztéséhez. Az eredményes gyakorláshoz elengedhetetlen feltétel a koncentráció, bátorság, akarat. A tornázás elősegíti a helyes önértékelés kialakulását.

Felmerülő kérdéseink:

- A) Mi a véleményük ezen tárgyak szerepéről az oktatásban?
- B) Mennyire elégedettek, illetve nem elégedettek a képzésük során kapott ismeretekkel?
- C) Hogyan alkalmaznák a gimnasztikát a testnevelési órákon?
- D) Mi a hallgatók megítélése a tanítási gyakorlat, vizsgatanítás után a torna és gimnasztika tárgyak szerepével kapcsolatban a gyakorlatban?
- E) Szereztek-e új ismereteket, tapasztalatokat torna és gimnasztika tárgyakból a gyakorló - és vizsgatanítás során?
- F) A tanítási gyakorlat, vizsgatanítás birtokában hogyan értékelik a tanulmányaik során kapott ismereteket – illetve azok jelentőségét a torna gimnasztika kapcsán?
- G) Szívesen tanítanának-e tornát, ha testnevelőként edzőként helyezkednek el?

Hipotéziseink:

- A) Feltételezésünk, hogy nem látják be ezen tárgyak fontosságát az iskolai testnevelésben, valamint a testnevelő tanárképzés során.
- B) Képzésük alatt kapott ismeretek mennyiségével és minőségével elégedettek.
- C) Feltételezzük, hogy a végzősök többsége csak bemelegítésre alkalmazná gimnasztika mozgásanyagát.
- D) A gyakorló és vizsgatanítás után a hallgatók fontosnak ítélik meg a torna és gimnasztika mozgásanyagát.
- E) Feltételezzük, hogy a végzősök szereztek új ismereteket, tapasztalatokat a gyakorló és vizsgatanítás során.
- F) Úgy véljük, hogy a gyakorlótanítás és vizsgatanítás után a hallgatók, tanulmányaik során kapott ismereteket megfelelőnek tartják.
- G) Feltevésünk továbbá, hogy a hallgatók többsége nem szívesen tanítana tornát, ha testnevelőként vagy edzőként helyezkedne el.

Anyag és módszer

Felmérésünket a 2004/2005-s tanév őszi féléve során végeztük Magyarország összes testnevelő tanárképzéssel foglalkozó felsőoktatási intézményében. Első felmérésünkben az összes intézmény eredményeit megkaptuk, második körben egy intézmény eredményeit nem tudtuk feldolgozni ($N_1=7$; $N_2=6$). A második felmérésben már csak 6 intézmény vett részt, ami nem befolyásolja eredményeinket, mert nem az intézményeket hasonlítjuk össze, hanem tendenciákat vizsgálunk. Jelen munkánkban a kérdőíven szereplő kérdések közül csak a torna és gimnasztikával foglalkozó kérdéseket emeltük ki. A kérdőívek további részét egy következő felmérés, dolgozat alapjának tekintjük.

Azon utolsó éves hallgatók véleményére és tapasztalataira voltunk kíváncsiak, akik a vizsgatanításukra készültek. A mintavétel során teljes minta felvételére törekedtünk, azonban az értékelhető és feldolgozható kérdőívek száma összesen 177 volt az első alkalommal, míg második alkalommal 136 hallgató válaszát tudtuk feldolgozni. Ez megközelítőleg mintegy

fele a végzős testnevelés szakos hallgatói létszámnak. A felmért mintánkban a nemek megoszlása 51,7% férfi és 48,3% nő.

Tanulmányunkban nem az intézmények közötti összehasonlításra törekedtünk, hanem inkább tendenciákat vizsgáltunk a teljes minta alapján. Önkitöltős kérdőíves módszerrel gyűjtöttünk adatot, melyeket előzetes telefonos egyeztetés alapján az adott intézményben dolgozó kollegáknak postán küldtük ki válaszborítékkal együtt. A kitöltött kérdőíveket szintén a kollegák közreműködésével ugyanúgy postán kaptuk vissza. Kérdőívünk zárt és nyílt végű kérdéseket tartalmazott, mely kvalitatív és kvantitatív elemzést tett lehetővé. Az értékelés az egyes kérdések elemzésével kezdődött. A nyílt végű kérdéseknél a válaszok jellegét megvizsgálva azok jellemzői alapján csoportokat és kódokat képeztünk.

A statisztikai elemzést az SPSS 13.0 for Windows szoftverrel végeztük. Az adatokkal a skáláknak megfelelő alapstatisztikát és nemparametriás statisztikát végeztünk.

Eredmények

I. felmérés

Torna szerepe

A torna közoktatásban betöltött szerepéről a hallgatók többek között a koordináció- és képességfejlesztést (36,9%), mozgáskultúra kialakítását (15,3%), később is hasznosítható mozgások alapját (13,6%), valamint szép testtartás kialakítását (10,8%) és a más sportág által el nem érhető hatást (9,1%) emelték ki. Minden más válasz együttesen 15,2%-t tett ki, illetve nem válaszolt a kérdésre 9,1%. Az eredmények alapján elmondható, hogy szignifikánsan többen hangsúlyozták a torna koordináció- és képességfejlesztés szerepét, mint amennyien a többi szerepet ($\chi^2=117.091$; $df=7$; $p<0,0001$).

1. táblázat

A hallgatók tapasztalatát, a pedagógusképzést illetően az elégedettségre és az elégedetlenségre irányuló kérdéseinkkel vizsgáltuk. Azt a kérdést tettük fel, hogy mivel elégedettek, illetve nem elégedettek a testnevelő tanárképzésben a torna oktatásával. Mindkét kérdés esetében meglepő volt a nem válaszolók magas aránya: 58,0% nem válaszolt a kérdésre az elégedettség, illetve 36,0% az elégedetlenséggel kapcsolatban. Mindennel elégedett a minta egyötöde (22,0%), az oktatás színvonalával 13,6% és az elmélettel 5,6%. Mindössze 0,6% fejezte ki általános elégedetlenségét.

2. táblázat

Az elégedetlenség esetében a kevés idő (13,7%), nem megfelelő feltételek (12,6%) és az ismeretátadás (10,3%) emelkedett ki. Érdemes még megemlíteni a rávezető gyakorlatok és a segítségadás oktatásának problematikáját, amit a hallgatók 10,8%-a jelölt meg. Az összes többi válasz 16,5%-ot tett ki.

3. táblázat

Ezek után azoknak a hallgatóknak a válaszait vizsgáltuk, akik pedagógusként szeretnének elhelyezkedni. Arra a kérdésre, hogy a torna mely részét tanítanák szívesen, Legtöbben a talajtornát említették (58,3%). Minden szerrel szívesen foglalkozna a minta

13,0%-a, míg az ugrást említette 7,0%. Az összes többi szer nem tartott számot olyan nagy érdeklődésre (13,1%). A nem válaszolók aránya 8,7% ($\chi^2=313.261$; $df=9$; $p<0,0001$).

Gimnasztika szerepe

Arra a kérdésre, hogy miért fontos a gimnasztika alkalmazása a közoktatásban, a következő válaszokat adták a végzős hallgatók: segíti a bemelegítést (32,2%), sokféle mozgástartalom tartozik hozzá (16,9%), rend, fegyelem, figyelem fejlesztésére alkalmas (14,1%) és erkölcsi-akarati tulajdonságok fejlesztésére jól használható (13,0%). Nem válaszolt 13,7%, az összes többi válasz 10,1%-ra jött ki ($\chi^2=95.497$; $df=7$; $p<0,0001$).

4. táblázat

A testnevelő tanárjelölteket megkérdeztük, hogy mivel elégedettek és mivel nem a testnevelő tanárképzés gimnasztika oktatásával kapcsolatban. A kérdés első felére 44,6%, míg a másodikra 58,0% nem válaszolt. Ennek alapján nem az elégedetlenség mutatkozik meg a válaszokban, hanem sokkal inkább az érdektelenség. A végzős hallgatók 48,5%-a nagyjából vagy teljes egészében elégedett a gimnasztika-oktatással, 9,0% csak a gyakorlati részével, míg 7,9%-a csak az elméleti résszel.

5. táblázat

Az elégedetlenség legfőbb mutatója az volt, hogy az elmélet és gyakorlat között a hallgatók nem találnak összhangot (19,9%). Érdemes még megemlíteni az ahány tanár, annyiféle gyakorlatvezetés (7,4%), kevés az óra (5,1%), gyenge elméleti és gyakorlati követelmények (4,5%) és kevés az elmélet (4,0%) válaszokat.

6. táblázat

A gimnasztika alkalmazásának mikéntjére irányuló kérdés esetében nagy százalékban (38,3%) a bemelegítés jelent meg a kapott válaszok között. Említésre méltó még, hogy fegyelmezés céljából is aránylag sokan alkalmaznák a gimnasztikát (10,4%), illetve a gimnasztika alkalmazásának minden területét is ugyanennyien jelölték meg (10,4%). Elgondolkodtató viszont a nem válaszolók magas aránya (33,9%). Összes többi válasz 6,9%-ot tett ki ($\chi^2=114.783$; $df=6$; $p<0,0001$).

II. felmérés

Torna ismeretek

Az új ismeretek szerzésével kapcsolatos kérdésünkre torna esetében 41,2% jelezte, hogy sikerült új ismereteket, tapasztalatokat szereznie ($\chi^2=22.353$; $df=3$; $p<0,0001$), a hallgatók 13,2%-a szerzett új tapasztalatokat a segítségnyújtásban, nem szerzett új ismereteket a végzősök 22,1%-a. Erre a kérdésünkre nem válaszolt 23,5%.

Arra a kérdésünkre, hogy hogyan értékelték a torna szerepét a gyakorlatban a többi sportággal összehasonlítva a végzősök 44,1%-a egyszerűen a fontos választ adta, 8,1% a mozgáskoordináció miatt jelölte fontosnak, 4,4%-uk a testtartás miatt tartotta fontosnak a tornát. Kérdésünkre a hallgatók 19,9%-a azt a választ adta, hogy a torna ugyanolyan fontos,

mint a többi sportág. 11,0% nem tartotta fontosnak és 2,9%-uk nehéz/speciális jelzőt adta válaszként. Nem válaszolt 9,6%.

7. táblázat ide

A képzésük során kapott felkészítés megfelelő voltáról a tornával kapcsolatban 65,4% igenlő, 23,5% nemleges választ kaptunk, 4,4% nem válaszolt, 6,6% egyéb kategóriába tartozó választ adott: 1,5% úgy gondolta kevés óraszám volt tornából. 5,1%-uk azt kihangsúlyozta, hogy oktatásra nem készítették fel megfelelően. Eredményünk itt is erősen szignifikáns. ($\chi^2=196,132$; $df=4$; $p<0,0001$)

8. táblázat

A hallgatók többsége 59,6%-a úgy gondolja, hogy szívesen tanítana tornát, ha testnevelőként/edzőként sikerül elhelyezkednie. 30,9%-uk nem szeretne tornát tanítani, 5,9% még bizonytalan, nem válaszolt 3,7%. ($\chi^2=11,471$; $df=3$; $p<0,0001$)

Gimnasztika ismeretek

Gimnasztika esetében 44,1% szerzett sok új ismereteket, nem szerzett új ismereteket 21,3% ($\chi^2=98,441$; $df=5$; $p<0,0001$), a végzősök több mint $\frac{1}{4}$ -e (16,9) a gyakorlatvezetésben szerzett új tapasztalatokat. Ebben a kérdésben egy olyan kategória is született, amelybe azokat a válaszokat soroltuk, amik egyáltalán nem a feltett kérdésre irányultak (2,9%). Érdekes, hogy a hallgatók 1,5%-a azt a választ adta, hogy nem úgy kellett tanítaniuk a gimnasztikát, mint ahogy az a főiskolán/egyetemen tanulták.

9. táblázat

Gimnasztika szerepe a gyakorlatban, a hallgatók megítélése szerint. 77,2%-ban fontosnak tartják ($\chi^2=280,397$; $df=4$; $p<0,0001$), 10,3% a bemelegítésnél találta fontosnak a gimnasztikát. Nem tartotta fontosnak a hallgatók 2,9%-a, és 3,7% hasonló választ adott, mint előző kérdésünkre nem az kellett, amit tanítottak. A hallgatók 5,9%-a nem válaszolt.

10. táblázat

Gimnasztikával kapcsolatban a megkérdezettek több, mint fele 58,1%-a jelölt meg jó/maximális felkészítést, ami szignifikánsan nagyobb hangsúlyt kapott a többi válasznál. ($\chi^2=132,676$; $df=4$; $p<0,0001$). Közepesnek/elfogadhatónak érezte a felkészültségét a gimnasztika oktatására/vezénylésére 20,6%. A végzősök 8,7%-a úgy gondolta, hogy rosszul készítették fel a főiskolán. 6,6% a kevés gyakorlatot jelezte válaszában és ugyancsak 6,6% nem válaszolt kérdésünkre.

11. táblázat

Összefoglalás:

A tanulmány során fontosnak tartottuk a tornával kapcsolatos előképzettségi mutatók ismeretét. A kérdéseket érdemes volt feltenni, hiszen beigazolódott, hogy a torna szerepének meghatározásakor a korábbi ismeretek és tapasztalatok hiánya erősen befolyásolta a véleményeket. Ezen még a képzés során szerzett ismeretek sem változtattak.

A hallgatók ismerete saját bevallásuk alapján tornából erősen a közepes értékek felé közelít, míg gimnasztikából inkább a jó érték jellemző. Ebből arra következtetünk, hogy a gimnasztikát (mind mozgásanyag, mind elmélet tekintetében) könnyebben sajátítják el a hallgatók. A hallgatók többsége úgy érzi, hogy nem szereztek a torna és gimnasztika oktatása terén kiemelkedően új ismereteket, viszont az oktatásban betöltött szerepet mindkét esetben igen nagy arányban fontosnak tartják.

A tornával kapcsolatban a konkrét célirányultságot a hallgatók nem igazán látták át, míg gimnasztika tekintetében a testkultúrában betöltött általános funkció tűntek hiányosnak. Torna esetében elsősorban a mozgásoktatásban betöltött szerep emelhető ki, és átfogó, illetve általános meghatározásokat tettek. Gimnasztika esetében sajnos ennek ellenkezője fedezhető fel, csak a részfunkciókat ismerték fel a tanárjelöltek. A torna mozgásanyagban az ugrás iránti érdeklődés meglepőnek mondható, mert annak oktatásától és végrehajtásától többnyire a hallgatók és tanárok is tartanak. Az ugrás az a gyakorlat, melyen keresztül a torna igazán kifejti jellemformáló és személyiségfejlesztő hatását (bátorság, félelem leküzdése). Gimnasztika alkalmazási módjának esetében a nem válaszolók magas aránya azt feltételezi, hogy a tudatosság hiányzik a hallgatókból. Ez azt jelenti számunkra, hogy habár könnyebb az elsajátítása a gimnasztikának, de a tudatos alkalmazása már problémát jelent.

Összességében a hallgatók megfelelően tartják a képzés során kapott felkészítést a két testkultúrális területtel kapcsolatban, azonban elgondolkodtató a kérdéseket meg nem válaszolók magas aránya. Ennek alapján azt mondhatjuk, hogy a hallgatókat nem túlzottan érdekli saját képzésük és nem is szívesen véleményezik a programot. Ez a jövő testnevelő tanárainak esetében nem egy biztató kép, igénytelenséget és érdektelenséget mutathat. Képzésükkel kapcsolatban a végzősök nem tudnak konkrét igényeket meghatározni, ami azt jelentheti, hogy számukra nem jelent semmilyen különösebb tartalmat a felkészülés. Egyszerű automatizmusnak tekintik a képzést, ami később rá fogja nyomni bélyegét a munkájukra.

A gyakorló és vizsgatanítások a hallgatók többségének jelesre sikerült, ami a hallgatók jó felkészültségéről ad számot. A hallgatók felének egyáltalán nem változott a véleménye a pedagógus pályáról. Az elhelyezkedés nehézségével tisztában vannak. Akiknek változott a véleménye a gyakorló és vizsgatanítás után, azok is inkább megerősítést kaptak a tanári pályára, véleményük többnyire pozitívan változott.

Hipotézisünk helytelennek bizonyult, mert a leendő testnevelő tanárok egyöntetűen fontosnak tartják a torna szerepét az iskolai testnevelésben és a képzésük során egyaránt. Oktatását azonban már nem tartják annyira egyértelműen lényegesnek. A torna sportágat a más sportágakkal összehasonlítva azonos jelentőségűnek jelölték meg. Hipotézisünk hamisnak bizonyult, mert a hallgatók többség úgy gondolja szívesen tanítana tornát, ha testnevelőként, edzőként helyezkedne el.

Feltevésünk nem igazolódott, mert a gimnasztika szerepét az iskolai testnevelésben fontosnak ítélik meg, azonban nem tudják pontosan megítélni feladatát, célját meghatározni. Feltevésünk helyesnek bizonyult, mert sokan a gimnasztika speciális mozgásanyagát csak a bemelegítéshez tartották fontosnak. A gimnasztika pedig, mint ahogy az irodalmakból is kiderült segíti a mozgástanulási folyamatok felgyorsítását, a ráfordított idő lerövidítését, csökkenti a balesetek kockázatát, illetve a sérülések kialakulásának lehetőségét, fokozza a szervezet regenerálódását, az elfáradt izmok helyreállítását, hozzájárul a rehabilitáció tökéletesítéséhez, gyorsítja a kezdő sportolók képességeinek megalapozását. Végezetül elmondhatjuk, hogy a sportmozgások ezen fajtája nincs „kihálófélben”, az érdeklődés még fenntartható, legalábbis egy darabig.

Felhasznált irodalom:

Bejek Klára(1996): *A torna fejlesztő hatásai*, In: Bejek, Hamar (1996): Torna ABC, Okker, Budapest, 31- 35.

Bognár József, Fügedi Balázs, Suskovics Csilla és Kovács T. László (2004a): *A testi nevelés célja: a kommunikáció szerepe és jelentősége 10-14 éves diákok tapasztalataiban és meggyőződésében*. IV. Országos Neveléstudományi Konferencia (okt. 20-22), Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 159

Bognár József, Tóth László, Baumgartner Eszter (2003): *Gondolatok a tanulásról*. Iskolai testnevelés és sport, 10, 14-17.

Dr. Derzsy Béla (2004): *A gimnasztika alapjai*, ChaseCar Kft. ,Budapest, 9-11.

Donáth Ferenc, Hamza István, Molnár Ferenc, Vigh László (1996): *Torna az iskolában*. Magyar Testnevelési Egyetem, Budapest

Farmosi István (1999): *Mozgásfejlődés*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs

Balázs Fügedi, József Bognár, László Honfi, Endre Rigler (2005): *Challenges and Obstacles in Motor Learning: The Role and Functions of Contextual Factors in Gymnastics and Calisthenics*, Kalokagathia, Review of the Faculty of Physical Education and Sport Sciences, Budapest, 3, 68-80

Gyulai Gergely (2000): *Stratégiai gondolkodás a tervezésben és a tanórai gyakorlatban*. Módszertani lapok – Testnevelés, 3. sz. 48-56.

Hamar Pál (1996): *A torna fejlesztő hatásai*, In: Bejek, Hamar (1996): Torna ABC, Okker, Budapest, 31-35.

Hamar Pál (2003): *A testnevelés kerettanterv, tantervi keretei*. Új Pedagógiai Szemle, 6. sz. 48-56.

Hamar Pál, Leibinger Éva, Derzsy Béla (2003): *A testnevelés tananyag – kiválasztás problematikája a testnevelők szemszögéből*. Magyar Sporttudományi Szemle, 2, 34-40.

Makszin Imre (2002): *A testnevelés elmélete és módszertana*. Dialóg Campus Kiadó,

Táblázatok

1. táblázat: Miért fontos a torna oktatása az általános iskolában?

	Gyakoriság	Abszolút százalék	Relatív százalék
Később is hasznosítható mozgások alapja	24	13,6	13,6
Koordináció + képesség fejlesztő hatása miatt	65	36,7	36,9
Mozgáskultúra kialakítása érdekében	27	15,3	15,3
Izületi mozgékonyság, hajlékonyság fejlesztő a sport	6	3,4	3,4
Olyan fejlesztő hatása van, ami máshol nem érhető el	16	9,0	9,1
Testtartás/szép tartás fejlesztése miatt	19	10,7	10,8
A sport népszerű és látványos	3	1,7	1,7
Nincs válasz	16	9,0	9,1
Összesen	176	99,4	100,0
Hiányzóadat	1	0,6	
Mindösszesen	177	100,0	

2. táblázat: Mivel elégedett a képzés torna oktatásával kapcsolatban?

	Gyakoriság	Százalék

Elmélettel	10	5,7
Oktatás színvonalával	24	13,6
Semmivel	1	0,6
Nincs válasz	103	58,0
Mindennel	40	22,2
Mindösszesen	177	100

3. táblázat: Mivel nem elégedett a képzés torna oktatásával kapcsolatban?

	Gyakoriság	Százalék
Gyakorlati képzéssel	13	7,4
Elméleti ismeretekkel	18	10,3
Rávezető gyakorlatok oktatásával	13	7,4
Segítségadás oktatásával	6	3,4
Kevés az idő rá	24	13,7
Nem lehet mindenki tornász	2	1,1
Szélsőséges az osztályzás	4	2,3
Magas a követelményszint	10	5,7
Nincsenek megfelelő feltételek	22	12,6
Nincs válasz	64	36,1
Mindösszesen	177	100%

4. táblázat: Miért fontos a gimnasztika oktatása az általános iskolában?

	Gyakoriság	Százalék
Bonyolultabb gyakorlatok előkészítése	11	6,2
Segíti a bemelegítést-	57	32,2

képességfejlesztést		
Erkölc, akarat fejlesztése	23	13,0
Rend, fegyelem, figyelem	25	14,1
Előkészít az órára	5	2,8
Sokféle mozgástartalom	30	16,9
Képességek felsorolása	2	1,1
Nincs válasz	24	13,7
Mindösszesen	177	100,0

5. táblázat: Mivel elégedett a képzés gimnasztika oktatásával kapcsolatban?

	Gyakoriság	Százalék
Elmélettel	14	7,9
Gyakorlattal	16	9,0
Mindennel (elmélet és gyakorlat)	25	23,8
Nagyjából megfelelő, így jó ahogy van	26	14,7
Nincs válasz	79	44,6
Mindösszesen	177	100

6. táblázat: Mivel nem elégedett a képzés gimnasztika oktatásával kapcsolatban?

	Gyakoriság	Százalék
Kevés az óra	9	5,1
Kis terhelés – nagy követelmények	2	1,1
Kevés az elmélet	7	4,0
Nincs elmélet és gyakorlat között összhang	35	19,9
Gyenge elméleti és gyakorlati követelmények	8	4,5
Ahány tanár, annyiféle gyakorlatvezetés	13	7,4

Nincs válasz	103	58,0
Mindösszesen	177	100

7. táblázat: Hogyan értékeled a torna szerepét a gyakorlatban a többi sportággal összehasonlítva?

	Gyakoriság	Százalék
Nincs válasz	13	9,6
Fontos	60	44,1
Fontos a mozgáskoordináció miatt	11	8,1
Fontos a testtartás miatt	6	4,4
Nem fontos	15	11,0
Ugyanolyan fontos, mint a többi	27	19,9
Nehéz, speciális	4	2,9
Mindösszesen	136	100,0

8. táblázat: Hogy érzed felkészítettek-e megfelelően a torna oktatására a főiskolán/egyetemen?

	Gyakoriság	Százalék
Nincs válasz	6	4,4
Igen	89	65,4
Nem	32	23,5
Kevés volt az óra	2	1,5
Oktatására nem	7	5,1
Mindösszesen	136	100,0

9. táblázat: Milyen új ismereteket/tapasztalatokat szereztél a gimnasztikával kapcsolatban?

	Gyakoriság	Százalék
Nincs válasz	18	13,2
Gyakorlatvezetés	23	16,9
Új ismereteket nem szereztem	29	21,3
Sok új ismeretet szereztem	60	44,1
Hülyeség/rossz válasz	4	2,9

Máshogy kellett tanítani, mint amit tanultuk	2	1,5
Mindösszesen	136	100,0

10. táblázat: Hogyan értékeled a gimnasztika szerepét a gyakorlatban?

	Gyakoriság	Százalék
Nincs válasz	8	5,9
Fontos	105	77,2
Nem fontos	4	2,9
Bemelegítésnél	14	10,3
Nem az kellett, amit tanítottak	5	3,7
Mindösszesen	136	100,0

11. táblázat: Hogy érzed mennyire készítettek fel a gimnasztika oktatására/vezénylésére a főiskolán/egyetemen?

	Gyakoriság	Százalék
Nincs válasz	9	6,6
Jól/maximálisan	79	58,1
Közepesen/elfogadhatóan	28	20,6
Rosszul/sehogy	11	8,1
Kevés volt a gyakorlat	9	6,6
Mindösszesen	136	100,0

BIOERÓZIÓS NYOMOK KÁRPÁTI KORÚ BALANUS-OK VÁZMARADVÁNYAIN

Szerző: Kovács Beatrix, földrajz-környezetvédelem szak

Konzulens: dr. Dávid Árpád, főiskolai docens

*(Fizika, Földtudományok és Matematika Szekcióban kiemelt dicséret,
és a Magyar Földtani Intézet Különdíja)*

1. BEVEZETÉS

A dolgozat célkitűzése vizsgálni, bemutatni egy Nagyvisnyó közelében található, kora-miocén, (kárpáti) korú Balanus ősmaradványok mészvázain előforduló bioeróziós nyomokat.

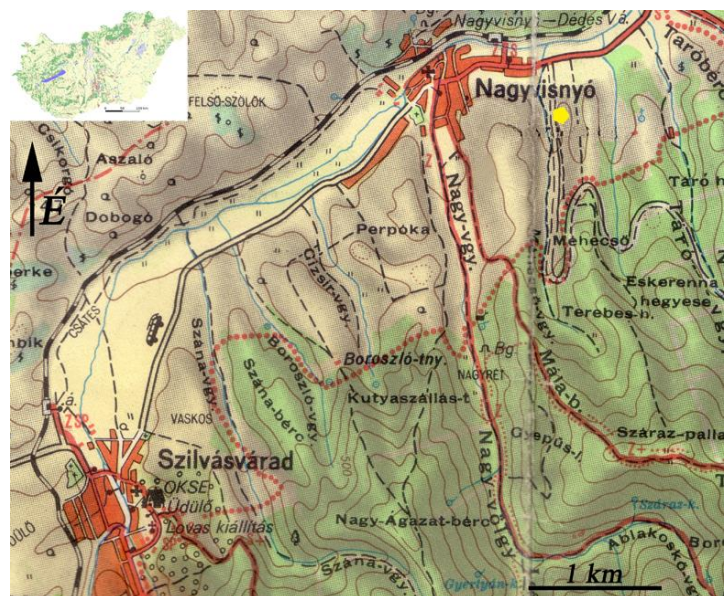
Leírom az egyes életnyomokat, azok gyakoriságát, az egyes mészvázakon való elhelyezkedését. Bemutatom azokat a szilárd vázzal nem rendelkező élőlényeket, melyeknek tevékenysége nyomán az életnyomok keletkeztek.

Majd a megfigyelések alapján paleoökológiai és ősföldrajzi következtetéseket teszek.

2. A LELŐHELY FÖLDRAJZI HELYZETE ÉS FÖLDTANI KÉPZŐDMÉNYEI

A lelőhely a Bükk-hegység ÉNy-i részén, Nagyvisnyó közelében, a Dédestapolcsányra vezető műúttól 300m-re keletre, a Méhecső-völgy északi oldalán helyezkedik el (1. ábra) (1. kép).

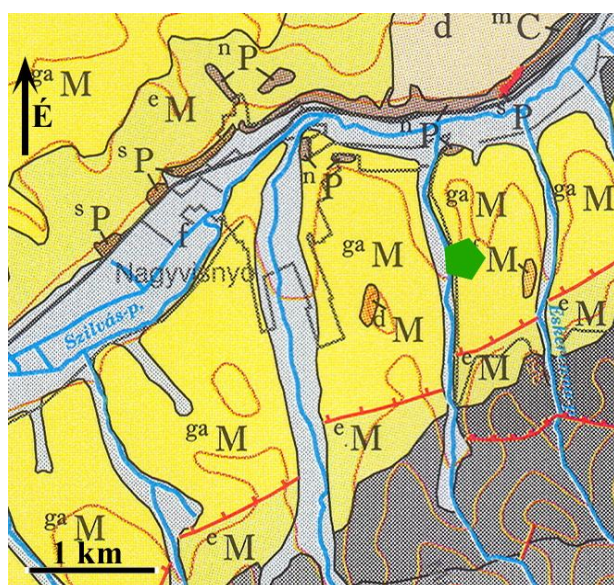
A területen kora-miocén korú, kárpáti emeletbe tartozó Egyházasgergei Homokkő Formáció képződményei tárulnak fel. Ez közepes és durvaszemű limonitos homokkő, amelyben elszórtan, ritkán permi fekete mészkő kavicsai fordulnak elő. A vizsgált lelőhely sárga limonitos homokkővet tár fel. Ennek felső negyede bioturbált (*Ophiomorpha nodosa*). A *Balanus* töredékekben gazdag rész a réteg alsó harmadában található. A kacslábú rákok vázmaradványai meghatározott szintekben halmozódtak fel. A feltárás nyugati peremén molluszká maradványokban gazdag lumasellás homokkő jelenik meg. Keleti szélén pedig vékony agyagmárga és limonitos homokkő rétegek váltakozása figyelhető meg (2. ábra) (2., 3. kép).

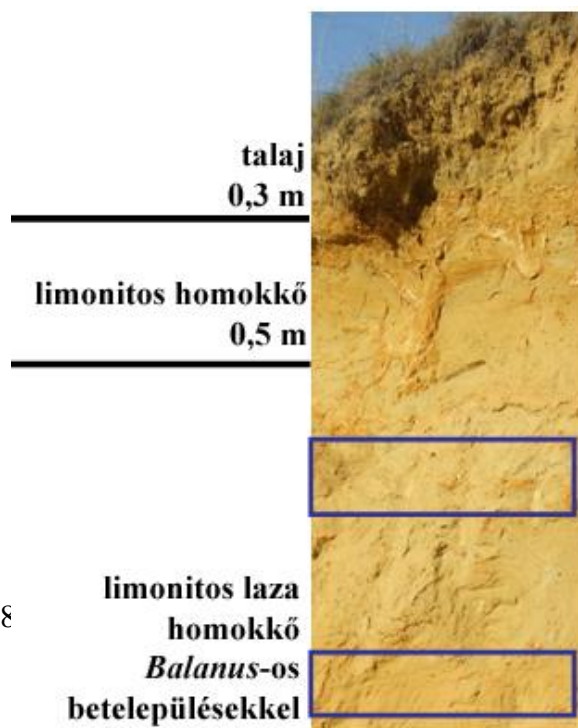
1. ábra: A lelőhely földrajzi helyzete

1. kép: A nagyvisnyói feltárás távlati képe

2. ábra: Nagyvisnyó és környékének földtani

képződményei (A zöld ötszög a lelőhelyet jelöli.)

2. kép: A limonitos homokkő, mely a *Balanus* vázmaradványokat tartalmazza

3. kép: A feltárás szelvénye

3. KUTATÁSTÖRTÉNET

A Nagyvisnyón és környékén található feltárásokkal számos kutató foglalkozott. Vizsgálataik azonban csak a paleozoos képződményekre, a volt TSz- kőfejtő abrúziós kavicsaira, valamint ősmaradványaira terjedtek ki. BALOGH (1964) a terület miocén képződményeit, mint burdigálai kavicsos rétegeket említi. A legújabb kutatási eredmények alapján a lelőhely és környéke az Egyházasgergei Formáció Égeraljai Kavics Tagozatába tartozik. A felszínen, nagy területeken, de gyenge feltárásokban tanulmányozható a formáció a Szilvásvár és Nagyvisnyó környéki dombok oldalában (PELIKÁN 2005).

4. KUTATÁSI MÓDSZEREK

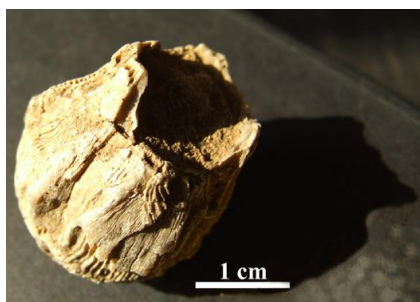
Dolgozatom 1738 darab *Balanus* vázmaradványon végzett megfigyelés, vizsgálat eredményeit tartalmazza. Ezek egy része saját gyűjtés. Másik része pedig az Eszterházy Károly Főiskola Földrajz Tanszékének gyűjteményéből származik. A gyűjtés egyeléses módszerrel történt. A *Balanus* vázelemeket szobahőmérsékleten kiszáritottam majd hidrogén-peroxidos oldatba áztattam. Az így megtisztított ősmaradványokat morfológiai szempontok alapján A , B, C, D csoportokba különítettem el. A faj szintű meghatározás érdekében tanulmányoztam KOLOSVÁRY GÁBOR gyűjteményét a Természettudományi Múzeum őslénytárában. Emellett DOYLE ET AL. (1997) és KOLOSVÁRY (1948, 1949, 1950, 1952 a, 1952 b) tanulmányai alapján végeztem a határozást (4., 5., 6, 7. kép).

4. kép: *Balanus giganteus*

5. kép: *Balanus crenatus*

6. kép: *Balanus concavus*

7. kép: *Balanus vadászi*

Mivel a gyűjtött anyag főleg töredékekből áll meghatároztam, hogy az egyes töredékek a *Balanus* váznak mely elemei voltak. Majd elkülönítettem a bioerodált vázelemeket. A megfigyelt bioeróziós nyomokat BOEKSCHOTEN 1970, BROMLEY 1970, 1972, BROMLEY-D'ALESSANDRO 1983, 1984, DÁVID 2002, DÁVID ET AL. 2001, FODOR 2001, WISSHAK 2006, ZUSCHIN ET AL. 2003 munkái alapján határoztam meg. Az 1738 db vázmaradványból kiválasztottam 23 darabot és epoxigyanta-öntvényt készítettem ARALDIT AY 103 és HAERTHER HY 956 komponensek felhasználásával (GOLUBIC ET AL. 1970; NIELSEN – MAIBOE 2000) a bioeróziós nyomok életnyom faj szintű meghatározása érdekében. A szakirodalomban leírtakkal ellentétben nem alkalmaztam vákumot a művelet során.

A feltárásról Olympus E10 típusú fényképezőgéppel készítettem képeket. Az ősmaradványokról, az életnyomokról és az epoxigyanta-öntvényekről laboratóriumi körülmények között PRACTICA BX20S típusú fényképezőgéppel, Kodak Ultra Gold 400-as filmre készítettem felvételeket.

5. A KACSLÁBÚ RÁKOK RENDSZERTANI HELYZETE ÉS ÁLTALÁNOS JELLEMZÉSE

5.1. A kacslábú rákok rendszertani helyzete

Törzs: Arthropoda

Altörzs: Crustacea

Osztály: Cirripedia

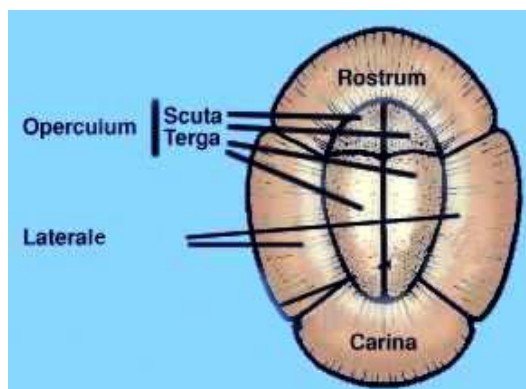
Rend: Thoracica

Család: Balanidae

Nemzetség: *Balanus*

5.2. A kacslábú rákok általános jellemzése

Vázuk csonkakúp alakú. Hat, szorosan összenőtt lemez építi fel a vázat. Felül két pár mozgatható lemez található, amelyek általában elkülönülten fossilizálódnak (3. ábra). A lemezekben parietális csövek vannak, belső szerkezetük bonyolult. Meszes talplemezzel rögzülnek.

3. ábra: *Balanus* vázelemek

Normális és csökkent sótartalmú sekély tengerrészek szesszilis epibentosz faunájába tartoznak. Szuszpenziószűrő táplálkozásmódot folytatnak.

Földtörténeti elterjedésüket tekintve az eocéntől napjainkig világszerte gyakoriak. Magyarországon eocén, oligocén és miocén korú képződményekből említik (GALÁ CZ – MONOSTORI 1992, GÉ CZY 1985, 1993).

6. A BIOERÓZIÓ PALEOÖKOLÓGIAI ÉS ÜLEDÉKFÖLDTANI JELENTŐSÉGE

A bioerózió fogalmát NEUMANN vezette be 1966-ban. Ezt élő szervezetek által valamely szilárd aljzatba történő behatolásként értelmezi. A szilárd aljzat lehet kőzet, mészváz, fás szárú növény. Rendkívül széles a skálája azon élőlényeknek, amelyek bioeróziót végeznek. Tevékenységük nyomán változatos méretű életnyomok jönnek létre a mikroszkopikus kicsinységűtől (mikrobioerózió) a több centiméteres nagyságúig (makrobioerózió). Tengeri környezetben jól ismertek a gombák, algák, marószivacsok, gyűrűsférgek, kagylók, csigák, mohaállatok, pörgekarúak, rákok, tengerisünök, halak által létrehozott bioeróziós nyomok. Szárazföldi környezetben pedig a zuzmók, mohák, gyökerek, rovarok, rágcsálók bioeróziós tevékenysége említendő.

A létrejött bioeróziós nyomok táplálkozásnyomok és lakásnyomok (SEILACHER 1953).

A különböző epilitikus és endolitikus élőlények által kialakított karcolások, marásnyomok és fúrások mindig helyben keletkeznek, ez adja paleoökológiai jelentőségüket (BROMLEY 1994, 2004; GÖRÖG – SOMODI 1987).

Számos olyan szervezet hagyta élettevékenységének nyomát a szilárd szubsztrátumon, amelyek nem rendelkeznek fosszilizációra alkalmas vázzal. Bioeróziós nyomaik alapján viszont következtethetünk jelenlétükre. Ismerve ezen szervezetek ökológiai igényeit, következtetni lehet az őskörnyezeti körülményekre: vízhőmérséklet, sótartalom, vízmélység, áramlásviszonyok, átvilágítottság, az üledékképződés sebessége. A bioeróziós nyomok segítségével lehetőség van a fosszilis életközösség trofikus kapcsolatainak pontosítására (BOUCOT 1990; BROMLEY 1992; BROMLEY – ASGAARD 1990; EKDALE ET AL. 1984a, 1984b; LESCINSKY ET AL. 2002; SEILACHER 1953; TASCH 1973; WALKER – BAMBACH 1974).

A bioerózióknak nagy szerepe van a meszes szubsztrátumok pusztításában. A bioeróziót végző szervezetek jelentős mennyiségű finomszemű üledéket hoznak létre. A bioerózió fontos szerepet játszik a szén és a kalcium geokémiai körforgásában is. A földtörténeti múlt bioerodáló szervezeteinek életnyomai alapján pontosítani lehet egy terület őskörnyezeti képét, paleoökológiai szempontból pedig jobban fel lehet tárni egy fosszilis életközösség trofikus kapcsolatait. Különböző korú endolitikus közösségeket vizsgálva pedig következtetni lehet azok fejlődésére, evolúciójára (VALENTINE 1973).

6.1. Marószivacsok bioeróziós tevékenysége

A marószivacsok életnyomai jól elkülöníthetők más maró-, fűrőszervezetek által kialakított bioeróziós nyomoktól. Az életnyomra általánosan a következő szerkezeti felépítés jellemző: egymással összeköttetésben levő csatornák hálózata, amelyek a legtöbb esetben, meghatározott helyeken kerekded kamrákká duzzadnak. A csatornák és a kamrák számos aperturán keresztül állnak kapcsolatban a külvilággal. A marásnyom fala jellegzetes mintázatot mutat. Ez akkor alakul ki, mikor a létrehozó szervezet a meszes szubsztrátumból apró szemcséket távolít el.

A szivacsok által kialakított bioeróziós nyomok az *Entobia* életnyomnembe tartoznak. A létrehozó szervezetek különböző szivacs családokból kerülnek ki. Jelenleg a Clionaidae családba tartoznak a legjelentősebb endolitikus szivacsok. Bioeróziós tevékenységet végeznek az Adocidae családon belül az *Aka* (Syphonodictyon) nembe tartozó szivacsok is (ACKER – RISK 1985; BOEKSCHOTEN 1966; BROMLEY 1970; 1981; 1992; BROMLEY - D'ALESSANDRO 1984; EKDALE ET AL. 1984B; LAWRENCE 1969; MARTINELL - DOMENECH 1981; SCHÖNBERG 2000; WARME J. 1975).

Az *Entobia* életnyomnemet paleozoos képződményekből is említik, de máig tartó virágkora csupán a jura időszakban kezdődött.

6.2. A férgek bioeróziós tevékenysége

Tengeri férgek különböző csoportjai végeznek bioerodáló tevékenységet. Életnyomaitat többek között a *Caulostrepsis*, a *Maeandropolydora* és a *Trypanites* életnyomnemekbe sorolják (BOEKSCHOTEN 1966; BROMLEY 1970; 1972; 1992; BROMLEY - D'ALESSANDRO 1983; PLEYDELL - JONES 1988).

Caulostrepsis életnyomnem

U alakú fűrások. A járatokat – az u két függőleges részét – szárnyak kapcsolják egymáshoz (BROMLEY-D'ALESSANDRO, 1983) Létrehozó szervezeteik a soksertéjű gyűrűsférgek közé tartoznak. Legjelentősebb ezek közül a *Polydora* nem. Az életnyomnem a devontól máig ismert. Leggyakoribb jura és kréta képződményekben (VOIGT 1965).

Maeandropolydora életnyomnem

Henger alakú, szabálytalanul kanyargó fúrások egy vagy több aperturával. A járatok között egyes életnyomfajok esetében kialakulhatnak összeköttetések (VOIGT, 1965; BROMLEY-D'ALESSANDRO 1987).

Létrehozó szervezeteik a Polychaeta-k közé tartozó Spionidae családbeli férgek

Paleozoikumi előfordulásuk vitatott. Közösleges jura és kréta (VOIGT, 1965) képződményekben. Előkerült pleisztocén (BROMLEY-D'ALESSANDRO, 1987) és recens anyagból is.

Trypanites életnyomnem

Változó hosszúságú, henger alakú fúrások. Haladhatnak a szubsztrátum felszínére merőlegesen, vagy azzal párhuzamosan (MÄGDEFRAU, 1932)

Létrehozó szervezeteik a Sipunculid férgek (RICE, 1969) és a Polychaeta-k közül kerülnek ki.

Az életnyomnem az alsó-kambriumban jelent meg, gyakorivá azonban csak a mezozoikumban és a kainozoikumban vált (BROMLEY-D'ALESSANDRO 1987).

6.3. Kagylók fúrásnyomai

Palack alakú fúrások meszes szubsztrátumban, amelyeket kagylók hoznak létre (KELLY-BROMLEY 1984). A létrehozó szervezetek a Phalodidae családba tartoznak (KELLY 1988). A *Gastrochaenolites* életnyomnemet hozzák létre.

6.4. Csigák helytülésnyomai

Meszes aljzatban maró és cementáló tevékenység révén kialakított sekély életnyomok. Alakjuk lehet ívelt vagy mutathatják a létrehozó szervezet vázának alakját. Vermetid csigák alakítják ki. A bioeróziós nyomok a *Renichnus* életnyomnembe tartoznak (MAYORAL, 1987).

6.5. Bryozoa fúrások

A mohaállatok (Bryozoa) számos csoportja készít járatokat meszes, szilárd aljzatba hatolva (POHOWSKY 1978). Jellegzetes mintázatú fúrásnyomokat alakítanak ki, melyet a zooidok külső vázon lévő nyílásai és az ezeket összekötő stolon-ok rendszere ad (GÉCZY 1993).

A legrégebbi ismert bryozoa fúrás késő-ordóvíciumi. A legtöbb ma is létező endolitikus bryozoa taxon a júrára és a késő-krétára tehető. A vizsgált anyagban kettő mohaállatok által

létrehozott életnyomnemet találtam: a *Spathipora* ichnogenust és a *Leptichnus* ichnogenust (BAŁUK – RADWAŃSKI 1979; BOEKSCHOTEN 1966, 1970; PLEYDELL - JONES 1988; POHOWSKY 1974; TAYLOR ET AL. 1999).

7. A MEGFIGYELT ÉLETNYOMTAXONOK TAXONÓMIAI LEÍRÁSA

Ichnogenus *Entobia* BRONN, 1838

Entobia cateniformis BROMLEY et D'ALESSANDRO, 1984

(I. Tábla 1., 2. kép)

1984. *Entobia cateniformis* n. isp. - BROMLEY & D'ALESSANDRO, p. 238, pl. 16, figs. 1, 3, 4, 5; pl. 17, fig. 3; pl. 27, fig. 3.

Leírás: Az apertúrák kicsik, átmérőjük 0,5 mm körüli, alakjuk általában ovális, eloszlásuk rendszertelen. Az apertúrák csatornáinak hossza 0,3–0,5 mm közötti. A kamrák gyengén fejlett sorokba rendeződtek. Kamrák közötti csatornák nincsenek. A kamrák, ahol azt az aljzat vastagsága lehetővé teszi két szintben fejlődtek ki. A kamrákon és a feltárázó szálakon csupán elvétve fordul elő egy-egy apofízis.

Megjegyzések: Az életnyomfaj kifejlődése sztenomorf. Ezt mutatja az apertúrák kis átmérője, az apertúrák csatornáinak hossza. A kamrák nem annyira megnyúltak, mint az idiomorf alakok esetében.

Anyag: *Balanus giganteus* három laterale, egy talplemez vázelemén. *Balanus concavus* öt laterale, egy rostrum vázelemén.

Entobia cf. cateniformis BROMLEY et D'ALESSANDRO, 1984

(I. Tábla 3., 4. kép)

1984. *Entobia cateniformis* n. isp. - BROMLEY & D'ALESSANDRO, p. 238, pl. 16, figs. 1, 3, 4, 5; pl. 17, fig. 3; pl. 27, fig. 3.

Leírás: Az apertúrák kicsik, átmérőjük 0,5 mm körüli, alakjuk általában ovális, eloszlásuk rendszertelen. Az apertúrák csatornáinak hossza 0,3–0,5 mm közötti. A kamrák gyengén fejlett sorokba rendeződtek. Kamrák közötti csatornák nincsenek. A kamrák csupán egy szintben fejlődtek ki. A kamrákon és a feltáró szálakon csupán elvétve fordul elő egy-egy apofízis.

Megjegyzések: Kifejlődése sztenomorf.

Anyag: *Balanus giganteus* egy carina és három laterale, valamint *Balanus concavus* huszonegy laterale, kettő rostrum és egy talplemez vázelemén.

Entobia cf. *geometrica* BROMLEY et D'ALESSANDRO, 1984

(I. Tábla 5. kép)

1984. *Entobia geometrica* n. isp. - BROMLEY & D'ALESSANDRO, p. 241, pl. 18, fig. 1; pl. 19, fig. 1; pl. 20, fig. 1; pl. 21, figs. 1, 4, 5; pl. 22, figs. 1, 2, 5.

Leírás: Az apertúrák átmérője 0,4 és 1,1 mm között változik. Az egyes apertúrákból kiinduló csatornák nem figyelhetők meg. A kamrák gömb alakúak, a felszín alatt, kis mélységben fejlődtek ki. A kamrák közötti csatornák keresztmetszete kör alakú. A szomszédos kamrákat csak négy-öt csatorna köti össze. A kamrák közötti csatornákon és a feltáró szálakon számos apofízis látható.

Megjegyzés: Sztenomorf formák. Erre utal az apertúrák viszonylag kis átmérője, az aperturális csatornák hiánya, a kamrák kis átmérője, és a kamrákat összekötő csatornák kis száma.

Anyag: *Balanus concavus* egy laterale vázelemén.

Entobia laquea BROMLEY et D'ALESSANDRO, 1984

(I Tábla 6. kép, II. Tábla 1. kép)

1984. *Entobia laquea* n. isp. - BROMLEY & D'ALESSANDRO, p. 244, pl. 17, fig. 2; pl. 19, fig. 2; pl. 23, fig. 1.

Leírás: Az apertúrák kör alakúak és oválisak (átlagos szélességük 0,3-0,5 mm). A nyílások elrendeződésében szabályosság nem figyelhető meg. A kamrák a felszínnel párhuzamosan két szintbe rendeződtek. A kamrák 0,4 – 0,9 mm hosszúak, megnyúlt gömbszerű vagy piramis alakúak és rövid nyakkal kapcsolódnak össze. A kamrákon kevés apofízis található, amelyek általában villásan elágaznak.

Megjegyzés: Sztenomorf alakok. A kamrák alakját tekintve többségben vannak a gömbszerű, kissé lapított formák. Az apertúrák és a kamrák méretei eltérnek az idiomorf alakétól.

Anyag: *Balanus giganteus* egy carina, ötvenhét laterale és három talplemez vázelemén. *Balanus crenatus* hét laterale vázelemén. *Balanus concavus* három carina, száznegyvennégy laterale, egy rostrum és hat talplemez vázelemén.

Entobia megastoma (FISCHER, 1868)

(II. Tábla 2. kép)

1868. *Cliona megastoma* n. sp. - FISCHER, p. 165, pl. 24, figs. 2, 2a;

1984. *Entobia megastoma* FISCHER - BROMLEY & D'ALESSANDRO, p. 250, pl. 23, fig. 3; pl. 24, figs. 2, 3; pl. 26, fig. 1; pl. 27, fig. 2.

Leírás: Az apertúrák nagyok, általában ovális alakúak. Átlagos átmérőjük 0,8 mm. Kamrák nem alakultak ki. Hosszanti járatokból áll. A vizsgált anyagban egy, hosszú ívben elnyúló fő járat figyelhető meg. Ebből három helyen, egymástól távol ágaznak ki mellékjáratok, amelyek között nem alakultak ki összeköttetések. A járatok az aljzat felszínének közelében húzódnak. A fő járat keresztmetszete kör alakú, míg a mellékjáratoké lapított.

Megjegyzés: Sztenomorf kifejlődés. Ez megállapítható a járatok számából és abból, hogy nem alakult ki közöttük összeköttetés. Az idiomorf formától eltérő az apertúrák átmérője is.

Anyag: *Balanus giganteus* négy laterale vázelemén.

Entobia cf. megastoma (FISCHER, 1868)

(II. Tábla 3. kép)

1868. *Cliona megastoma* n. sp. - FISCHER, p. 165, pl. 24, figs. 2, 2a;

1984. *Entobia megastoma* FISCHER - BROMLEY & D'ALESSANDRO, p. 250, pl. 23, fig. 3; pl. 24, figs. 2, 3; pl. 26, fig. 1; pl. 27, fig. 2.

Leírás: Az apertúrák változó nagyságúak, általában ovális alakúak. Átlagos átmérőjük 0,65 mm. Kamrák nem alakultak ki. Hosszanti járatokból áll. A járatok az aljzat felszínének közelében húzódnak. A fő járat keresztmetszete kör alakú, míg a mellékjáratoké lapított.

Megjegyzés: Sztenomorf kifejlődés. Ez megállapítható a járatok számából és abból, hogy nem alakult ki közöttük összeköttetés. Az idiomorf formától eltérő az apertúrák átmérője is.

Anyag: *Balanus concavus* egy laterale vázelemén.

Entobia ovula BROMLEY et D'ALESSANDRO, 1984

(II. Tábla 4. kép)

1984 *Entobia ovula* n. isp. - BROMLEY ET D'ALESSANDRO, p. 254, pl. 17, figs. 1. 4; pl. 18, fig. 2; pl. 21, fig. 3; pl. 23, fig. 2; pl. 26, fig. 3; pl. 27, fig. 1; pl. 28, fig. 4; pl. 29, fig. 3.

Leírás: Kerekded vagy tojás alakú kamrák alkotják. A kamrák egy szintben helyezkednek el; átmérőjük 0,8–1,5 mm között van. A kamrákat nagyon rövid (0,2 mm) csatornák választják el egymástól. A feltáró szálak ritkák és gyengén fejlettek.

Megjegyzés: Sztenomorf forma.

Anyag: Egy *Balanus concavus* laterale vázelemen.

Entobia retiformis (STEPHENSON, 1952)

(II. Tábla 5. kép)

1952. *Cliona retiformis* n. sp. - STEPHENSON, p. 51, pl. 8, figs. 1, 3;

1987. *Entobia retiformis* STEPHENSON - BROMLEY & D'ALESSANDRO, p. 391, pl. 42, figs. 1, 3; pl. 46, figs. 2, 3; pl. 49, figs. 1 – 3;

Leírás: Számos kamrából áll. A hosszú, elágazó feltárószálak az A növekedési fázisra utalnak. A

többnyire gömb alakú kamrák egy szűk gyűrűt alkotva helyezkednek el. A gyűrűk a B növekedési fázisban két szintet alkotva helyezkednek el. Az apofízisek ritkák.

Megjegyzés: Sztenomorf formák. Erre utalnak a szűk gyűrűt alkotó, az átlagosnál kisebb kamrák; a ritka apofízisek és a feltűnően hosszú feltárószálak.

Anyag: *Balanus giganteus* kettő laterale és *Balanus concavus* egy laterale vázelemén.

Entobia cf. retiformis (STEPHENSON, 1952)

(II. Tábla 6. kép)

1952. *Cliona retiformis* n. sp. - STEPHENSON, p. 51, pl. 8, figs. 1, 3;

1987. *Entobia retiformis* STEPHENSON - BROMLEY & D'ALESSANDRO, p. 391, pl. 42, figs. 1, 3; pl. 46, figs. 2, 3; pl. 49, figs. 1 – 3;

Leírás: Számos kamrából áll. A hosszú, elágazó feltárószálak az A növekedési fázisra utalnak. A többnyire gömb alakú kamrák egy szűk gyűrűt alkotva helyezkednek el. A gyűrűk a B növekedési fázisban két szintet alkotva helyezkednek el. Az apofízisek ritkák.

Megjegyzés: Sztenomorf formák. Erre utalnak a szűk gyűrűt alkotó, az átlagosnál kisebb kamrák; a ritka apofízisek és a hosszú feltárószálak.

Anyag: Egy darab *Balanus concavus* carina vázelemén.

Entobia cf. paradoxa (FISCHER, 1868)

(III. Tábla 1. kép)

1984 *Entobia paradoxa* FISCHER - BROMLEY & D'ALESSANDRO, p. 259, pl. 20, fig. 2; pl. 26, fig. 4; pl. 28, fig. 3; pl. 29, figs. 1. 4.

Leírás: Az apertúrák átmérője 0,6 és 0,8 mm közötti. Kör alakúak. A kamrák egy szintű hálózatot alkotnak. Ezek a szubsztrátum felszínével megközelítőleg párhuzamosan helyezkednek el. A kamrák alakja változatos, amorf, amőbaszerű, burgonyaforma. Mindegyik kamra 4-5 másikkal áll kapcsolatban. A kamraösszekötő csatornák különböző vastagságúak, hosszuk 1,5–2,5 mm közötti. Vékony apofízisek mind a kamrákon, mind a kamrákat összekötő csatornákon megtalálhatók.

Megjegyzés: Sztenomorf forma.

Anyag: *Balanus concavus* kettő laterale és egy rostrum vázelemén.

Entobia isp.

(III. Tábla 2. kép)

Leírás: Az apertúrák átmérője 0,4 - 0,7 mm közötti. A kamrák változatos alakúak, általában megnyúltak, lapítottak néha összeolvadnak. Rajtuk kevés apofízis látható.

Megjegyzés: A *Balanus* váz szerkezete miatt életnyomfaj szinten nem határozható, sztenomorf megjelenésű.

Anyag: *Balanus giganteus* egy carina, huszonegy laterale és három talplemez vázelemén, valamint *Balanus concavus* nyolc laterale vázelemén.

***Ichnogenus Caulostrepsis* CLARKE, 1908**

Caulostrepsis taeniola CLARKE, 1908

(III. Tábla 3. kép)

1965 *Caulostrepsis taeniola* CLARKE – VOIGHT, p.206, text-fig. 3a.

1983 *Caulostrepsis taeniola* CLARKE - BROMLEY & D'ALESSANDRO, p. 287, pl. 21, fig. 3; pl. 25, fig. 2.

Leírás: A szájadék nyolcas alakú. A hengeres, hajlított galéria U vagy nyelv alakot vesz fel. A galériák közötti szárnyak mindig összeolvadnak. Az ágak a szájadék irányába haladva egyre közelebb kerülnek egymáshoz, és annak közelében összeérnek. Hosszuk változó (1,5–15 mm). Általában a szubsztrátum felszínével párhuzamosan helyezkednek el és követik annak formáját.

Anyag: *Balanus giganteus* húsz laterale vázelemén harminchárom életnyom; *Balanus concavus* egy carina vázelemén négy, huszonhét laterale vázelemén negyvenegy, kettő rostrum vázelemén három életnyom. *Balanus vadászi* egy carina vázelemén egy példány.

Caulostrepsis contorta BROMLEY et D'ALESSANDRO 1983

(III. Tábla 4. kép)

1983 *Caulostrepsis contorta* n. isp. - BROMLEY et D'ALESSANDRO, p.288. pl. 23, fig. 2.; pl. 25, fig. 4.

Leírás: Az apertúra nyolcas alakú. A fűrés minden esetben szabálytalanul kanyarog. A kanyargós járatok U alakú részeit, lebenyeket formálva, szárnyak kötik össze. A lebenyek egymáshoz viszonyítva különböző síkokban helyezkednek el. Ez ennek az életnyomfajnak a legjellegzetesebb vonása. A fűrésok minden esetben a meszes aljzatra merőlegesen állnak. Megjegyzés: A gyűjtött anyagban sztenomorf formák fordulnak elő. A szubsztrátum vékony volta befolyásolta a fűrésok alakját.

Anyag: *Balanus giganteus* egy laterale vázelemén egy fűrés. *Balanus concavus* egy laterale vázelemén egy fűrés és egy rostrum vázelemén három fűrés.

Caulostrepsis isp.

(III. Tábla 5. kép)

Leírás: Megnyúlt, hosszúkás alakú apertúrák jellemzik. A fűrésok legtöbbször hegyesszöget zárnak be a meszes aljzattal. A járatok általában üledékkel vannak kitöltve. Egyes esetekben megfigyelhető a járatok U alakja.

Anyag: *Balanus giganteus* huszonnégy laterale vázelemén ötvenegy fűrés, egy rostrum vázelemén kettő fűrés. *Balanus concavus* egy carina vázelemén három fűrés, tizenhárom laterale vázelemén huszonöt fűrés, kettő rostrum vázelemén négy fűrés, egy talplemez vázelemén egy fűrés.

Ichnogenus *Maeandropolydora* VOIGHT, 1965

Maeandropolydora decipiens BROMLEY-D'ALESSANDRO, 1983

(III. Tábla 6. kép)

1983 *Maeandropolydora decipiens* n. isp. BROMLEY-D'ALESSANDRO p. 294 Pl. 24, fig. 1, 3; Pl. 25, fig. 3.

Leírás: Az életnyom egy vagy több kör alakú szájadékkal rendelkezik. A henger alakú járatok-melyek átmérője 0.7-1.0 mm-, szabálytalanul kanyarogva haladnak különböző hosszúságú járatokat alkotva, melyek helyenként zsebakké szélesednek vagy a belső falak szárnyakkal kapcsolódhatnak egymáshoz.

Anyag: *Balanus giganteus* három laterale vázelemén három példány. *Balanus concavus* kettő laterale vázelemén kettő példány.

Maeandropolydora sulcans VOIGHT, 1965

(IV. Tábla 1. kép)

1965 *Maeandropolydora sulcans* n. isp. – VOIGHT, p. 204, pl. 26, figs. 5, 6.

1983 *Maeandropolydora sulcans* VOIGHT - BROMLEY & D'ALESSANDRO, p. 294, pl. 24, fig. 2.

Leírás: Hengeres galériája van legalább két szájadékkal. Szabálytalanul kicsavarodott forma, általában hurokba hajlik. A falak soha nem mutatnak egyesülést és kölcsönös kapcsolatot; fülek nincsenek.

Anyag: *Balanus giganteus* egy carina vázelemén egy fúrás, tizenhét laterale vázelemén huszonhárom fúrás, egy talpelem vázelemén egy fúrás. *Balanus concavus* három carina vázelemén négy fúrás, negyvenkilenc laterale vázelemén ötvenkettő fúrás, kettő rostrum vázelemén három fúrás, kettő talplemez vázelemén kettő.

Maeandropolydora elegans BROMLEY-D'ALESSANDRO, 1983

(IV. Tábla 2. kép)

1983 *Maeandropolydora elegans* n. isp. - BROMLEY & D'ALESSANDRO, p. 295, text fig.6.;text fig. 8 F; pl. 25, fig. 1.

Leírás: Állandó átmérőjű hengeres galériákat képez, melyek szabálytalanul kanyarognak. Párban futnak végig, a száruk érzékelhetők, általában nem olvadnak össze. Számos apertúrája van.

Anyag: *Balanus giganteus* egy carina vázelemén egy példány, kilenc laterale vázelemén tíz példány. *Balanus concavus* négy carina vázelemén öt fűrés, negyven laterale vázelemén ötvenkettő fűrés, egy rostrum vázelemén egy fűrés figyeltem meg.

Maeandropolydora isp.

(IV. Tábla 3. kép)

Leírás: Általában szabálytalanul kanyargó, henger alakú járatok. Az apertura kör alakú. A járatok nem kapcsolódnak össze.

Anyag: *Balanus giganteus* tizenhárom laterale vázelemén tizenhárom fűrés. *Balanus crenatus* egy laterale vázelemén egy fűrés. *Balanus concavus* kettő carina vázelemén három fűrés, tizenkettő laterale vázelemén tizenhét fűrés. *Balanus vadászi* kettő laterale vázelemén három fűrés.

Ichnogenus *Trypanites* MÄGDEFRAU, 1932

Trypanites solitarius (HAGENOW) 1840

(IV. Tábla 4. kép)

1983 *Trypanites solitarius* HAGENOW – BROMLEY - D'ALESSANDRO, p. 406, pl. 40, fig. 4; pl. 41, figs. 1. 2; pl. 46, fig. 4; pl. 47, fig. 2.

Leírás: Egyszerű, többé-kevésbé hengeres fúrás, mely a szubsztrátumban kanyarogva halad. Egyetlen szájadéka van.

Anyag: *Balanus giganteus*
három laterale vázelemén három
fúrás. Balanus concavus egy laterale
vázelemén egy példány.

Trypanites cf. solitarius

(IV. Tábla 5. kép)

Leírás: Egyszerű, hengeres fúrás. A szubsztrátumban való kanyarogása nem mindig figyelhető meg. Egyetlen szájadéka van.

Anyag: *Balanus giganteus egy*
laterale vázelemén három fúrás.

Trypanites isp.

(IV. Tábla 6. kép)

Leírás: Egyetlen, kör alakú szájadék, amely igen rövid, vékony fúrásban folytatódik (1,5 – 2 mm).

***Anyag:* *Balanus giganteus* huszonkilenc laterale vázelemén harminchét fúrás. *Balanus concavus* kettő carina vázelemén kettő fúrás, huszonnégy laterale vázelemén huszonnégy fúrás, kettő rostrum vázelemén kettő fúrás, egy talplemez vázelemén egy fúrás.**

Ichnogenus *Gastrochaenolites* LEYMEIRE, 1842

Gastrochaenolites isp.

(V. Tábla 1. kép)

Leírás: Palack alakú fúrás. Az apertura átmérője 0,35 cm. A fúrás hossza 0,8 cm. Az alapjánál kiszélesedik.

Anyag: Egy *B. concavus* laterale megvastagodott peremében.

Ichnogenus *Renichnus* MAYORAL, 1987

Renichnus arcuatus MAYORAL, 1987

(V. Tábla 2. kép)

1987 *Renichnus arcuatus* n. isp. – Mayoral, p. 35, figs. 3, 4.

Leírás: Ív alakú bemélyedések. Az ívek hossza 4 – 6 mm közötti. Mélységük 0,2-0,3 mm. Legyakrabban egyesével fordulnak elő.

Anyag: *Balanus giganteus* egy laterale vázelemén, és *Balanus concavus* egy laterale vázelemén.

Renichnus isp.

(V. Tábla 3., 4., 5. kép)

Leírás: Mély, 0,4 – 0,8 mm közötti marásnyomok. Átmérőjük 3 – 5 mm. Jól felismerhető a létrehozó szervezet mészvázának formája.

Anyag: *Balanus giganteus* és *Balanus concavus* egy-egy laterale vázelemén.

Ichnogenus *Spathipora*

Spathipora isp.

(VI. Tábla 1., 2. kép)

Leírás: Hiányoznak a másodlagos stolonok. A zooidok vékonyak, hosszúkásak, orsó alakúak s hosszú nyéllel kapcsolódnak a stolonokhoz.

Anyag: *Balanus vadászi* egyetlen laterale vázelemén.

Ichnogenus *Leptichnus* TAYLOR -WILSON & BROMLEY 1999

Leptichnus n. isp.

(VI. Tábla 3., 4., 5. kép)

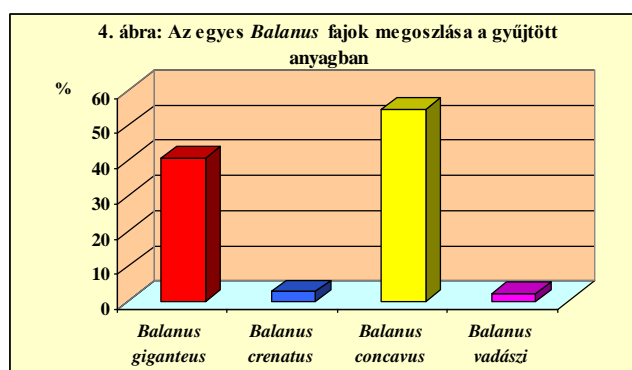
Leírás: Szorosan egymás mellett elhelyezkedő, elliptikus vagy körte alakú bemélyedések. Hosszuk 0,3 – 0,5 mm közötti. Legyező alakot formáznak. A meszes aljzatra merőlegesen helyezkednek el.

Anyag: *Balanus giganteus* és *Balanus concavus* egy-egy laterale vázelemén.

8. KUTATÁSI EREDMÉNYEK

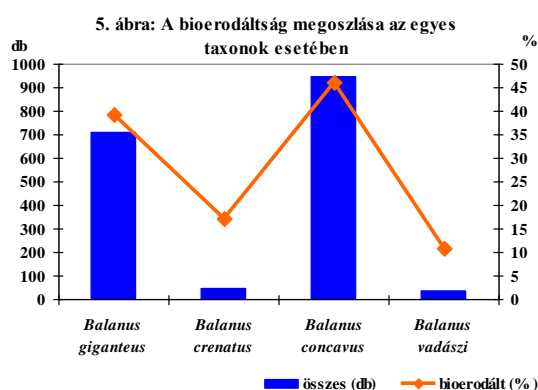
A lelőhelyről származó 1738 *Balanus* vázmaradványt vizsgáltam.

Ezeket négy fajra különítettem el: *Balanus giganteus*, *Balanus crenatus*, *Balanus concavus*, *Balanus vadászi*. A gyűjtött anyagban, legnagyobb arányban a *B. concavus* és a *B. giganteus* fajok vázmaradványai fordulnak elő (4. ábra).

Az egyes *Balanus* fajok vázelemei közül a laterale-k voltak többségben. Ezt követi a carina, a rostrum és a talplemez.

Bioeróziós nyomot 727 váztöredéken figyeltem meg. Legnagyobb arányban a *B. concavus* és a *B. giganteus* vázmaradványok bioerodáltak. Legkevesebb a bioeróziós nyom a *B. vadászi* vázelemeken (5. ábra) (1. táblázat).

A bioeróziós nyomokat 26 életnyomtaxonba soroltam. A legtöbb bioeróziós életnyomtaxont a marószivacsok és a férgek alakították ki. Utánuk következnek a Vermetid csigák, a mohaállatok és a fűrókagylók (2. táblázat).

A legtöbb életnyomtaxon a *B. concavus* (24) és a *B. giganteus* (19) fajok vázmaradványain fordul elő (3. táblázat).

1. táblázat: A bioerodált *Balanus* vázmaradványok százalékos megoszlása

Taxon	Összes vázelem	Bioerodált vázelem	A bioerodált vázelemek %-os megoszlása
<i>Balanus giganteus</i>	708	277	39,1
<i>Balanus crenatus</i>	47	8	17,02
<i>Balanus concavus</i>	946	437	46,1
<i>Balanus vadászi</i>	37	5	13,5
Összesen	1738	727	41,8

2. táblázat: A vizsgált anyagban megfigyelt életnyomtaxonok és azok létrehozó szervezetei

Életnyomtaxon	Etológia	Létrehozó szervezet
<i>Entobia cateniformis</i>	Domichnia	<i>Cliona vastifica</i>
<i>Entobia cf. cateniformis</i>	Domichnia	<i>Cliona vastifica</i>
<i>Entobia cf. geometrica</i>	Domichnia	<i>Cliona celata</i>
<i>Entobia laquea</i>	Domichnia	<i>Cliona vastifica</i>
<i>Entobia megastoma</i>	Domichnia	<i>Cliona celata</i>
<i>Entobia cf. megastoma</i>	Domichnia	<i>Cliona celata</i>
<i>Entobia ovula</i>	Domichnia	<i>Cliona schmidtii</i> <i>Cliona vastifica</i> <i>Cliona vermifera</i>
<i>Entobia retiformis</i>	Domichnia	Porifera
<i>Entobia cf. retiformis</i>	Domichnia	Porifera
<i>Entobia cf. paradoxa</i>	Domichnia	<i>Cliona rhodensis</i>
<i>Entobia</i> isp.	Domichnia	Porifera
<i>Caulostrepsis taeniola</i>	Domichnia	Polychaeta
<i>Caulostrepsis contorta</i>	Domichnia	Polychaeta
<i>Caulostrepsis</i> isp.	Domichnia	Polychaeta
<i>Maeandropolydora decipiens</i>	Domichnia	Polychaeta
<i>Maeandropolydora sulcans</i>	Domichnia	Polychaeta
<i>Maeandropolydora elegans</i>	Domichnia	Polychaeta
<i>Maeandropolydora</i> isp.	Domichnia	Polychaeta
<i>Trypanites solitarius</i>	Domichnia	Sipunculidae
<i>Trypanites cf. solitarius</i>	Domichnia	Sipunculidae
<i>Trypanites</i> isp.	Domichnia	Sipunculidae
<i>Gastrochaenolites</i> isp.	Domichnia	Bivalvia
<i>Renichnus arcuatus</i>	Domichnia	Vermetid gastropoda
<i>Renichnus</i> isp.	Domichnia	Vermetid gastropoda
<i>Spathipora</i> isp.	Domichnia	<i>Spathipora</i> sp.
<i>Leptichnus</i> isp.	Domichnia	Bryozoa

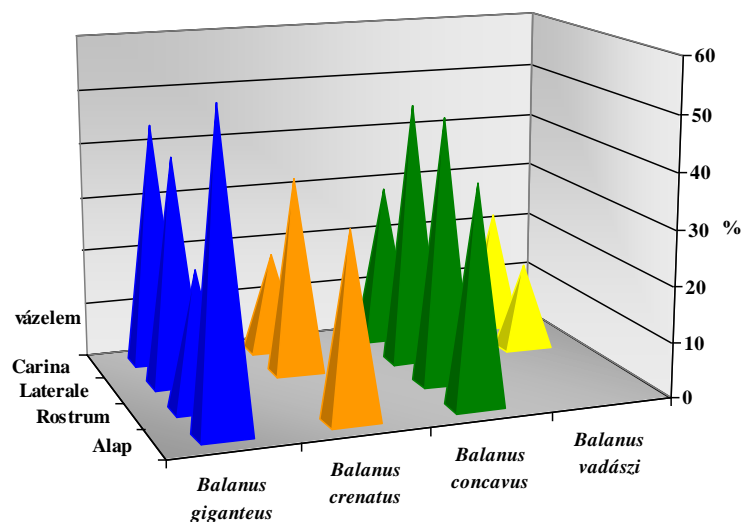
3. táblázat: A megfigyelt életnyomtaxonok előfordulása az egyes *Balanus* fajokon

	<i>Balanus giganteus</i>	<i>Balanus crenatus</i>	<i>Balanus concavus</i>	<i>Balanus vadászi</i>
<i>Entobia cateniformis</i>	X		X	
<i>Entobia</i> cf. <i>cateniformis</i>	X		X	
<i>Entobia</i> cf. <i>geometrica</i>			X	
<i>Entobia laquea</i>	X	X	X	
<i>Entobia megastoma</i>	X		X	
<i>Entobia</i> cf. <i>megastoma</i>			X	
<i>Entobia ovula</i>			X	
<i>Entobia retiformis</i>	X		X	
<i>Entobia</i> cf. <i>retiformis</i>			X	
<i>Entobia</i> cf. <i>paradoxa</i>			X	
<i>Entobia</i> isp.	X		X	
<i>Caulostrepsis taeniola</i>	X		X	X
<i>Caulostrepsis contorta</i>	X		X	
<i>Caulostrepsis</i> isp.	X		X	
<i>Maeandropolydora decipiens</i>	X		X	
<i>Maeandropolydora sulcans</i>	X		X	
<i>Maeandropolydora elegans</i>	X		X	
<i>Maeandropolydora</i> isp.	X	X	X	X
<i>Trypanites solitarius</i>	X		X	
<i>Trypanites</i> cf. <i>solitarius</i>	X			
<i>Trypanites</i> isp.	X		X	
<i>Gastrochaenolites</i> isp.			X	
<i>Renichnus arcuatus</i>	X		X	
<i>Renichnus</i> isp.	X		X	
<i>Spathipora</i> isp.				X
<i>Leptichnus</i> isp.	X		X	

8. 1. A bioeróziós nyomok megoszlása a vázelemeken

A bioerodált vázelemek megoszlását tekintve elmondható, hogy a legnagyobb mértékben a laterale-kon fordul elő életnyom mindegyik faj esetében. A *B. giganteus* esetében nagyobb arányban találhatók bioeróziós nyomok a talplemezen és a carinán. Ez azért van, mert mindkettő vázelem kis számban fordul elő a gyűjtött anyagban és azok többsége bioerodált (6. ábra).

6. ábra: A bioerodált vázelemek aránya az egyes *Balanus* fajok esetében

Fajokra lebontva a vázelemek bioerodáltságának aránya gyakorisági sorrendben a következő:

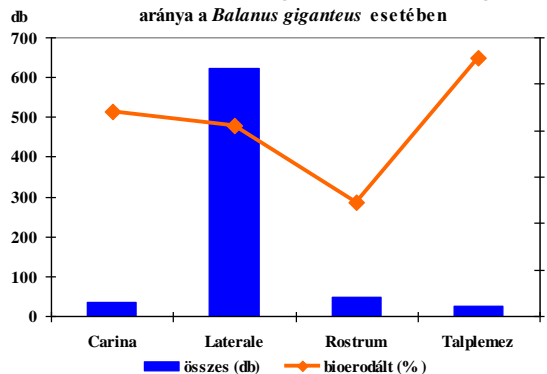
B. giganteus – talplemez, carina, laterale, rostrum (7. ábra),

B. crenatus – laterale, talplemez, carina, rostrum (8. ábra),

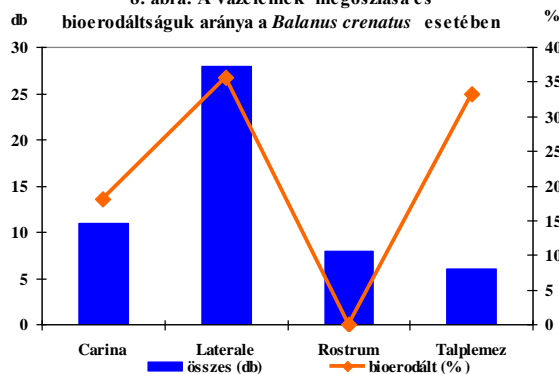
B. concavus – rostrum, laterale, talplemez, carina (9. ábra),

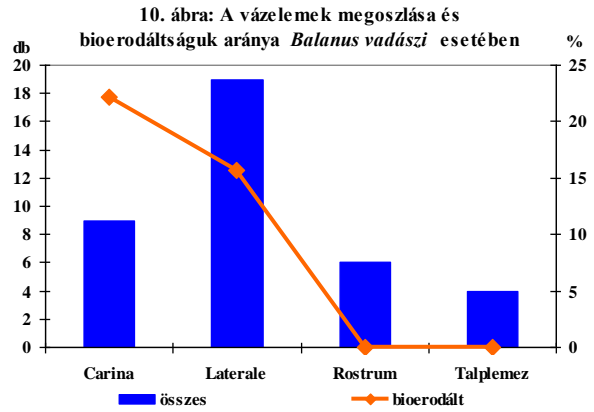
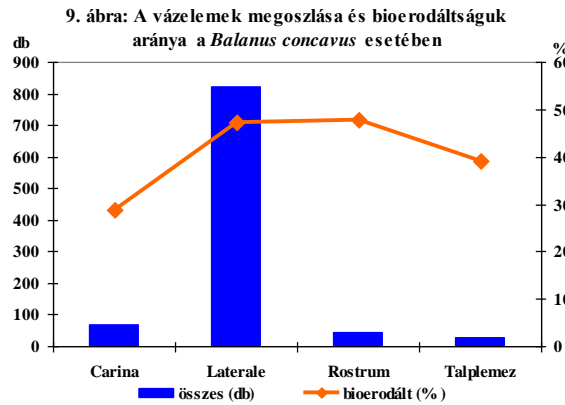
B. vadászi – carina, laterale, rostrum, talplemez (10. ábra).

7. ábra: A vázelemek megoszlása és bioerodáltságuk aránya a *Balanus giganteus* esetében

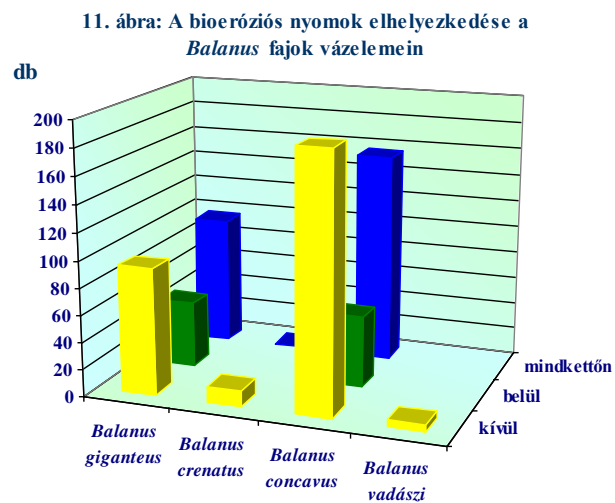
8. ábra: A vázelemek megoszlása és bioerodáltságuk aránya a *Balanus crenatus* esetében

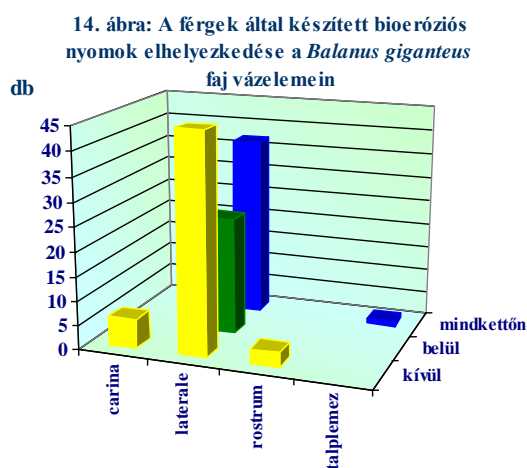
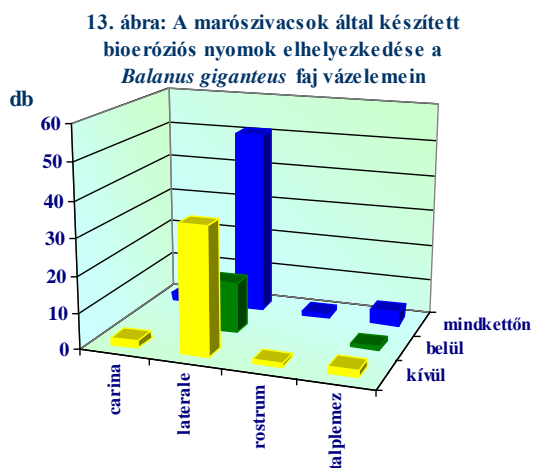
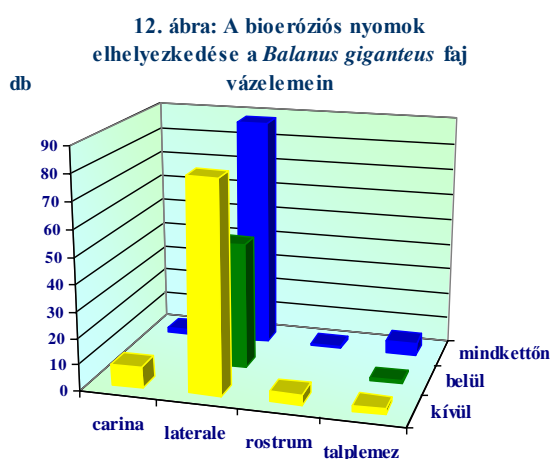
8. 2. A bioeróziós nyomok vázakon való elhelyezkedése

A bioeróziós nyomok leggyakrabban a vázak külső oldalán, vagy mindkét oldalán helyezkednek el. A *B. giganteus* esetében megközelítőleg azonos számban találhatók azok a vázmaradványok, amelyeken kívül és mindkét oldalon található életnyom. A *B. vadászi* fajon csak a vázak külső oldala bioerodált (11. ábra).

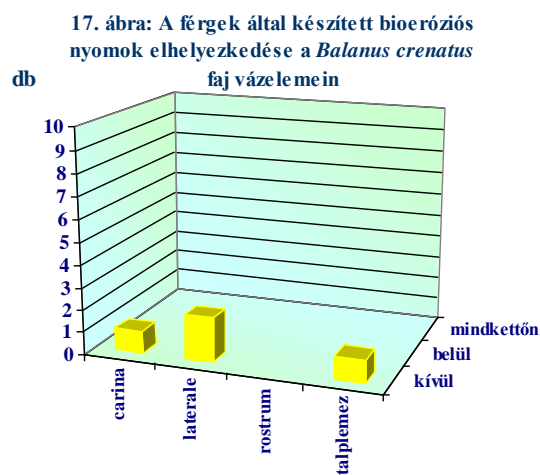
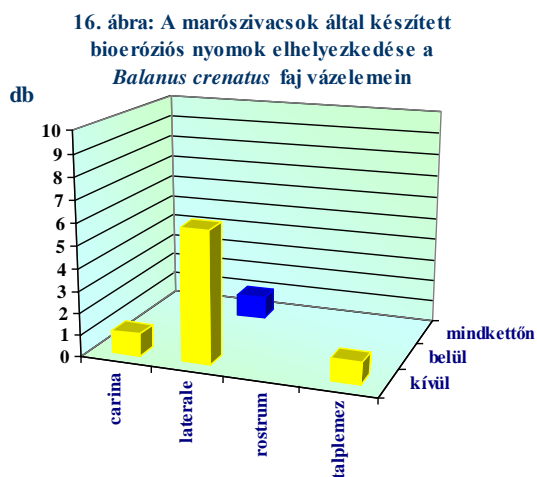
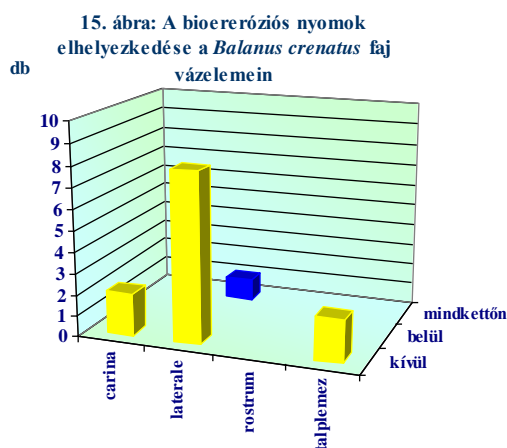
8. 2. 1. A bioeróziós nyomok elhelyezkedése a *Balanus giganteus* vázmaradványokon

A legtöbb bioeróziós nyom a laterale-k mindkét oldalán illetve külső oldalán található. A carina és a rostrum belső oldala nem bioerodált. A marószivacsok legtöbb esetben a laterale-k mindkét oldalán kifejtettek bioeróziós tevékenységet. Legkevesebb marószivacs nyom a talplemez belső oldalán, és a rostrumon kívül fordul elő. A férgek bioeróziós nyomai legtöbb esetben a laterale-k külső oldalán találhatók. Jelentős még a carina és a rostrum külső oldala is ebből a szempontból (12., 13., 14. ábra).

8. 2. 2. A bioeróziós nyomok elhelyezkedése a *Balanus crenatus* vázmaradványokon

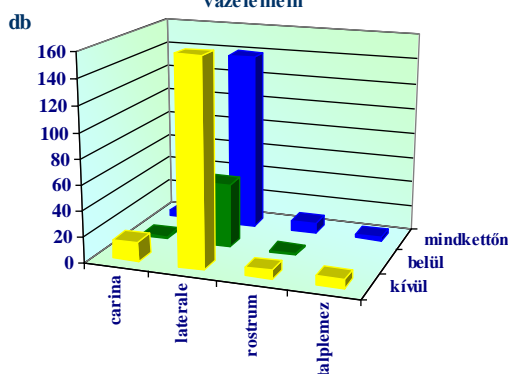
Legnagyobb számban a laterale-k külső oldala bioerodált. A carina és a talplemez külső oldalon életnyomos példányai is jelentősek. Csak a belső oldalon egyik vázelem esetében sem figyelhető meg bioeróziós nyom. A marószivacsok életnyomai döntően a laterale, a carina és a talplemez külső oldalán találhatók. A férgek bioeróziós nyomai a laterale, a carina és a talplemez külső oldalán fordulnak elő (15., 16., 17. ábra).

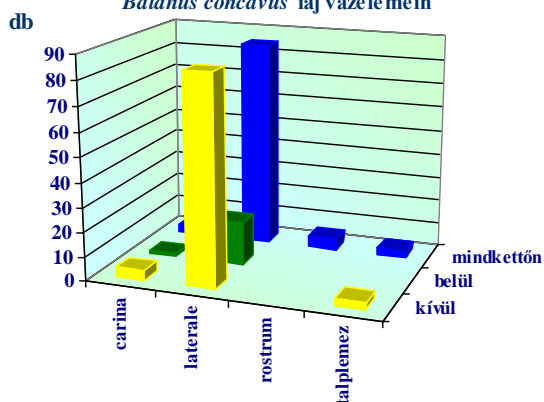
8. 2. 3. A bioeróziós nyomok elhelyezkedése a *Balanus concavus* vázmaradványokon

A legtöbb bioeróziós nyom a laterale-k külső oldalán található. Kicsivel marad el azon vázelemek száma, amelyeknek mindkét oldala bioerodált. A többi vázelemen is leggyakrabban kívül illetve mindkét oldalon helyezkednek el az életnyomok. A talplemez belső oldalán nem fordult elő bioeróziós nyom. Egyenlő a száma azoknak a lateraleknak, amelyeknek csak a külső oldalán illetve mindkét oldalán fordulnak elő marószivacsok életnyomai. Csak olyan rostrumok vannak a gyűjtött anyagban, amelyeknek mindkét oldalán található marószivacsok bioeróziós nyoma. Férges életnyomai főként a lateralek külső oldalán figyelhetők meg, ám jelentős a mindkét oldalon bioerodáltak mennyisége is. A carinak és a rostrumok esetében a bioeróziós nyomok elhelyezkedésének mindhárom változata előfordul. A talplemezeknek csak a külső oldalán figyelhetők meg a férgek életnyomai (18., 19., 20. ábra).

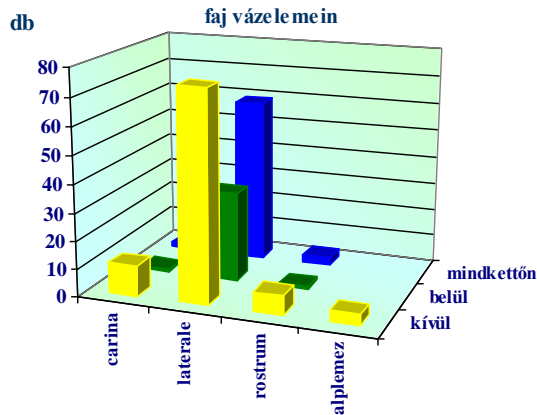
18. ábra: A bioeróziós nyomok elhelyezkedése a *Balanus concavus* faj vázelemein

19. ábra: A marószivacsok által készített bioeróziós nyomok elhelyezkedése a *Balanus concavus* faj vázelemein

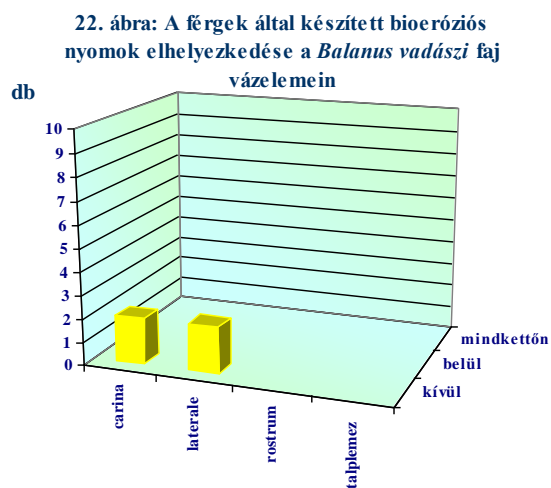
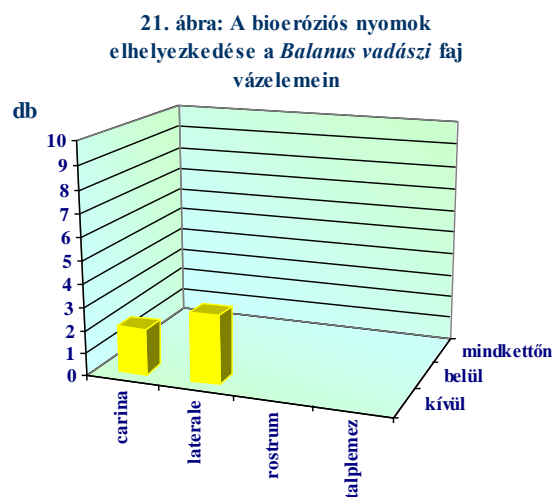

20. ábra: A férgek által készített bioeróziós nyomok elhelyezkedése a *Balanus concavus* faj vázelemein

8. 2. 4. A bioeróziós nyomok elhelyezkedése a *Balanus vadászi* vázmaradványokon

Bioeróziós nyomok csak a lateralek és a carinak külső oldalán találhatók. Marószivacsok marásnyomai nem figyelhetők meg a vázelemeken. A férgek életnyomai azonos számú laterale és carina vázelemen fordulnak elő (21., 22. ábra).

Vermetid csigák, mohaállatok és fűrőkagylók bioeróziós nyomai kis számban fordulnak elő a különböző *Balanus* fajok vázmaradványain. Leggyakrabban lateralek külső oldalán helyezkednek el.

8. 3. Az életnyomtaxonok megoszlása az egyes *Balanus* fajok vázelemein

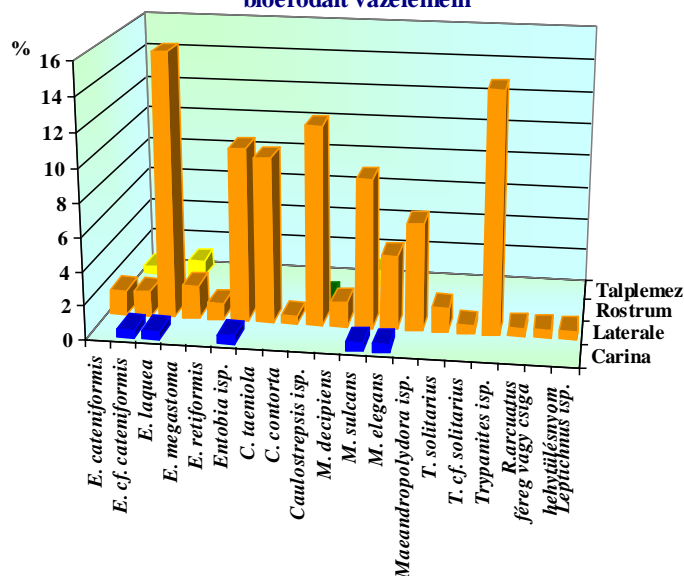
Általánosságban elmondható, hogy a legtöbb bioeróziós nyom a lateralekon figyelhető meg. A marószivacsok és a férgek által kialakított életnyomok dominanciája figyelhető meg a vázmaradványokon.

8. 3. 1. Az életnyomtaxonok megoszlása a *Balanus giganteus* vázelemein

Legnagyobb arányban életnyomok a lateralekon fordulnak elő. Ezen a vázelemen található a legtöbb életnyomtaxon is. Legkevesebb életnyomtaxon a talplemezen és a rostrumon figyelhető meg.

A marószivacsok életnyomai közül az *Entobia laquea* és az *Entobia* isp. dominál. A férgek által kialakított bioeróziós nyomok gyakorisági sorrendje a következő: *Trypanites* isp., *Caulostrepsis* isp., *Caulostrepsis taeniola* és *Maeandropolydora sulcans*. A Vermetid csigák, és a mohaállatok életnyomai alárendeltek. Fúrókagyló lakásnyoma és mohaállatok fúrásnyomai nem fordulnak elő a gyűjtött anyagban (23. ábra).

23. ábra: Az egyes életnyomtaxonok százalékos megoszlása a *Balanus giganteus* faj bioerodált vázelemein

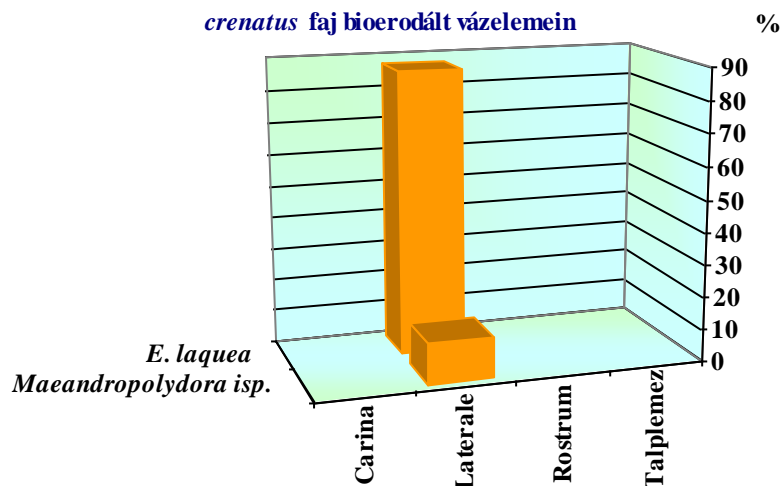

8. 3. 2. Az életnyomtaxonok megoszlása a *Balanus crenatus* vázelemein

Csak lateralen van bioeróziós nyom.

Az *Entobia laquea* marószivacs életnyomfaj a leggyakoribb. Előfordul még a férgek által kialakított *Maeandropolydora* isp. (24. ábra).

24. ábra: Az egyes életnyomtaxonok százalékos megoszlása a *Balanus crenatus* faj bioerodált vázelemein

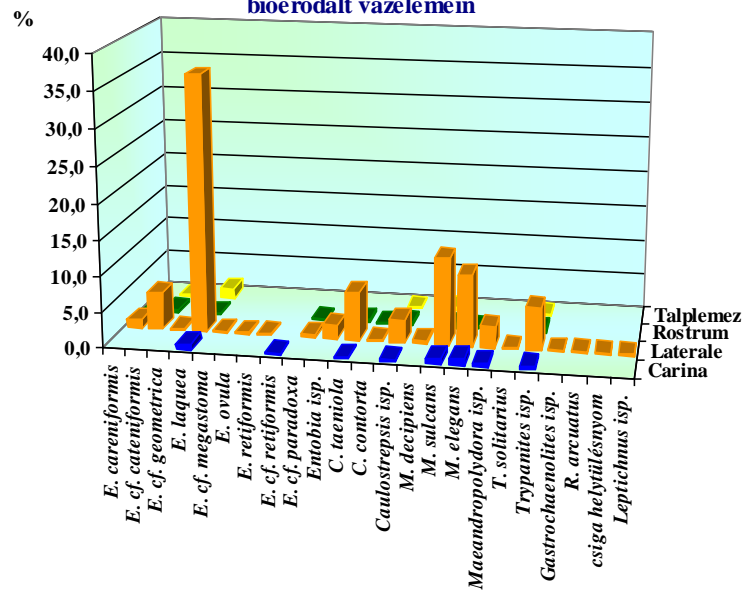

8. 3. 3. Az életnyomtaxonok megoszlása a *Balanus concavus* vázelemein

Legnagyobb arányban a laterale bioerodált. Ezen a vázelemen található a legtöbb életnyomtaxon. Legkevesebb pedig a talplemezen.

Mindegyik vázelemen előfordul az *Entobia laquea* marószivacs életnyomfaj. A férgek által kialakított bioeróziós nyomok közül a *Maeandropolydora sulcans* és a *M. elegans* a leggyakoribb. A Vermetid csigák, és a mohaállatok életnyomai alárendelt szerepet játszanak. Egy laterale megvastagodott peremében fűrőkagyló lakásnyoma (*Gastrochaenolites* isp.) fordul elő (25. ábra).

25. ábra: Az egyes életnyomtaxonok százalékos megoszlása a *Balanus concavus* faj bioerodált vázelemein

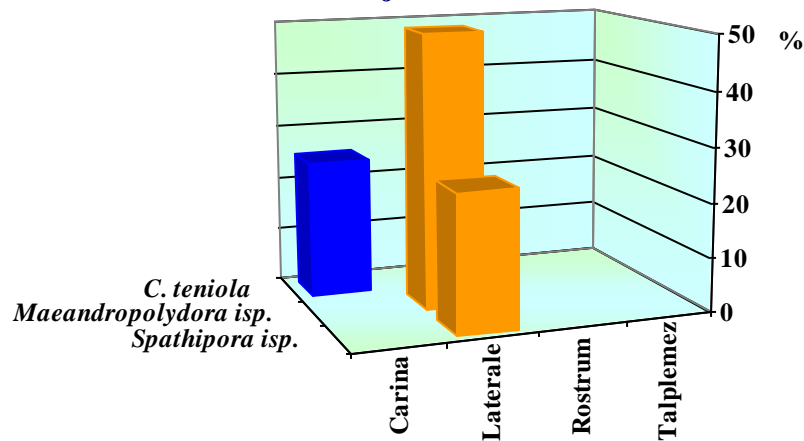

8. 3. 4. Az életnyomtaxonok megoszlása a *Balanus vadászi* vázelemein

A lateralen és a carinán található bioeróziós nyomok.

Döntően férgek (*Maeandropolydora* isp., és *Caulostrepsis taeniola*) életnyomai figyelhetők meg rajtuk. Egy vázelemen mohaállatok fűrásnyomai (*Spathipora* isp.) láthatók (26. ábra).

26. ábra: Az egyes életnyomtaxonok százalékos megoszlása a *Balanus vadászi* faj bioerodált vázelemein

9. ELEMZÉS, ÉRTÉKELÉS

A Nagyvisnyó közelében, a Méhecső-völgy É-i oldalán elhelyezkedő feltárásból gyűjtött *Balanus* vázmaradványok szilárd aljzatul szolgáltak a bioeróziós nyomokat létrehozó szervezetek számára nyomaik kialakításához.

A vázelemek morfológiai sajátosságai alapján meghatározott négy *Balanus* faj különböző arányban fordul elő a gyűjtött anyagban. Valószínűleg hasonló lehetett az arányuk az egykori partközeli környezetben is. Eltérő arányú a bioerodáltságuk is; átlagosan 41,8 % (1. táblázat). A bioeróziós nyomokat létrehozó szervezetek a marószivacsok, férgek, Vermetid csigák, mohaállatok és fűrőkagylók voltak. Ez áramlások által mozgatott vízre utal, ahol nem, vagy csak minimális mértékben folyt üledékképződés.

Az említett létrehozó szervezetek bioeróziós nyomai 26 életnyomtaxonba lehetett besorolni (2. táblázat). A legtöbb életnyomtaxon a *Balanus concavus* (24) és a *Balanus giganteus* (19) fajokon fordul elő. Ezek voltak a legnagyobb méretű és leggyakoribb fajok (3. táblázat).

A legtöbb bioeróziós nyom a laterale nevű vázelemeken fordul elő. Ezek voltak a legnagyobb felületű és leggyakoribb vázelemek.

A bioeróziós nyomok leggyakrabban a vázelemek külső oldalán, vagy mindkét oldalán fordultak elő. Ez arra utal, hogy az életnyomok mind élő, mind elpusztult *Balanus*okon kialakultak. Pusztulás után a *Balanus* vázak hamar elemeikre estek szét. A vázelemek elég hosszú ideig heverték az aljzaton ahhoz, hogy a bioerodáló szervezetek kialakítsák rajtuk, bennük életnyomaikat. Ez az idő, recens megfigyelések alapján 6-8 hónap is lehetett (LESCINSKY ET AL. 2002).

A *Balanus* vázelemek a feltárás limonitos homokkő rétegében osztályozatlanul felhalmozódva helyezkednek el. Közöttük elvétve egy-egy ép vagy közel ép *Balanus* váz is előfordul. Találtunk olyan bioerodált permi feketemészkő kavicsot is, amelyen *Balanus giganteus* ép példánya figyelhető meg. Ez arra utal, hogy a vázelemek áthalmozott helyzetben vannak. A szállítódás rövid távolságon történhetett, mert a kis mélységű (0,2-0,3 mm) életnyomok (*Leptichnus* isp., *Spathipora* isp.) nem erodálódtak a vázelemek koptatódása következtében.

A *Balanus* vázelemek sajátos belső szerkezete miatt az életnyomok alakja eltér az ideális, idiomorf kifejlődéstől. Ezért lehetett jelentős részüket csak életnyomnemzetség szintjén meghatározni. A domináns életnyomtaxonok a következők: *Entobia laquea*, *Entobia* isp., *Caulostrepsis taeniola*, *Caulostrepsis* isp., *Maeandropolydora sulcans*. Ezek alapján az életnyomok az árapálysíkság alsó részén és a szublitorális zóna felső részén alakultak ki.

A *Balanus* vázakon előforduló bioeróziós nyomok jól példázzák a szilárd aljzaton kialakult Entobia ichnofáciést (GIBERT ET AL. 1998).

10. IRODALOM

- ACKER, K. L. – RISK, M. J. 1985: Substrate destruction and sediment production by the boring sponge *Cliona Caribbaea* on Grand Cayman Island. – *Journal of Sedimentary Petrology*, Vol. 55, No. 5, pp. 705-711
- BALOGH K. (1964): A Bükkhegység földtani képződményei. – *A Magyar Állami Földtani Intézet Évkönyve* XLVIII/2, 458-459
- BALUK, W. – RADWAŃSKI, A. 1979: Boring ctenostomate bryozoans from the Korytnica Clays (Middle Miocene; Holy Cross Mountains, Central Poland). – *Acta Geologica Polonica*, 29, pp. 243-252
- BOEKSCHOTEN, G. J. 1966: Shell borings of sessile epibiontic organisms as palaeoecological guides (with examples from the Dutch coast). – *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology* 3, pp. 333-379
- BOEKSCHOTEN, G. J. 1970: On Bryozoan borings from the Danian at Fakse, Denmark. – In: CRIMES, T. P. AND HARPER, J. C. (eds.): *Trace fossils*. – Geological Journal Special Issues 3. pp. 43-47
- BOUCOT, A. J. 1990: Evolutionary Paleobiology of Behavior and Coevolution. – *Elsevier, Amsterdam*, p. 725
- BRETT, C. E. 1988: Paleocology and evolution of marine hard substrate communities: an overview. – *Palaaios*, 3, pp. 374-378
- BROMLEY, R. G. 1970: Borings as trace fossils and *Entobia cretacea* Portlock, as an example. – In: CRIMES, T. P. AND HARPER, J. C. (eds.): *Trace fossils*. – Geological Journal Special Issues, 3, pp. 49-90
- BROMLEY, R. G. 1972: On some ichnotaxa in hard substrates, with a redefinition of *Trypanites* Mägdefrau. – *Paläontologische Zeitschrift* 46/1/2, pp. 93-98
- BROMLEY, R. G. 1981: Concepts in ichnotaxonomy illustrated by small round holes in shells. – *Acta Geologica Hispanica*, 16. pp 55-64
- BROMLEY, R. G. 1992: Bioerosion: Eating Rocks for Fun and Profit. – *Trace Fossils, Short Courses in Paleontology* 5. pp 108-127
- BROMLEY, R. G. 1994: The palaeoecology of bioerosion. – In: DONOVAN, S. K. (ed.) *The Palaeobiology of Trace Fossils*. Wiley, Chichester, 134-154
- BROMLEY, R. G. 2004: A stratigraphy of marine bioerosion. – In: MCILROY, D. (ed.) *The Application of Ichnology to Palaeoenvironmental and Stratigraphic Analysis*. Geological Society, London, Special Publications, 228, 455-479
- BROMLEY, R.G.- ASGAARD, U. 1990: Comparative analysis of bioerosion in deep and shallow water, Pliocene to recent, Mediterranean Sea. – *Ichnos* V. 1, pp. 43-49
- BROMLEY, R. G. - D'ALESSANDRO, A. 1983: Bioerosion in the Pleistocene of Southern Italy: Ichnogenera *Caulostrepsis* and *Maeandropolydora*. – *Rivista Italiana di Paleontologia e*

Stratigrafia u. 89, n. 2, pp 283-309

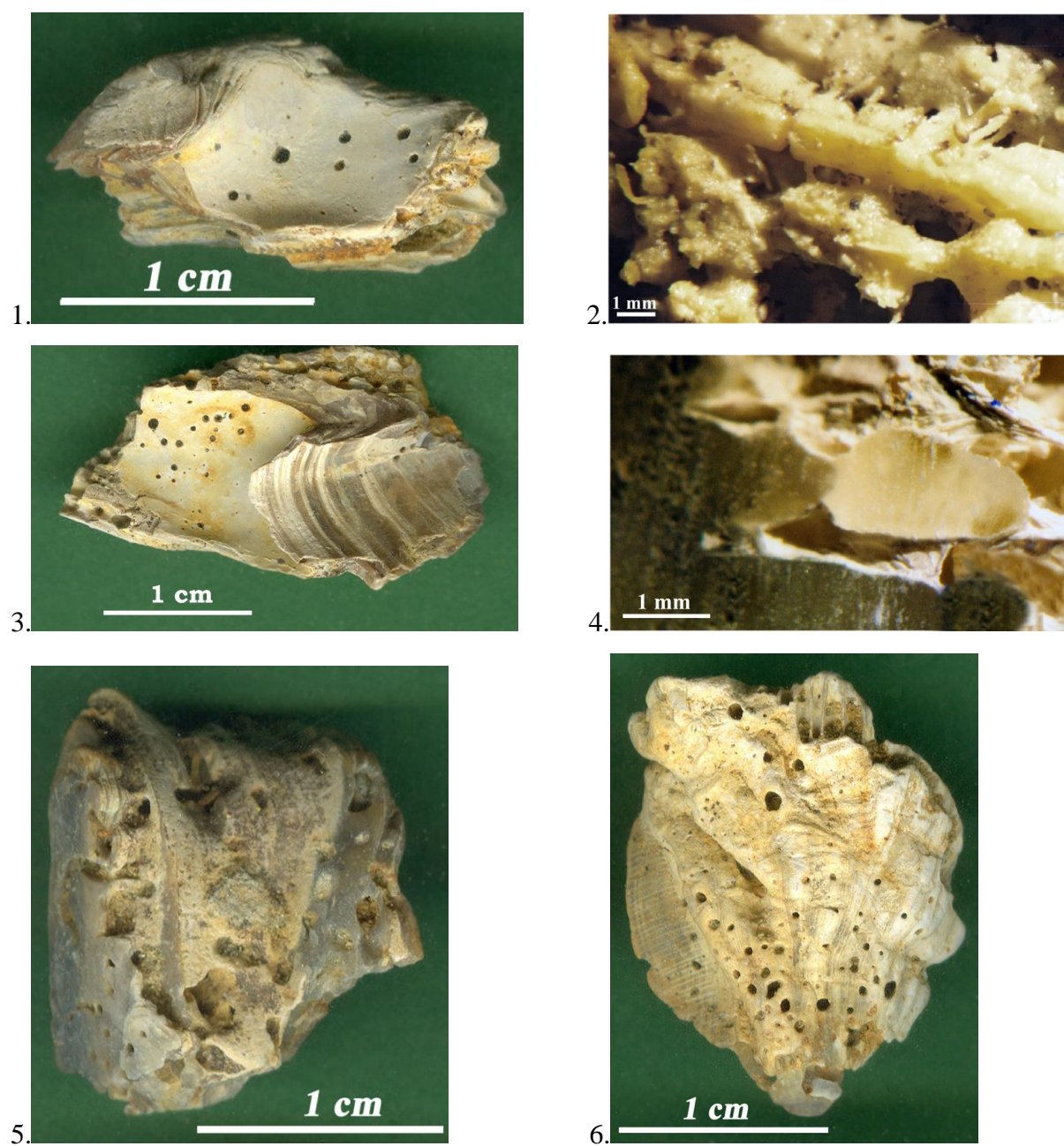
- BROMLEY, R. G. - D'ALESSANDRO, A. 1984: The Ichnogenus *Entobia* from the Miocene, Pliocene and Pleistocene of Southern Italy. - *Rivista Italiana di Paleontologia e Stratigrafia* u. 90 n. 2 pp. 227-296
- BROMLEY, R. G. - D'ALESSANDRO, A. 1987: Bioerosion of the Plio-Pleistocene transgression of southern Italy. - *Rivista Italiana di Paleontologia e stratigrafia*, 93, pp. 379-442
- DÁVID Á. 2002: Féregfúrások egri korú Turritella fajok mészvázain (Wind-féle téglagyár, Eger). - 5. Magyar Őslénytani Vándorgyűlés, Pásztó, Programok, Előadáskivonatok, Kirándulásvezető, pp. 9
- DÁVID Á. - BRECH M. - HORVÁTH J. 2001: The *Entobia* Ichnogenus in Hungarian Tertiary Formations. - *PaleoBios, North-American Paleontological Convention 2001., Program and Abstracts*, p. 26
- DOYLE, P. - MATHER, A. E. - BENNETT, M. R. - BUSSELL, M. A. 1997: Miocene barnacle assemblages from southern Spain and their palaeoenvironmental significance. - *Lethaia* 29, 267-274
- EKDALE, A. A. - BROMLEY, R. G. - PEMBERTON, S. G. 1984a: Ichnology: Trace Fossils in Sedimentology and Stratigraphy. - *Society of Economic Paleontologists and Mineralogists Short Course* No. 15, 317 p.
- EKDALE, A. A. - BROMLEY, R. G. - PEMBERTON, S. G. 1984b: The Use of Trace Fossils in Sedimentology and Stratigraphy. - *Society of Economic Paleontologists and Mineralogists Tulsa, Oklahoma* pp. 108-141.
- FODOR R. 2001: Bioeróziós nyomok felső-oligocén korallokon (Wind-féle téglagyár, Eger). - *Földtani Közlöny* 130/1-2, pp. 179-196
- GALÁCZ A - MONOSTORI M 1992: Ősállattani praktikum. - *Tankönyvkiadó, Budapest* p. 664
- GÉCZY B. 1985: Ősállattan. - *Tankönyvkiadó, Budapest* p. 453
- GÉCZY B. 1993: Ősállattan, Invertebrata paleontológia. - *Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest* p. 595
- GIBERT, J. M. DE - MARTINELL, J. - DOMÈNECH, R. 1998: *Entobia* Ichnofacies in Fossil Rocky Shores, Lower Pliocene, Northwestern Mediterranean. - *Palaïos*, V. 13, pp. 476-487
- GOLUBIC, S. - BRENT, G. - LE CAMPION, T. 1970: Scanning electron microscopy of endolithic algae and fungi using a multipurpose casting-embedding technique. - *Lethaia*, 3, pp. 203-209.
- GÖRÖG Á - SOMODI Á. 1987: Trace fossils on Badenian (Miocene) Gastropods from Várpalota, Hungary. - *Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös Nominata, Tomus XXVIII., Sectio Geologica* pp. 121-160
- KOLOSVÁRY G. 1948: Helvétii emeletbeli új Balanidák Várpalotáról. - *Földtani Közlöny* LXXVIII/1-12, 102-112
- KOLOSVÁRY G. 1949: Új Balanidák a hazai harmadkorból. - *Földtani Közlöny* LXXIX/1-4, 111-118
- KOLOSVÁRY G. 1950: Négy új Balanida a magyar harmadkorból. - *Földtani Közlöny* LXXX/7-9, 271-

- KOLOSVÁRY G. 1952A: A *Balanus concavus* óriásnövésének rétegtani vonatkozásai. - *Földtani Közlöny* LXXXII/10-12, 403-407
- KOLOSVÁRY G. 1952B: Új hazai Balanus-lelőhelyek. - *Földtani Közlöny* LXXXII/10-12, 410-411
- LAWRENCE, D. R. 1969: The use of clionid sponges in paleoenvironmental analyses. - *Journal of Paleontology* 43, pp. 539-543
- [LESCINSKY, H. L.](#) - [EDINGER, E.](#) - [RISK, M. J.](#) 2002: Mollusc Shell Encrustation and Bioerosion Rates in a Modern Epeiric Sea: Taphonomy Experiments in the Java Sea, Indonesia – *Palaios*, 17 (2), pp. 171-191
- MÄGDEFRAU, K. 1932: Über einige Bohrgänge aus dem Unteren Muschelkalk von Jena. – *Paläontologische Zeitschrift*, 14, pp. 150-160
- MARTINELL, J. - DOMENECH, R. 1981: Boring activity of epibionts in an Early Holocene Molluscan fauna of Spanish Catalunya. - *Acta Geologica Hispanica*, 16 (3) pp.145-150
- MAYORAL, E. 1987: Acción bioerosiva de Mollusca (Gastropoda, Bivalvia) en el Plioceno inferior de la Cuenca del Bajo Guadalquivir. – *Revista Española de Paleontología*, 2, 49-58
- NEUMANN, A. C. 1966: Observation on coastal erosion in Bermuda and measurements of borings rate of the sponge, *Cliona lampa*. – *Limnology and Oceanography*, 11. pp. 19-28.
- NIELSEN, J. K. - MAIBOE, J. 2000: Epofix and vacuum: an easy method to make casts of hard substrates. - *Palaeontologia Electronica*, 3(1), article 2, pp. 10 URL http://www.odp.tamu.edu/paleo/2000_1/epofix/issue1_00.htm.
- PELIKÁN P. (szerk.) (2005): A Bükk hegység földtana. – MÁFI, Budapest, 125-129
- PLEYDELL, S. M. AND JONES, B. 1988: Borings of Various Faunal Elements in the Oligocene-Miocene Bluff Formation of Grand Cayman British West Indies. - *Journal of Paleontology*, 62 (3) pp. 348-367
- POHOWSKY, R. A. 1974: Notes on the study and nomenclature of boring Bryozoa. – *Journal of Paleontology*, 48, pp. 556-564
- POHOWSKY, R. A. 1978: The boring ctenostomate Bryozoa: taxonomy and paleobiology based on cavities in calcareous substrata. – *Bulletins of American Paleontology*, 73, pp. 1-192
- RICE, M. E. 1969: Possible boring structures of sipunculids. – *American Zoologist*, 9, pp. 803-812
- SCHÖNBERG, C. H. L. 2000: Bioeroding sponges common to the central Australian Great Barrier Reef: descriptions of three new species, two new record, and additions to two previously described speies. - *Sencenbergiana Maritima*, 30(3/6), pp.161-221
- SEILACHER, A. 1953: Studien zur Palichnologie, I. Stratinomie und Methoden der Palichnologie. - *Neues Jahrbuch für Geologie und Paläontologie, Abhaltung*, 96, pp. 421-452
- TASCH, P. 1973: Paleobiology of the Invertebrates /Data Retrieval from the Fossil Record/. - *JOHN WILEY AND SONS, Inc. New York, London, Sydney, Toronto* p. 946
- TAYLOR, P. D. – WILSON, M. A. – BROMLEY, R. G. 1999: A new ichnogenus for etchings made by

- cheilostome bryozoans into calcareous substrates. – *Palaeontology*, 42, pp. 595-604
- VALENTINE, J. W. 1973: Evolutionary paleoecology of the marine biosphere. - *New Jersey*, p. 511
- VOIGT, E. 1965: Über parasitische Polychaeten in Kreide-Austern sowie einige andere in Muschelschalen bohrende Würmer. – *Paläontologische Zeitschrift*, 39, pp. 193-211
- WALKER, K. R. - BAMBACH, R. K. 1974: Feeding by benthic invertebrates: Classification and terminology for paleoecological analysis. - *Lethaia*, 7, pp. 67-78
- WARME, E. J. 1975: Borings as trace fossils and the process of marine bioerosion. - In: FREY, E. W. (ed.): The Study of Trace Fossils. *Springer Verlag, Berlin-Heidelberg-New-York*, pp. 181-227
- WISSHAK, M. 2006: High-Latitude Bioerosion: The Kosterfjord Experiment. – Springer, Erlangen, Germany, p. 202
- ZUSCHIN, M. – STACHOWITSCH, M. – STANTON JR., R. J. 2003: Patterns and processes of shell fragmentation in modern and ancient marine environments. – *Earth-Science Reviews*, 63, pp. 33-82

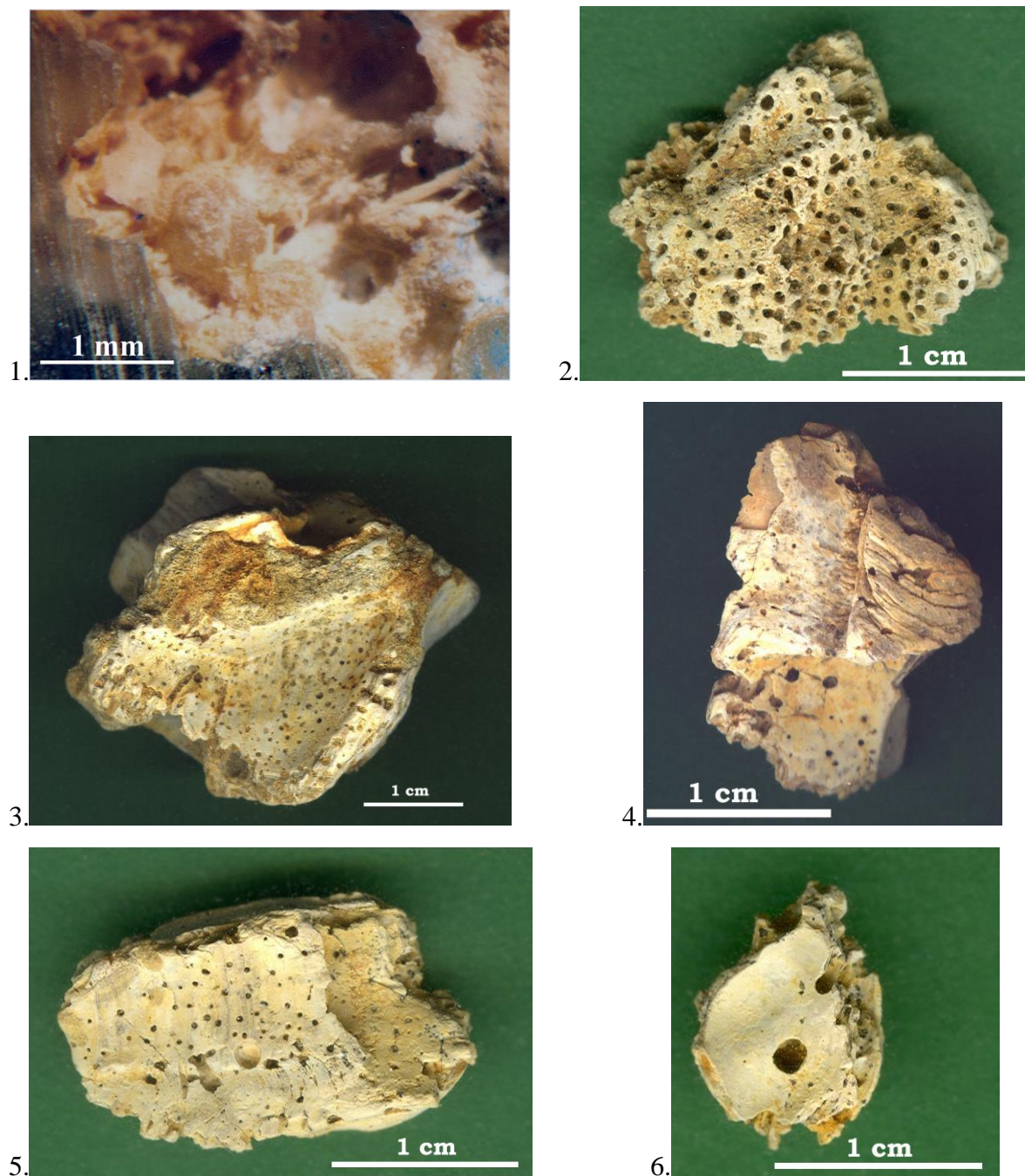
Fényképes táblák

I. Tábla

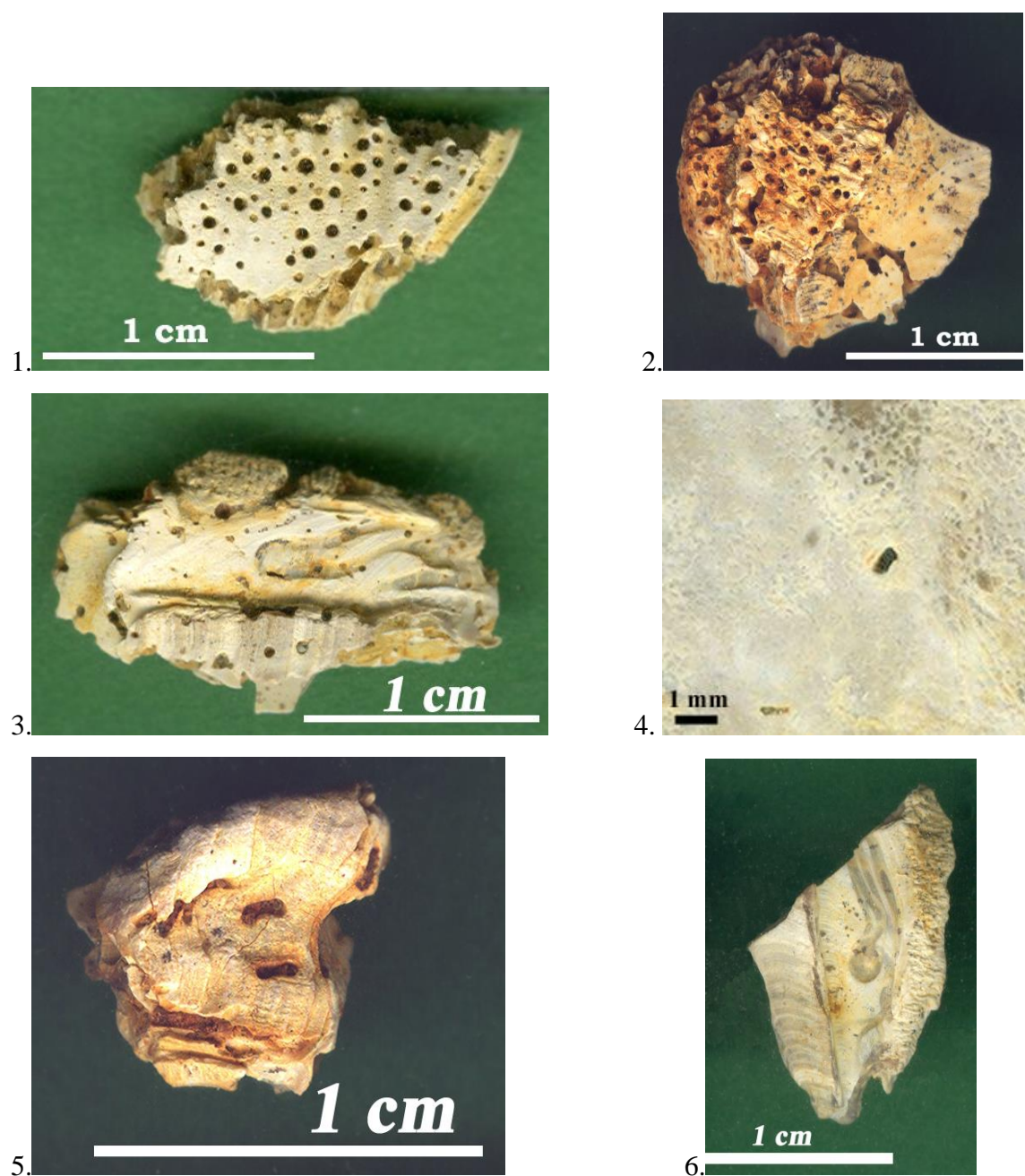
1. kép: *Entobia cateniformis*, *Balanus concavus* laterale vázelemének belső oldalán
2. kép: *Entobia cateniformis* epoxigyanta öntvénye, *Balanus giganteus* laterale vázeleméből
3. kép: *Entobia cf. cateniformis*, *Balanus giganteus* laterale vázelemének belső oldalán
4. kép: *Entobia cf. cateniformis* epoxigyanta öntvénye, *Balanus giganteus* laterale vázeleméből
5. kép: *Entobia cf. geometrica*, *Balanus concavus* laterale vázelemének külső oldalán
6. kép: *Entobia laquea*, *Balanus concavus* laterale vázelemének külső oldalán

II. Tábla

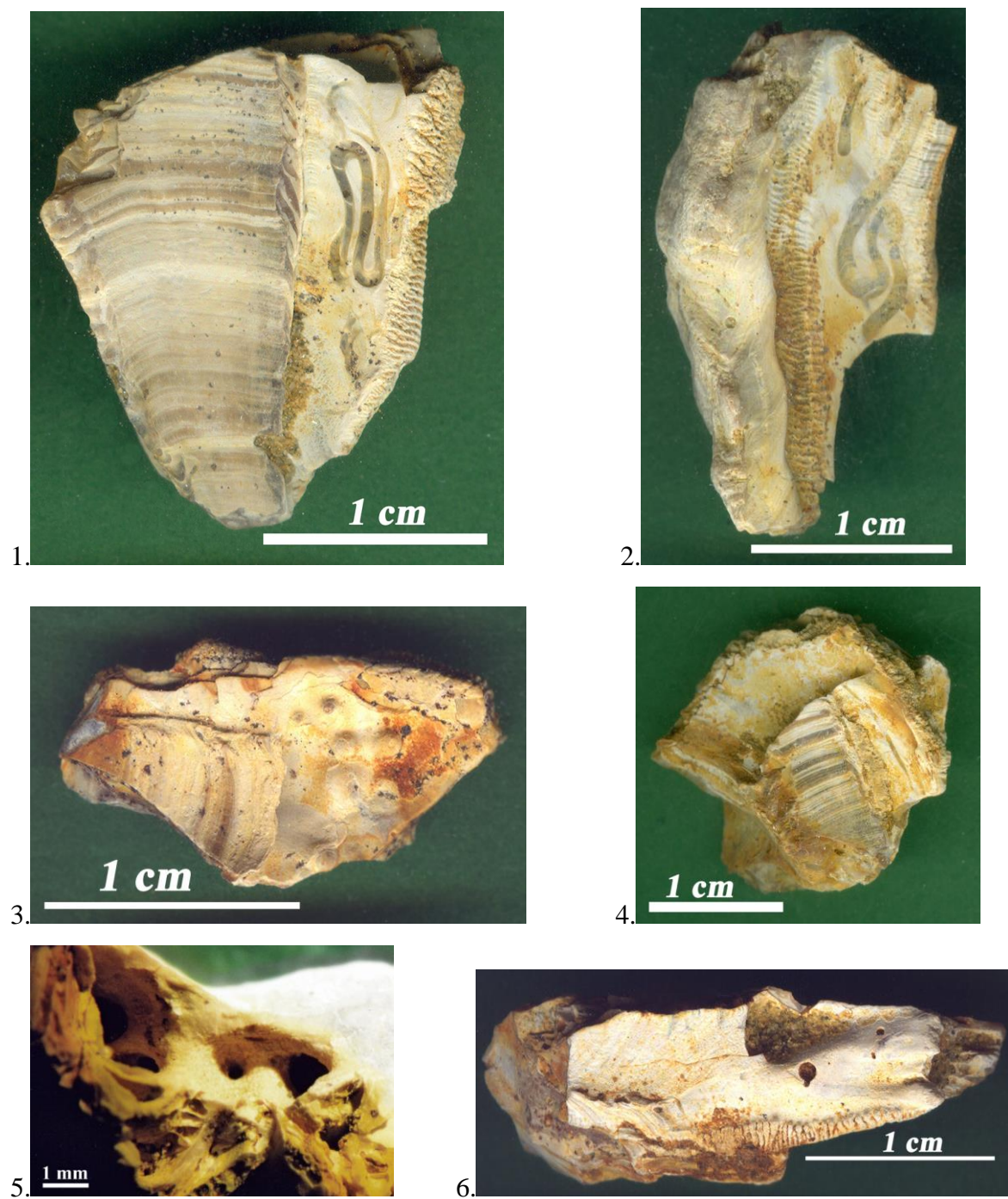
1. kép: *Entobia laquea* epoxigyanta öntvénye, *Balanus concavus* laterale vázeleméből
 2. kép: *Entobia megastoma*, *Balanus giganteus* laterale vázelemének belső oldalán
 3. kép: *Entobia* cf. *megastoma*, *Balanus giganteus* laterale vázelemének belső oldalán
 4. kép: *Entobia ovula*, *Balanus giganteus* laterale vázelemének belső oldalán
 5. kép: *Entobia retiformis*, *Balanus giganteus* laterale vázelemének belső oldalán
 6. kép: *Entobia* cf. *retiformis*, *Balanus giganteus* laterale vázelemének belső oldalán

III. Tábla

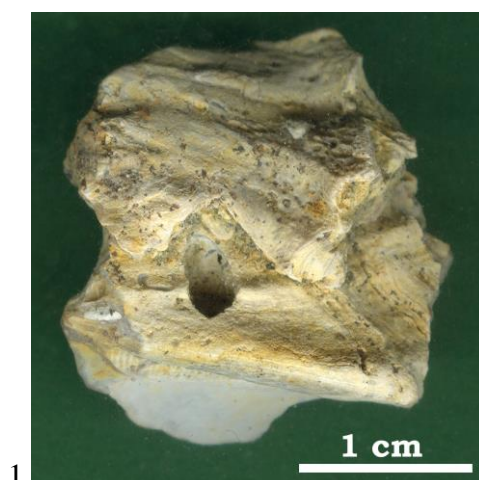
1. kép: *Entobia* cf. *paradoxa*, *Balanus giganteus* laterale vázelemének belső oldalán
2. kép: *Entobia* isp. 1., *Balanus giganteus* laterale vázelemének külső oldalán
3. kép: *Caulostrepsis taeniola*, *Balanus giganteus* laterale vázelemének belső oldalán
4. kép: *Caulostrepsis contorta*, *Balanus giganteus* laterale vázelemének belső oldalán
5. kép: *Caulostrepsis* isp., *Balanus giganteus* laterale vázelemének külső oldalán
6. kép: *Maeandropolydora decipiens*, *Balanus concavus* laterale vázelemének belső oldalán

IV. Tábla

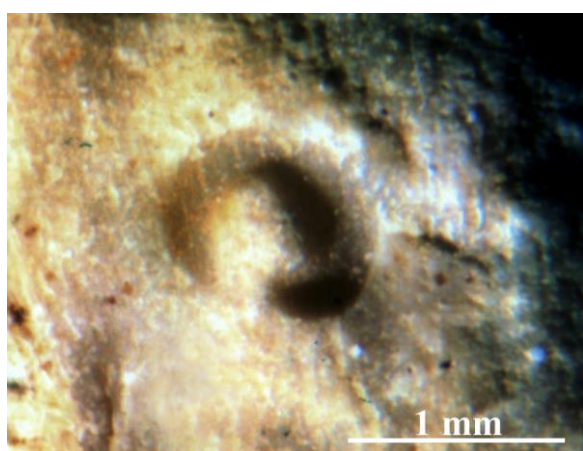

1. kép: *Maeandropolydora sulcans*, *Balanus concavus* laterale vázelemének belső oldalán
 2. kép: *Maeandropolydora elegans*, *Balanus concavus* laterale vázelemének belső oldalán
 3. kép: *Maeandropolydora* isp., *Balanus concavus* laterale vázelemének belső oldalán
 4. kép: *Typanites solitarius*, *Balanus giganteus* laterale vázelemének belső oldalán
 5. kép: *Typanites* cf. *solitarius*, *Balanus giganteus* laterale vázelemének belső oldalán
 6. kép: *Typanites* isp., *Balanus giganteus* laterale vázelemének belső oldalán

V. Tábla

1.

2.

3.

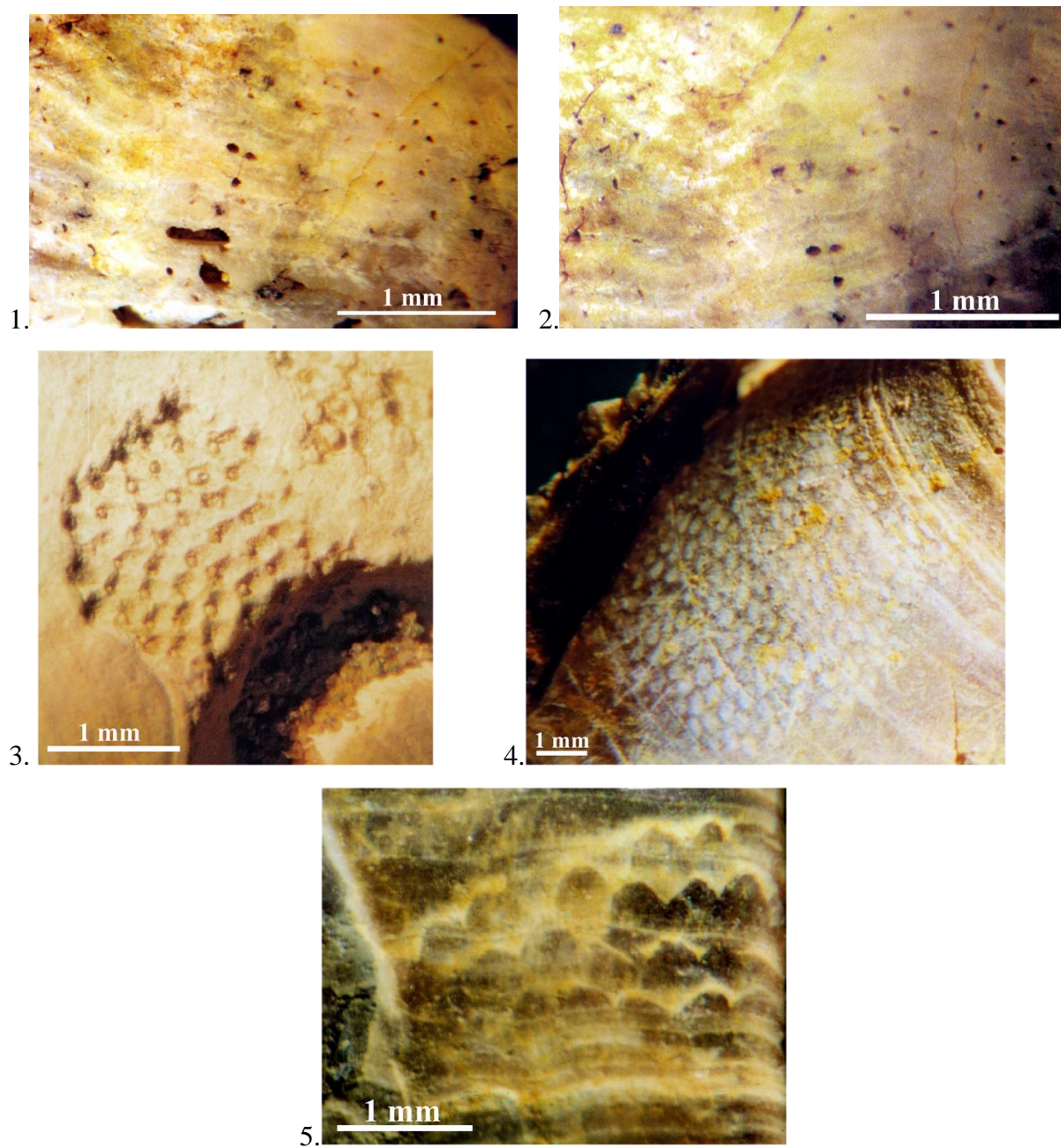
4.

5.

1. kép: *Gastrochaenolites* isp., *Balanus concavus* laterale vázelemének külső oldalán
 2. kép: *Renichnus arcuatus*, *Balanus concavus* laterale vázelemének külső oldalán
 3. kép: *Renichnus* isp., *Balanus concavus* laterale vázelemének külső oldalán
 4. kép: *Renichnus* isp., *Balanus concavus* laterale vázelemének külső oldalán
 5. kép: *Renichnus* isp., *Balanus giganteus* laterale vázelemének külső oldalán

VI. Tábla

1. kép: *Spathipora* isp., *Balanus vadászi* laterale vázelemének külső oldalán
 2. kép: *Spathipora* isp., *Balanus vadászi* laterale vázelemének külső oldalán
 3. kép: *Leptichnus* isp., *Balanus concavus* laterale vázelemének külső oldalán
 4. kép: *Leptichnus* isp., *Balanus giganteus* laterale vázelemének külső oldalán
 5. kép: *Leptichnus* isp., *Balanus giganteus* laterale vázelemének külső oldalán

